

CEK LONDON

AĞDIŞ

Birinci hissə
VƏHŞİ
YEMƏK HƏSRƏTİNDƏ

Donmuş çayın hər iki sahili boyu qalın küknar meşəlikləri uzanırdı. Bir az əvvəl külək ağacların yarpaqlarındakı qarı çırpırmışdı və indi onlar bir-birinə söykənərək ala-toranlıqda daha məsum görünürdülər. Ətrafi dərin sükut bürümüşdü. Heç bir həyat nişanəsi yox idi. Hava soyuq, şaxtalıydı və bu tənha səhralıqda hökm sürən sükutu kədərli adlandırmaq olmazdı. Ən dəhşətlisi bu idi ki, qulağa qaqqıltı səsi dəyirdi. Yaman qorxunc səs idi. Fərəhsiz səs elə bil qədim sfinkslərin şaqqanağına bənzəyir, buz kimi adamı dondururdu. Dünyanın ətəyindən sallanmış köhnə, amiranə bir müdriklik hər şeyə rişxəndlə gülürdü; həyatın mənasız, mübarizənin faydasız olduğuna gülürdü. Bura kimsəsiz, tənha bir yer idi, qəlbi də, iliyi də donmuş uzaq şimal çölləriydi. Lakin belə şaxtalı, tənha çöllərdə də canlılar gözə dəyirdi. Minik itləri qoşulmuş kirşə buz bağlamış çayın üstüylə gedirdi. İtlərin pırtlaşığı tüklərini qırov basmışdı. Nəfəsləri buxarlanıb havada donur, sonra büllur dənəciklərə dönüb yerə tökülürdü. İtlərin boynuna dəri xaltalar keçirilmişdi, qoşquya bağlanmış qayışlarla onlar kirşəni dartırdılar. Tozağacının qalın qabıqlarından düzəldilmiş kirşə qarın içinə otururdu.

Kirşənin qozlası yuxarı qalxaraq lüləni xatırladırdı. Bunu ona görə etmişdilər ki, o, qabağına çıxan yüngül qar təciklərini basıb əzsın. Kirşədə qayışlarla möhkəm bağlanmış uzunsov bir yeşik gözə dəyirdi. Orada pal-paltar, balta, qəhvədan, tava da vardı. Amma kirşənin yarıdan çox hissəsini tutan uzunsov yeşik nəzəri daha çox cəlb edirdi.

İtlərin qabağında xizəkli adam zorla addımlayırdı. Lap arxadan ikinci adam gedirdi. Üçüncü adam da vardı. Amma o, kirşənin içindəki həmin ensiz, uzunsov yeşikdə uzanmışdı və onun üçün dünyanın bütün məşəqqətləri birdəfəlik qurtarmışdı. Çünki şimalın tənha hikməti onu məğlub etmişdi. Elə əyib sındırmışdı ki, hərəkətsiz uzanmış, döyüşü mübarizəsiz dayandırmışdı. Soyuq şimal hərəkəti sevmir. O, həyatın əleyhinədir, çünki həyat hərəkət deməkdir. Hərəkət edən nə varsa tənha şimal onu dondurub məhv edir; dənizə axmaq istəyən suları dondurur, ağacların şirəsini qarsıdır. Tənha şimalın daha bir cəhəti var: insana qarşı amansızdır. Onun inadını daha qəzəblə sındırır. Çünki insan dünyanın ən yırtıcı məxluqudur! Çünki insan - bu ikiayaqlı məxluq həmişə şimalın iradəsi əleyhinə, onun “hər hansı bir hərəkət axır ki, donmalıdır!” hökmünə qarşı çıxır.

Bununla belə, kirşənin qabağında və arxasında iki cəsur

adam həyat eşqiylə irəliləyirdi. Əyinlərinə dəri palto geymişdilər. Kirpikləri, yanaqları və dodaqları ağımtıl, xırda buz sırsıralarına bürünmüşdü. Adamların ağızından çıxan buğ büllur dənəciklərinə dönür, sonra bu dənəciklər onların üz-gözünə qonur, sifətlərini görünməz edirdi. Onların əcaib görkəmi vardı. Elə bil bu adamlar hansı bir xəyali köl- gənissə o dünyada basdırıb qayıdan qəbirqazanları xatırladırdılar. Amma xəyali məxluq deyildilər; dünyanın qəmli səhrasına, fərəhsiz gülüş və sükunət aləminə düşmüş adamlardı. Bu cəsurlar var güclərini inadlı, məğrur niyyətlərinə həsr etmiş, şimal dünyasının qəddarlığı ilə bəhsə girmişdilər. Bu kimsəsiz dünya onlar üçün yad kosmosun əlçatmaz ənginliyi qədər uzaq idi.

Onlar dinməzcə irəliləyir, sanki danışığa güc sərf etməkdən qorxurdular. Ətrafı ölü sükut bürümüşdü. Sükut onların bütün vücudunu əsir eləmişdi. Bu, dənizin dərinliklərində üzən dalğıcın bədəninə suyun etdiyi təzyiqa bənzəyirdi. Sükunət qətiyyət adlı qanunu ilə onları əsarət altına almış, şüurlarının ən gizli qatlarına soxularaq elə bil oradan bütün saxtılıqları, yalanları, xudbinlik əlamətlərini üzüm şirəsi kimi sormuşdu. Bu səssiz dünya onların qulağını sanki belə bir fikirlə deşirdi: siz miskin, yazıq adamlarsınız, ölü canlarsınız, toz dənəciklərisiniz, havada

hara gəldi uçuşan, təbiətin kor qüvvələrinin əsiri olan mığmığasınız.

Bir neçə saat keçdi. Qısa, tutqun günün bozumlu işığı görünəndə ətrafı bürümüş sakitlik pozuldu. Uzaqdan zəif bir ulartı gəldi. Səs get- gedə artdı, daha zildən gəldi və bir xeyli bu vəziyyətdə qaldı, titrədi, sonra gücünü azaltmadan yavaş-yavaş susdu. Bu səsdə qəmli, həm də şiddətli bir aclıq həsrəti vardı, Belə olmasaydı, yəqin ki, bu ulartını nəyinsə ölən ruhunun iniltisinə bənzəyərdin.

Qabaqda gedən adam geriye qanrılarla kirşənin dalınca gələn dostuna əliylə işarə etdi. Həmin ulartı yenə sükutu iynə kimi deşməyə başladı. Adamlar qulaq verib, səsin istiqamətini müəyyən etməyə çalışdılar. Səs onların bir az bundan qabaq ötüb keçdiyi qarlı düzən- gahdan gəlirdi.

Az sonra cavab ulartısı eşidildi, o da arxadan, amma bir az sol tərəfdən gəlirdi.

- Bili, deyəsən, axı onlar bizim dalımızca düşüblər, - qabaqda gedən adam dilləndi. Səsi xırıltılıydı, elə bil öz səsi deyildi, çox çətinliklə danışdı.

- Yəqin yemək tapmırlar, - dostu cavab verdi. - Neçə gündü bir dənə də olsun dovşan izi gözümə dəymir...

İkisi də susdu və təşvişlə ard-arası kəsilməyən ulartıya qulaq asdı.

Qaş qaralan kimi adamlar itləri meşəyə tərəf döndərüb

çayın sahilində düşərgə saldılar. Kirşədəki tabutu götürüb ondan oturacaq və stol kimi istifadə etdilər. Tonqalm başına yığışan itlər hərdən mırıldanır, hürür, lakin qaranlığa cummaq meyli göstərmirdilər.

- Henri, deyəsən, itlərin oddan xoşları gəlir, - Bili dilləndi.

Buz parçalan ilə dolu qəhvədanı ocağın üstündən asmağa əyilmiş Henri başını tərپətdi. Sonra tabutun üstündə oturub yeməyə başladı. Dedi:

- Canlarından qorxurlar, görmürsən? Bilirlər ki, burada onları yedizdirəcəklər, amma orada özləri kiminsə girinə keçə bilərlər. İti aldatmaq çətindir.

Bili başını yellədi:

- Bəlkə də... bilmək olmaz!

Henri maraqla dostunu süzdü:

- İtlərin ağlına şübhə etdiyini birinci dəfədi görürəm...

Bili paxlanı ağzında çeynəyə-çeynəyə dedi:

- Bəs görmədin ki, mən onlara yemək verəndə necə mırıldanırdılar?

- Düzdür, həmişəkəndən fərqli olaraq bu dəfə çox mırıldanırdılar, - Henri təsdiq etdi.

- Henri, neçə itimiz var?

- Altı...

- Bura bax, elə mən də deyirəm ki, altı dənədir, - deyə

Bili onun sözünə qüvvət verdi. - Torbadan altı dənə balıq götürmüşdüm, hərəsinə birini atdım. Amma birinə yenə çatmadı...

- Yəqin səhv vermişən. Düz saymamısan...

- Bizim cəmi altı itimiz var, - Bili laqeyd-laqeyd təkrar etdi. - Mən də altı dənə balıq götürdüm, Təkkulağa balıq çatmayıb. Kisədən bir balıq da götürdüm...

- Axı cəmi altı itimiz var, - Henri təkid etdi.

- Mən demirəm ki, hamısını itlər yeyib. Hər halda, yeddinci balığı kimsə qamarlayıb...

Henri yeməyini saxlayıb tonqaldan o tərəfə boylandı və itləri saydı.

- Orda cəmi-cümlətən altı it var, - dedi.

- Yeddincisi qaçdı, mən gördüm, - deyə Bili təmkinlə dilləndi. - İtlər yeddi dənə idi.

Henri dostunu mərhəmətlə süzdü:

- Kaş həmin yerə tez gedib çataydıq...

- Bunu necə başa düşək?

- Necə istəyirsən. Elə bil daşdığımız bu yüklər səni əsəbiləşdirir. Tamam başqalaşmısan. Allah bilir gözüne nələr görünür...

Bili ciddiləşdi:

- Mən də elə bu haqda düşünürdüm, - dedi. - Həmin it qaçanda, o saat qarm üstündəki ləpirlərinə baxdım. Sonra

itləri saydım. Bax, görürsən, odur ləpirlər. Baxmaq istəyirsən? Gəl göstərim.

Henri heç nə deməyib yeməyinə davam etdi. Soyanın üstündən isti qəhvə içdi, ağzını əlinin dalıyla silib dedi:

- Demək, sənin fikrincə...

Uzun, həsrətli ulartı onu danışmağa qoymadı. Henri susdu, diqqətlə qulaq asdı, sonra qaranlığa sarı barmağını uzadıb sözünə davam etdi:

- Deyirsən qonağın səsi ordan gəlir? Bili başını tərpətdi.

- Daha sənə heç sözüm yoxdu. Eşitmədin itlər necə səs çıxartdılar?

Ulartı uzun-uzadı eşidildi, lap uzaqdan isə cavab vəngiltisi gəldi. Sükunət xırda cəhənnəm yuvasına dönmüşdü. Hər tərəfdən ulartı səsi gəlirdi. İtlər qorxub tonqala yaxınlaşdılar. Az qala onların tükləri od tutacaqdı.

Bili çubuğu tonqala uzadıb qəlyanını yandırdı.

- Görürəm, sən lap əldən düşmüşsən, - Henri dedi. Billi dalğın- dalğın qəlyanı sümürdü:

- Henri, bilirsən, vallah o, bizim hər ikimizdən xoşbəxtidir, - deyə oturduqları tabutu barmağı ilə taqqılatdı. - Deyirəm, biz öləndə, heç olmasa üstümüzü daşla, çınqılla örtünlər. Yoxsa cəsədlərimizi itlər dağıdar...

- Axı bizim kimimiz var? Nə bir qohumumuz var, nə də pulumuz... Eh, çətin bizi belə uzaq yerdə tapıb basdırsınlar.

- Henri, mən bir şeyi heç cür başa düşə bilmirəm: axı, bu adama nə düşmüşdü ki, gəlib çıxsın dünyanın axırına - Allahın, Tanrının xəbərsiz olduğu bu yerlərə? Nə var, nə var, qızıl axtarır. Mağıl öz evində lord idi, ya da buna oxşar bir adam; nə yemək, nə də isti paltar dərdi çəkirdi.

- Hə, demə day. Yəqin ki, evdə oturub qalsaydı, qocalana qədər yaşayardı, - Henri təsdiq etdi.

Dostu ağzını açmaq istədi, amma danışmadı. Əlini hər tərəfdən divar kimi onları bürümüş qaranlığa uzatdı. Zülmət içində heç bir kölgə görmək mümkün deyildi: yalnız gözlər işıldaırdı.

Henri səssizcə ikinci, üçüncü cüt gözləri də göstərdi. Yanar gözlərin halqası yavaş-yavaş onların düşərgəsinə sarı gəlirdi, hərdənbir bu işıldaıyan gözlər yerlərini dəyişir, yenidən görünmək üçün tez-tez itirdilər.

İtlər daha çox narahat olmuşdular, birdən qorxub hürkdülər, bir- birlərinə sığınıb lap tonqala yaxınlaşdılar, adamların ayaqlarına tərəf sürünərək dayandılar. Bu basabasda itlərdən biri düz tonqalın üstünə düşdü və ondan dəhşətli zingilti qopdu, ətrafı yanıq tük iyi bürüdü. Göz “halqası” ani olaraq dayandı və bir az geri çəkildi. Amma

itlər sakitləşən kimi işıldayan gözlər əvvəlki yerlərində göründülər.

- Bədbəxtlikdən, patronumuz da azdı, Henri!

Qəlyanını çəkib qurtarandan sonra Bili dostuna yatacaq hazırladı - yeməkdən qabaq qarın üstünə döşədiyi küknar ağaclarının üstünə adyal saldı. Henri ufuldadı, mokasin ayaqqabılarının ipini aç-aça soruşdu:

- Neçə patronun qalıb?

- Üç, - Bili dedi. - Amma gərək üç yüz olaydı. Ax, mən onlara göstərərdim!

Acıqla yumruğunu düyümləyib işıldayan gözlərə tərəf yellətdi, sonra öz mokasinlərini ocağın böyründə sahmaniadı.

- Bu şaxtalar nə vaxt qurtaracaq? - Bili soruşdu. - İkinci həftədir ki, əlli dərəcədir. Eh, axı mənim nə ölümüm vardı burda, Henri?

- Mən belə səyahətə nifrət edirəm, lap zəhləmi töküüb. Vallah, bu mənim xörəyim deyildi. Bircə çıxıb getsəydik, canımız qurtarardı. İndi

Mək-Qerri fortunun isti sobası yanında əyləşib nə kart vurardım sənənlə!.. Canım üçün, buna hər şeyimi verərdim...

Henri nəsə mızıldadı və yerini rahladı. O, artıq mürgüləyirdi, birdən dostunun səsinə ayıldı.

- Bilirsən, Henri, məni nəşə narahat edir. Axı itlər o gələn qonağa niyə hücum etmədilər? O balığı çırpışdıran qonağı deyirəm e...

- Yuxulu səs gəldi:

- Bili, sən lap dəyməduşər olmusan. Əvvəllər belə deyildin. Az danış, yat, səhər onsuz da durub deyəcəksən ki, heç nə olmayıb. Vallah, mədən ağrıyır sənin, ona görə narahatsan...

Onlar ağır-ağır nəfəs alaraq bir yorğan altında yanaşı yatmışdılar, Ocaq öləzimişdi və işıldayan gözlərin dairəsi adamların gecələdiyi düşərgəyə tuşlanaraq getdikcə daha da yaxınlaşırdı.

İtlər bir-birlərinə sığınmışdılar. İşıldayan gözlərdən biri onlara lap yaxınlaşanda qorxa-qorxa hürüşməyə başladılar. Sonra elə bərkdən hürdülər ki, Bili yuxudan ayıldı, dostunu oyatmasın deyə ehtiyatla yorğanının altından çıxdı və ocağa quru çör-çöp atdı. Alov qalxıb ətrafı işıqlandırdı və gözlərin dairəsi o saat geri çəkildi.

Bili bir yerə yığışmış itləri nəzərdən keçirdi, gözlərini ovuşdurub bir az da diqqətlə baxdı və təzədən yorğanın altına girdi.

- Henri, - dostunu səslədi. - Hey, Henri!

Henri ayılaraq zarıldadı, soruşdu:

- Nə var yenə?

- Heç nə. İtlər yenə yeddi dənə olublar. İndicə saydım. Henri bu xəbəri deyinə-deyinə qarşıladı və tez də yuxuya gedib xoruldu.

Səhər birinci Henri durdu və dostunu da oyatdı. Saat altı olsa da, havanın işıqlanmasma hələ üç saat qalırdı. Henri ala-toranlıqda səhər yeməyi hazırlamağa başladı, Bili isə yeri yığış şeyləri kirşəyə qoydu.

- Bura bax, Henri. Sən nə deyirdin? Neçə itimiz var?

- Altı.

- Eh, düz demədin...

- Nədi, yenə yeddi olub?

- Yox, beş dənədi. Biri yoxdur.

Henri hiddətlə çımxırdı:

- Lənət sənə, şeytan! - Sonra əlindəki yemək qablarını kənara tullayaraq itləri saymağa başladı.

- Düzdü, Bili. Fətti qaçıb.

- Aradan elə çıxıb ki, heç xəbərimiz olmayıb. Tap görüm necə tapırsan.

- İşlər korlandı, - Henri dedi. - Diri-diri yeyiblər onu.

- Yəqin o vəhşilər Fəttini parçalayanda yazıq çox zingildəyib.

- Fətti elə həmişə səfehləyirdi, - Bili dedi.

- Ən ağılsız it də bilə-bilə ölümə getməz...

Henri o biri itləri süzdü, beynində hər birinin nəyə qadir

olduğunu götür-qoy etdi.

- Bunlar ağıllıdı, belə hoqqa çıxarmazlar.

Bili də köksünü ötürdü:

- Bunları dəyənəklə də ocaqdan uzaqlaşdırma bilməzsən.

Ürəyimə dammışdı ki, Fəttinin başında nəşə var.

Şimal yollarında ölənlər haqqında adətən belə vida sözləri deyirdilər. Bu sözlər çoxlu başqa itlərin, hətta insanların ölümündən sonra deyilən vida sözlərindən heç də fərqlənmirdi.

DİŞİ CANAVAR

Səhər yeməyindən sonra Henri və Bili olan-qalanlarını kirşəyə yığıb bu cəfakeş ocağı tərək edərək, qaranlıq yolla irəlilədilər. Elə bu vaxt həmin dəhşətli, tükürpədiciləri ulartı eşidildi; səs qaranlığı, şaxtanı yara-yara gəlib onlara çatdı. Qızılaxtaranlar dinməzəcə gedirdilər. Düz saat doqquzda hava işıqlandı.

Günortaçağı səma cənub tərəfdən çəhrayı rəngə çaldı. Üfüqdə günəşlə şimal ölkəsi arasında sədd çəkilməmişdi. Çəhrayı rəng itdi. Günəşin solğun bənizi təxminən üç saat ətrafı işıqlandırdı. Sonra o da söndü və kimsəsiz, sakit şimal təzədən uzun Arktika gecəsini öz əyninə geyindi.

Qaranlıq düşən kimi səyyahları hər tərəfdən izləyən o ulartı lap yaxından eşidilməyə başladı.

Bəzən bu səs elə yaxından gəlirdi ki, itlər qorxudan

yerlərində titrəyirdilər.

Bu dəhşətli ulartıdan itlərin canına vəlvələ düşmüşdü. Bili və Henri qoşqunu düzəldirdilər. Bili dedi:

- Yaxşı ki, girlərinə ov keçib, bizi sakit buraxarlar...
- Day demə, onların ulartısı adamın canına üşütmə salır.

Sonra qızılaxtaranlar növbəti düşərgəyə çatanacan susdular.

Henri ocağın üstündə pıqhapıqla qaynayan soya qazanına buz qırıntıları atırdı. Birdən arxadan qulaqbatırıcı səs gəldi. Billin qıyya çəkinəsi ilə Henrinin dik atılması bir oldu. Henri qarın üstüylə qaçan və qaranlıqda gözdən itən hansı heyvanınsa naməlum kölgəsini gördü. Bili itlərin arasındaydı. Bir əlində dəyənək, o birində quru balıq tutaraq meyit kimi qurumuşdu.

- Axır ki, yarısını qopartdı! - Bili qışqırdı. - Amma necə lazımdı payını da aldı. Zingiltini eşitmədin?

Henri soruşdu:

- Axı nəydi o?
- Baş açmadım. Deyə bilərəm ki, bütün itlər kimi onun da ayaqları dişləri, dərisi vardı.
- Əhliləşdirilmiş canavardı bəlkə?
- Canavar olduğunu deyə bilmərəm, amma düz yemək vaxtı peyda olursa, demək əsl əhliləşdirilmiş heyvandı.

Bu gecə dostlar şam yeməyindən sonra tabutun üstündə oturub qəlyan çəkərkən gördülər ki, işıldayan gözlərin halqası yavaş-yavaş daralır.

- Nolaydı, girlərinə sığın dəstəsi keçəydi, bizi sakit buraxaydılar, — Bili dedi.

Henri söyüş söydü, sonra onlar düz iyirmi dəqiqə beləcə oturub danışmadılar. Henri gözlərini alova zilləmişdi, Bili isə tonqaldan bir az aralı, qaranlıqda işıldayan gözlərin halqasına baxırdı.

- Mək-Terriyə çatsaydıq nə olardı... - Bili köks ötürdü.

- Sən Allah, bəsdə ağladın, zıqqıldama, - Henri dözmədi. Mədən qıvcırır sənə, ona görə zıqqıldayırsan. Soda iç, o saat keçəcək, onda mən də sənənlə darıxmaram.

Səhər Henri yuxudan Billin biabırçı söyüşləri oyatdı. O, dirsəklənib baxanda, Bili tonqalın böyründə, itlərin arasında durub hirsindən yumruğunu yellədirdi.

- Hey! - Henri qışqırdı: - Noolub?

- Froq qaçıb.

- Ola bilməz...

- Deyirəm qaçıb da...

Henri yorğanı atıb dərhal itlərə tərəf cumdu. Diqqətlə onları saydı, şimalı lənətləyən Bili kimi o da söyməyə başladı.

- Froq qoşquda ən güclü it idi, - deyə Bili sözünü

tamamladı.

- Özü də hamıdan ağıllıydı, - Henri əlavə etdi.

- İkicə günün içində növbəti it epitafrası da beləcə oxundu.

Səhər yeməyi canlarına yatmadı, qalan dörd iti kirşəyə qoşdular.

Bugünkü gün də əvvəlkilərin tayı oldu. Səyyahlar dinməzəcə qarlı çöllərlə gedirdilər. Sakitliyi yalnız onları daban-dabana izləyən, lakin gözə görünməyən təqibçilərin məşum ulartısı pozurdu, Qaranlıq düşən kimi təqib başlanır, ulartı lap yaxınlıqdan eşidilirdi: itlər qorxudan tirtir əsir, vurnuxur, qayıqlarını dolaşdırır, bununla adamları daha da əldən salırdılar. - Növbəti dayanacaqda Bili lovğa-lovğa danışdı:

- Hə, şüursuz bəndələr, daha heç yana qaça bilməzsiz...

Henri xörək bişirməyi buraxıb yaxma gəldi. Bili itləri hindusayağı bağladı. Henri itin boynundakı xaltanı cilovla yoğun, uzun bir ağaca sarıdı. Ağacın bir ucunu isə yerə basdırdı. İtlər boyunlarındakı kəməri çeynəyə bilmirdilər - ağacın qol-budağı mane olurdu.

Henri başını məmnun-məmnun tərpətdi:

- Tayqulağı ancaq bu yolla saxlamaq olar. İndi qayıışı çeynəyib qıra bilməz. Belə yaxşıdı, salamat olarlar ki...

- Gəl bir olmasın! - Bili dedi. - Əgər səhər bircəciyi qaçıb getsə, onda mən dilimə kofe vurmayacam.

- Guya onlar bilmirlər ki, bizim heç neyimiz yoxdu... - Henri uzanaraq düşərgəni mühasirəyə alan göz halqalarını göstərdi. Bir-iki güllə atsaydıq, bəlkə qorxardılar. Günbəgün daha da yaxınlaşırlar. Gözünü oddan çək, o tərəfə bir bax! Hə, gördün?

İkisi də tonqalın arxasında görünən tutqun kölgələri maraqla izlədi. Qaraltı tərəfə diqqətlə baxdılar. Orda bir cüt göz işıldadı və bu, yalnız vəhşi gözləri ola bilərdi. Yavaş-yavaş aydın olurdu ki, bu vəhşilər tez-tez yerlərini dəyişirlər.

İtlər arasına səksəkə düşdü və bu, Billə Henrinin diqqətindən yayınmadı. Tayqulaq səbirsizliklə mırıldanır, gah qaranlığa cumur, gah da geri çəkilib boynuna bağlanmış ağaca hirs ilə hürürdü.

- Ora bax, Bili, - Henri pıçıldadı.

Tonqalın ətrafa səpələnən işığında itə oxşar bir vəhşi qamı üstə sürünürdü. O, bütün diqqətini itlərə yönəldib qorxa-qorxa, eyni zamanda həyasızcasına yaxına gəlirdi. - Əlbəttə, vəhşi, adamlardan da gözünü çəkmirdi. Tayqulaq gələn qonağa san cumdu, amma ağac mane oldu. Tayqulaq uzun-uzadı zingildədi.

- Bu axmaq, deyəsən heç qorxub eləmir ha, - Bili

yavaşca dedi.

- Dişi canavardı, - Henri pıçıldadı. - İndi bildim Fətti və Froqun başına nələr gəlib. Canavar sürüsü bu dişini qəsdən qabağa verir ki, itləri özünə cəlb etsin. O birilər isə fürsəti fəvqə vermir, itlərin üstünə şığıyıb parçalayırlar.

Tonqalda nəsə bərkdən çırtıldadı. Alov fişiltı ilə ətrafa sıçradı. Qorxmuş vəhşi bircə anda qaranlıqda gözdən itdi.

- Bilirsən, nə var, Henri?

-Nə?

- Bu, elə mənim dəyənəklə vurduğum vəhşidi.

- Yəqin ki...

- Bilirsən, görünür, ocağa dadanıb. Bu, lap şübhəlidir.

Henri dedi:

- Yaman çoxbilmiş heyvandı, adi canavarlardan deyil. O canavar ki, it yeməyinin üstünə çıxdı, demək çoxbilmişdir.

- Qoca Uillinin nə vaxtsa bir iti vardı. Canavara qoşulub qaçdı. - Deyə Bili ucadan danışdı. - Mən onu Litl-Stiqdə sığınlarm otlağında gördüm. Canavar sürüsü arasındaydı, güllə ilə vurub öldürdüm. Qoca Uilli uşaq kimi ağlayırdı. Yazıq düz üç ildi ki, onu görmürdü. Və bütün bu vaxtı it canavarlarla gəzib dolaşmışdı.

- Bili, vallah, bu canavar deyil, itdi. Yəqin bir vaxt sahibləri ona da beləcə balıq veriblər.

- Sən düz deyirsən...

- İndi gör bir. Bu saat onu mələdəcəyəm. Sadəcə, leş edəcəm onu. Biz daha itlərimizi qurban verə bilmərik.

- Neynirsən? Axı üçcə patronumuz qalıb. - Henri etiraz etdi.

- Qorxma, düz nişan alacam...

Səhər tezdən Henri yenə tonqalı alışdırdı və dostunun xorultusu altında yemək hazırladı.

- Elə yaxşı yatmışdın ki... Ürəyim gəlmirdi səni durğuzam. - Henri köksünü ötürdü.

Bili yuxulu-yuxulu yeməyə girişdi. Parçını doldurmaq üçün əlini qəhvədana san uzatdı, Ancaq qəhvədan da uzaqda, Henrinin yanındaıydı.

- Bura bax, Henri, - deyə Bili yumşaq tənəylə dostuna baxdı. - Heç nəyi yaddan çıxannamısan ki?

Henri diqqətlə ətrafa boylandı, başını tərpətdi. Bili boş parçanı ona tərəf itələdi.

- Axı, sənə qəhvə düşmür, - Henri dedi.

- Doğrudan arıqlamışam? - Deyə Bili qorxa-qorxa soruşdu.

- Yox.

- Qorxursan ki, mədəm korlanır?

- Yox.

Bili hirsindən bozardı:

- Di, tez ol, bəs nolub? Ürəyimi çəkmə.

- Spanker qaçıb...

Bili taleyin hökmünə tabe olan adamlar kimi yavaş-yavaş çevrildi. Elə oturan yerdəcə itləri saymağa başladı.

- Bu, necə olub? - Könülsüz soruşdu. Henri çiyinlərini çəkdi.

- Nə bilim. Yəqin Tayqulaq onun qayışını gəmirib. Özü bunu edə bilməzdi...

- Nacins məxluq! - Deyə Bili hirsini içində boğa-boğa yavaşca söydü. - Öz qayışını gəmirə bilməyib, amma Spankerinkini gəmirib.

- Bəli, daha Spankerin bütün iztirablarına son qoyulub. Canavarlar onu yəqin gözlərinə təpişdiriblər. İndi balabala həzm edirlər. Üçüncü epitafiya da beləcə oxundu, Qəhvə iç, Bili!

Bili parçını geri çəkdi.

- Köpəkoğluyam, içsəm! Dedim ki, itlərdən biri qaçsa içməyəcəyəm. Deməli, dilimə vurmayacağam, vəssalam!

- Əla qəhvədir! - Henri onu yoldan çıxarmaq istədi.

Bili özünü sındırmayıb qəhvədən dilinə də vurmadı.

Tayqulaq onun yeməyini zəhərə döndərmişdi, buna görə də iti o ki var söydü.

Yola hazırlaşanda Bili çımxırdı:

- Bu gecə onları ayrı-ayrı bağlayacağam!

Heç yüz addım getməmişdilər ki, Henri dayandı, əyilib nəyisə xizəyin altından götürdü. Qaranlıqda bu əşyanı yaxşı görə bilmədi, amma tanıdı və onu arxaya tulladı. Əşya kirşəyə dəyib, arxadan gələn Billin qabağına düşdü.

- Götür, lazımın olar. - Henri qışqırdı.

Bili ah çəkdi. Xalta qınğıydı. Spankerdən yalnız bu qalmışdı. Dedi:

- Axırına çıxıblar! yüz faiz!

- Hətta xaltanın dəmirini də gəmiriblər. Henri, onlar acından ölürlər ki!.. Şər deməsən, xeyir gəlməz. Hələ bizi də gözlərinə təpəcəklər.

Henri qeyzlə güldü:

- Düzdü, canavarlar mənim dalımca heç vaxt düşməyiblər. Amma başıma daha pis müsibətlər gəlib. Şükür Allaha ki, sağ-salamat çıxmışam. Onlardan, o nacins vəhşilərdən lap onu gəlsin. Bili, elə bilirsən sənın lələşini məhv etmək asandı?

- Noolar, baxarıq, baxarıq... - dostu mızıldandı. - Yaxşı, Mək- Qerriyə çatanda görərsən...

- Heç ümidim yoxdu.

Sənin kefin pısdı, ona görə belə deyirsən! - Henri qətiyyətlə bildirdi. - Vallah, sənə nəşə lazımdı. Qoy Mək-Qemyo çataq, səninçün eləsini doldurum ki...

Bili etiraz əlamoti olaraq nəşə mızıldandı. Sonra susdu və xeyli danışmadı.

Bu gün də əvvəlki günlər kimi etdi.

Saat doqquzda hava işıqlandı. Saat on ikidə üfüq cənub tərəfdən çəhrayı rəngə boyandı. Bu, hardasa gizlənmiş Günəşin işiydi. Beləliklə, cansıxıcı gün başlandı. Təxminən üç saatdan sonra yenə amansız gecə onu udacaqdı.

Günəş üfüqdən boylanan vaxtı Bili kirşədən tüfəngi götürüb dedi:

- Sən dayanma, Henri. Mən bir gedim görüm orda neynirlər.

Henri qışqırdı:

- Uzağa getmə, Bili! Patronun azdı. Başına hava gəlib, nədi, səni tikə-tikə edərlər...

- Aha, indi də sən zarıldadın! - Bili dedi.

Henri susdu və tək-tənha yoluna düzəldi. Sonra qaranlıq səhrada gözdən itən dostunun dalınca narahat-narahat boylandı.

Bir saat sonra Bili kəsə yolla qayıtdı:

- Hər yeri axtarır, gəzib-dolaşırlar. Bizdən də ayrılmaq istəməirlər. Bizi gəbərdəcəklərinə arxayındılar. İntəhası bir az səbr edirlər, bununla belə, yan-yörədəki yeməli ovlarını da əldən buraxmaq istəməirlər. Henri dedi:

- Səncə, onlar nə fikirləşirlər? Yəni biz tələyə düşmüşük, oradan çıxma bilmərik?

Bili bu sözlərə məhəl qoymadı.

- Mən bəzilərini gördüm. Çox arıqdılar. Yəqin xeyli vaxtdır dişlərinə bir şey dəymir: əlbəttə, bizim itlərdən başqa. Sürü böyük sürüdü, üç dənə it onların qarnını doydurur? Əriyib çöpə dönüblər. Bir dəri, bir sümük, vəssalam. Qabırğaları da ki, elə bil ağac qabıqlarıdır. Bir sözlə, qorxu-zad qulaqlarına girmir. Bu saat cənglərinə nə keçsə dağıdacaqlar.

Bir azdan Henri (indi o, kirşənin dalınca gedirdi) yavaşdan fit çaldı.

Bili geri döndü və sakitcə itləri saxladı. Az əvvəl ötüb keçdikləri döngənin arxa tərəfiylə möhkəm əzələli, arıq, tükü pırtlaşıq bir canavar, qarı iyləyə-iyləyə, yüngülcə sürüşə-sürüşə qaçırdı. Adamlar dayananda o da ayaq saxladı, ağız sallayıb yerdən gələn iyi acgözlüklə burun deşiklərinə çəkdi.

- Odur, dişli canavardır, - Bili dedi.

İtlər qarın üstündə uzanmışdı. Bili onların yanından ötüb dostuna yaxınlaşdı. İkisi də bu qəribə heyvana diqqətlə baxırdı. Bu vəhşi neçə gün idi ki, onların izinə düşmüşdü və qoşqunun yarısını həzm-rəbdən keçirmişdi.

Canavar bir anlıq dayandı, baxdı və azca irəli yeridi. O,

beləcə təxminən yüz addım kirşəyə tərəf gəldi, sonra küknar ağaclarının yanında durdu, ağzını göyə tutdu. Bumu ilə havadan iyi çəkə-çəkə ona tamaşa edən adamlara diqqətlə göz qoymağa başladı. Bu baxışlarda nəsə bir həsrət gizlənmişdi. Bu, elə bil, həsrətli it baxışlarını xatırladırdı, amma bu baxışlarda itə xas olan sədaqət yox idi. Bu həsrət acliqdan doğmuşdu, canavar cəhəngi kimi zalım, şaxta kimi amansız idi.

Canavara nisbətən bu vəhşi yekeydi. Düzdür, yerışı canavar yerışıydi. Və görünür, o öz əcdadlarını təmsil edən ən iri nümayəndələrdən idi.

Henri ovçu gözüylə baxıb dedi:

- Hündürlüyü iki fut olar. Başından quyruğuna qədər, yəqin ki, beş futdur.

- Hə, - Bili cavab verdi. - Rəngi də canavar rəngi deyil. Sarışın canavar görməmişəm. Amma bununku, deyəsən, qırmızımtıl-qəhvəyi rəngə çalır.

Bili yanılırdı. Heyvanın tükləri xalis canavar tükləriydi. Arasından ağ ləkələr də gözə dəyirdi. Başını isə qırmızımtıl tüklər örtmüşdü. Və bu ağımtıl, qırmızımtıl, sarımtıl rənglər gah itir, gah da gözə dəyir, adamı çaşdırırdı.

- Əsl qoşqu itidir! Özü də yekəsindən, - Bili dedi - Bir bax, quyruğunu gör necə bulayır.

- Ey, Layka, - Bili çağırdı. - Yaxın gəl görüm. Adm nədir sənin?

- Heç bir damcı da qorxmur! Henri güldü.

Bili hündürdən qışqırdı və canavarı yumruğu ilə hədələdi. Amma heyvan qorxub eləmədi, bir az ehtiyatlandı. O, adamlara yenə amansız acgözlüklə, oğrun ehtirasla baxırdı. Onun qarşısında canlı vardı və o, acından ölürdü. Azca cəsarəti çatsaydı, adamları parçalayıb yeyərdi. Bili qeyri-ixtiyari səsini yavaşıtıdı:

- Bura bax, Henri. Bizim üçcə patronumuz var. Amma bir heyvanı ki, öldürə bilərik. Burda, axı, güllə boşa çıxmaz. Heyif itlərdən, elə bil heç yox idilər. Yox, buna son qoymaq lazımdı. Hə, nə deyirsən?

Henri razılıqla başını tərپətdi. Bili ehtiyatla tufəngi kirşodən götürdü, çiyinə qaldırmaq istəyirdi ki, dişi canavar cığırdan o tərəfə sıçrayıb götürüldü və küknar ağacları arasında gizləndi. Dostlar bir- birinə baxdılar. Henri uzun fit çaldı.

- Eh, heç ağıma gəlmirdi, - deyə Bili tufəngi yerinə qoydu. - İtlərin yeməyinin üstünə çıxan çoxbilmiş canavar, əlbəttə, tufəngi də tanıyar. Vallah, Henri, bizim bütün bədbəxtliyimiz bu dişi canavarla bağlıdır. O, qansızdı, itlərimizin üçünə aparıb, mağıl indi altı itimiz vardı. Yox, mən ona çatacam. Belə açıqlıqda onu öldürmək olar? Çox

bicdi. İndi mən onu izlərəm. Pusquda durub bu qansız vəhşini gəbər- dəcəm, - Ancaq uzağa getmə ha, Henri xəbərdarlıq elədi. - Sürüylə sənə hücum etsələr, vəssalam, işin bitdi. Bu vəhşilər lap çox acıblar. Ehtiyatlı ol, Bili, keçərsən onların cənginə ha! həmin gün vaxtından bir az tez düşərgə saldılar. Əlbəttə, uç it altı itin gücündə deyildi və onlar ağır kirşəni sürətlə darta bilmirdilər. Bili itləri bir-birindən aralı bağladı, hər iki dost yıxılıb yatdı. Canavarlar isə daha da ürəklənmişdilər və onların ucbatından gec qızılaxtaranlar neçə dəfə oyanmağa məcbur oldular. Vəhşilər o qədər yaxın gəlmişdilər ki, itlər qorxudan lap dəlilik edirdilər. Ürəkli quldurların qabağını almaq üçün tonqala neçə dəfə odun atmaq lazım gəldi. Dənizçilər deyirlər ki, köpəkbalıqları gəminin dalınca üzməyi xoşlayırlar, - Bili yorğanın altından çıxıb tonqala sarı gəldi. - Bu canavarlar da köpəkbalığı kimi bir şey- dirlər - quruda yaşayan köpəkbalıqları! Bu hiyləgər vəhşilər, elə bilirsən, təkçə it yeməyindən ötrü dalımıza düşüblər? Axır bizi tutub yeyəcəklər, baxarsan. Henri onun sözünü kəsdi:

- Sən ki, bu qədər bəd-bəd danışırısan, elə sənin özünü qamarla- yacaqlar. Qorxan gözə çöp düşər. Təsəvvür et ki, elə lap canavarların ağzından...

- Eh, onlar o qədər insan eti yeyiblər ki...

- Bəsdi, bədniyyət olma! Daha taqətim yoxdur! Henri

acıqlı-acıqlı böyrü üstə çevrildi. Billin susması onu təəccübləndirdi. Bu, Billə yaraşan hal deyildi. Adətən sərt sözlər onu hövsələdən çıxarırdı. Henri yuxuya gedənə kimi bu haqda düşündü. Nəhayət, kirpikləri açılıb yumuldu və o, belə bir qənaətlə dərin yuxuya getdi ki, “Bili ruhdan düşüb. Sabah onu ovundurmaq lazımdı. Ayılmaq lazımdı onu”.

ACLIQ HARAYI

Gün uğurlu gəlmişdi. Gecə bir dənə də olsun it qaçmamışdı. Bili və Henri bu şaxtalı gündə xoş əhvalla yola düzəldilər. Bili sanki ötən gecəki həyəcanlarını unutmuşdu. Döngələrin birində kirşə aşdı. Amma Bili itlərlə zarafatından qalmadı. Alem biri-birinə qarışmışdı. Aşmış kirşə nəhəng qar topasının arasına pərçim olmuşdu. Onu təzədən düzüb-qoşmaq üçün itləri qoşqudan aşası oldular. Qızılaxtaranlar əyilib kirşəni qaldırmağa çalışanda Henri Tayqulağm qaçıb uzaqlaşdığını gördü.

- Dayan, Tayqulaq - Henri qışqırdı və dikəlib itin dalınca baxdı.

Amma Tayqulaq daha da bərkdən götürüldü. Orada, yolun kənarında, indicə ötüb gəldikləri yerdə dişi canavar Tayqulağı gözləyirdi. İt ona çatanda qulaqlarını şəkəldi, addımlarını yavaşladı, sonra dayandı. İt canavara diqqətlə, amma oğrun-oğrun baxır, bəlkə də həsəd aparırdı.

Dişi canavar dişlərini qıcıtdı, sanki itə bic-bic gülümsündü. Sonra bir neçə dəfə oynamaq hərəkətləri edib dayandı. Tayqulaq hələlik ehtiyat edirdi, quyruğunu yuxarı qaldırıb, qulağını şəkləyə-şəkləyə ona tərəf getdi; başını lap dik qaldırdı.

İt canavarı imsimək istədi. Vəhşi isə geri çəkilərək qabaq pəncə- ləriylə iti oynamağa dəvət etdi. Tayqulaq irəli meyllənəndə, canavar geri çəkilirdi. Ha yavaş-yavaş, ha yavaş-yavaş canavar Tayqulağın başını tovladı, onu öz etibarlı müdafiəçilərindən, insanlardan uzaqlaşdırıb ardınca apardı. Birdən elə bil Tayqulağı cərəyan vurdu. Nəsə dumanlı bir təhlükə hiss edib dayandı. Dərhal kirşeyə tərəf çevrildi, qoşqu dostlarına, onu səsləyən insanlara baxdı. Ancaq geriyyə meyllənmək istəyəndə dişi canavar dərhal onu yoldan elədi, Tayqulağa yaxınlaşdı, bircə anlıq bumuyla ona toxundu, sonra oynaya-oynaya, iti özünə çəkə-çəkə daha da uzaqlaşdı.

Bu vaxt Billin yadına tufəng düşdü. Amma silah çevrilmiş kirşenin altında qalmışdı. Henri dostuna kömək edib şeyləri yığışdırana kimi itlə canavar biri-birinə o qədər yaxın durmuşdular ki, belədə güllə atmağa dəyməzdi.

Tayqulaq öz səhvini gec başa düşdü. Bili və Henri hələ də bir şey anlamırdılar. Birdən gördülər ki, Tayqulaq

dönüb var gücüylə onlara tərəf qaçır. Tayqulağm qabağını kəsmək üçün yolun hər iki tərəfindən on iki boz, arıq canavar qaçırdı. Elə bu vaxt dişi canavar bayaqkı oynaqlığını və hiyləgərliyini unudaraq vəhşi ulartı ilə Tayqulağm üstünə şığıdı. Tayqulaq onu çiyini ilə itələdi, ancaq itin geriyyə yolu bağlanmışdı. Tayqulaq kirşəyə çatmaq ümidini itirməmişdi. Canavar sürüsünün mühasirəsinə cumdu. Canavarlar getdikcə çoxalırdı. Dişi canavaf isə itdən əl çəkmir, ondan bir addım belə aralanmırdı.

- Hara gedirsən, Bili? deyə Henri dostunun çiyinlərindən yapışdı.

- Bəsd! Onlar daha it görməyəcəklər!

Henri kirşənin üstündə oturub gözləməyə başladı. Görəsən, bunun axırı necə olacaqdı? Bundan başqa onun əlindən nə gələrdi ki?..

Bili gözdən itmişdi. Amma kolların və təzəcə boy atan küknar ağaclarının arasında Tayqulaq gah görünür, gah da itirdi. Henri itin vəziyyətinin çıxılmaz olduğunu anladı. İt də təhlükəni başa düşmüşdü, amma qaçır, canavar sürüsü isə kəsmə yolla yüyürdü. Tayqulaq bu vəhşilərin cəngindən çətin qurtarardı. Kirşəyə çatmaq üçün onları qabaqlamalıydı. Canavarlar hər an onun qabağını kəsə bilərdilər. Henri bilirdi ki, haradasa, qarın üstündə, kol-kos

və ağacların arasında gizlənmiş Bili canavar sürüsü və Tayqulaqla qarşılaşacaqdır.

Hər şey bir anda oldu. Hadisənin belə tezliklə baş verəcəyini Henri heç gözləməirdi. Güllə səsi gəldi. Sonra dalbadal iki atəş də açıldı. Billin gülləsi qurtarmışdı. Elə bu vaxt zingilti, inilti və dəhşətli ulartılar bir-birinə qarışdı. Henri yaralı canavarların vahiməli səsləri arasından Tayqulağın zingiltisini də eşidirdi.

Vəssalam. Bağırıtı da kəsildi. Zingilti də qurtardı. Hənirsiz çöllərin dəli sükutu yenidən başladı.

Henri kirşənin üstündə uzun müddət oturdu. Hara gedəydi axı? Hər şey bəlli idi. Elə bil Billin canavar sürüsü ilə əlbəyaxa çarpışması onun gözləri önündə baş vermişdi. O, həmin dəqiqələrdə yalnız bircə dəfə yerindən qalxıb kirşədən baltanı götürdü. Sonra kirşənin üstündə oturub kədərli gözlərini bir nöqtəyə zillədi. Onun ayaqları arasına qısılmış itlər tir-tir əsirdilər.

Nəhayət, Henri yorğun-argın ayağa qalxdı, elə bil bütün günü bədəninə əzmişdilər. İtləri qoşdu. Qayışlardan birini öz çiyinə keçirtirdi və itlərlə birlikdə kirşəni dartmağa başladı. Amma çox getmədi, qaranlıq düşən kimi dayandı, düşərgə saldı və bacardıqca çox quru odun yığdı. İtləri yedizdirdi, özü də şam etdi, sonra düz tonqalın yanında yer saldı.

Həmin gecə Henri rahat yata bilmədi. Gözünü yummaq istəyəndə canavarlar düz ocağın böyründə göründülər. Onlar aydın görünürdülər, lap yaxımdaydılar, üzük qaşı kimi tonqalı mühasirəyə almışdılar. Canavarlardan bəzisi qarın üstündə uzanmış, bəzisi çöməlib oturmuş, bir neçəsi isə qarın üstüylə sürünə-sürünə tonqala sarı yaxınlaşır, onun ətrafında hərlənirdi. Yatanları da vardı. Bu vəhşilər it kimi qarın üstündə büzüşüb arxayın-arxayın yatmışdılar. Henrinin yuxusu isə ərşə çəkilmişdi.

Henri böyük bir tonqal qalamışdı. Ona gün kimi aydın idi ki, yalnız ocağın nəhəng alovuyla özünü qoruya bilər. İtlərin ikisi də sahibin sağ-sol tərəfində oturmuşdu, Onlar Henriyə pənah gətirib son ümid yeri kimi ona sığınmışdılar, İtlər gah mırıldanır, gah zingildəyir, gah da qorxa-qorxa hürürdülər. Canavarlardan hansısa tonqala yaxınlaşanda itlərin hürüşü qalxırdı, hürüşməni eşidən canavar sürüsü hərəkətə gəlir, sıçrayıb irəli cumurdu. Nərə çəkir, ulayır, sonra yenə qarın üstünə qısılib mürgüləyirdilər.

Sürü sürünə-sürünə tonqala yaxınlaşırdı. Vəhşilər Henrinin lap ikicə addımlığına can atır, bununla da öz ovlarını gözdən qoymaq istəmirdilər. Henri ocaqdan çubuq dartıb çıxartdı və onu canavarların üstünə tulladı. Əgər odun parçası canavarlardan birinə dəysəydi, dəhşətli nəriltili

və ulartı ətrafin səssizliyini pozar, vəhşilər heç olmazsa bir az geri çəkildilər.

Səhərə yaxın Henri yuxulu gözlərini ovuşdurub ayağa qalxdı. Yemək hazırladı. Toqqasının altını bərkitdi. Saat doqquz idi. Gün işığı canavarları qovmuşdu. Henri gecədən bəri ürəyində götür-qoy elədiyi işləri görməyə girişdi. O, cavan küknar ağaclarından qırıb onları iki qoşa, hündür ağacların arasına elə düzdü ki, sanki iki ağac arasında körpü yarandı. Sonra kirşədəki qayıqları körpünün üstündən aşırıb itlərin köməyi ilə taxta tabutu yuxarı, düzəltdiyi körpü üstünə qaldırdı. Uzunsov, qapalı yeşiyi orada yerbəyer edəndən sonra içindəki mərhuma müraciətlə dedi:

- Billi parçalayıb yedilər, bəlkə məni də yedilər; amma sənə, cavan oğlan, onların dişini çatmayacaq!

Bundan sonra Henri yoluna davam etdi. İndi itlərin dartdığı boşalmış kirşə yüngülcə yellənirdi. Sürət də xeyli artmışdı. Sanki itlər də insan kimi başa düşmüşdülər ki, yalnız Mək-Qerri fortuna çatanda təhlükə sovuşa bilər.

Canavarlar isə daha da ürəklənmişdilər: onlar kirşanın dalınca arxayın-arxayın, dillərini çıxarıb yortma qaçırdılar. Canavarlar lap anqlayıb çöpə dönmüşdülər. Yalnız əzələləri zəncir kimi dartılırdı. Henri onların qarın üstüylə rahat qaçdıqlarına, yıxılmamalarına heyrət edirdi.

Henri qaranlığa düşəcəyindən qorxurdu. Günortaçağı Günəş' üfüqdən boylanaraq göyün cənub qübbəsini isidirdi. Henri günəşin bu hərəkətinin xeyir gətirəcəyinə və hər şeyin yaxşılıqla qurtaracağına inandı. Günlər uzanmışdı, İliq günəş şüalan bu yerləri qızdırırdı. Amma bu “mərhəmətli” şüalar öləziyəndə Henri dayanmalı oldu. Qaranlığa hələ xeyli vardı və hava işıqkən Henri tədarük görməyə başladı - daha çox çör-çöp, oduncaq yığdı.

Gecə düşən kimi onun canına da vəlvələ düşürdü. Canavarlar lap cürətlənmişdilər. Bir yandan da ötən gecənin yuxusuzluğu Henrini əldən salmışdı. O, adyala bürünüb, baltanı! ayaqları arasına qoydu. Tonqalın yanında oturdu. Henri özünü heç cür ələ ala bilmirdi. Gözləri qapanırdı. İllərin ikisi də lap onun böyrünə sığınmışdı. Gecəyarısı Henri oyandı və özündən cəmi on iki fut aralıda yekə bir ağ canavar gördü. Bu canavar bəlkə də sürüdəki canavarların ən yekəsiydi. Vəhşi yavaş-yavaş, tənbel-tənbel gəlirdi. O, var gücüylə düz Henrinin üzünə əsnədi, sonra oğrun və hiyləgər baxışlarını əvvəl-axır yeyəcəyi öz məxsusi canlı ovunun üstündə gəzdirdi.

Bütün sürüdə belə bir məkrli arxayınçılıq hökm sürürdü. Henri təxminən iyirmi canavar saydı. Onlar gah acgözlüklə Henriyə baxır, gah da arxayın-arxayın mürgü vururdular.

Canavarlar yemək süfrəsinin başına yığılmış uşaqlara bənzəyirdilər. İşarə verilən kimi yeməyə daraşacaqdılar. Və o dadlı, yeməli şey Henri idi! O da belə düşünürdü: “Görəsən, bunlar əməliyyata nə vaxt başlayacaqlar?..” Henri ocağa çör-çöp yığa-yığa düşünürdü. İndi o öz canının dərdinə qalmışdı. Can şirin şeydi axı. Henri əzələlərini yoxlamaq məqsədilə oynatdı, barmaqlarının sirli quruluşuna xəlvəti bir maraqla tamaşa etdi. Sonra onları şaqqılatdı; əvvəlcə bir-bir, sonra da hamısını birdən. O, gah barmaqlarını dartdı, gah da bükdü. Dırnaqlarının düzülüşünə də göz yetirdi. Bundan sonra isə barmaqlarının uclarını gah bərkdən, gah da yavaşca cımcıqlayaraq əsəblərini yoxladı, məftunluqla öz canını, bütün orqanizminin zərifliyinə inandı. Sonra ürkək-ürkək ocağın başına yaxınlaşan canavarlara baxdı... Henrinin beynində elə bil qəfildən şimşək çaxdı: sən demə bu acgöz, yırtıcı vəhşilərin sinov getdiyi şey onun möhtəşəm bədəni, şirin canı əslində dovşan və yaxud sığın əti kimi bir şeymiş...

O, mürgüdən dəhşət içində ayıldı, qarşısında sarışın bir dişi canavar gördü. Vəhşi, tonqaldan təxminən altı fut aralıda durmuşdu, qızmış gözləriylə adamı yeyirdi. Sahibinin ayaqlarına qısılmış itlər dişlərini qıcıyır, mırıldanırdılar. Amma dişi canavarın vecinə deyildi. O,

adama şəhvətlə baxırdı və beləcə insanla yırtıcı arasında “baxış müharibəsi” xeyli davam etdi.

Canavarın görkəmində quduzluq yox idi. Amma onun gözləri!.. Aman Allah, bu yırtıcının gözündən şimşək çaxırdı. Henri onun üçün canlı ərzaq idi və bu canlı, yeməli şeyin görünüşü canavarın ağzının suyunu axıdırdı. Onun ağzının suyu ağ qarın üstünə damcılarsa da, naməlum bir iştahla ağız-burnunu yalayırdı.

Henrinin canına dəli bir qorxu düşmüşdü. O, cəld közərmiş odun parçası götürdü, amma elə bu vaxt dişi canavar geri çəkildi: görünür, canavar buna öyrəşmişdi. O vəngildədi, dişlərini qıcırdaraq ağartdı. Gözlərində yanan aclıq ehtirası quduz bir qızgınlıqla əvəz olundu. Henri karıxdı. Barmaqları közərmiş odun parçasından elə bərk yapışmışdı ki, özündən asılı olmayaraq tonqaldan aralanmışdı. Elə bu vaxt bu arıq barmaqlarının didik-didik olunacağı gözlərinin önünə gəldi.

Henri indiyə kimi canını bu qədər istəməmişdi. Onun həyatı təhlükə altındaydı.

Henri bütün gecəni özünü közərmiş odun parçalarıyla canavarlardan qorudu. O, hərdən yuxuya məğlub olurdu, bununla belə, yenə itlərin zingiltisinə, mırılıtısına oyanırdı. Səhər açıldı. Amma budəfəki gün işığı canavarları qova bilmədi. Henri sürünün dağılıb getməsinə nahaq

gözləmişdi. Vəhşilər yenə də tonqalı üzük qaşu kimi dövrəyə almışdılar və Henriyə elə həyasız arxayınçılıqla baxırdılar ki... Səyyahın bədəni qorxudan üşüdü, buna baxmayaraq, gün işığı onu ürəkləndirmişdi.

Henri alovun müdafiəsi altından çıxıb yola düzəlmək istəyirdi ki, cürətli canavarlardan biri sürünün arasından çıxıb onun üstünə sıçradı. Amma canavar hesabı düz aparmamışdı, hədəfi boşa çıxdı. Əlbəttə, Henri cəld tərpnəməyədi, bəlkə də başqa cür olacaqdı. Canavarın dişləri onun ombasının bir neçə santimetrliyində bir-birinə dəyib şaq- qıldadı. Bu dəfə bütün sürü onun üstünə cumdu. Yanan, odlu çubuqlar olmasaydı, yəqin ki, canavarlar Henriyə daraşacaqdılar.

Henri hətta günün günorta çağında da tonqaldan aralanıb odun qırmağa gedə bilmədi. Kirşənin iyirmicə addımlığında çoxlu quru küknar ağacları vardı. Henri ocağı bu ağacların yanına itələmək üçün yarım gün vaxt itirdi. O, közərən çubuqları əlində tuta-tuta özünü canavarlardan qoruyurdu. Ağaclığa çatanda ətrafa göz gəzdirdi. Çör-çöpün daha çox olduğu yeri axtardı.

Bu gecə də əvvəlki gecələrin eyni idi. Fərq bircə bunda idi ki, Henri tamam yuxuya məğlub olmuşdu. İtlərin mırıltısı, zingiltisi artıq onu oyada bilmirdi. İtlər ard-arası kəsilmədən zingildəyirdilər. Henrinin yorğun, yatmış

beyni bu səslərin əks-sədasını eşidə bilməzdi.

Birdən elə bil kimsə ona zərbə endirdi və o, dik atıldı. Dişi canavar lap yaxında durmuşdu. Henri dərhal yanan çubuğu onun açılmış cə- hənginə soxdu. Dişi canavar geri sıçradı, ağrıdan uladı. Henrinin burnuna isə yanmış tük, bişmiş ət iyi dəydi, Bu mənzərə Henriyə ləzzət verdi. Sonra vəhşinin başını əsdirə-əsdirə onun lap böyründə qeyzlə nərildədiyini gördü.

Bu dəfə yatmamışdan qabaq Henri közərən küknar budaqlarının bir ucunu sağ əlinə bağladı. Elə təzəcə gözlərini yummuşdu ki, əli yandı və yanmış yerin ağrısı onu ayıltı. Beləcə, bir neçə saat davam etdi. Henri ayılanda həmin çubuqlarla canavarları qovur, ocağa təzədən çör-çöp atır və məşəldən yenə əlinə bağlayırdı. Hər şey yaxşı gedirdi; amma bir dəfə Henri məşəli əlinə pis bağladı və yuxuya gedəndən sonra məşəl əlindən düşdü.

O, yuxu görürdü: Mək-Qerri fortu. İsti, rahat yer. O, fortun rəisi ilə kart oynayır. Sonra yuxuda gördü ki, canavarlar fortu dövrəyə alıblar. Onlar düz fort qapılarının ağzında ulayır, Henri isə hərdənbir rəislə birlikdə kartı kənara tullayıb canavar ulartısına qulaq verir və onların içəri girmək cəhdlərinə gülürdü. Sonra (nə qəribə yuxu görürdü, aman

Allah!) cırıltı səsi eşidildi. Qapılar taybatay açıldı. Canavarlar otağa soxuldu, Henrinin, rəisin üstünə cumdular. Qapılar açılan kimi canavarların dəhşətli ulartısı otağı başına götürdü. Yuxu nəsə başqa bir şəkil almışdı və Henri bu dəhşətli ulartının səsindənmi, ya bu qərribə yuxudanmi, heç cür baş açə bilmirdi.

Yuxudan ayılənda gördü ki, həqiqətən canavarlar nərildəyir, ulayırlar. Vəhşi sürüsü onun üstünə cummuşdu. Canavarlardan birinin dişləri onun qoluna batdı. Henri özünü tonqalın üstünə atdı və birdən hiss etdi ki, ayağında da yaralar var. Beləcə döyüş başladı.

Qalın əlcəklər Henrinin əllərini oddan qoruyurdu. O, yanan odunları, iri gözləri ovuclarında götürüb ətrafa səpələyirdi. Tonqal püskürmüş vulkanı xatırladırdı.

Belə çox çəkə bilməzdi. Henrinin sifəti suluqlamışdı, kirpikləri, qaşları yanmışdı. Ayaqları da istiyə tab gətirə bilmirdi. O, yanan odunlardan birini əlinə götürüb dərhal tonqalın böyrünə tullamadı. Canavarlar geri çəkildilər. Ətrafa o qədər köz-kömür səpələnmişdi ki, qarın üstündən fişiltılı səslər çıxırdı. Canavarlar fişildayan közləri tapdayır, yəqin ki, buna görə nəərə çəkir, vəngildəyir və atılıb düşürdülər.

Henri odun parçasını tulladı. Yanan əlcəklərini də çıxarıb qarın üstünə atdı, sonra onları söndürmək üçün

tapdamağa başladı. İtlərin ikisi də yoxa çıxmışdı. Yəqin ki, onlar da Fotti və başqa itlər kimi canavarların növbəti qurbanı olmuşdular.

- Amma məni yeyə bilməyəcəksiniz! - Deyə Henri hiddətlə yumruğunu havada yelləyib canavarlara qışqırdı.

Onun səsi sürüdə bir canlanma yaratdı və onlar mehriban-mehriban ulamağa başladılar. Dişi canavar isə lap Henrinin yanına gəldi, ac, şəhvətli gözlərini insana zillədi...

Henri özünümüdafinə üçün yeni plan cızdı. Tonqaldan ayrı-ayrı ocaqlar düzəltdi və onları üzük qaşı kimi dairəvi səpələdi. Özü də qaldı ortada, adyalı ərimiş qarın üstünə sərrib oturdu. İndi hər tərəfdən onu yanan ocaqlar qoruyurdu. Henri özünü alov mühasirəsində gizlətdi. Bütün sürü heyrətlənmişdi: Sanki canlı ov yoxa çıxmışdı, Təəccüblənmiş vəhşilər bu “alov üzüyü”nü dövrəyə aldılar. Hələ indiyə kimi canavarlar od-alova bu qədər yaxın durmamışdılar. İndi onlar lap itlər kimi bir-birinə qısılmış, cərgəylə “alov üzüyü”nün yaxınlığında oturmuşdular. Alovun istisindən daha qorxmadan canavarlar dişlərini şaqqıldadaraq yüngülcə ulayırdılar.

Dişi canavar çöməlib oturmuşdu, əvvəlcə o, başını yuxarı qaldırıb ulamağa başladı. Sonra canavarlar bir-bir ona tərəf gəldi, nəhayət, bütün sürü ağızını göyə tutub

uladı; onlar aclıq nəğməsi oxuyurdular.

Hava işıqlanmağa başlamışdı. Səhərin gözü açılırdı. Tonqal yanıb sönmək üzrəydi. Oduncaq da az qalmışdı. Ehtiyat odun, çör-çöp yığmaq lazım idi. Henri “alov üzüyü”nün içindən çıxmaq istədi, lakin canavarlar qoymadı. Düzü, yanan odunlar canavarları geri çəkilməyə məcbur edirdi. Ancaq dəxli yox idi, daha da həyasızlaşmış vəhşilər çıxıb getmirdilər. Henri onları qovmağa çox çalışdı. Gördü ki, xeyri- zadı yoxdu. Məcbur olub yenidən “alov üzüyü”nün içinə girdi. Elə bu vaxt canavarlardan biri onun üstünə tullandı, lakin ocağın üstünə düşdü. Qorxmuş vəhşi ağrıdan dəhşətlə vəngildədi, sürünə-sürünə ocaqdan aralandı və yanmış pəncələrini qarın içində soyutmağa başladı.

Henri qüссəli-qüссəli adyalın üstündə əyləşmişdi. Beli bükülmüş, başı aşağı sallanmışdı. Mübarizə aparmağa halı qalmamışdı. Hərdənbir başını qaldırıb yanıb qurtarmaq üzrə olan tonqala yazıq-yazıq baxırdı. “Alov üzüyü” hardasa seyrəlik, bir-birindən aralı ocaqlara dönürdü. Və bu ocaqlar arasındakı məsafədən içəri girmək asanlaşırdı. Bəli, alov dilimləri qısalır, aralardakı məsafələr isə çoxalırdı.

Henri mızıldandı:

- Hə, indi məni də yeyə bilərsiniz! Heç vecimə deyil,

mən yatmaq İstəyirəm-

Ayılında bircə addımlıqda gözlərini ona zilləmiş həmin dişi canavarı gördü.

Onun üçün bəlkə də saatlara bərabər olan dəqiqələr ötürdü. Henri başını qaldırdı. Deyəsən qəribə, anlaşılmaz bir dəyişiklik baş vermişdi. Elə bil yuxudaydı, ayıldı. Nəsə baş vermişdi. Əvvəlcə, Henri heç nə anlamadı. Ətrafına baxdı: canavarlar yoxa çıxmışdılar. Tapdanmış qarın üstünə düşən ləpirlər vəhşilərin Henriyə necə yaxınlaşdığını aydın göstərirdi.

Henrinin mürğülü gözləri yenə qapandı. Başı əyildi və dərhal səksənib ayıldı. Hardasa, uzaqdan insan səsi, xizək xışiltısı, it hürüşməsi gəlirdi. Çaydan üzü bəri ağacların arasında dörd qoşqu göründü. Bir neçə adam sönmüş “alov üzüyü”nün ortasında huşunu itirmiş Hen- rini dövrəyə aldı. Onlar Henrini silkələyir, ayılmağa çalışırdılar. Henri onlara sərxoş kimi baxdı, sonra yuxulu, ölgün bir səslə kəkələdi:

- Sarışın canavar... İtlərin yeməyinin üstünə çıxmışdı. Əvvəlcə xörəkləri yedi... Sonra itləri... Sonra da... Bili...

- Lord Alfred hardadı? - Deyə gələnlərdən biri Henrinin qulağına qışqıraraq çiyinlərindən möhkəmcə silkələdi.

Henri yavaşca başını tərپətđi.

- Canavarlar ona dəyməyib... ağacların üstündədi, orada... Axırncı dayanacaqda... - Ölüb?

- Hə, tabuta qoymuşuq, - Henri cavab verdi. O hirsle üstünə oyanmış adamdan dartındı.

- Əl çəkin məndən, halım yoxdur... Cecəniz xeyrə... Henrinin kirpikləri qırıldı, yumuldu. Başı sinəsinə sallandı. Onu adyalin üstünə uzatdılar və şaxtanın ölü sükutunda ucadan xorultu səsi eşidildi.

Bu xorultuya həm də başqa səslər qarışmışdı. Uzaqdan ac canavar sürüsünün güclə eşidilən ulartısı gəlirdi. Onlar bir az əvvəl qoyub getdikləri insan əvəzinə başqa bir ov tapmışdılar; onu qovurdular.

İkinci hissə

VƏHŞİNİN DOĞULMASI 1 CANAVAR DÖYÜŞÜ

İnsan səslərini və qoşqu itlərinin zingiltisini qabaqca dişi canavar eşitdi. Sönən alov mühasirəsində özünü qoruyan zavallı insandan əl çəkib üzü yuxarı götürüldü. Yorgun sürü canlı ovdan könülsüz ayrıldı. Vəhşilər qulaqlarını şəkləyib azca ətrafı dinşədilər. Sonra dişi canavarın dalınca götürüldülər.

Sürünün başında ağ, yekə bir canavar qaçırdı. Yəqin ki, başçılardan biri idi. Sürünü də dişi canavarın dalınca o aparırdı. Hərdən başçı onu ötmək istəyən cavan

həmcinslərinin üstünə diş qıcıyır, onları geri oturdurdu. Qabaqdakı diş canavarı gözdən qoymayan ağ vəhşi də get-gedə sürəti artırır.

Diş canavar sürüdən qabaqda qaçır, sanki bu yer əvvəlcədən onunku imiş. Guya həmişə də onunku olacaqdı. Amma onun bu hərəkəti dəstə başçısını heç də acıqlandırmırdı. Ola bilsin ki, təsadüfi bir sıçrayış diş canavarı qabağa salmışdı. Yeko, ağ canavar dişiyə lap yaxın idi və indi onunla böyür-böyürə qaçmağa çalışırdı. Amma bu, diş canavarın ürəyincə deyildi. O, mırıldanır, dişlərini qıcıdır, ağ canavarı yaxına buraxmırdı. Bəzən də elə qaça-qaça ağ canavarın belindən dişləmək istəyirdi. Belə hallarda başçı heç bir quduzluq göstərmir, bir az qırağa sıçrayırdı. Sonra tullanır, bütün hərəkətləri və görkəmi ilə dəlicəsinə vurulmuş sadələvh vəhşini xatırladırdı.

Sürüyə başçılıq etməyə mane olan yeganə amil də bu idi. Əlbəttə, diş canavarı başqa xoşagəlməz hallar da narahat edirdi. Onun sağ yanında arıq, qoca bir canavar qaçır. Qoca canavarın çapıq yerləri onun çox döyüşlərdən çıxdığını xəbər verirdi. Qoca vəhşi yalnız sağ tərəfdən qaçır. Çünki onun sağ gözü yox idi. O, təkgöz idi. Bəlkə də elə buna görə də qoca canavar sol tərəfində qaçan vəhşini həmişə sıxışdırırdı. O, aldığı yaralardan

çapıq-çapıq olmuş çənəsini gah dişi canavarın böyrünə, gah belinə, gah da boynuna sürtürdü. Dişi canavar da bu "qulluğa" biganə qalmırdı. Sol tərəfdə qaçan dəstə başçısına eyni şaqqıltı ilə cavab verirdi. Elə do olurdu ki, canavarların hər ikisi eyni vaxtda ona yayxmırdı. Bu zaman dişi canavar daha qəti tədbir haqqında düşünməli olur, sürüdən geri qalmayaraq, hər ikisini birdən həsləyirdi. Belədə o, hər iki erkəyin gözünün odunu almaq üçün nəərə çəkib dişlərini qıcırdırdı. Başqa vaxt olsaydı, bəlkə də bir-birinin üstünə şığıyar, döyüşəsi olardılar, amma indi sürünü girinc etmiş ən güclü hissə - aclıq hissində belə, sevgi və rəqabət hissi qalib gəlmişdi.

Dişi canavardan aldığı zərbələrdən sonra qoca vəhşi sağ böyründə qaçan üçyaşlı cavan canavara toxunurdu. Yorulub heydən düşmüş o biri vəhşilərə nisbətən cavan canavar güclü və çevik idi. Bu keyfiyyətlərinə görə o, bütün dəstədən seçilirdi. Bununla belə, təkgöz canavardan bir az geri qalırdı. Amma ürəklənib qoca canavara yetişmək istəyəndə (bu, nadir hallarda olurdu) qoca canavar nəərə çəkir, dişlərini şaqqıldadırdı. Bu zaman cavan canavar bəzən ləngiyir, geri qalır, bəzən də nəzərə çarpmadan, xəlvəti dişi canavarla qoca canavarın arasına soxulurdu. Bu əməlinə görə o, üçqat cəzalanırdı - gah dişi vəhşinin, gah qoca canavarın, gah da dəstə başçısının

qəzəbinə düşər olurdu.

Cavan canavar qarşısında üç quduz vəhşini görəndə ayaq saxlayır, çöməlib tüklərini pırpızlaşdırır, dişlərini qıcırdadı. Dəstənin başında olan bu şuluqluq, təbii ki, daldakılara da sirayət edirdi. Canavarlar cavan üçyaşar vəhşinin üstünə şığıyır, onun böyür-boğazını dişləməklə öz narazılıqlarını bildirirdilər. Cavan vəhşi təhlükədə idi. Bununla belə, özünə hədsiz dərəcədə güvənir, tez-tez araya soxulurdu. Bu isə ona bədbəxtlikdən savayı bir şey gətirmirdi.

Vay o gündən ki, canavarlara ov rast düşəydi. Onda aclıq hissi sevgi və rəqabətə də qalib gəlir, onların başını qatardı. Canavarların halı yaxşı deyildi. Onlar uzun sürən aclıqdan arıqlamışdılar. Əvvəlki heyləri qalmamışdı. Sürünün arxasınca qaçanlar ən zəiflər - qocalar və cavanlar idi. Onların bəziləri axsayırdı. Güclülər qabaqda gedirdilər. Canavardan çox sür-sümüyə oxşayan bu vəhşilərin hərəkətində (əlbəttə, axsayanları saymasaq) bir damcı olsun yorğunluq hiss olunmurdu. Adama elə gəlirdi ki, onların rezin kimi dartılıb-gərilən əzələləri içində sonsuz bir qüvvət ehtiyatı gizlənmişdir. Onların bədən əzələləri beləcə ardı-arası kəsilmədən dartılıb-açılırdı.

Həmin gün vəhşilər çox qaçdı. Onlar gecələr də qaçırdılar. O biri gün də beləcə qaçdılar. Heç yerdə həyat

nişanəsi yox idi. Belə şaxtalı çöllərdə yalnız vəhşilər irəliləyirdi. Həyat yalnız onların içində qaynayırdı. Bu vəhşi canlılar yaşamaq istəyirdilər. Bu vəhşi canlılar parçalamaq üçün başqa bir canlı axtarırdılar.

Canavarlar çox gəzib dolaşdılar, çayları, düzənləri ötüb keçdilər. Nəhayət, qarşılarna ov çıxdı. Onlar sığın dəstəsinə rast gəldilər. İlk ovları da yekə bir sığın oldu. Bu, əsl həyat demək idi! Bu, dadlı ət idi və daha bu əti sirli tonqalların alovlan və yaxud közərmiş odun parçalan qorumurdular. Canavarlar birinci dəfə deyildi ki, belə haçalanmış iri dırnaqlarla, şaxələnmiş buynuzlarla rastlaşırdılar. Vəhşilər adi ehtiyat hisslərini və sərvaxtlıqını belə unutmuşdular. Döyüş şiddətli, amma qısa oldu. Sığın hər tərəfdən mühasirəyə aldılar. Sığın iti dımaqlan ilə dəqiq zərbələr endirərək, canavarların qarnını yırtır, kəllələrini dəlik-deşik edirdi. Nəhəng iri buynuzlan ilə onların sümüklərini sındırırdı. Sonra da ləhləyə-ləhləyə onlan qann üstüylə sürüyür, altına basıb əzirdi. Amma ölüm onun başının üstündə hərlənirdi. Axır ki, ayaqları gücdən düşdü və dişi canavar quduzcasına onun boğazından yapışıb yırtıdı. O biri canavarlar isə harası gəldi ağız atıb onu tikə-tikə doğradılar.

Ət çox idi. Sığın səkkiz yüz funtdan çox gələrdi. Hər canavara təxminən iyirmi funt düşdü. Canavarlar heyrət

ediləsi bir cəldliklə, acgözlüklə əti təpəşdirdilər. Az keçmədi ki, canavar sürüsünün cənginə keçmiş o nəhəng, möhtəşəm, kök heyvandan yalnız qar üstünə səpələnmiş sür-sümük qaldı. Canavarlar qarınlarını doydurub yatdılar.

Qarınları dolu olan erkək canavarlar şiltaqlıq eləməyə başladılar. Gah küsdülər, gah dalaşdılar və təxminən günün axırına kimi beləcə oynaqlaşdılar. Sonra sürü yavaş-yavaş dağılışmağa başladı. Aclıq qurtarmamışdı. Canavarlar bol quş məskəninə gəlib çatmışdılar, hələlik sürü ilə ov edirdilər. Amma boğaz olan diş və ya güclü sığın dəstələrinə rast gələndə çox ehtiyatlı hərəkət edir, onlardan uzaqlaşır dılar.

Günlərin birində canavar sürüsü iki dəstəyə bölündü. Diş canavar, cavan başçı və təkgöz canavar dəstənin yarısını şərqə, Makkenzi çayına tərəf, bir az da irəli, göllərə tərəf apardılar. Bu balaca dəstə də yavaş-yavaş azalırdı. Canavarlar artıq iki-iki gəzməyə başlamışdılar. Onlardan biri diş, o biri isə erkək olurdu. Diş canavarın dəstəsinə girmiş tənha bir yalquzaq təkgöz tərəfindən qovuldu: nəhayət, bu balaca dəstədə dörd canavar qaldı: diş canavar, təkgöz, ağ başçı və üçyaşar canavar.

Bu müddətdə diş canavarın xasiyyəti çox dəyişmişdi - ona nəvaziş göstərən hər üç canavara qarşı quduzluq edirdi. Amma canavarlar öz “sevgililərinə” heç vaxt əks

həmlə etmirdilər. Yalnız bellərini diş canavarın iti dişləri altına yaxınlaşdırır, quyruqlarını bulayır, onun başına dolanırdılar. Bu hərəkətləri ilə onlar diş canavarın qəzəbini ölçməyə çalışırdılar. Bu canavarlar “sevgililərinə” mülayimlik göstərsələr də bir-birlərini görməyə gözləri yox idi. Üçyaşar canavarın azğınlığı o birilərini lap təngə gətirmişdi. Boğuşmaların birində üçyaşar canavar qoca vəhşinin kor göz cinahından şığıyıb onun qulağını parçaladı. Amma tək göz gəncliyə və güclü qüvvəyə qarşı özünün uzun illərdən bəri topladığı təcrübəsini, ağılını köməyə çağırırdı. Onun kor gözü və zolaq-zolaq kəsilmiş sir-sifəti bu canavarın çoxillik təcrübəsindən təntənə ilə xəbər verirdi. O, çox döyüslərdən çıxmışdı. Buna görə də indi onunçün necə hərəkət etmək barədə fikirləşmək lazım gəlmədi.

Döyüş ədalətlə başladı, amma ədalətsiz qurtardı. Əlbəttə, qoca canavara cavan ağ başçı kömək etməsəydi, bəlkə də döyüşün sonu başqa cür nəticələnəcəkdi. Vəhşilər birlikdə üçyaşar canavarın üstünə şığıdılar. Üçyaşar canavar qoca canavarla başçının cənginə keçdi. Beləliklə, hər şey - ötən günlər, birlikdə ov edib parçaladıqları heyvanlar, ac qaldıqları vaxtlar unuduldu. Sanki bütün bunlar heç olmamışdı, ötən günlər keçmişdə qalmışdı. İndi onları daha dəhşətli, hətta acliqdan da amansız, şiddətli bir

hiss çulğamışdı. Bu, məhəbbət hissi idi!

Bununla belə, bütün bu ədavətin səbəbkan olan diş canavar qarın üstündə arxayın-arxayın oturub döyüş meydanını izləyirdi. Bu döyüş ona ləzzət verirdi. Canavarların tükləri dimdik qalxmışdı. Dişləri bir- birinə dəyir, şaqqıldayır, sonra da cavan üçyaşar canavarın bədənini didik-didik edirdilər. Bütün bunlar diş canavara sahib olmaq istəyindən doğmuşdu.

Üçyaşar canavar ömründə ilk dəfə məhəbbət dadırdı. Amma, o öz sevgisi uğrunda həyatını qurban verdi. İndi hər iki rəqib bu cavan vəhşinin cəmdəyi üstündə durmuşdu. Vəhşilər oturub, sanki gülümsəyən diş canavara baxırdılar. Burası da var idi ki, qoca canavar sevgi-məhəbbət məsələlərində daha ağıllı, tədbirli, təcrübəli idi. Cavan başçı çiyindəki təzə yaralan yalamaq üçün başını çevirmişdi. Onun peysəri düz rəqibinin çənəsi yanında idi. Qoca canavar tək gözü ilə belə əlverişli şəraiti qiymətləndirməyə bilməzdi. Birdən o, güllə kimi rəqibinin üstünə şığıdı və rəqibin boğazı qoca vəhşinin cənginə keçdi. O, möhkəm bir dişdəm götürərək rəqibinin boğazındakı damarları doğrayıb tökdü və dərhal kənara sıçradı. Cavan canavar nəyə çəkdi. Onun dəhşətli nəritisi titrək öskürəyinə qarışdı. O, qan tökə-tökə, öskürə-öskürə qoca canavarın üstünə cumdu. Amma həyatı sönürdü.

Ayaqları gücdən düşmüşdü. Gözləri dumanlanırdı. Zərbələri isə tamam zəifləmişdi.

Bu mənzərəni seyr edən dişi canavar hələ də dal pəncəsi üstündə oturub gülürdü. Bu döyüş onun içində dumanlı bir sevgi hissi oyatmışdı. Belə sevgi yalnız tənha şimalın sevgisi ola bilərdi. Bu sevginin faciəsini isə yalnız ölənlər bilirdilər. Əlbəttə, sağ qalanlar üçün bu, faciə deyildi - arzuların, istəklərin təntənəsi idi!

Cavan canavarın leşi qarın üstünə düşdü. Təkgöz qoca qürurla dişi canavarın yanma yeridi. Qələbə sevincini əməlli-başlı dadsa da, ayıq- sayıq olmağı da yaddan çıxarmamışdı. O, qəzəblə qarşılanağını gözləyirdi. Amma belə olmadı. Dişi canavarın ona mərhəmətlə yanaşdığını görüb heyrətləndi. Bütün bu müddət ərzində ilk dəfə idi ki, qoca vəhşiyyə belə nəvaziş göstərilirdi. Dişi canavar onunla oynamağa başladı. Küçük kimi atılıb düşdü. Sonra onu iylədi. Təkgöz canavar yaşının bu “hörmətli” mərhələsini unudaraq bütün aqlını və təcrübəsini yaddan çıxarıb daha sərsəm hərəkətlər etdi: o da balaca küçüyə döndü.

Vəssalam. Bütün məğlub olan rəqiblər də yaddan çıxdı. Qar üstündə qanla yazılmış bu məhəbbət romanı da az qala unuduldu. Təkgöz yalnız bircə dəfə başını çevirib yaralarını yalayanda döyüş mənzərəsini xatırladı. Bu vaxt

dodaqları hiddətlə dartıldı. Boynundakı, çiyindəki tüklər dimdik qalxdı. Pəncələrini ürpə-ürpə qarın içinə soxdu və bütün bədənini gərərək hücum vəziyyətini aldı. Bu hal bircə an çəkdi. Hər şey ötüb keçdi. Hər şey unuduldu və təkgöz onu yoldan çıxaran, işarə ilə meşəyə dəvət edən dişi canavarın dalınca yüyürdü.

Bir müddətdən sonra artıq iki vəhşi mehriban dost, qarşılıqlı razılıq əldə etmiş canavarlar kimi yanbayan qaçardılar. Günlər ötürdü. Amma vəhşilər ayrılmaq bilmirdilər. Birlikdə ov edir, öldürür, birlikdə yeyirdilər. Çox keçmədi ki, dişi canavar özünü nəsə narahat hiss etməyə başladı. Elə bil o, nəsə axtarırdı və axtardığı şeyi heç cür tapa bilmirdi. Adətən onu yıxılmış ağacların altındakı xəlvət yerlər cəlb edirdi. Belə vaxtlarda dişi canavar çay sahili boyu sıralanmış sıldırım qayalardakı narın qar basmış yarıqlarda, mağaralarda saatlarla uzanırdı. Bu hal qoca təkgözü o qədər də maraqlandırmırdı. Amma o, itaətlə “qadınının” dalınca gedirdi. Bəzən dişi canavarın axtarışları çox uzun çəkir, qoca canavar isə qar üstünə uzanıb onu səbirlə gözləyirdi.

Onlar bir yerdə çox qalmırdılar. Bu dəfə Makkenzi çayına tərəf yüyürməyə başladılar. Çay sahili boyunca getdilər. Çayın balaca qolları üstündə hərlənən canavarlar arabir dönüb ov axtarır, sonra da qayıdıb yenə əvvəlki

yerlərinə çıxırdılar. Hərdən cüt gəzib dolaşan başqa canavarlara da rast gəlirdilər. Bu görüşə heç bir tərəf sevinmirdi. Heç bir tərəf yenidən birləşmək, dəstə halında gəzməyə meyl göstərmirdi. Bəzən yolda yalquzaqlar da olurdu; erkək canavarlar idi. Bu vəhşi erkəklər məmnuniyyətlə təkgözlə onun rəfiqəsinə qoşulmaq istəyirdilər. Amma təkgöz bunun əleyhinə idi. Elə ki rəfiqəsinin erkək vəhşilərlə çiyin-çiyinə dayandığını görürdü, tüklərini pırpızlaşdırar, dişlərini qıncırdardı. Bunu gören yad canavarlar həsləyər, daldalı çəkilib uzaqlaşardılar.

Aylı bir gecə idi. Onlar sakit meşədə qaçarkən təkgöz qəflətən ayaq saxladı. O, ağzını göyə tutdu, quyruğunu qısdı. Vəhşinin burun dəlikləri qalxıb enməyə başladı. Havanı iylədi. Sonra it kimi qabaq pəncələrini qaldırdı. Nəsə onu həyəcana gətirmişdi. O, havadan gələn təzə qoxunun nədən xəbər verdiyini anlamağa çalışdı. Dişi canavar bumu ilə dostuna toxundu. Sonra irəli qaçdı. Təkgözü də öz dalınca qaçmağa məcbur etdi. Amma qoca canavarın içində narahatlıq gəzirdi. Bir az qaçandan sonra yenə ayaq saxladı. Külək təhlükəli qoxu gətirirdi. Və o, qoxunun nə demək olduğunu bilmək istəyirdi.

Dişi canavar ağaclığın dalından böyük bir talaya çıxdı. Ehtiyatla o yan-bu yana baxdı. Az sonra bütün tükləri

pırpızlaşdı. Təkgöz tərəddüd edə-edə ona yaxınlaşdı. Canavarlar beləcə yanaşı dayanıb qulaq asmağa, acgözlüklə havanı iyləməyə, diqqətlə ətrafa baxmağa başladılar.

Yaxından it mırıltısı, xırıltılı kişi səsləri, qadınların söyüşməsi, uşaqların ağlaşması gəlirdi. Taladan o tərəfdə dəri ilə örtülmüş iri komalar, tonqallar və tonqalların önündən o tərəf-bu tərəfə tələsən insan siluetləri görünürdü. Havaya tüstü qalxırdı. Ancaq canavarlar hindu düşərgəsindən gələn qənbə qoxunun nədən çıxdığını hələ anlamırdılar. Bu iylər təkgöz və onun rəfiqəsinə naməlum olan şeylərdən danışdı. Dişi canavarı qərribə narahatlıq bürüdü. O, getdikcə daha şövqlə havanı iyləməyə başladı. Təkgöz canavar isə hələ də tərəddüd içində idi. Birdən təkgöz qeyri-ixtiyari yerindən götürülüb geri döndü. Dişi canavar onu sakitləşdirmək məqsədilə bumunu təkgözün boğazına sürtdü. Sanki o, bununla təkgözü yola gətirmək istəyirdi. Sonra yenə hindu düşərgəsinə baxmağa başladı. Dişi canavarın gözlərində dərin bir həsrət gizlənmişdi. Amma bu, aclıqdan doğan həsrət deyildi. Canavar qəsəbəyə qaçmaq istəyi ilə coşub-daşırdı. O, xəlvətcə tonqalların yanına getmək, boğuşan itlərə qarışmaq, adamların himayəsində daldalanmaq istəyirdi.

Təkgöz qoca hövsələdən çıxmışdı. Pəncələrini yerə

döyəcəliyirdi. Onun əvvəlki narahatlığı yenə qayıtdı. Dişi canavar isə ürəyində tutduğu qarşısıalınmaz, möhtəşəm ehtiyac hissənin səbəbini tapmağa çalışırdı. Sonra dişi canavar geri döndü. Təkgözlə birlikdə meşəyə sarı qaçıb ağacların arasına girdi. Bu səssiz-səmirsiz meşəyə ay işığı düşmüşdü. Onlar ayın solğun işığında kölgə kimi sürünürdülər. Sonra bir cığır tapdılar, dərhal burunlarını qarın içinə soxdular, cığıra təzə izlər düşmüşdü. Təkgöz ehtiyatlı tərpnəirdi. Rəfiqəsi də onun dalınca düşmüşdü. Onların məxmər kimi yumşaq, enli pəncələri qarın içinə girib-çığırdı. Birdən təkgöz ağ qar örtüyü üstündə nəşə başqa ağ şey gördü. Təkgöz daha sürətlə sürünməyə başladı. Onun qabağında tutqun ağ ləkə vardı.

Canavarlar ensiz tala ilə qaçmağa başladılar. Tala hər tərəfdən cavan şam ağacları ilə örtülmüşdü və buranı ay apaydın işıqlandırırırdı. Bu vaxt qoca canavar gecə çarpan ağ ləkəyə yetişib onu yaxaladı. Ağ ləkə lap yaxında, lap qoca canavarın bir-iki addımlığında idi. Lakin vəhşi, onun üstünə tullana bilmədi. Çünki bu ağ ləkə dovşan idi və o. düz təkgözün başı üstündən hündürə tullandı və yellənərək havada rəqs etdi.

Təkgöz qorxudan hürküb geri çəkildi, bu naməlüm, canlı əşyaya qeyzlə mırıldandı. Dişi canavar isə sakitcə qabağa keçdi. Tullanıb dovşanı qamarlamağa çalışdı. O lap

hündürə tullandı. Amma tuta bilmədi. Dişlərini şaqqılatdı, yenə sıçradı, bir şey alınmadı. Təkgöz yavaş-yavaş qalxıb rəfiqəsinin hərəkətlərini izləyirdi. Nəhayət, diş canavarın boş cəhdləri onu bezdirdi. Təkgöz daha çox hündürə tullanaraq dovşanı cənginə aldı, yerə endi. Elə bu vaxt böyürdən nəsə şübhəli bir xışıltı səsi gəldi. Təkgöz üstünə sallanmış cavan şam ağacını gördü. Çənəsi aralandı. Bu naməlum əşyadan təhlükə hiss edib geriye tullandı. Xırıltı ilə nərildəyib dişlərini şaqqılatdı. Tükləri dimdik durdu. Cavan şam ağacı isə dümdüz dikəldi, dovşan yenə havada yelləndi.

Dişi canavar quzğuna dönmüşdü. O, təkgözün çiyindənən bir dişdəm götürdü. Təkgöz bu qəfil dişdəkdən qorxub nərə çəkdi. Sonra quduz- casma rəfiqəsinin çənəsini yaraladı. Onun belə müqavimət göstərməsi diş canavar üçün gözlənilməz idi. O, hiddətlənib təkgözün üstünə şığıdı, nərə çəkdi. Təkgöz qoca vəhşi artıq səhvini başa düşmüşdü. Rəfiqəsindən aman istədi, amma diş canavar dayanmaq bilmirdi. Barışmaq üçün bütün ümidlərini itirən təkgöz rəfiqəsinin dişdəklərindən qorunmağa başladı. O, başını gizlədib, gah sağ, gah da sol çiyinini rəfiqəsinin cənginə verirdi. Dovşan isə hələ də havada yellənirdi. Dişi canavar pusquda duran pişik kimi qarın üstünə oturdu. Bu sirli şam ağacından daha çox öz

rəfiqəsindən qorxan təkgöz təzədən havaya tullandı. Dovşanı qamarlayıb yerə qısıldı. Tək gözünü balaca şam ağacına zillədi. Ağac əvvəlki kimi yerə qədər əyilmişdi. Canavar farağat durmuşdu və indicə dəyəcək zərbəni gözləyə-gözləyə tüklərini pırpızlaşdırmışdı. Amma öz ovunu ağzından buraxmadı. Bu dələ zərbə olmadı. Ağac eləcə əyilib qalmışdı. Canavar tərپənən kimi şam ağacı da yelləndi. Təkgöz möhkəm sıxılmış çənələri arasından mınıldadı. Elə bil ağac canavarın tərپənməyinə bənd idi. Vəhşi tərپənən kimi ağac da yellənirdi. Təkgöz hərəkətsiz qalmağı üstün tutdu. Amma dovşanın isti qanı yaman ləzzətli idi. Bu çətin vəziyyətdən təkgözü dişi canavar qurtardı. Dişi canavar onun cəngindən dovşanı aldı. Şam ağacı yırgalanıb dikələnə kimi dovşanı parçaladı. İndi ağac dümdüz qalmış, əvvəlki görkəmini almışdı. Daha onları narahat etmirdi. Canavarlar bu sehrli ağacın onlara bəxş etdiyi dadlı ovu öz aralarında böldülər.

Vəhşi canavarlara belə cığırılar tez-tez rast gəlirdi. Talacıqlarda dovşanlar atılıb düşür, adamların qurduğu tələyə ilişirdilər. Təkgözlə dişi canavar isə onları qamarlayardılar. Dişi canavar adətən həmişə qabaqda irəliləyir, tələyə düşmüş ovu birinci qamarlayırdı. O, ov etmək elmini yaxşı mənimsəmişdi.

YUVA

Avarlar iki gün, iki gecə hindu düşərgəsinin ətrafında hərəndilər. Təkgöz bərk narahat idi. Qorxurdu. Düşərgə dişi canavarı maqnit kimi özünə çəkirdi və o, heç yana çıxıb getmək istəmirdi. Bir gün səhər canavarların lap bir-iki addımlığında güllə səsi eşidildi. Güllə tək- gözün başını qısıb dayandığı ağaca sancıldı. Canavarlar bu dəfə tərəddüd etmədən götürüldülər və təhlükə sovuşana qədər qaçdılar.

Onlar üç gün qaçdılar. Dişi canavar öz axtarışlarını daha inadla davam etdirirdi. Bu üç gün ərzində o, yaman ağırlaşmışdı. Sürətlə qaça bilmirdi. Bir dəfə o, dovşan qovurdu (adi günlərdə dovşanı tutmaq canavar üçün su içmək kimi bir şeydi), birdən dayandı və dincini almaq üçün qamı üstə uzandı. Təkgöz ona yaxınlaşıb nəvazişlə bumunu rəfiqəsinin boyun-boğazına sürtmək istədi. Amma qəflətən dişi canavar onu elə möhkəm dişlədi ki, təkgöz təəccüb içində çömbəldi və gülünc bir görünüş aldı. O, rəfiqəsinin dişdəklərindən özünü qorumağa çalışdı. Dişi canavar isə daha çox amansız olmuşdu. Bütün bunlara təkgöz təmkinlə dözürdü. O da öz növbəsində çox qayğıkeş olmuşdu.

Nəhayət, dişi vəhşi axtardığını tapdı. O, axtardığını yay aylarında Makkenziyə tökülən balaca bir çay axarının bir

neçə milliyində, yuxarı tərəfdə tapdı. Başdan-başa donmuş çay susmuşdu. Dişi canavar yorğun-yorğun tək gözün dalınca qaçırdı. Birdən çayın yuxarı tərəfindəki dikdirdə əyri bir yer gördü. Canavar dönüb o tərəfə yüyürdü. Gurultulu yaz leysanları sahilə ensiz, dar bir dəlik açmışdı və yamacın dikdirində balaca bir mağara yaranmışdı. Dişi canavar mağaranın girəcəyində ayaq saxladı. Onun bayır tərəfinə diqqətlə baxdı. Sonra mağaranın başına hərlənib yenə əvvəlki yerinə qayıtdı. Dəlik dik yamacı qalxırdı. Dişi canavar geri döndü bu ensiz deşikdən içəri girdi. Təxminən üç addım süründü. Mağara divarları getdikcə eninə və hündürlüyünə genişləndi. Dişi canavar diametri təxminən altı addım olan balaca, dairəvi bir meydançaya çıxdı. İçəri qıpıquru, rahat idi. O, mağaraya göz gəzdirdi. Tək göz isə girişdə dayanıb təmkinlə rəfiqəsinin hərəkətlərini izləyirdi. Dişi canavar başını aşağı saldı. Bumunu uzadıb pəncələrinə toxundurdu. Bir neçə dəfə kəllə-mayallaq aşdı. Sonra yorğunluqdanmı, ya nədənsə ayaqlarını qatlayıb, uzandı. Onun başı mağaranın girəcəyinə tərəf idi. Tək göz qulaqlarını şəkildə. Rəfiqəsinə kinayə ilə güldü. İçəridən hər şey görünürdü. Mağaranın deşiyindən düşən işıqda dişi canavarın quyruğunun ucu asta-asta yuxarı- aşağı qalxıb-enirdi. Dişi canavar alt çənəsini bərk-bərk torpağa sıxmış, cəhəngini açmış, dilini

çıxarmışdı. Yəqin ki, rahatlıq tapdığına sevinirdi.

Təkgöz acmışdı. O. mağaranın ağzındaca yuxuya getdi. Amma çox yata bilmədi. Gah durub qulaqlarını şəkləyir, gah da aprel günəşinin şüalarının qar üstündə sayrışan rənglərinə göz qoyurdu. Ətrafdakı aləm nədənsə danışdı. Təkgöz mürgüləməyə başlayanda qulaqlarına görünməyən, xırda çayların güclə eşidiləcək pıçılısı dəyirdi. Hərdən başını qaldırır, həyəcanla bu səslərə qulaq verirdi. Göyün üzündə yenə günəş göründü. Oyanan şimal sanki canavara əl edirdi. Ətrafda hər şey oyanırdı. Havadan yaz ətri gəlirdi. Qarın altında yeni həyat doğulurdu. Ağaclar şirədən şişmişdilər. Tumurcuqlar buz qandallarım sındırıb tökmüşdülər.

Təkgöz narahat-narahat oyanıb rəfiqəsinə baxırdı. Amma dişi canavar yerindən tərpənmək istəmirdi. Qoca canavar ətrata yenə də diqqət kəsildi. Lap yaxında şimal sərçələrinin nırıltı ilə uçuşduğunu gördü. Ayağa durdu. Amma rəfiqəsinə baxıb yenə uzandı. Yuxuladı. Qulağına zəif vızıltılar dəyirdi. Mürgüləyə-mürgüləyə pəncəsini bir neçə dəfə üz-gözünə çırpdı. Sonra ayıldı. Bumunun ucunda milçək vızıldaırdı. Görünür, iri milçək idi. O, bütün qışı qum kötük içində keçirmiş, indi isə günəşin gəlişi ilə azadlığa çıxmışdı. Təkgöz canavarın ətraf mühitin harayına hay verməyə heyi qalmamışdı. O, yemək

istəyirdi.

Təkgöz rəfiqəsinin yanına süründü. Onu qaldırmaq istədi. Dişi canavar isə dişlərini şaqqılatdı. Nəhayət, qoca canavar tək yola düşməyi qərara aldı. O, gün işığına çıxdı. Ayaqları altındakı qar əriyirdi. Səyahət heç də asan olmayacaqdı. Təkgöz donmuş çayın üstü ilə ağacların kölgəsinin düşdüyü tərəfə, yuxarıya üz qoydu. O, təxminən səkkiz saat hərləndi. Qaranlıq düşən kimi ac, yorğun halda mağaraya qayıtdı. Nə bir quşa rast gəldi, nə də heyvana. Onun qovduğu dovşanlar qan əriyən dik yamaclarda rahatca qaçırdılar. Özü isə sürüşüb yerə dəyirdi.

Mağaranın girəcəyində anlaşılmaz bir duyğu onu ayaq saxlamağa məcbur etdi. İçəridən zəif, qəribə səslər gəlirdi. Bu səslər dişi canavann səsinə bənzəyirdi. Bu səslərdə nəsə bir doğmalığ, yaxınlıq duyulurdu. Qoca canavar ehtiyatla içəri süründü. Rəfiqəsi ürkək-ürkək mırıldandı. Bu, təkgözü çaşdırmadı. Amma o, dişi canavardan bir az aralandı. Əlbəttə, təkgözü başqa səslər maraqlandırırdu. Bu səslər zəif, zingiltili səslər idi, ağlamağa oxşar qanşırıq səslər idi.

Dişi canavar hirsələ mırıldandı. Təkgöz geriye dönüb mağaradan çıxdı. Uzanıb yatdı. Səhər yuvaya tutqun işıq düşmüşdü. Qoca canavar yenə həmin qanşırıq, tanış və qəribə səslərin gəldiyi yeri axtarmağa başladı.

Özünü müdafiə mövqeyində duran dişi canavar dişlərini şaqıldadırdı. Onda qəribə, təzə keyfiyyətlər əmələ gəlmişdi. Bütün hərəkətlərindən qısqanclıq yağırdı. Qoca canavar buna görə də ondan aralı durmağa məcbur olurdu. Axır ki, təkgöz dişi canavann ayaqları arasında, onun qarnına sığıb qurdalanan beş balaca, canlı yumağı görə bildi. Yavaşca zingildəyən bu köməksiz, zəif balalar gözlərini dünyaya hələ ki, açmamışdılar. Qoca canavarı heyrət bürümüşdü. Əslində onun uzun və uğurlu həyatında belə şeylər tez-tez baş vermişdi. Amma hər dəfə o, təzədən heyrətlənirdi. Dişi canavar ata canavara narahat-narahat baxdı. O, hərdənbir asta-asta mırıldanır, qoca canavarın yaxınlaşdığım görəni kimi daha hiddətlə nərildəyirdi. Bütün ana canavarların təcrübəsindən də üstün olan bir instinkt ona dumanlı şəkildə olsa da pıçıldaırdı ki, ata canavarlar öz köməksiz nəsilərini yeyə bilərlər. Amma belə bir bədbəxt hadisə hələ ki, dişi canavara üz verməmişdi. Qorxu hissi təkgözü öz balalarının yanında qovmağa onu məcbur etmişdi.

Canavar balaları təhlükəsiz yerdə idi. Əlbəttə, qoca canavar da instinktin hökmünü hiss etmişdi. Bu instinkt ona əcdadlarından keçmişdi. O, bütün varlığında, yanında bu hökmü hiss etdi. Bu hökmə qarşı müqavimət göstərmək haqqında da heç düşünmədi. Beləliklə, o, təzə doğulmuş

nəslini mağarada qoyub yemək dalınca getdi.

Yuvadan təxminən beş-altı mil aralıda çay iki qola ayrılmışdı. Onun hər iki qolu dağlara sarı burulurdu. Canavar çayın sol qolu boyunca getdi və tezliklə nəyinsə izinə düşdü. İzlər lap təzə idi. O, əyilib qarın üstünü iylədi, sonra qamı üstə uzanıb, izlərin apardığı istiqamətə tərəf baxdı. Tələsmədən çevrilib çayın sağ qoluna tərəf qaçdı. İzlər onun öz ləpirlərindən də yekəydilər. O bilirdi ki, belə ləpirlərin dalınca düşməkdən bir şey çıxmaz.

Çayın sağ qolu ilə təxminən yarım mil qaçan canavarın həssas qulağına nəsə çığırıtı səsi dəydi. Yaxına gəlib dal ayaqları üstə qalxdı və dişlərini ağaca sürtən nəhəng bir oxlu kirpini gördü. Təkgöz ehtiyatla, ümitsiz halda ona yaxınlaşdı. Ümumiyyətlə, belə uzaq şimalda iynələrini atan vəhşi kirpi ona heç rast gəlməmişdi. Onların ətindən heç vaxt dadmamışdı. Canavar çoxillik təcrübəsindən bilirdi ki, həyatın uğurlu, xoşbəxt anları olur. Elə buna görə də o, oxlu kirpiyə tərəf irəliləyirdi. Bu görüşün necə nəticələnəcəyini demək çətin idi. Axı, canlı varlıqla döyüşün aqibətini heç vaxt qabaqcadan bilmək olmur.

Oxlu kirpi yumaq kimi çömbələrək hər tərəfə uzun, iti iynələrini səpələdi. Belə vaxtda ona hücum etmək olmazdı. Təkgöz gəncliyində eynilə belə cansız yumaq iynələri ilə

rastlaşmışdı. Yumağa toxunanda qəfildən bumuna zərbə dəymişdi. İynələrdən biri lap bumunun içinə girmişdi. Bu, canavara dəhşətli ağrılar vermiş, bir neçə həftədən sonra iynə düşmüş, canı dinclik tapmışdı.

Canavar qamı üstə uzandı. Tullanmağa hazırlaşdı. Bumunu oxlu kirpinin quyruğundan təxminən bir addım aralı saxlayaraq gözləməyə başladı. Hər şey ola bilərdi. Qəfildən oxlu kirpi çönə bilərdi. Və bəlkə də çönsəydi, canavarın cənginə keçərdi. Canavar onun açıq qalmış qarnını bircə anda yırtı bilərdi.

Təkgöz yarım saat gözlədi. Sonra durub hirsle hərəkətsiz yumağın üstünə mırıldandı və qaçıb getdi. Bax, beləcə oxlu kirpiləri əvvəllər də güdmüşdü. Amma nə faydası? Düşündü ki, vaxt itirməyə dəyməz. Təkgöz çayın sağ qolu ilə irəlilədi. Gün başa çatsa da, qoca canavar hələ cənginə bir şey keçirə bilməmişdi.

Təkgözü idarə edən, onu hərəkətə gətirən içində oyanmış atalıq instinkti idi. Bir şey məlum idi: nəyin bahasına olursa olsun yemək tapmalıdır. Belə də oldu. Günün axırma yaxın ağ bir kəklik qamarladı. Qoca canavar taladakı kolluqdan çıxırdı. Birdən bu quşcuğazla üzbəüz gəldi. Kəklik kötüyün üstündə oturmuşdu. Hər ikisi eyni vaxtda bir- birini gördü. Quş qanad çalmaq istədi, ancaq canavar pəncəsi ilə onu vurub saldı. Təkgözün iti dişləri

quşun yumşaq ətinə batdı, zərif sümüklərini sındırdı. Vəhşinin çənəsi açılıb-yumulmağa hazırdı, ancaq birdən nəse fikirləşdi və kəkliyi götürüb mağaraya tərəf yüyürdü.

Təkgöz öz səssiz yerışı ilə təxminən bir mil qaçdı. Qaç-a-qaça hər künc-bucağa, döngəyə diqqətlə göz yetirirdi. Bu dəfə yenə əvvəlki iri pəncələrin izinə düşdü. İzlər onun yolunun üstündə idi və o, ləpirlərin sahibi ilə hər an rastlaşa bilərdi.

Canavar qayanın dalından başım çıxartdı. Gözünə əcaib bir şey dəydi. Dərhal yerə uzandı. Bu, qarın üstündə nəhəng ləpirlər salan yekə bir erkək vaşaq idi. O, yumağa dönmüş oxlu kirpinin qabağında uzanmışdı. Səhər canavar özü də beləcə oxlu kirpinin qabağında idi. Təkgöz hərəkətsiz dayanan vəhşi oxlu kirpi ilə vaşağın yanından kölgə kimi ötüb keçdi.

Təkgöz qamı üstə uzanmış, kəkliyi də qabağına qoymuşdu. O, nazik küknar ağaclarının iynəcikləri arasından taleyin bu oyununu diqqətlə izləməyə başladı. Onun gözünün qabağında iki vəhşi dayanmışdı. Onlar çox güclü idilər. Bu tale oyununun mənası beləydi ki, oyunçulardan biri o birini yemək istəyirdi. Əlbəttə, heç biri yeyilmək istəmirdi.

Bu mənzərəni sakitcə seyr edən qoca canavar da xəlvətçə oyunda iştirak edirdi. O, yalnız öz bəxtinə ümid

bağlamışdı. Bəlkə də yaşamaq üçün ən vacib olan yemək əldə edə biləcəkdə?

Bir saat ötdü. Heç nə dəyişmədi. İynəli yumaq yenə daş kimi hərəkətsiz dayanmış, vaşaq isə sanki mərmər heykələ dönmüşdü. Təkgöz sanki ölü kimi düşmüşdü. Buna baxmayaraq, hər üç vəhşi həyəcanlı dəqiqələr yaşayırdı. Bu həyəcan o qədər təsirli idi ki, onlar canlarında ağrılar hiss etməyə başlamışdılar. Vəhşilər heç vaxt belə ağn duymamışdılar.

Təkgöz irəli meylləndi. Elə bu vaxt küknar ağaclarının arxasında nəsə bir dəyişiklik baş verdiyini gördü. Oxlu kirpi rəqibinin artıq çıxıb getdiyini kəsdirmişdi. O, keçilməz, “zirehli” bədənini ehtiyatla tərپətməyə başladı. Heç nədən şübhələnməyən tikanlı yumaq yavaş-yavaş açılır, düzəlirdi. Canlı ovu qarşısında görünən təkgöz canavarın ağzı sulandı. Birdən oxlu kirpi də öz düşməninə gördü. Elə bu an vaşaq ona qüvvətli bir zərbə endirdi. Əyri, iti dımaqlı pəncə kirpinin zərif qamını yırtdı. Vaşaq dərhal geri sıçradı. Əgər oxlu kirpi tamamilə açılsaydı, yaxud rəqibini azca tez görsəydi, yəqin ki, döyüş başqa cür alınacaqdı. Amma vaşaq yana sıçrayanda oxlu kirpi quyruğu ilə böyürdən zərbə ilişdirdi. Kirpinin iti iynələri vaşağın bədəninə batdı. Hər şey qəflətən olurdu; həmlə, cavab həmləsi oxlu kirpinin ölümqabağı vəngiltisi, nəhəng

vəhşi pişiyin tükürpərdici çığırtısı ətrafı başına götürmüşdü. Təkgöz qulaqlarım şəkədi, həyəcədən titrəyən quyuğunu qısdı. Vaşaq yenə meydana çıxdı və ona dəhşətli yaralar vurmuş oxlu kirpinin üstünə şığıdı. Xırıldayan oxlu kirpi quyuğu ilə yenə bir zərbə endirdi. Sonra təzədən yumağa dönmək, qarından tökülmüş bağırsaqlarını yığıb gizlətmək istədi. Vəhşi pişikdən yenə dəhşətli çığırtı qopdu. O, vıyılı ilə geri tullandı, vaşağın bumunun içinə iynələr girmişdi. Və indi onun bumu çoxlu iynə batırılmış balışı xatırladırdı. O, pəncələri ilə bumunu cırmaqlayır, od kimi yandıran oxlardan canını qurtarmağa çalışırdı. Gah ağzını qarın içinə soxur, gah da bumunu ağaclara sürtürdü. Atılıb düşən bu vəhşi pişik dəhşətli, yandırıcı ağrılardan başını tamam itirmiş, gah sağa, gah sola cumur, finxıra-finxıra gödək quyuğunu yerə çırpırdı. Az sonra o susdu. Təkgöz vaşağa göz qoyurdu. Birdən tüklərini qabardıb pırpızlaşdırdı. Bu vaxt vaşaq dəhşətli miyoltu ilə yerindən sıçradı və vəngildəyə-vəngildəyə götürüldü. Onun qulaqbatırıcı vəngiltiəri ətrafa yayıl-yayıla uzaqlaşdı. Yaralı vaşaq gözdən itənə kimi vəngiltisi eşidilirdi. Təkgöz irəli cummaq istədi. O, qarın üstündə elə ehtiyatla yeriyirdi ki, sanki oxlu kirpinin bütün iynələri ayağının altına səpələnmişdi və bu saat onun zərif pəncələrinə batacaqdı. Oxlu kirpi canavarı görəndə kimi

hiddətlə ciyildədi, dişlərini şaqqılatdı. Birtəhər dönmək istədi. Amma indi o, əvvəlki kimi basılmaz zireh deyildi. Əzələləri sözünə baxmırdı, tikə-tikə parçalanmışdı. Ondan qan gedirdi.

Təkgöz dilini işə saldı. Qarın üstünə tökülmüş qanı ləzzətlə yalamağa başladı. Belə dadlı qəlyanaltıdan sonra aclığı daha da artdı. Amma o, həyatda çox şey görmüşdü. Həyat ona ehtiyatla hərəkət etməyi öyrətmişdi. Bir az vaxtı öldürmək lazım gəlirdi. Buna görə də canavar oxlu kirpinin qabağında uzanıb gözləməyə başladı. Oxlu kirpi isə xırıldayıb dişlərini qıcırtdı, sonra yavaşdan ciyildədi. Bir azdan təkgöz oxlu kirpinin iynələrinin yavaş-yavaş düşdüyünü gördü. Onun bütün bədənini titrətməyə düşdü. Titrətmə birdən kəsildi. Kirpinin uzun dişləri son dəfə şaqqıladadı, iynələri töküldü, bədənini süstləşdi və o, bir daha tərpənmədi.

Təkgöz qorxa-qorxa yorğun pəncələri ilə oxlu kirpini çəkib dartdı, sonra onu arxası üstə çevirdi. Hər şey uğurla qurtardı. Oxlu kirpi ölmüşdü. Bunu diqqətlə yoxladıqdan sonra canavar öz ovunu dişləri arasına alıb çaya tərəf yüyürdü. O, başını yana çevirib tikanlı ovunu ehtiyatla sürüyürdü. Birdən nəsə yadına düşdü. Oxlu kirpini atıb kəkliyin yanına qayıtdı.

Canavar bir an belə tərəddüd etmirdi. Nə edəcəyini

yaxşı bilirdi. Kəkliyi yemək lazım idi; canavar onu yedi, sonra oxlu ovunun yanına qayıtdı.

Qoca canavar ələ keçirdiyi ovu dartıb yuvaya gətirəndə ana canavar başını qaldırıb onun boynunu yaladı. Sonra nəvazişlə zingildədi və qoca canavan xırda balalarından uzaqlaşdırdı. Amma bu dəfəki nəriltidə acıq yox idi. Bu nəriltidə daha çox üzrxahlıq vardı. Ata canavardan qorxmaq duyğusu yavaş-yavaş əriyirdi. Təkgöz özünü ata canavar kimi aparırdı. O öz doğma balalarını parçalayıb yemək kimi qanundan- kənar arzu ilə yaşamırdı.

BOZ CANAVAR BALASI

O, qardaş və bacılarından xeyli seçilirdi. Qardaş və bacılarının dərisi analarınkı kimi sarışın rəngə çalırdı. Onun dərisi isə xalis təkgöz canavarın dərisi kimiydi. O, yeganə boz rəngli canavar balası idi. Əsl canavar kimi doğulmuşdu, atasına çəkirdi. Ata və bala arasında bircə fərq vardı: atanın bir, balanın isə iki gözü vardı.

Boz canavar balasının gözləri təzəcə açılmışdı. Artıq o, yaxşı görürdü. Gözləri bağlı olanda belə, canavar balasının iybilmə, qavrama və dadbilmə duyğulan yaranmışdı. O, bacı-qardaşlarını yaxşı tanıyırdı. Onlarla ləngər vura-vura oynayır, eşələnir, sonra da xırda-xırda dalaşırdılar. Artıq onda xınlıtlı səslər əmələ gəlmişdi. Bu titrək səslər gələcək ulaşmadan xəbər verirdi. Hələ gözlərinin açılmasına azca

qalmışdı. Amma o, qoxu, dad və hiss duyğusu ilə isti nəfəs, yemək və zəriflik mənbəyi olan ana canavarı tanımağa başlamışdı. Ana canavar nəvazişli, yumşaq dili ilə onun zərif bədənini yalayanda balası rahatlanır, sonra anasına qısıılır və sakitcə yuxuya gedirdi.

Ömrünün ilk həftələrini yuxuda başa vurdu. Lakin indi canavar balası daha yaxşı görür, az yatır, yavaş-yavaş dünya ilə tanış olurdu. Onun dünyası qaranlıq idi və bu qaranlıqdan başqa bir aləm tanımırdı.

Əslində buna şübhə də etmirdi. Boz canavar balasının gözünə həmişə qaranlıq görünürdü. Dünyanın min cür rəngi var. Amma onun dünyası bir rəngli idi, balaca idi, yuvanın divarları arasında idi. Canavar balasının xarici mühitin genişliyi, əlvanlığı, zənginliyi barədə təsəvvürü yox idi. Bəlkə elə buna görə də, bu dar divarlar arasındakı həyat onun üçün məşəqqətli deyildi.

Lakin canavar balası tezliklə duydu ki, onun yaşadığı dünyanın divarlarından biri o birilərindən fərqlənir. Oradan mağaraya giriş yolu var. Ordan işıq gəlir. Bu divar o birilərinə bənzəmirdi. Düzdür, canavar belə şeyləri dərk edə bilməzdi. Hələ düşünə bilmirdi. Amma həmin divarın dəyişi onu çoxdan özünə cəlb etmişdi.

Burdan gələn işıq onun qapanmış kirpiklərinə düşürdü. Boz canavar balasının həssas sinirləri bu qəribə və xoş

duyguların ilıq qıgılıcımalarına qarışır, buna biganə qala bilmirdi. Canavar balasının bədənində həyat coşurdu. Elə bir həyat ki, öz hökmüylə onun iradəsinin, hiss və duygularının əleyhinə hərəkət edirdi. İçində coşmağa təzəcə başlayan həyat işığa can atırdı. Mürəkkəb kimyəvi tərkibi olan bitkinin günəşə can atdığı kimi, o da işığa boylanırdı.

Canavar balası hələ heç nə dərk etmirdisə də, mağaranın çıxış yoluna tərəf sürünürdü. Bacı-qardaşları da ondan geri qalmırdılar. Ömürlərinin bu çağında balalardan heç biri arxa divarların qaranlıq küncünə qapılmaq istəmirdi. İşıq onları özünə çəkirdi. Elə bil canavar balaları bitki olmuşdular. Və onların yaşaması üçün gedən kimyəvi proses işıq tələb edirdi. İşıq onların həyatı idi, yaşaması idi. İt küçüklərinə bənzər bu cumbulu canavar balaları da instinktsiz-filansız lap üzüm tənəkləri kimi işığa doğru sürünürdülər.

Sonralar canavar balalarının hər birində fərdi keyfiyyətlər - fərdi istək və şüurlu oyanma əmələ gəldi. İşığa doğru can atma yalnız sürətləndi. Onlar bütün günü ona san sürünürdülər. Ana canavar isə hər dəfə onları qaytarmağa məcbur olurdu.

Elə bu vaxtlar boz canavar balası anasının qəribə xüsusiyyətlərini də kəşf etmişdi. Əvvəllər ona anasının

yüngül, yumşaq və nəvazişli yalaması bəlli idi. Amma işığa cuman vaxt ona aydın olurdu ki, anasının, onu dala vurub qaytaran, cəza verən bərk bumu da var. Cəld və dəqiq hərəkətlərlə onu yerə sıxan, yaxud gillədir küncə ata bilən pəncələrin zərbələrini də duydu. Və ömründə ilk dəfə boz canavar balası ağrı hiss etdi. İndi o, bu ağrıdan qaçmağa çalışırdı. Düzdür, əvvəllər buna əhəmiyyət vermirdi. Çox sonralar isə qorxudan büzüşməyi, cəzadan gizlənməyi öyrəndi. Bunlar artıq düşünülmüş hərəkətlər idi, dünyanın varlığını ümumiləşdirmək bacarığının yaranması demək idi. İşığa san düşünmədən süründüyü kimi, ağrılardan da beləcə qaçırdı. O, ağrıdan qorxurdu. Ona görə qorxurdu ki, ağrının nə demək olduğunu bilirdi.

Bacı-qardaşları kimi o da vəhşi idi. Başqa cür ola da bilməzdi. Axı, o, ətlə qidalanan yırtıcılar nəslindən idi. Ömrünün ilk günlərindən süd əmirdi və bu südü əmələ gətirən də ət idi. İndi gözlərinin açıldığı bu bir həftədə südü kəsilən ana canavarın balaları üçün böldüyü ətdən yeyirdi.

Boz canavar balası gündən-günə vəhşiləşirdi. Onun zingiltisi bacı-qardaşlarına nisbətən daha çox xırıltılı, daha çox güclü idi. Küçüklər kimi hirslənməyi də qorxuluydu. İlk dəfə o, bacı-qardaşlarına pəncələri ilə möhkəm zərbə endirməyi öyrəndi. Onları arxası üstə yıxır, birinin qulağından tutur, qəzəblə nərildəyib çənəsini sıxır, o birini

o tərəf-bu tərəfə dartıb incidirdi. Əlbəttə, o, cumbululardan çox südəmər balalarını mağaradan çıxmağa qoymayan anasım təngə gətirmişdi.

Mağaraya düşən işıq boz canavar balasına gündən-günə daha çox gəl-gəl deyirdi. Balaca vəhşi hey mağaranı gəzib-dolaşır, oradan çıxmağa can atırdı. Lakin onu geri dartırdılar. O, mağaranın çıxış yolunu öyrənmişdi. Amma dünyada bir yerdən başqa yerə aparın müxtəlif giriş-çıkış yollarının olduğunu hələ də anlaya bilmirdi. Mağaradan savayı aləmin mövcud olduğu onun üçün qaranlıq idi. Buna görə də mağaradan çıxan yol ona divar kimi - işıq divarı kimi görünürdü. Günəş bütün canlı varlıqlar üçün nə demək idisə, onun üçün də bu divar beləydi. Və bu günəşli divar onu hər gün çəkirdi. Canavar balası yorulmaq bilmirdi. Bu, dünyaya açılan yeganə yol idi. Bu yol ona yerləş gətirəcəkdi. Lakin özü bu barədə heç nə bilmirdi. O bilmirdi ki, bayırda daha əlvan həyat var.

Bu işıq divarının qəribə bir xüsusiyyəti vardı. Boz canavarın atası (artıq o öz aləmində atasını anasına bənzəyən varlıq kimi, işığa yaxın yerdə yatan, yemək gətirən və mağaranın doğma sakini kimi tanımışdı) sadəcə buradan keçib gedir, çox uzaqlarda gözdən itirdi. Boz canavar balası bunu başa düşə bilməzdi. Çünki anası onu işıqlı divara yaxın qoymurdu. Bala canavar mağaranın o

biri divarlarına yanaşır və hər dəfə də onun zərif bumu nəse bərk bir şeyə toxunurdu. Bu onu incidirdi. Bir neçə dəfə belə “səyahətlərdən” sonra divarların yoxlanması qurtardı. Canavar balası atasının tez-tez görünməməsinə özündən asılı olmayaraq yaxşı hal kimi baxırdı.

Əlbəttə, o, adamlar kimi düşünmürdü. Beyni dumanlı idi. Hər halda, boz canavar balasının qənaətləri adamlarınkindən heç də pis deyildi. O, şeyləri olduğu kimi qəbul edirdi. Özünü çox da çətin suallarla dolaşdırmırdı; bu niyə belə oldu, o niyə belədir? Bu suallar onun nəyinə gərək idi? Onunçün şeylərin mövcud olması kifayət idi. O, ətraf mühiti beləcə tanıyırdı. Buna görə də bumu mağaranın divarlarına bir neçə dəfə dəydikdən sonra boz canavar balası bu divar səddini keçə bilməyəcəyi və atasının elədiklərini görə bilməyəcəyi ilə barışdı. Lakin onun içində atası ilə özü arasındakı fərqi anlamaq istəyi heç vaxt baş qaldırmamışdı. Onun beyninin formalaşmasında məntiq və digər elmlər iştirak etmirdi.

Şimal cəngəlliyinin digər sakinləri kimi, tezliklə o da aclıq hiss etdi. Elə gün olurdu ki, ata canavar ət gətirmirdi, anasının südü isə kəsilmişdi. Canavar balaları zingildəyir, dişlərini qıcırdır, günün çox hissəsini yatırdılar. Onlar aclıqdan tamamilə sütləşmişdilər. Daha səs çıxara bilmirdilər. Dalaşanda da heç biri qəzəblənmir,

nərildəmirdi. O uzaq, işıqlı divara tərəf sürünmək də yaddan çıxmışdı. Onlar yatırdılar və içərilərində təzəcə qızmağa başlayan həyat yavaş-yavaş sönmürdü.

Təkgöz bütün rahatlığını itirmişdi. O, fərəhsiz və cansıxıcı yuvada indi az yatırdı. Hər yeri axtarırdı. Bir gün ana canavar da balalarını mağarada qoyub ov dalınca getdi. Əvvəllər təkgöz hindu qəsəbəsinə tez- tez baş çəkir, oradan cələyə düşmüş dovşanları oğurlayıb gətirirdi. Lakin qar əriyən kimi çayların donu açıldı, hindular harasa çıxıb getdilər və bu yemək mənbəyi də əldən çıxdı.

Boz canavar balası azca ətə-qana gələn kimi yenə də uzaq, ağ divarla maraqlanmağa başladı. Mağaradakı sakinlər xeyli azalmışdı. Onun bircə bacısı qalmışdı. O birilər yoxa çıxmışdılar. Bacısının tərpənməyə belə heyi yox idi. Boz canavar balasının xırda bədəni yavaş- yavaş şişirdi. Amma bütün günü yatan bacısı üçün yeməyə heç nə yox idi. Və onun içindəki həyat qılgılıcımı da yavaş-yavaş sönmürdü.

Gün gəldi, təkgöz də mağara ağzında daha görünmədi. Onun həmişə yatdığı yer boş qalmışdı. Bu hadisə şiddətli aclığın ikinci mərhələsində baş verdi. Ana canavar təkgözün yuvaya qayıtmaması səbəbini bilirdi. Bu haqda boz balasına danışa bilməzdi ki...

Çayın sol qolu boyunca ova gedən ana canavar

tekgözün dünənki izinə düşdü. Burada vaşaq yaşayırdı. Ərinin izlərinin qurtardığı yerdə ana canavar tək gözü, daha doğrusu, ondan qalan sür-sümüyü tapdı. Ətrafdakı hər şey bir az bundan qabaqkı döyüşü xatırladırdı. Yəqin ki, döyüşdə qələbə qazanan vaşaq öz yuvasına qayıtmışdı. Ana canavar axtarıb bu yuvanı tapdı. Vaşaq orda idi. Canavar içəri girməyə cürət etmədi.

Ana canavar bir daha çayın sol qolu boyu gəzmədi. Yuvada vaşağın balaları var idi. Və o bilirdi ki, vaşaq dəhşətli vəhşidir, quzğun kimi boğuşmağı var. Əlbəttə, ağaca dırmaşa bilən vaşağa üç-dörd canavarın zorla gücü çatardı. Lakin hünərin var, onunla tək bətək vuruş. Ya da vay o günə ki, vaşaq yuvasında balalarını qoyub gələ...

Şimal da yaman şimaldır. Amma analıq da analıqdır. Heç bir qüvvə analıq hissini qarşısını ala bilməz və elə bir gün yetişə bilər ki, ana canavar boz balasının yaşaması naminə cürətlənib çayın sol qolu boyunda olan yuvaya soxular; azğın vaşaqqla döyüşə!

4

DÜNYANIN DİVARI

Ana canavar mağaram tərkdə edib, ova çıxanda artıq bala canavar üçün qanun gücdən düşmüşdü. Bu qanun ona yuvadan çıxmağı qadağan edirdi. Bu qanunu ona anası öyrətmişdi. Bu qanunu gah bumu ilə, gah da pəncəsi ilə

balasını çəkib darta, övladında qorxu instinkti yaradan ana canavar onun bədəninə yeritmişdi. Mağarada keçirdiyi bu qısa vaxt ərzində boz canavar balası heç nədən qorxmadı. Amma, axır ki, qorxunun nə demək olduğunu anladı. Bu qorxu ona həyatdan köçüb getmiş minlərlə əcdadından keçmişdi. Bu, bəlkə də təkgözdən, anasından qalmış miras idi. Ata-anası da öz əcdadlarından götürmüşdülər. Bu qorxu şimal cəngəlliklərinin əbədi mirası idi.

Və hələ heç bir vəhşi ondan öz yaxasını qurtara bilməmişdi.

Beləliklə, boz canavar balası qorxunun nə demək olduğunu başa düşməsə də, onu tanıyırdı. Görünür, o, qorxunu həyatın qarşıya çıxardığı çətinliklərdən, maneələrdən biri kimi başa düşürdü. Bu maneələrin mövcud olmasına əmin idi. O, aclıq keçirmişdi və bu aclıq şəhvətini söndürmək üçün heç nə edə bilməmişdi. Çox vaxt isə müxtəlif maneələrə rast gəlirdi. Bu sədlər mağaranın daş divarları idi, anasının ona ilişdirdiyi kəskin, möhkəm zərbələr idi, şiddətli aclıq hissi idi. Bütün bunlar onda belə bir inam oyatmışdı: həyatda çoxlu qadağalar və məhdudsiyyətlər var. Onlar qanundur. Onlara tabe olmaq - ağırlı zərbələrdən, hər hansı həyat çətinliklərindən azad olmaq deməkdir.

Əlbəttə, boz canavar balası bütün bu şeylər haqqında insan kimi düşünə bilməzdi. O, ətraf aləmi iki cürə təsəvvür edirdi: ağrı verən və ağrı verməyən. Çalışırdı ki, ağrı verən bütün şeylərdən uzaq qaçsın, qadağa və məhdudiyətlərdən gen gəzsın. Yalnız həyatın bəxş etdiyi sevinclərdən, mükafatlardan həzz alsın.

Elə buna görə də anasının öyrətdiyi qanuna itaət edirdi. Qorxu qanununa tabe olan boz canavar balası mağaranın çıxış yolundan xeyli aralı durmuşdu.

Bu çıxış yolu onun üçün hələ də işıqlı, ağ divar olaraq qalırdı. Anası olmayanda bütün günü yatardı. Duranda isə sakit-sakit xırda səslər çıxırdı.

Bir dəfə yuxudan duranda o, ağ divarın yanında yad səslər eşitdi. Bu səsin sahibi vəhşi porsuq idi. Amma bala canavar mağaradan gələn qoxunu ehtiyatla iyləyən porsuğu görə bilmirdi. Bircə şey bəlli idi. Səslər ona yad idi, naməlum və qorxunc səslər idi. Axı, qorxunu yaradan əsas amillərdən biri də naməlum səslər idi! Boz canavar balasının tükləri dimdik qalxdı. Lakin səsinə çıxarmadı, Tüklərini pırpızlaşdır- mağı hardan və kimdən öyrənmişdi? Əvvəllər onda belə əlamətlər yox idi. Beləliklə, anlaşılmaz qorxu hissi onu bürüdü. Bu qorxuya daha bir instinkt - gizlənmək istəyi əlavə olundu. Boz canavar balası dəhşət içində səssizcə uzanmışdı. O,

hərəkətsiz idi. Elə bil daşa dönmüşdü. Evə qayıdan ana canavar porsuğun izlərini görüb uladı, mağaraya cumdu və qeyri-adi acgözlüklə balasını yalamağa başladı. Canavar balasına məlum oldu ki, onun canı sən demə, böyük bir təhlükədən qurtarmışdır.

Canavar balasında başqa bir daxili qüvvə də baş qaldırmışdı. Ən başlıcası bu idi ki, böyüyürdü. İnstinkt və qanun ondan itaət etməyi tələb edirdi, yaş isə tabe olmağa qoymurdu. Anası və qorxu onu ağ divardan uzaq olmağa məcbur edirdilər. Amma yaşı coşqun həyatdan xəbər verirdi və bu həyat üçün əbədi işığa can atmaq qanun idi. Axı, həyatın bu hökmünün qarşısına heç bir sədd çəkmək olmazdı. Bu hökm boz canavarda hər gün, hər saat, hər tikə ət yeyəndən sonra daha böyük ehtirasla alışıb yanırdı. Nəhayət, həyatın görünməz dalğası

129

qorxu və itaətkarlığı vurub kənara tulladı. Gözəl günlərin birində boz canavar balası inamsız, qətiyyətsiz, kövrək addımlarla mağaranın çıxış yoluna üz qoydu. Başqa divarların əksinə olaraq, onun hər gün gördüyü bu divar elə bil rezin kimi uzanıb gedirdi. Boz canavar balası öz balaca, zəif bumunu qabağa verib gözlədi. Elə bil indicə burnu nəşə möhkəm bir şeyə dəyəcəkdi. Amma divar işıq kimi apaydın idi. Ondən keçmək olardı. Boz canavar balası

divardan keçdi və həmin işığın nədən ibarət olduğunu öz gözləri ilə gördü. Bu, onu çaşdırmışdı. Axı o, nəyəsə tərəf sürünmüşdü. Lakin işıq daha da gur saçmağa, aydınlaşmağa başladı. Qorxu canavar balasını geriyə çəkir, içindəki qızışan həyat irəli getməyə səsləyirdi. Bu da mağaranın çölü! Canavar qəflətən geri çəkildi. Gur işıq onun gözlərini qamaşdırdı, qəfil açıqlıq isə başını gicəlləndirdi. Gözləri azca işığa alışanda şeylər arasındakı məsafə yavaş-yavaş yerinə gəldi. Əvvəlcə divar lap uzağa qaçdı. O qədər qaçdı ki, gözdən itdi. Canavar yenə də bu divara baxdı. O, daha da uzaqlaşdı və başqa cür göründü.

Divar əlvanlaşmışdı, ağaclar, qıjıldayan çaylar, ağacların arxasından ucalan dağlar və onlardan da yüksəkdə səma görünürdü.

Boz canavar balasını vahimə basdı. Naməlum şeylər daha da çoxalmışdı. O, mağaranın ağzında oturub, qarşısında açılan dünyanı seyr etməyə başladı. Aman Allah, necə də dəhşətliydi! Bütün naməlum əşyalar ona düşmən kimi görünürdü. Belindəki tüklər dimdik qalxmışdı: dişlərini saqqıldadıb qorxunc, qəzəbli nəriltili çıxarmağa çalışırdı. Qorxuya düşmüş bu balaca vəhşi qəzəbli baxışlarıyla bütün dünyaya meydan oxuyurdu.

Hər şey yaxşı qurtardı. Boz canavar balası maraqla baxırdı. Bu maraq ona nərildəməyi, qorxunu da

unutdurmuşdu. İçində çağlayan həyat hələlik qorxuya qalib gəlmişdi. Qorxu maraqla əvəz olunmuşdu. Canavar qabağındakı əşyaları ayırd etməyə çalışdı: çayın görünən hissəsi, günəşdən düşən şüa, yamaclarda quruyan küknarlar və enişlik, mağaranın düz üstündə dik yamac vardı. Mağaranın ağzında isə özü oturmuşdu.

Canavar balası bu vaxta kimi hamar yerdə yaşamışdı, yıxılmamışdı və onun nə demək olduğunu da bilmirdi. Bəli, o, büdrəməyi, onun gətirdiyi yaraların mənasını başa düşmürdü. Buna görə də cəsarətlə irəli yeridi. Birdən dal ayaqları mağaranın girəcəyindəki xəndəyə düşdü və o, başı üstə aşağı yumbalandı. Bunu yerə dəyib ağrıdı, vəngildədi.

Təzədən təpəsi üstə yamacla diyirləndi. Onu dəhşətli qorxu bürüdü. Naməlum hiss, axır ki, onu qucağına alıb əsir eləmişdi, ona dəhşətli işgəncə verməyə hazırlaşdı. İçində qaynayan həyat yenə də qorxu ilə ovəz olundu, canavar balası hürkmiiş küçüklər kimi zingildədi.

Naməlum şey onu hədələyirdi: hələlik məlum deyildi nə ilə, amma hədələyirdi. Canavar balası uzun-uzadı zingildədi. Bu naməlum şey o qədər dəhşətli idi ki, onu tamam əsir-yesir eləmişdi. Susmaq heç nəyə kömək etmirdi. Bundan başqa, onu qorxu yox, dəhşət çulğamışdı.

Yamac dik yuxarı qalxırdı, aşağısını ot basmışdı. Buna

görə də diyirlənən canavar balası dayandı, qüssəli-qüssəli zingildədi, sonra dişlərini möhkəmcə şaqqıldaıdı. Bunun dalınca böyür-bədənini basmış palçığı yalamağa başladı.

Canavar balası oturdu və elə bil Yerdən Marsa düşmüş adam kimi ətrafa diqqətlə göz gəzdirdi. Bu balaca canavar dünyanın divarını yırtıb çıxmışdı. Naməlum şey onu öz qucağından buraxmışdı və o, salamat qalmışdı. Amma Marsa çıxmış adam, yəqin ki, bala canavarın Yerdə gördüklərindən daha az şey görərdi. Tanımaza-bilməzə, bilik- siz-filansız canavar balası birdən-birə ona tamam yad olan bir aləmin tədqiqatçısı rolunu oynadı.

Dəhşətli naməlum şey onu rahat buraxmışdı və o, bu naməlum şeyin bütün ağrılarını unutmuşdu. Balaca vəhşi ətrafdakı hər şeyə böyük maraq göstərirdi, ayaqları altındakı otlara, bir az kənardakı kollara, küknar ağaclarının qurumuş gövdələrinə, talanın ətrafındakı ağaclarla əhatə olunmuş kötüklərə diqqətlə baxırdı. Elə bu vaxt küknar ağacları dalından bir sincab qaçdı. Bala canavarı dəhşət götürdü. O, yerə yığılıb zingildədi. Lakin sincab ondan da bərk qorxmışdı və cəld ağaca dırmaşdı, təhlükəsiz bir yerdə dayanıb əsəbi tərzdə çıqqılmağa başladı.

Bu, canavar balasını cürətləndirdi. Bundan sonra onun qarşısına çıxan ağacdələn də onu qorxutdu. Amma canavar

balası inamla yoluna davam etdi. Balaca v h şinin içində elə g cl  inam oyanmıŒdı ki!.. Birdən o, pınldayıb uçan hansı bir quŒcuĒazasa rastlaŒdı. Onunla oynamaĒa baŒladı. Hətta pəncəsini quŒcuĒaza uzatdı. Əlbəttə, quŒ da onu cavabsız qoymadı, bumunu dimdikl yib incitdi. Balaca v h Œi tamamilə qırsıldı, ziyild di. QuŒ da onun səsindən qorxub qıĒıltı ilə uçdu.

Canavar balası öyrənirdi, onun xırda, zəif beyni d Œ nc siz olsa da, artıq bir neçə qənaətə g lmıŒdi: Œeyl r canlı və cansız olur. Canlı-lardan g r k qorunasan. Cansızlar h miŒ  bir yerdə durur. Canlılar hərəkət edir. Onların n  edəcəklərini qabaqcadan bilmək olmur. Canlılardan n  desən g zlm k olar, onlarla ehtiyatlı olmaq lazımdır.

Canavar balası aĒır-aĒır yeriyirdi. Ayaqları tez-tez nəyəsə iliŒirdi. AĒac budaqları gah bumuna dəyir, gah da böyrünə iliŒirdi. Yer k l - kötür idi və o, b dr yib yıxılırdı, bumu, pəncəsi  zilirdi. AyaĒının altında qalan xırda daŒlar s r Œ r, diyirl nirdi. Nəhayət, ona aydın oldu ki, cansız Œeyl r heç də bir yerdə durmur. Tez-tez diyirlənən, çevrilən xırda cansız Œeyl r də var. Balaca v h Œi hər dəfə səhv edə-edə daha çox Œey  yr nirdi. Yeridikc  addımları da bərkiyir, möhkəmlənirdi.

NaŒıların bəxti h miŒ  gətirir. Yemək  c n doĒulmuŒ

canavar balası aləmə göz açdığı gündə öz mağarasının yanında bir quşa rast gəldi. O heç özü də bilmədən kəklik yuvasının üstünə çıxmışdı. Canavar balası yıxılmış küknar gövdələri arasından keçməyə çalışırdı. Ayaqlarının altına çürümüş ağac qabığı düşdü, o, hirsələ zingildədi, sürüşüb yumba- landı, kolluğun üstünə yığıldı. Sonra yarpaqların, budaqların arası ilə fırlanıb kəklik yuvasının üstünə düşdü. Burda yeddi kəklik balası vardı. Balaca quşcuğazlar civildəşdilər, canavar balası əvvəlcə qorxdı, sonra quşcuğazların lap xırda olduqlarını görüb cürətləndi. O, quşlardan birini pəncəsi ilə qapdı. Quşcuğaz daha bərkdən civildəməyə başladı. Bu, canavar balasının xoşuna gəldi, sonra quşcuğazı iyləyib ağızma aldı. Quşcuğaz çırpınaraq onun dilini qıdıqlayırdı. Canavar iştə- halandı. Çənəsi qalxıb endi. Quşcuğazın sümükləri xırçıldadı və canavar balasının dilinə isti qan dəydi. Qan çox dadlı idi. Onun ağızındakı quşcuğaz anasının gətirdiyi quşlardan idi. Amma bu quş daha ləzzət- liydi. Çünki diriydi. Canavar balası quşcuğazların hamısını yedi. Sonra anası kimi dodaqlarını yaladı və kolluğun arasından çıxdı.

Birdən onun qabağına kəklik çıxdı. Ana kəklik güllə kimi şığıyıb qanadlan ilə canavara şiddətli zərbələr endirdi. Bu, canavar balasını çaşdırmışdı. Başını pəncələri arasında gizlədərək zingildəyirdi. Zərbələr yağış kimi yağdı.

Nəhayət, canavar balası da hirsələndi, nəərə çəkib hücumla keçdi. Sonra pəncələri ilə özünü müdafiə etdi. Xırda dişlərini qanadlarına batırmağa çalışdı, onu o tərəf, bu tərəfə sürüdü. Amma ana kəklik ondan əl çəkmirdi. Qanadı ilə zərbələr vururdu. Bu, canavar balasının ilk döyüşü idi. O sevinirdi. Balaca vəhşi naməlum şeylərin zəhmətini unutmuş, artıq heç nədən çəkinmirdi. Hücumla keçib ona qanadlarını ilişdirən canlı varlığı vururdu. Axı, bu canlı - ət idi.

Canavar balasını qan yağı bürümüşdü. Az əvvəl yeddi quşcuğazı qamarlayıb yemişdi. İndi də daha böyük bir canlı varlığı öldürəcəkdə. Bu döyüş onun canına yatırdı. O, ömründə ilk dəfə duyduğu bu həyəcanlı hissdən titrəməyə başladı.

Kəkliyin bir qanadı bala canavarın ağızındaydı, o, sıxılmış dişləri arasından var gücü ilə nərildəyirdi. Kəklik onu kolluğun arasından çıxarmışdı. Canavarı geriye kolluğa dartmaq istəyəndə, o da kəkliyi açıqlığa çəkirdi. Quş civilti qoparıb, o biri qanadı ilə canavarı vururdu. Kəkliyin lələkləri qar dənəcikləri kimi havada uçurdu. Canavar balası isə özündən çıxmışdı. Onun içində əcdadlarının yırtıcı qanı coşmuşdu və bu qan vəhşini lərzəyə gətirirdi. Heç özü də hiss etmədən bu anlarda canavar balasının içində əsl həyat qaynayırdı.

O öz canavar vəzifəsini yerinə yetirirdi. Elə bunun üçün də doğulmuşdu. Axıra qədər döyüşdü. Həyatın ali məqsədini yerinə yetirərək öz varlığını da təsdiq etdi. Çünki həyat o vaxt zirvəyə qalxır ki, bütün qüvvələr qarşıya qoyulan məqsədin həyata keçirilməsinə yönəldilsin. Yalnız bu anlarda həyat həyatlığında qalır.

Nəhayət, ana kəklik mübarizəni dayandırdı. Canavar balası hələ də onun qanadından tutmuşdu. Onlar yerə uzanıb bir-birinə baxırdılar. Canavar balası hiddətlə mırıldanmağa başladı. Kəklik canavarın onsuz da yaralanmış bumunu dimdiklədi. Canavar balası ürpəşdi, amma qanadı buraxmadı. Quş onu yenə dimdiklədi. Canavar balası dala çəkilib zingildədi. Onun yaralı bumuna zərbələr yağdı. Çünki o, qanadla birlikdə quşu da özüylə dartırdı. Canavar balasının cəngavər coşqunluğu söndü. O, şikarı buraxıb yamacın başqa tərəfinə üz qoydu, kolluğun yanında uzandı. Dilini çıxarıb ağır-ağır nəfəs aldı. Sonra qəmgin- qəmgin zingildəməyə başladı. Birdən ürəyinə nəsə damdı. Naməlum hiss bütün dəhşətiylə canavar balasını çulğadı. O, müdafiə olunmaq üçün qeyri-ixtiyari özünü kolluğun içinə atdı. Böyük, qanadlı bircəmdək səssizcə onun yanından yel kimi vıyıldı ilə, məşum bir sükutla uçdu. Qartaldı. O, göydən canavar balasına hücum etmək istəmişdi. Amma hədəfi boşa çıxdı.

Canavar balası kolların içində gizlənmişdi. Yavaş-yavaş özünə gəlib, qorxa-qorxa ətrafa boylandı. Talanın o tərəfində uçurulmuş yuvadan ana kəklik qınıldadı. Ağır itkinin kədərindən o, səmada şığıyan qartalı unutmuşdu. Amma canavar balası hər şeyi görürdü və bu, ona yaxşıca dərs oldu, ehtiyatlanmağa başladı. O, qartalın daş kimi aşağı düşməsinə, yerin lap üstü ilə necə şığıdığını, qanadlarının otlara toxunduğunu gördü. Qartal caynaqları kəkliyə sancıldı, quş ölümcül yaradan cikkildəyib o yanbu yana vurnuxdu. Ancaq qartal onu caynağına alıb apardı.

Canavar balası sığınacaqdan uzun müddət çıxmadı. İndi o, çox şey öyrənmişdi: canlı varlıqlar ətdir, onlar dadlı və ləzzətli olur. Amma iri canlı varlıqlardan xəta gəlir. Xırdalarını yemək lazımdır. Məsələn, kəklik balalarım. Ancaq yaxşısı budur irilərinə, elə ana kəklik kimilərinə baş qoşmayasan. Bəli, canavar balasının xudbinliyi, axır ki, sınımışdı. Bu vaxt onun könlündən ana kəkliklə yenidən tutuşmaq meyli keçdi. Heyif ki, qartal onu aparmışdı. Bəlkə hələ qabaqda başqa kəkliklər də olacaq? Axtarmaq lazımdır.

Canavar balası sahil boyu ilə yola düşdü. O, heç vaxt su görməmişdi. Çay dümdüz, hamar görünürdü. Canavar balası cəsarətlə irəli yeridi və birdən suyun içinə, düz o naməlum şeyin qucağına düşdü. Qorxub vəngildədi. Su

bumbuz idi. Canavar balasının nəfəsi daraldı. Həmişə hava udmağa öyrəşən vəhşinin ağzından indi su fısqırdı. Ölüm onun boğazından yapışmışdı. Düzdür, o, ölümün nə demək olduğunu bilmirdi. Amma şimal çöllüyünün bütün sakinləri kimi o da ölümdən qorxurdu. Ölüm canavar balası üçün dünyanın ən dəhşətli ağrısını təcəssüm edirdi. Sanki ölümün içində həmin naməlum şeyin varlığı gizlənməmişdi. Və o, elə bütün dəhşətlərin yaradıcısı idi. Bu, islaholunmaz bəla idi və canavar balası bu bəlanı tam dərk etməsə də, ondan yaman qorxurdu.

Balaca vəhşi suyun üzünə çıxdı, dərindən nəfəs aldı. Bu dəfə o, suyun dibinə baş vurmadı. Pəncələri ilə suyu şappılatmağa başladı. Sanki bu işə əvvəlcədən vərdiş etmişdi. Sonra üzdü. Yaxındakı sahilə hələ bir neçə metr qalmışdı. Amma canavar balası yaxın sahili görmürdü. Çünki arxası ona tərəf idi. O, dərhal uzaq sahilə tərəf can atmağa başladı. Çay elə canavar balasının düşdüyü yerdən böyük bir körfəzə tökülürdü.

Çayın tən ortasında balaca vəhşini axar apardı. Sonra köndələn dayanmış daş təpəciklərinin yanına çıxdı. Burada çayın məcrası daralırdı. Üzmək çətin idi. Bu vaxt sakit axar su birdən-birə coşmağa başladı. Bala canavar gah suyun üzünə çıxır, gah da batırdı. Su onu fırladıb daşlara çırpırdı. Hər dəfə daşlara dəyən canavar balasından dəhşətli

vengilti qopurdu.

Çay astanasının aşağısında canavar balası burulğana düşdü. Burulğan onu yüngülco götürüb sahilə yaxın dayaz yerə atdı. Canavar balası iməkləyib, güclə sudan çıxdı və uzandı. Onun ətraf mühitlə tanışlığı davam edirdi. Axı su, canlı deyildi, amma hərəkət edirdi. Bundan başqa su, ilk baxışdan bərk görünmüşdü. Lap torpağa oxşayırdı. Əsl həqiqətdə isə su möhkəm deyildi. Canavar balası bu qənaətə gəldi ki, sən demə, şeylər göründüyü kimi olmur. Onun içindəki naməlum şeyin qorxusu reallıqla toqquşduqdan sonra daha da gücləndi. Bütün əcdadlarından qalan şübhə kimi bu gündən onun da içində şeylərin zahiri görünüşünə inamsızlıq kök salacaqdı. O, hər şeyə şübhə ilə baxacaqdı. Şeylərin həqiqətdə necə olduqlarını tanımaq üçün əvvəlcə onlan yoxlayacaqdı.

Həmin gün canavar balasının başına daha bir macərə gəldi. Anası onun yadına düşdü. Və birdən dəhşətlə hiss etdi ki, dünyanın bütün şeylərindən daha çox ona ana lazımdır! Çünki bütün başına gələn macərələr onu bezdirmişdi. Canı heydən düşmüş, beyni yorulmuşdu. Yaşadığı bu müddət ərzində bugünkü kimi heç vaxt onun beyni yorulmamışdı. Buna görə də yatmaq istədi. Cansızlıq bir tənhalıqla, yazıq bir görkəmlə mağaranı - anasını axtarmağa getdi.

Kolların arasından ötən canavar balası birdən qulaqbatırıcı, quduz bir çığırta eşitdi. Nəsə sarı bir şey gözlərinə dəydi. Sonra kolların arasında çırpan bir gəlincik gördü. Gəlincik xırda idi. O, canavar balasını qorxutmadı. Amma bundan sonra ayaqlarının altında daha bir canlı varlıq gördü, lap cumbuluydu. Bu, gəlincik balası idi. O da canavar balası kimi evdən qaçmışdı. Cumbulu gəlincik otluğun içində gizlənmə istədi. Canavar balası onu arxası üstə çevirdi. Gəlincik cibbildədi. Sə». qığıldadı. Elə bu an canavar balasının gözünə yenə sarı bir ləkə dəydi. Quduz bir çığırta eşitdi və hardansa ona həmlə edildi. Bu, ana gəlinciyin iti dişləyirdi, onun boğazından tutmuşdu.

Canavar vəngildəyib geri çəkilən kimi ana gəlincik öz balasını götürüb kolların arasında gizləndi. Dişdək ağrısı hələ getməmişdi. Amma təhqir olunmaq ağrısı onu daha çox incidirdi. Canavar oturub yavaşca dişlərini şaqqılatdı. Ana gəlincik lap balaca idi, amma yaman möhkəm dişləmişdi! Ağrıdırdı. Canavar balası bu xırda gəlinciyin şimal cəngəlliyində ən qorxunc və quduz vəhşilərdən bin olduğunu hələ bilmirdi. Amma tezliklə biləcəkdi.

Ana gəlincik yenə göründü. Canavar balası dişlərini qıcıdırdı. Gəlincik canavarın üstünə tullanmadı. Çünki indi balası təhlükəsiz yer dəydi. O, ehtiyatla yaxınlaşdı. Canavar balası gəlinciyin zərif, ilan dərisinə və hündürə

qalxmış ilan başına baxdı. Ana gəlinciyin qəzəbli çığırtısından sonra canavar balasının tükkləri dimdik qalxdı. O nərİL- dədi. Amma ana gəlincik daha da yaxın gəlirdi. Birdən qəfil sıçrayış baş verdi. Canavarın təcübəsiz gözləri bu sıçrayışı izləməyə qadir deyildi. Zərif sarı cəmdək bir saniyənin içində onun gözündən yayınmışdı. Gəlincik canavar balasının boğazına dolanıb onu möhkəmcə dişlədi.

Canavar vəngildəyir, müqavimət göstərirdi. O, çox cavandı. Və bu, onun dünya ilə, ətraf mühitlə ilk görüşü idi. Buna görə də nərİltisi zingilti ilə əvəz olunurdu. O, vuruşa bilmirdi, gəlinciyin dişlərindən qopub qaçmağa çalışırdı. Ana gəlincikdə də az yox idi. Düşməni buraxmırdı ki, buraxmırdı. O, canavarın boynundan sallanıb, dişləri ilə onun damarlarını axtarırdı. Gəlincik qanı xoşlayır, boğazdan qan sormağı sevirdi.

Boz canavar balasını ölüm gözləyirdi və əgər kolların arasından ana canavar şığımasaydı, yəqin ki, canavar balası haqqındakı hekayətə burda da nöqtə qoyulardı. Gəlincik bala canavarı buraxıb ana canavara san tullandı. Amma özü vəhşi canavarın cənginə keçdi. Ana canavar qırmanc kimi başını yellətdi, gəlinciyin dişləri töküldü, O, havada çırpındı. Ana canavar amansız idi. Elə göydəcə gəlinciyi qamarladı. Gəlincik onun iti dişləri arasında

xıncım-xıncım oldu.

Ana şəfqəti canavar balası üçün ən böyük mükafat olmuşdu. Ana oğlundan da çox sevinirdi. O öz balasını bumu ilə yüngülcə itələyir, sonra yaralarını yalayır. Bir azdan ana-bala qan soran gəlinciyin cəmdəyini bölüşdürüb yedilər və mağaraya qayıdıb yatdılar.

OV QANUNU

Canavar balası sürətlə böyüyürdü. İki gün dincəldikdən sonra yenə səyahətə çıxdı. Bu dəfəki səyahəti zamanı həmin ana gəlinciyin balasma rast gəldi. Canavar balası bu cumbulu gəlinciyi də parçalayıb yedi. O, artıq fəndgir olmuşdu. Yorulanda mağaranın yolunu tapıb ora gedir, uzanıb yatırdı. Beləcə, o, hər gün gəzintiyə çıxırdı, hər dəfə də daha uzaq-uzaq yerləri gəzib dolaşırdı.

Canavar balası öz gücünü və zəif cəhətlərini ölçüb-biçməyə başlamışdı. Artıq harda, necə cəsurluq göstərməyi, nə vaxt ehtiyatla hərəkət etməyi öyrənmişdi. Təcrübə öz sözünü demişdi: gərək həmişə ehtiyatını saxlayasan. Öz gücünə güvənmək, hiddət və ehtiras əmr edəndə, əlbəttə, müstəsna hallara yol vermək olar. Qalan bütün hallarda ehtiyatı eldən vermək olmazdı. Kəkləklərlə qarşılaşanda canavar balası xalis şeytana dönmüşdü. Bir dəfə küknar ağaclarının qurumuş köükləri arasında

sincaba rast gəldi. O, sincabın çığırtısına hiddətlənib uladı. Quşların yalnız bu növü onun bumunu möhkəmcə dimdikləmişdi və bu, həmişə onu qəzəbləndirir, özündən çıxarırdı.

Lakin hərdən elə olurdu ki, canavar balası quşlan heç vecinə almırdı. Bu, çox vaxt başqa vəhşilər tərəfindən hücum təhlükəsi olanda baş verirdi. Axı, həmin vəhşilər də onun kimi şikar axtarırdılar. Canavar balası qanalı da unutmamışdı. Qartalın otların üstünə düşən kölgəsini görəndə kimi o dəqiqə kolluğun içinə girib gizlənirdi. Onun yerişi düzəlmişdi. Daha ayaqları dolaşmırdı. Canavar balası anasının yüngül, səssiz yerişlərini, ildırım sürətini götürmüşdü. Yeddi kəklik balası və cumbulu gəlincikdən sonra elə bil ov sandan bəxti bağlanmışdı. Qamarladığı ov bunlardan ibarət olmuşdu. Vəssalam. Lakin öldürmək, parçalamaq ehtirası günbəgün artırdı. Onun gəlişini çığırtısı ilə meşənin bütün sakinlərinə bildirən sincabı necə olur-olsun cənginə keçirməyə çalışırdı. Amma sincab da sincab idi. Quş yüngüllüyü ilə ağaclara dırmaşır. Canavar balası xəlvətcə ona tərəf sürünüb, onu qəflətən yerdə qamarlamalı idi.

Bala öz anasına böyük hörmət bəsləyirdi. Ana canavar isə cənginə ət keçirən kimi oğlunun payını da gətirməyi unutmurdu. Axı, o, heç nədən qorxmurdu, güclü idi.

Canavar balası hardan biləydi ki, bu qorxmazlıq təcrübə ilə gücün məhsuludur. Ona elə gəlirdi ki, anasını qorxmaz edən yalnız gücdür, qüvvətdir. Bəli, anası onun üçün güc-qüvvət rəmzi idi. O, böyüyə-böyüyə bu gücü daha çox hiss etməyə başladı. Bu güc anasının cəza tədbirlərində — dişləklərində, burun zərbələrində getdikcə şiddətlənirdi. Bu cəzalar anaya hörməti təhrik edirdi. Canavar balası böyüdükcə ana canavarın da rəftarı sərtləşirdi. Ana oğlundan itaətkarlıq tələb edirdi.

Aclıq yenə də başladı. Sanki elə indi canavar balası aclığın əsl məşəqqətini dərk etdi. Ov axtarmaqdan anası tamam əriyib çöpə dönmüşdü. Vaxtının çoxunu uğursuz ovda keçirən ana canavar mağaraya çox gec-gec gəlirdi. Bu dəfə aclıq uzun sürmədi, amma yaman şiddətli keçdi. Canavar balası bir damcı da olsun ana südü əmə bilmirdi, yemək də yox idi. Əvvəllər belə deyildi. Canavar balası ova çıxanda sadəcə olaraq əylənirdi. İndi isə ova yaman girişmişdi. Ancaq girinə bir şey keçirə bilmirdi. Bu da vardı ki, bütün bu uğursuzluqlar da canavar balasına çox şey öyrədirdi. O, inkişaf edirdi. Əvvəlcə böyük bir cəhdlə vəhşi sincabın hərəkətlərini öyrəndi. Sincabı qəflətən ələ keçirməyə can atdı. Canavar balası səhra siçanlarını da yaddan çıxarmırdı, onların izinə düşüb yuvalarını qazır, sonra yeyirdi. İndi o, ağacdələnlər və başqa quşlar

haqqında o qədər təzə şeylər bilirdi ki...

Elə bir gün gəldi ki, canavar balası torpağın üstünə düşən qartal kölgəsindən daha qorxmadı. O, yekəlmişdi. Güclü və təcrübəli olmuşdu. Özünə inanırdı. Bundan başqa, aclıq onu amansız etmişdi. İndi o, düzəndə oturub qartalın ona tərəf enməsinə gözləyirdi, yuxarıda, mavi səmada, onun başı üstündə ov uçurdu. Və o, bu ovu həsrətlə süzürdü! Qartal döyüşə girmirdi. Canavar balası isə cəngəlliyə girib aclıq və qüssədən yazıq-yazıq zingildədi.

Nəhayət, aclıq qurtardı. Ana evə yemək gətirdi. Bu ət əvvəlki ətlərdən deyildi. Bu, vaşaq balasının əti idi və ətin hamısını oğlu üçün gətirmişdi. Ana canavar vaşaq balalarının hamısını təpişdirmiş, qarnını doydurmuşdu. Balasından xəbərsiz ana qorxulu bir iş görmüşdü. Canavar balası bircə şeyi bilirdi. Yumşaq dərili cavan vaşaq - ətdir. O, əti ləzzətlə yedi. Qamı tox olan canavar balası anası ilə yanaşı yuxuya getdi. Birdən anasının nəritisi onu oyatdı. Canavar balası ömründə belə dəhşətli səs eşitməmişdi. Bəlkə də anası ömründə birinci dəfə idi ki, belə dəhşətli səs çıxarırdı. Əlbəttə, səbəb vardı və bu səbəbi anadan savayı heç kəs bilmirdi. Vaşaq balalarını məhv edib yeyən cəzasız qalmır.

Mağaranın içinə düşən günəş şüalarının işığında

canavar balası ana vaşağı gördü. Ana vaşaq mağarının ağzında oturmuşdu. Canavar balası irəli cummaq istədi. Amma anası onu geri itələdi, O, nəərə çəkib, anasının yanında durdu. Mağaranın giriş yolu dar idi. Vaşaq içəri keçə bilmirdi. Buna görə də ana vaşaq mağaranın içinə tərəf süründü. Ana canavar rəqibin üstünə şığıdı, onu altına basdı. Bu əlbəyaxadan bala canavar duruxmuşdu. Yalnız nəriltili, finxırtı və qulaqbatırıcı vəngilti səsləri eşidirdi. İki vəhşi boğuşurdu. Vaşaq canavarı dişləri ilə, caynaqlan ilə yırtırdı. Ana canavar isə yalnız dişlərini işə salmışdı.

Bunu gören canavar balası da vaşağın üstünə cumdu. Quduz bir nəərə çəkib onun dal ayaqlarından yapışdı. Bütün bədəninin ağırlığını vaşağın üstünə saldı. O, bununla vaşağın hərəkətlərinə mane olur, anasına kömək edirdi. Mübarizə dəhşətli bir mənzərə almışdı. Boğuşan vəhşilər bala canavarın üstünə çıxmışdılar. O, isə dişləyirdi. Bu vaxt ana vəhşilər aralandılar. Vaşaq qüvvətli pəncəsi ilə canavar balasına zərbə endirdi. Canavar balasının çiyini sümüklərinə kimi cırıldı, o, divarın dibinə düşdü. Boğuşan vəhşilərin nəriltilisinə məzlum bir səs də qarışdı: canavar balası ağlayırdı.

Döyüş uzun çəkdi. Bu müddətdə canavar balası da zarılısını kəsib cürətlənmişdi. O, döyüşün axırına yaxın yenə vaşağın dal ayaqlarından yapışdı. Qəzəblə

nərildəməyə başladı.

Vaşağ öldü. Elə ana canavar da aldığı dəhşətli yaralardan yarımcan olmuşdu. Ana balasının yaralı çiyini yalamaq istədi. Amma çoxlu qan itirmiş, heydən düşmüşdü. O, bütün günü və gecəni öldürülmüş düşmənin yanında uzanıb hərəkətsiz qaldı.

Bir həftədən sonra su içmək üçün ana canavar mağaradan çıxdı. Ayaqlarını güclə dartırdı. Bütün bədəni ağrıyırdı. Vaşağı yeyib qurtardılar. Ana canavarın yaraları sağaldı. O, yenidən ova çıxmağa bilirdi. Amma canavar balasının çiyini hələ də incidirdi. O, uzun müddət axsaya-axsaya gəzdi. İndi canavar balası özünə daha çox güvənirdi. O, bir şeyi dəqiq müəyyənləşdirmişdi: həyat çox sərtidir. Canavar balası dəhşətli bir döyüşdə iştirak etmiş, düşmən bədənində diş vurmuş, özü isə sağlam qalmışdı. Bu onu ürəkləndirmişdi. Vəhşi balasının içində əvvəllər olmayan lovğalıq əmələ gəlmişdi. Daha xırda vəhşilərdən qorxmurdu. Ancaq naməlum bir hiss bütün dəhşətləri və sirləri ilə ondan əl çəkmirdi.

Artıq ana-bala ova birgə çıxırdılar. Canavar balası anasının quşları necə tutmasını dəfələrlə görmüşdü. Özü də ondan geri qalmırdı. Beləliklə, dumanlı da olsa, canavar balası ov qanununa yiyələnmişdi. Ona elə gəlirdi ki, həyatda iki nəsil mövcuddur. Bunlardan birincisi, öz

nəslidir, o biri isə özgədir. Birincilərə, əlbəttə, anası ilə özü aiddir. İkincilərə isə, hərəkətdə olan, bütün yerdə qalan varlıqlar. Əlbəttə, ikincilərin də hamısı bir deyil. Onlar da iki yerə ayrılır: xırda vəhşilər və məzlumlar. Elə vəhşilər var ki, onları canavar nəslindən olan vəhşilər yeyir. Düşmənlər də mövcuddur. Onlar da canavar nəslindən olanları parçalayıb yeyir, yaxud da əksinə, özləri onların cənginə keçirlər. Dünyanın bütün canlıları iki yerə bölünür: yeyənlər və yeyilənlər. Qanun isə belə deyirdi: ye, yeməsən sən özünü yeyəcəklər! Əlbəttə, canavar balası bu qanunu tam və dəqiq anlamırdı. Və bundan nəticə çıxarmağa da çalışmırdı. Qanun haqqında düşünməsə də qanunun hökmü ilə yaşayırdı.

Bu qanunun hökmünü hər yerdə, hər an duyurdu. O, kəklik balalarını yemişdi. Qartal da ana kəkliyi yedi. Hələ üstəlik onu da yemək istəyirdi. Sonralar, canavar balası böyüdükcə qartal qamarlamaq istəyirdi. Sonra balaca vaşağı yedi. Ana vaşaq öldürülməsəydi, bəlkə də canavar balasının özünü yeyəcəkdə. Beləcə, yehayə dünyası idi və canavar balasını əhatə edən canlılar bu qanunun hökmü ilə hərəkət edir, yaşayırdılar, O da bu qanunun xırda bir hissəciyi idi. O, yırtıcıydı, ət yeyirdi. Bəzən bu “ətlər” ondan qaçır, göyə uçar, ağaclara dırmaşır, qumun içində gizlənir, yaxud da çəkinmədən onunla döyüşə girirdilər.

Bəzən də o, bu “ətlərdən” qorxub aradan çıxmağa məcbur olurdu. İnsan kimi düşünsəydi, canavar balası, yəqin ki, bu nəticəyə gələrdi: həyat - doyunca yemək üçün ehtirasdır, dünya isə səhnədir. Bu səhnədə doymağa can atan adamlar bir-biri ilə mübarizə aparır, vuruşur, bir-birini təqib edirlər. Onlar bir-birləri üçün yemək əldə edir, hətta bir-birini yeyirlər. Səhnədə qanlar tökülür, orada başdan-ayağadək amansızlıq hökm sürür. Bir sözlə, həyat meydanı qarmaqarışlıqla, təsadüflərlə doludur.

Amma canavar balası insan kimi düşünə bilməzdi. Onun nəticə çıxarmaq qabiliyyəti də yox idi. O, yalnız bir məqsəd haqqında düşünür, bu məqsədə də nail olurdu. Onun həyatında ov qanunundan başqa, ikinci dərəcəli qanunlar da vardı. Bu qanunları da bilmək lazım idi. Bu qanunları öyrənmək, onlara tabe olmaq lazımdır. Dünya gözlənilməz şeylərlə doluydu. Canavar balasının içində qaynayan həyat, bütün vücudunu tərpedən qüvvələr onun üçün əbədi səadət mənbəyi idi. Ov təqib etmək, onu qamarlayıb yeməkdən ləzzətli şey ola bilməzdi. Şiddətli döyüşlər ona ilham verirdi. Belə vaxtlarda, hətta o naməlum hissənin bütün dəhşətləri və sirləri də yaddan çıxırdı.

Bütün bunlardan başqa, onunçün həyatda çoxlu xoş duyğular da vardı. Məsələn, tox qarınla günün altında

tənbəl-tənbəl mürgü döymək. Bu xoş duyğu ona cəsərətinə və zəhmətinə görə verilən mükafat idi. O, məşəqqətli əməyinin sevincini dadırdı. Beləcə, canavar balası onu bürümüş bu ədavətli, davakar mühitlə dostcasına yaşayırdı. O, güclü idi, xoşbəxt idi, özünə inanırdı...

Uçüncü hissə

VƏHŞİNİN ALLAHLARI OD YANDIRANLAR

Canavar balası ona gözlənilmədən toxundu. Hər şey öz günahı ucbatından oldu. O, ehtiyatını əldən vermişdi.

Mağaradan çıxıb çaya su içməyə yüyürdü. Yuxuluydu. Bütün gecəni çöldə-bayırda gəzmiş, ov axtarmış, sonra gəlib yatmışdı. Amma yuxudan doymamışdı. Bəlkə də buna görə sərvaxtlıqını itirdi. Axı, çaya gedən yolu yaxşı tanıyırdı. Bu yola neçə dəfə qaçmış, hər dəfə də sağ-salamat gedib-gəlmişdi.

Balaca vəhşi quru küknar kolluğuna tərəf getdi, yamacdan keçib ağacların arası ilə yüyürdü. Elə bu vaxt nəsə qəribə bir şey gördü. Heyrət etdi. İrəlində beş canlı varlıq çömbəlib oturmuşdu. O heç vaxt belə canlı görməmişdi. Bu, canavar balasının insanla ilk görüşü idi. Lakin adamlar nəərə çəkmədilər, şığımadılar, dişlərini onun

üstünə şaqqıldatmadılar. Onlar çömbələrək məşum bir sükut içində nəsə edirdilər.

Canavar balası da tərپənmədi. Əlbəttə, o, instinktə görə dərhal bu naməlum canlılardan qaçmalı idi. Amma ömründə ilk dəfə içində qəfil bir duyğu oyandı; canavar balasını həyəcan bürümüşdü. Sanki öz cılız- lığını, acizliyini anlamışdı, bu hiss onu tərپənməyə qoymurdu. İndiyə qədər görmədiyi, tanımadığı bir qüvvə onun qabağını kəsmişdi.

Balaca vəhşi heç vaxt insan görməmişdi. Amma instinktə insanın bütün qüdrətini, nəhəngliyini hiss etmişdi. Hardasa, şüurunun lap dərinliklərində inam iştiratı yarandı: bu canlı varlıq - ikiayaqlı insan şimal çöllüyünün bütün sakinləri arasındakı döyüşlərdə birinci yeri tutmuşdu. İndi elə bil bu adamlara bir cüt göz deyil, canavar balasının bütün əcdadlarının gözləri zillənmişdi. Bu gözlər qaranlıq zülmətdə saysız-hesabsız qış düşərgələri ətrafında hərlənir, gah uzaqdan baxır, gah da bu qəribə ikiayaqlı canlı, bütün başqa canlı varlıqlara ağılıq edən insanı qalın cəngəlliklər arasından izləyirdi. Xəyal qəflətən canavar balasını öz əcdadlarının yanına apardı. O, uzun əsrlərdən bu yana mübarizədən, təcübədən törəmiş qorxu toruna əsir düşdü. Yekə olsaydı, bəlkə də qaçıb canını qurtarardı. Amma indi yerə qısıldı,

özünü qorxuya bürüyüb itaətkarlıq göstərməyə hazırlaşdı. Adamların qaladığı tonqalın istisinə qızınmaq istəyirdi. Vaxtilə onun ulu əcdadı da insana beləcə yaxınlaşmışdı.

Hindulardan biri durub canavar balasına yaxınlaşdı, əyildi, vəhşi balası özünü bir az da yerə sıxdı. Naməlum şey axır ki, gözə görünmüşdü. O, canlı bir şəklə dönüb bu balaca heyvanı tutmaq üçün əlini uzatmışdı. Vəhşinin tükləri dimdik qalxdı, çənəsi əsdi, dodaqları dartıldı. Üstünə uzanmış əl ani olaraq dayandı, hindu gülərək dedi:

- Bura baxın! Bunun nə yaxşı ağı dişləri var! O biri hindular bərkdən gülüşüb dostlarını canavar balasını götürməyə təhrik etdilər. Əl yenə aşağı, lap aşağı uzandı, Amma balaca vəhşinin içində dərhal iki instinkt oyandı: bunlardan biri təslim olmağa, itaətkarlıq göstərməyə çağırırdı, o biri isə mübarizəyə səsləyirdi. Nəhayət, canavar balası özü bilən kimi elədi. Hər iki instinkti birləşdirdi. Nə qədər ki ona toxunmamışdılar, heyvan itaət edirdi. İnsan əlini ona vuran kimi mübarizəyə qalxdı. O, insan əlini dişləri ilə sıxdı. Həmin anda başına möhkəm bir zərbə vurdular. Döyüş ehtirası beləcə söndü. O, itaətkar küçüyə dönərək dal ayaqları üstə çömbəlib dişlərini qıçırdı. Amma əli dişlənmiş adam qəzəblənmişdi. Buna görə də balaca vəhşiyə daha bir zərbə vuruldu. O, yenə də dişlərini qıçırdı.

Hindular şaqqanaq çəkib güldülər. Hətta əli dişlənən hindu da hırıldamağa başladı. Onlar gülə-gülə canavar balasının başına yığışdılar. Heyvan ağrıdan və qorxudan ulayırdı.

Birdən canavar balasının qulaqları şəkləndi. Hindular da duruxdular. Canavar balası yaxından gələn səsi tanıdı və var gücüylə, ucadan fəryad qopartdı. Bu nərədə qorxudan çox zəfər tənənəsi duyulurdu. Birdən susdu. Azğın rəqiblərlə döyüşə girə bilən, onları parçalayıb öldürməyi bacaran, heç nədən qorxmayan ana canavarın gəlib çıxmasını gözlədi. Ana canavar dəhşətli ulartı ilə yaxınlaşırdı. O öz balasının fəryadını eşitmişdi və köməyə gəlirdi.

Ana canavar adamların üstünə şığıdı. Hiddətlənmiş vəhşi, yırtıcıya dönmüşdü və bu, canavar balasını yalnız sevindirirdi.

Canavar balası sevinc içində zingildədi. Anasının üstünə yüyürdü. Adamlar isə cəld geri çəkildilər. Ana canavar insanlarla balasının arasında durmuşdu. Tüklərini pırpızlaşdıraraq, qəzəblə mırıldayırdı. Hiddətdən burun pərələri və dodaqları titrəyirdi. Birdən hindulardan biri qışqırdı.

- Kiççi!

Bu səsdə heyrət vardı. Canavar balası insan səmindən

anasının qısıldığını, büzüşdüyunü, gördü. Hindu yenə qışqırdı:

- Kiççi!

Onun bu dəfəki səsində sərtlik, hökm vardı. Canavar balası öz qorxmaz, cəngavər anasının dərhal yerə yatdığım gördü. Quyuğunu bulayıb aman istədi. Balaca vəhşi heç nə anlamadı. Onu dəhşət bürümüşdü. O, yenə adamların qarşısında tir-tir əsməyə başladı. Bəli, instinkt ona həqiqəti söyləmişdi. Anası bu həqiqəti təsdiq etdi. O, insanlara baş əyirdi.

”Kiççi” deyən adam ana canavara yaxınlaşdı. Əlini vəhşinin başına sürtdü, canavar bir az da yerə qısıldı. Ana canavar hindunun əlini dişləmədi. Heç dişləmək fikri də yox idi. Qalan dörd nəfər hindu da yaxına gəldi hamı Kiççiyə sığal çəkməyə başladı. O, etiraz eləmədi. Canavar balası adamlardan gözünü çəkməmişdi. Onlar ucadan danışdılar. Bu səslərdə heç bir təhlükə, heç bir hədə-qorxu yox idi. Canavar balası anasına sığındı. O da barışıq elan etdi. Amma tükləri hələ də biz-biz idi, hindulardan biri dilləndi:

- Niyə təəccüblənirsiniz? Bu heyvanın atası canavar, anası isə itdir. Axı, ötən baharda mənim qardaşım onu üç gecəliyə meşədə bağlamışdı. Deməli, Kiççinin əri canavar olub. Vallah mən düz deyirəm.

- Qrey Biver, axı, Kiççinin qaçmasından düz bir il keçir.

- Vallah, təəccüblənməyin. Salmon Tank, bilmirsən ki, o vaxt aclıq düşmüşdü, itlərə ət verə bilmirdik?

Üçüncü adam da söhbətə qoşuldu:

- Görünür, Kiççi canavarların arasında yaşayıb.

Qrey Biver gülümsündü. Əlini canavar balasına vura-vura dilləndi:

- Fri, sən düz deyirsən. Bax, bu balaca dediklərinə sübutdur.

Canavar balası belində insan əlinin sığalını hiss etdi. Yaxşıca mırıldandı. Əl geri çəkilib zərbə endirməyə hazırlandı. Bu vaxt heyvan xırda cəhənglərini gizlədib itaətlə yerə qısıldı. Hindunun əli yenə uzandı. Sonra bu əl balaca vəhşinin qulağının dibini qaşdı, belini sığalladı. Qrey Biver dedi:

- Sənin dediklərinə canlı sübut budur. Kiççi bunun anasıdır. Amma atası canavar olub. Elə buna görə də bu balaca vəhşidə it əlaməti azdı. Görmürsən canavara oxşayır? Onun nə gözəl ağ dişləri var! Gəl adını da belə qoyaq: “Ağ Diş”. Bunu mən deyirəm ha!.. İt də mənim olacaq. Axı, Kiççi qardaşımın iti idi. Nə olsun qardaşım dünyadan köçüb?!

Canavar balasına ad qoydular. O, uzanıb qulaq asırdı.

Adamlar nəsə danışdırlar. Sonra Qrey Biver boynundan asılmış bıçağını çıxartdı. Kolluğa yaxınlaşıb çubuq kəsdi. Ağ Diş onu izləyirdi. Qrey çubuğun uclarını yardı və onların uclarına xam göndən düzəldilmiş qayış bağlayıb xalta düzəltdi. Xaltalardan birini Kiççinin boğazına keçirdi, onu çox da hündür olmayan küknar ağacına tərəf dartaraq, qayışla ağaca bağladı.

Ağ Diş anasının dalınca gedib onunla yanaşı oturdu. Salmon Tank əlini canavar balasına uzadıb onu arxası üstə çevirdi. Kiççi qorxa-qorxa onlara baxırdı. Elə Ağ Diş də qorxurdu. Balaca vəhşi dözə bilməyib mınıldadı, amma diş atmağa ürək eləmədi. Qarmaq kimi gərilmiş barmaqları olan hindu əli canavar balasının qarnını qaşımağa başladı. Sonra vəhşini o tərəf-bu tərəfə yellətdi. Əlbəttə, arxası üstə uzanıb ayaqlarını havada yellətmək Ağ Diş üçün böyük təhqir idi. O özünü yalnız və köməksiz hiss etdi. O, bütün varlığı ilə belə təhqirə üsyan etmək istəyirdi. Ancaq neyləmək olardı? Hakimiyyət insanın əlində idi. Onu incitmək istəsəydi, incidəcəkdi. Ağ Dişin ayaqları havada yellənirdi. Bu vəziyyətdə o, heç yerə qaça bilməzdi. Axır ki, itaətkarlıq, onu bürümüş qorxu hissini qovdu. Ağ Diş astadan mırıldamağa başladı. Bundan başqa nə edə bilərdi? O, elə hey mınıldanırdı. Həmin adam isə əsəbiləşib eləməirdi, onu kötəkləməirdi. Qərribə də olsa, bu vaxt Ağ

Dişdə anlaşılmaz xoş bir duyğu oyandı. İnsanın əli onun pırpız tüklərini sığallayırdı. Canavar balası böyrü üstə çevrilib mınltısını kəsdi. Barmaqlar çarpazlaşıb onun qulağının dibini qıdıqlamağa başladı və bu, canavar balasına ləzzət verdi. Həmin adam sığal çəkib qurtarandan sonra Ağ Diş xeyli yumşalmışdı. Hələ bundan sonra o, insandan neçə dəfə qorxacaqdı. Amma indi, bu dəqiqələrdə insanla vəhşi heyvan arasında ilıq münasibətlər yaranmışdı.

Bir az sonra Ağ Dişin qulağına qəribə səslər dəydi. Bu səslər lap yaxından gəlirdi. O, insan səslərini tanımağa başlamışdı. Bütün hindu tayfası cərgə ilə yolun üstünə çıxmışdı. Onlar başqa yerə köçürdülər. Burada təxminən qırx nəfər vardı. Kişilər, arvadlar, uşaqlar - hamısı ağır düşərgə əşyalarını bellərinə almışdı. Onların yanında çoxlu da it vardı. Küçüklərdən savayı bütün itlər müxtəlif əşyalarla yüklənmişdilər. İtlərin hər biri belində təxminən 20-30 funt ağırlığında kisə aparırdı. Ağ Diş heç vaxt it görməmişdi və ömründə birinci dəfə idi ki, itlərin onun nəslinə mənsub cinslər olduğunu görürdü. Amma onlar arasında fərq də vardı. Canavar balasını, ana canavarı görəndə kimi itlər dərhal sübut etdilər ki, bu fərq o qədər də böyük deyil. Araya qarmaqarışıqlıq düşdü. Ağ Diş tüklərini pırpızlaşdırıb onu hər tərəfdən dövrəyə alan ağzı

açılmış itlərə mırıldadı, dişlərini qıcırtdı. İtlər canavar balasının üstünə düşmüşdülər. Balaca vəhşi onların qarnını dişləyir, ayaqlarını cırırdı. Öz bədənində də diş yerləri az deyildi. Qulaqbatırıcı hürüşmə səsi içindən Kiççinin nəritisi eşidildi. Adamların qışqırıqlarını, dəyənək zərbələrini və itlərin zingiltisini eşidən Kiççi balasına kömək etmək istəyirdi.

Bir azdan canavar balası durdu. O, adamların itləri daş və dəyənəklə qovduğunu gördü. Adamlar onu itlərin yırtıcı köpək dişlərindən müdafiə edirdilər. Bu itlər o qədər də canavarlara bənzəmirdi. Canavar balası adamların itləri nə üçün cəzalandırdığını başa düşmürdü. Ancaq mücərrəd də olsa, insanın ədalətli hərəkətini anladı. İnsanı qanun yazan və onun icra edilməsinə nəzarət edən əzəmətli bir varlıq kimi qəbul etdi.

Ağ Diş bu tədbirləri bəyəndi. Adamlar başqa canlı varlıqlar kimi dişləmir, cırmaqlamırdılar. Bu adamlar cansız əşyaları silah yerinə işlədirdilər. Daşlar, dəyənəklər və digər cansız əşyalar da onların hökmünə tabe olurdu. Bu qəribə varlıqlar daş və dəyənəkdən istifadə edib, itləri vurur, əşyaları canlı kimi havada yelləyirdilər.

Ağ Dişə elə gəlirdi ki, hökm sürən ağalılıq qeyri-adi, ilahi bir qüvvədir. Bu hakimiyyət bütün ağıl və idrakın sərhədlərini keçmişdi. Canavar balası allahların varlığına

şübhə edə bilməzdi. Ən yaxşı halda, o, hiss edirdi ki, həyatda dərkedilməz şeylər də var. Adamlar ona itaətkarlıq öyrətmişdi və o, allahların qəzəbindən qorxurdu. Bu vahimə eynilə göyün üzündə, yaxud dağın zirvəsində çaxan şimşəkdən yaranmış və bunu Allahın görünməsi kimi başa düşən insanın təşvişi və həyəcanı kimiydi.

Budur, axırıncı iti də qovdular. Vəlvələ, hay-küy sovuşdu. Ağ Diş yaralarını yalamağa başladı. O, it sürüsünə qoşulmuşdu və amansız sürü ilə tanış olduğu barədə düşünürdü. İndiyə kimi ona elə gəlmişdi ki, bütün nəslə, əcdadı təkgözdən, anasından və özündən ibarətdir. Lakin birdən məlum olmuşdu ki, demə, onun cinsinə mənsub başqa varlıqlar da mövcuddur. Beyninin lap dərinliklərində bəlkə də onun paxıllığını çəkən, üstünə azğın bir hiddətlə cuman həmkarlarına qarşı nifrət hissi oyandı. Ağ Diş bir də ona görə hiddətlənmişdi ki, anasını bağlamışdılar. Canavar balası indiyədək telə, yaxud zor barədə heç nə bilmirdi. Bəs o, azadlığı, arxayın gəzib-hərlənməyi, qaçmağı, uzanıb- durmağı nə vaxt və kimdən öyrənmişdi? Əlbəttə, əcdadlarından, amma o, bu həqiqəti qana bilməzdi.

Ana canavarın hərəkətləri çubuğun uzunluğu ilə məhdudlaşdı. Canavar balası da anasının yanında idi. Çünki o, hələ ki, anasız keçinə bilmirdi.

Bütün bunlar canavar balasının xoşuna gəlmirdi. Ona görə ki, adamlar yola düşəndə kimsə Kiççini dalınca darddı. Kiççinin ardınca isə Ağ Diş gəlirdi. O, baş verən hadisələrdən yaman təşvişə düşmüşdü. Bu təşviş, narahatlıq onu insanın qoyduğu qayda-qanuna qarşı çıxmağa məcbur etdi.

İnsan karvanı çay vadisi boyunca üzuaşağı endi. Bu yerlərdə Ağ Diş vaxtilə sərbəst həyat sürmüşdü. Adamlar gəlib düz çayın töküldüyü Makkenziyə çatdılar. Sahildə dar, uzun qayıqlar durmuşdu. Balıq qurutmaq üçün məhəccərlər yerə atılmışdı. Hindular burda düşərgə saldılar. Ağ Diş ətrafa heyərlə göz gəzdirdi. İnsanın əzəməti, gücü və böyüklüyü dəqiqəbaşı artırdı. Canavar balası əmin olmuşdu ki, yırtıcı itlərin hökmdarı məhz insandır. Bu, tamamilə zorakılıq hakimiyyəti idi!

Ağ Diş insanların cansız varlıqlar üzərindəki hakimiyyətinə heyərlə etdi. İnsan külli-ələmin rəngini, simasını dəyişməyə qadirdir. Bu, lap möcüzə idi və Ağ Dişi daha çox heyərləndirdi. Budur, adamlar daxmalar üçün şüvüllər düzəldilər. Əlbəttə, burda elə bir maraqlı şey yox idi. Amma bunu daş, dəyəmək atan həmin adamlar edirdilər. Şüvüllər qalın kətan parçalar və dərilərlə örtüldü. Komacıqlar bir-birinin dalınca düzəlib hazır oldu. Bunu görə Ağ Diş əməlli-başlı karıxdı, özünü itirdi. Onu hər

şeydən əvvəl təəccübləndirən bu idi ki, hindu komaları həddindən artıq iri idi və sürətlə çoxalardı. Elə bil onlar canlı idi, demək olar ki, bütün gözəgəlimli yerləri tutmuşdular. Ağ Diş komalardan qorxmağa başladı. Hündür, uca komalar daha məşum görünürdülər. Çox keçmədi ki, o, komalara da alışdı, qadınların, uşaqların teztez bu komacıqlara girib-çıxdığını görür və duyurdu ki, bunlar heç bir xətər gətirmirlər. İtlər də içəri girməyə can atırdılar, amma adamlar onları söyüb qovur, daşa basırdılar.

Günün axırında Ağ Diş anasından aralanıb xəlvətcə yaxındakı daxmaya tərəf süründü. Hər şeyi öyrənmək ehtirası onu bu yola təhrik edirdi. O, həyatı öyrənmək istəyirdi. Hərəkət etmək, təcrübə qazanmaq həvəsindəydi. O, sürünüb daxmanın lap bir-iki addımlığına çatdı, ehtiyatla, qorxa-qorxa irəli yeridi. Bugünkü hadisələr ona çox şeyi öyrətmişdi: naməlum şey özünü qəflətən yetirir.

Nəhayət, Ağ Dişin bumu kətan parçaya toxundu. Ona elə gəldi ki, bu saat nəşə baş verəcək, amma heç nə olmadı. Bu qorxunc əşyanı, insan qoxusu verən bu dərinini iyləməyə başladı. Sonra dişləri arasına alıb yüngülcə özünə tərəf darddı. Dəri divar yırgalandı. Bu, canavar balasının xoşuna gəldi və dərinini daha bərkdən dartmağa başladı. Bu dəfə divar bərk yırgalandı. Komanın içindəki hindu qadınlardan

qışqırıq qopdu. Ağ Diş cəld özünü Kiççiyə yetirdi. Bu hadisədən sonra Ağ Diş hündür daxmalardan bir daha qorxmadı. Beşcə dəqiqə keçməmiş canavar balası yenə anasından uzaqlaşdı. Ana canavar torpağa basdırılmış ağaca bağlanmışdı. Buna görə də balasının dalınca gedə bilmirdi. Bu vaxt canavar balasının yanına bir küçük gəldi. Ağ Diş sonralar biləcəkdi ki, ondan qat-qat böyiik olan bu itin adı Lip-lipdir. Lip-lip döyüşkən, təcrübəli itdi, öz həmkarları arasında yaxşı ad-san qazanmışdı.

Ağ Diş Lip-lipi öz cinsi kimi qarşıladı. Çünki onun görkəmi qorxulu deyildi. Canavar balası ondan pis bir niyyət də gözləməirdi. Elə buna görə də Lip-lipə mehribanlıq göstərmək istədi. Amma Lip-lip tükələrini qabardıb özünü qısdı. Ağ Diş də eynilə bu cür hərəkət etdi. Sonra tükələrini pırpızlaşdırıb hiddətlə mırıldadı. Küçüklər bir-birinin başına fırlanmağa başladılar. Xeyli beləcə davam etdi və bu cür oyun Ağ Dişin xoşuna gəldi. Birdən Lip-lip sürətlə sıçradı. Canavar balasını dişləri ilə tutub dartdı. Vaxtilə canavar balası vaşaqla döyüş zamanı elə həmin yerdən ağır yara almışdı. Yara düz sümüyə dirənmişdi, çox incidirdi. Ağ Diş gözlənilməz hücumdan və dəhşətli ağrıdan vəngil- dədi. Sonra dərhal rəqibinin üstünə şığıyıb ondan bir dişdəm götürdü. Lip-lip də bicin biri ydi. Nahaq yerə hindu qəsəbəsində doğulmamışdı ki!..

O, küçüklərlə dalaşa-dalaşa böyümüşdü. Canavar balası Lip-lipin kəskin dişdəklərindən canını qurtarmaq üçün vəngildəyə-vəngildəyə anasının yanına qaçdı, Bu, Ağ Dişin Lip-liplə ilk döyüşü idi. Belə boğuşmalar hələ çox olacaqdı. Çünki onlar ilk görüşdən bir-birinə düşmən kəsilmişdilər. Onları vuruşduran da bu hiss idi.

Kiçici öz balasını nəvazişlə yalamağa başladı. Ağ Diş də az aşın duzu deyildi, bumunu hər yerə soxurdu. Az sonra o, yenə kəşliyyata çıxdı. Bu dəfə Qrey Biverə rast gəldi. Qrey Biver çömbələn oturub böyründə yerə səpələnmiş quru mamır və çör-çöplə əlləşirdi. Ağ Diş ona yaxınlaşıb tamaşa etməyə başladı. Qrey Biver qəribə səslər çıxarırdı və bu səsdə ədavət duyulmurdu. Hər halda. Ağ Diş belə başa düşürdü. Buna görə də o, Qrey Biverə lap yaxın gəldi.

Qadınlar, uşaqlar çör-çöp yığıb Qrey Biverə gətirdilər. Görünür, nəsə maraqlı bir şey olacaqdı. Ağ Dişin marağı artdı. Qarşısındakı varlığın qəddar insan olduğunu unudub Biverin lap bir addımlığına gəldi. Birdən Qrey Biverin əlinin altından, oduncaqların, mamırların içindən dumana oxşar nəsə qəribə bir şey çıxdı. Sonra bu şeyin içindən burula-burula bir qızartı qalxdı. Onun rəngi günəş kimi qızıla çalırdı. Ağ Diş od-alovun mövcud olduğunu bilmirdi. Amma bu od onu özünə çəkirdi. Vaxtilə südəmər çağlarında gün işığı da onu beləcə özünə çəkmişdi. Sonra

canavar balası dilini çıxarıb bumunu oda toxundurdu. Birdən elə bil onu cərəyan vurdu. Mamırların və odların arasında gizlənmiş, sonra burula-burula qalxan naməlum qırmızı şey onun burnuna, dilinə dəymişdi. O, qorxusundan kənara sıçradı. Vəngildədi. Bunu eşidən Kiççi nərilti ilə irəli cumdu. Amma o, ağaca bağlanmışdı. Oğluna kömək edə bilmədiyindən qeyzlə nərildəyirdi. Qrey Biver isə gülə-gülə, əlini-əlinə çırpa-çırpa baş vermiş hadisəni hamıya söylədi. Adamlar qəşş edib güldülər. Ağ Diş hələ də dal ayaqları üstə çömbəlib vəngildəyirdi. O, qüdrətli allahlar arasında cılız və yalqız görünürdü.

Canavar balası ömründə belə ağrı hiss etməmişdi. Onun yanan yerləri bərk incidirdi. Qrey Biverin əlinin altından qalxan, günəşin qızılı rənginə çalan daha bir canlı varlıq onun bumunu və dilini yandırmışdı. Canavar balası dişlərini şaqqıldadır, qııcıdır və hər vəngiltidən sonra adamların ona şaqqanaqla güldüyünü eşidirdi. O, bumunu yalamaq istədi. Amma yanmış yara yerləri bir-birinə sürtülüb daha möhkəm ağrıdı. Birdən hiddətlənib zingildəməyə başladı. Sonra özü do pərt oldu. Adamların nəyə güldüklərini başa düşmüşdü.

Heyvanlar gülüşü necə başa düşürlər? İnsanın hərdən heyvanlara güldüyünü hardan bilərlər? Əlbəttə, bunu dəqiq demək olmur. Amma Ağ Diş adamların ona rişxəndlə

güldüyünü görüb pərt olmuşdu və bu gülüşün mənasını, yəqin ki, anlamışdı. Canavar balası geriyyə dönüb götürüldü. Elə çoxu buna görə - bu gülüşə görə qaçdı. Çünki bu acı qəhqəhələr alovdan oddan da dərinə yerimişdi. Ona güclü yaralar vurmuşdu. Ağ Diş anasının zəncirləndiyini görüb hirsləndi. Sonra onun üstünə yüyürüb yerə qısıldı. Ana dünyada yeganə varlıq idi ki, oğluna gülmürdü.

Qaş qaralmışdı. Ağ Diş bir daha anasından aralanmadı. Bunu və dili hələ də incidirdi. Amma ona əzab verən ayrı bir hiss də vardı. Bu, daha güclü hiss idi. O, xiffət çəkirdi. Özündə nəşə bir boşluq hiss etmişdi. Bu boşluğu yalnız onun mağaradakı sakit və rahat həyatı doldura bilərdi. O, çayların sahilində vaxtilə gəzib dolandığı o rahat dünyanın həsrətindəydi. Burdakı həyat isə onu üzürdü. Burda çoxlu insan vardı - kişilər, qadınlar, uşaqlar vardı. Bu adamların hay-küyləri onu hövsələdən çıxarırdı. İtlər isə yorulmaq bilmirdilər: boğuşur, hürür, mırıldanırdılar. Onun əvvəlki sakit və tənha həyatına son qoyulmuşdu. Burda həyat qaynayır, hətta havanın özündən belə həyat iyi gəlirdi. Onun böyür-başında həyat fasiləsiz fırlanırdı, vızıldaırdı, civildəşirdi. Və hər təzə səs onu qəzəbləndirir, həyəcana gətirirdi. Buna görə də o, həmişə gərgin vəziyyətdə idi.

Ağ Diş komalar arasında gəzişən, gah görünən, gah da

itən adamlara göz qoyurdu. İnsan öz Allahına necə baxırdısa, o da insana beləcə baxırdı. Adamlar onun üçün ən ali, müqəddəs varlıq idilər. Ağ Diş insanın bütün hərəkətlərində, əməllərində tanrının bəxş etdiyi ecazkar gücü görürdü. Onlar hər şeyə qadir idilər, ağlasığmaz qüdrət sahibi idilər. İnsan bütün canlı və cansız həyatı idarə edirdi. Hərəkət edən nə varsa hamısını diz çökdürmüşdü. İnsan hərəkətsiz əşyaları hərəkətə gətirmişdi. İnsan quru mamır və odundan həyat qaynadırdı: bu həyatın işığı və rəngi günəşə bənzəyirdi. Bu həyatın acı-acı yangısı vardı. İnsan od qalamışdı, ocaq alışdırmışdı. Qadir Allahın özü idi insan!

KÖLƏLİK

Hər təzə gün özü ilə təzə bir şey gətirirdi. Ana canavar hələ də bağlı idi. Ağ Diş isə bütün düşərgəni gəzib dolaşır, yoxlayır, öyrənir, təcrübə toplayırdı. O, insanın əməlləri ilə tanış olurdu. Adamları daha yaxından tanıdıqca, onların əzəmətinə, qüdrətinə də bir o qədər inanırdı.

İnsan öz əlinin zəhmətilə düzəltdiyi komanın uçulub dağıldığını görəndə əzab çəkir, ürək ağnsı ilə kədərlənir. Amma bu, canavarların və vəhşi itlərin heç vecinə də gəlməz. İnsan öz Allahına gözə görünməyən xəyali varlıq kimi baxır, Allahlar onun arzu, ümid səcdəgahıdır. Bu

xəyali varlıqlar xeyirxah, mərhəmətlidirlər, hər şeyə qadirdirlər.

Canavarın da, itlərin də öz Allahları olur. Amma onların Allahı gözə görünəndir, tonqal qalayır və bu odun istisinə heyvanlar qızınır. Allahlar boş səhralıqda ev qurur, ov edir, öz məqsədlərinə çatmağa çalışırlar. Onların hər birinin həyatda öz mövqeyi var. Onlar tutduqları mövqeləri möhkəmlətməyə çalışırlar, öz qanun-qaydalarına əməl edirlər. Belə allahların köləsi olmaq asandır. Hünərin var, onlara tabe olma! Bu allahlardan yaxanı qurtara bilməzsən. Budur, həmin allahlardan biri dayanıb, ucaboydur, əlində də dəyənək tutub; əzəmətlidir, qəzəblidir, mərhəmətlidir. Sanki onun içində sirr var, qüdrət gizlənilib, onun bədəni ətdəndir və bu əti parçalayıb didəndə qan axır. Bu ət dadma görə başqa ətlərdən heç də pis deyil.

Ağ Diş hər şeyi beləcə anlamışdı. O, insanı Allah hesab etmişdi: hər şeyə qadir Allah! Canavar balası qadir allahlara tabe olmuşdu, onların köləsi idi. Onun anası da, Ağ Diş də insana əyilmişdi və adamlar onu haylayanda dərhal gedir, qovanda qaçırdı. Adamlar onu hədələyib vurmaq istəyəndə isə yerə qısılırdı. Çünki insan zorlu idi, hər əməlinin arxasında zorakılıq vardı. İnsanın zoru daşlı, dəyənəkliydi, yumruq-luydu. Bu zorun zərbələri dəhşətli ağrılar verirdi.

Bütün itlər kimi Ağ Diş də adamlarınkı oldu. Canavar balası insanın hökmü altında yaşamalıydı. İndən belə insan onun canını da ala bilərdi, onu ayaqları altına salıb əzə də bilərdi. Ancaq insan həm də rəhmli idi. Ağ Diş bütün bu dərsləri unutmadı. Qıllaqlarında sırğa edib yadda saxladı. Bu dərslər ona baha başa gəlmişdi. Çünki addımbaşı rast gəlidiyi hər şeyə etiraz etmişdi. Öz təbiətinə yad olan əmrlərə müqavimət göstərmişdi. Bununla belə o, xəbərsiz-ətərsiz bu cansıxıcı və xoşagəlməz təzə həyatın ləzzətini də dadmağa başlamışdı.

Onun taleyi yad əllərdə idi və indi özünün sağ qalması üçün məsuliyyət daşımırdı. Canavar balasına cavabdeh insan idi. Bu, Ağ Dişin yeganə təsəllisiydi. Axı, özgəyə arxalanmaq tənha qalmaqdan asandır.

Lakin bütün bunlar birdən-birə mümkün deyildi. Axı, bir günün içində bütün qəlbini, canını insana tabe etmək olmazdı! Ağ Diş öz əcdadlarının ona miras qoyduqları vərdişlərdən əl çəkmək istəmir, şimal çöllərini unuda bilmirdi. Bəzən o, meşə kənarına çıxıb dayanır, uzaqdan onu səs-ləyən hansı harayasa qulaq verirdi. Adətən belə “səyahətdən” qayıdanda dilxor olur, həyəcanlanır, kədərli-kədərli astaca zingildəyirdi. Sonra Kiççinin yanında uzanıb yumşaq, sulanmış dili ilə anasının çənəsini yalayırdı.

Ağ Diş düşərgədə hindu həyatına alışdı. Ət, balıq paylanan zaman böyük itlərin özlərini ədalətsiz və xəsis apardığını da gördü. O, bir çox şeyləri də özü üçün aydınlaşdırdı: kişilər ədalətlidir, uşaqlar amansızdırlar, qadınlar isə xeyirxah məxluqlardır; qadınlar heç olmasa, bir tikə ət və ya sümük atırlar.

Küçüklərin anaları ilə bir-iki dəfə tutaşandan sonra Ağ Dişə bu da aydın oldu ki, davakar itlərə baş qoşmaq lazım deyil. Onlardan nə qədər uzaq olsan, o qədər yaxşıdır. Amma onun həyatını göy əskiyə bükən hamıdan çox Lip-lip idi. Lip-lip Ağ Dişdən böyük idi, güclü idi. Ağ Diş onunla davaya girməkdən çəkinməsə də, hər dəfə məğlub olurdu. Belə rəqib onun xörəyi deyildi. Ağ Diş anasından bir balaca aralanan kimi, davakar Lip-lip də o saat onun başının üstünü kəsirdi. O, canavar balasını addımbaaddım izləyirdi. Gah ona hürür, gah da sataşırdı. Adamlar bir balaca aralananda, yaxud başları qarışanda Lip-lip dərhal onunla boğuşmağa başlayırdı. Lip-lip bu boğuşmadan həzz alırdı. Çünki həmişə qalib çıxırdı. Amma it küçüyünə həzz verən şeylər canavar balasına iztirab gətirirdi.

Bununla belə, Ağ Dişi qorxutmaq asan iş deyildi. Dəfələrlə məğlub olsa da, dinc durmur, boyun əymirdi. Axır ki, ədavət hissi özünü göstərdi. Lip-liplə olan daimi çəkişmələr Ağ Dişi sərt və qəddar etdi. Daim təqib

olunması onu amansız yırtıcıya çevirmişdi. Canavar balasında mərhəmətdən, şuxluqdan əsər-ələmət belə qalmamışdı. O, yaşlıları ilə gəzib dolanmır, oynamırdı. Lip-lip buna yol vermirdi. Ağ Diş küçüklərin yanma gələni kimi Lip-lip şuluq salıb onu qovurdu.

Tezliklə canavar balasında olan uşaqlıq əlamətlərinin hamısı keçib getdi. O, yaşından xeyli iri görünürdü. Onun kiçik şıltaqlıqlarını məhv edib öldürmüşdülər. O, tənha bir köşəyə çəkilib yalqız-yalqız böyüyür, inkişaf edirdi. Ağ Dişdə hiyləgərlik əmələ gəlmişdi. Buna səbəb bütün günü boş-boş gəzməsiydi. Vaxtını boş-boşuna keçirənlər bəzən hiyləgərliyə əl atır. Ağ Diş də belə idi. İtlərə yemək paylanan zaman ona nə ət, nə də balıq çatırdı. Buna görə də oğurluq etməyə məcbur olurdu. O, mahir oğru idi. Öz qayğısını özü çəkirdi. Yemək əldə etməyi elə məharətlə öyrənmişdi ki, heç kəs buna şəkk etməzdi. Lakin Ağ Diş ən çox hindu qadınlarını zinhara gətirmişdi. O, əsl bələydi. Bütün qəsəbəni ələk-vələk etdiyindən onun cikinini—bikini də bilirdi. Həmişə şəraitə uyğun hərəkət edirdi. Ağ Diş lənətə gəlmiş düşməninin gözünə görünməmək üçün hər vasitə ilə ondan qaçmağa çalışırdı.

Canavarın da, itlərin də öz Allahları olur. Amma onların Allahı gözo görünəndir, tonqal qalayır və bu odun istisinə heyvanlar qızınır. Allahlar boş səhralıqda ev qurur, ov edir,

öz məqsədlərinə çatmağa çalışırlar. Onların hər birinin həyatda öz mövqeyi var. Onlar tutduqları mövqeləri möhkəmlətməyə çalışırlar, öz qanun-qaydalarına əməl edirlər. Belə allahlardan köləsi olmaq asandır. Hünərin var, onlara tabe olma! Bu allahlardan yaxanı qurtara bilməzsən. Budur, həmin allahlardan biri dayanıb, ucaboydur, əlində də dəyənək tutub; əzəmətlidir, qəzəblidir, mərhəmətlidir. Sanki onun içində sirr var. qüdrət gizlənilib, onun bədəni ətdəndir və bu əti parçalayıb didəndə qan axır. Bu ət dadma görə başqa ətlərdən heç də pis deyil.

Ağ Diş hər şeyi beləcə anlamışdı. O, insanı Allah hesab etmişdi: hər şeyə qadir Allah! Canavar balası qadir allahlara tabe olmuşdu, onların köləsi idi. Onun anası da. Ağ Diş də insana əyilmişdi və adamlar onu haylayanda dərhal gedir, qovanda qaçırdı. Adamlar onu hədələyib vurmaq istəyəndə isə yerə qısılırdı. Çünki insan zorlu idi, hər əməlinin arxasında zorakılıq vardı. İnsanın zoru daşlı, dəyənəkliyi, yumruq- luydu. Bu zorun zərbələri dəhşətli ağrılar verirdi.

Bütün itlər kimi Ağ Diş də adamlarınkı oldu. Canavar balası insanın hökmü altında yaşamalıydı. İndən belə insan onun canını da ala bilərdi, onu ayaqları altına salıb əzə də bilərdi. Ancaq insan həm də rəhmli idi. Ağ Diş bütün bu dərsləri unutmadı. Qılaqlarında sırğa edib yadda saxladı.

Bu dərslər ona baha başa gəlmişdi. Çünki addımbaşı rast gəldiyi hər şeyə etiraz etmişdi. Öz təbiətinə yad olan əmrlərə müqavimət göstərmişdi. Bununla belə o, xəbərsiz-ətərsiz bu cansıxıcı və xoşagəlməz təzə həyatın ləzzətini də dadmağa başlamışdı.

Onun taleyi yad əllərdə idi və indi özünün sağ qalması üçün məsuliyyət daşımırdı. Canavar balasına cavabdeh insan idi. Bu, Ağ Dişin yeganə təsəllisiydi. Axı, özgəyə arxalanmaq tənha qalmaqdan asandır.

Lakin bütün bunlar birdən-birə mümkün deyildi. Axı, bir günün içində bütün qəlbinə, canını insana tabe etmək olmazdı! Ağ Diş öz əcdadlarının ona miras qoyduqları vərdışlərdən əl çəkmək istəmir, şimal çöllərini unuda bilmirdi. Bəzən o, meşə kənarına çıxıb dayanır, uzaqdan onu səsləyən hansı harayasa qulaq verirdi. Adətən belə “səyahətdən” qayıdanda dilxor olur, həyəcanlanır, kədərli-kədərli astaca zingildəyirdi. Sonra Kiççinin yanında uzanıb yumşaq, sulanmış dili ilə anasının çənəsini yalayır.

Ağ Diş düşərgədə hindu həyatına alışdı. Ət, balıq paylanan zaman böyük itlərin özlərini ədalətsiz və xəsis apardığını da gördü. O, bir çox şeyləri də özü üçün aydınlaşdırdı: kişilər ədalətlidir, uşaqlar amansızdırlar, qadınlar isə xeyirxah məxluqlardır; qadınlar heç olmasa,

bir tikə ət və ya sümük atırlar.

Küçüklərin anaları ilə bir-iki dəfə tutaşandan sonra Ağ Dişə bu da aydın oldu ki, davakar itlərə baş qoşmaq lazım deyil. Onlardan nə qədər uzaq olsan, o qədər yaxşıdır. Amma onun həyatını göy əskiyə bükən hamıdan çox Lip-lip idi. Lip-lip Ağ Dişdən böyük idi, güclü idi. Ağ Diş onunla davaya girməkdən çəkinməyə də, hər dəfə məğlub olurdu. Belə rəqib onun xörəyi deyildi. Ağ Diş anasından bir balaca aralanan kimi, davakar Lip-lip də o saat onun başının üstünü kəsirdi. O, canavar balasını addımbaaddım izləyirdi. Gah ona hürür, gah da sataşır. Adamlar bir balaca aralananda, yaxud başları qarışanda Lip-lip dərhal onunla boğuşmağa başlayırdı. Lip-lip bu boğuşmadan həzz alırdı. Çünki həmişə qalib çıxırdı. Amma it küçüyünə həzz verən şeylər canavar balasına iztirab gətirirdi.

Bununla belə, Ağ Dişi qorxutmaq asan iş deyildi. Dəfələrlə məğlub olsa da, dinc durmur, boyun əymirdi. Axır ki, ədavət hissi özünü göstərdi. Lip-liplə olan daimi çəkişmələr Ağ Dişi sərt və qəddar etdi. Daim təqib olunması onu amansız yırtıcıya çevirmişdi. Canavar balasında mərhəmətdən, şuxluqdan əsər-əlamət belə qalmamışdı. O, yaşlıları ilə gəzib dolanmır, oynamırdı. Lip-lip buna yol vermirdi. Ağ Diş küçüklərin yanına gələn kimi Lip-lip şuluq salıb onu qovurdu.

Tezliklə canavar balasında olan uşaqlıq əlamətlərinin hamısı keçib getdi. O, yaşından xeyli iri görünürdü. Onun küçük şıltaqlıqlarını məhv edib öldürmüşdülər. O, tənha bir köşəyə çəkilib yalqız-yalqız böyüyür, inkişaf edirdi. Ağ Dişdə hiyləgərlik əmələ gəlmişdi. Buna səbəb bütün günü boş-boş gəzməsiydi. Vaxtını boş-boşuna keçirənlər bəzən hiyləgərliyə əl atır. Ağ Diş də belə idi. İtlərə yemək paylanan zaman ona nə ət, nə də balıq çatırdı. Buna görə də oğurluq etməyə məcbur olurdu. O, mahir oğru idi. Öz qayğısını özü çəkirdi. Yemək əldə etməyi elə məharətlə öyrənmişdi ki, heç kəs buna şəkk etmirdi. Lakin Ağ Diş ən çox hindu qadınlarını zinhara gətirmişdi. O, əsl bəlaydı. Bütün qəsəbəni ələk-vələk etdiyindən onun cikini-bikini də bilirdi. Həmişə şəraitə uyğun hərəkət edirdi. Ağ Diş lənətə gəlmiş düşməninin gözünə görünməmək üçün hər vasitə ilə ondan qaçmağa çalışırdı.

Hindu düşərgəsində yaşadığı ilk günlər Ağ Diş Lip-liplə acı bir zarafat etdi. Yalnız bu zaman intiqam hissənin şirinliyini daddı. Ağ Diş Lip-lipin başını tovlayıb onu yırtıcı Kiççinin yanına gətirdi, sonra da anasının cənginə verdi. Onun anası — dişli canavar da vaxtilə insan düşərgəsinə yığışmış itləri beləcə bir-bir yoldan çıxarar, yırtıcı vəhşilərə təhvil verərdi. Lip-lipdən canını qurtaran

Ağ Diş komacıqlar arasında dolanmağa başladı. O, öz yaşıdlarının hamısından, Lip-lipin özündən də sürətlə qaçırdı. Amma bu dəfə tələsmirdi. Rəqibini aralarında bir addım qalanacan yaxına buraxdı. Həyəcanlanmış Lip-lip nə etdiyini və harda olduğunu unudub firsəti əldən verdi. Bu haqda düşünəndə artıq gec idi. Komaların başına qaça-qaça fırlanan Lip-lip bir də ayılıb gördü ki, ağaca bağlanmış Kiççinin cənginə keçmişdir. O, qorxudan zingildədi. Bağlı olsa da, Kiççinin cəngindən qurtarmaq çətin idi. Dişi canavar Lip-lipin ayağından vurdu. Sonra iti dişlərini onun bədəninə batırdı. Axır ki Lip-lip ana canavarın cəngindən buraxıldı. Kiççi onu şil-küt etmişdi. O axsayırdı. Kiççinin dişlədiyi yerlər didik- didik olmuşdu. Lip-lip ağzını açıb qəzəblə, uzun-uzadı ulamağa başladı. Bu vaxt Ağ Diş fürsətdən istifadə edib düşməninin üstünə şığıdı, onun dal ayağını parçaladı. Lip-lipin cəngavərliyi yoxa çıxmışdı. O, əkilib aradan çıxmaq istədi. Ağ Diş isə ondan əl çəkmirdi. O, Lip-lipi komasına qədər qovdu. Lip-lipin köməyinə hindu qadınları gəldi. Hiddətlənmiş Ağ Diş quduz şeytana dönmüşdü. Onu daşa basdılar. Yalnız bundan sonra o, geri çəkildi.

Günlərin birində Qrey Biver Kiççini açdı. Ona elə gəlirdi ki, Kiççi daha heç yana qaçmayacaq. Ağ Diş anasının azadlığa çıxmasına sevinirdi. O, ana canavarla

birlikdə bütün düşərgəni fəxrlə gəzib dolanırdı. Kiççi Ağ Dişin yanında olduğundan, Lip-lip ona yaxın gələ bilmirdi. Əksinə, Ağ Diş bəzən tüklərini qabardıb davakar görkəm alır, Lip-lipə yaxınlaşırdı. Lip-lip isə qorxurdu. Amma bir gün intiqam alacağına əmin idi. Bunun üçün təkbətək döyüşə məqam gözləyirdi.

Elə həmin gün Ağ Dişlə Kiççi qəsəbənin yaxınlığındakı meşə kənanna çıxdılar. Ağ Diş anasını şimal çöllüyünə səsləyirdi. Ana canavar meşənin kənarında ayaq saxladı. Ağ Diş isə onu bir az da uzağa, lap uzağa aparmağa çağırırdı. Çaylar, mağara, sakit meşə Ağ Dişə gəl-gəl deyirdi. O istəyirdi ki, anası da onunla getsin. Ağ Diş anasından qabaqda qaçırdı. Birdən dayandı, geri dönüb anasına baxdı. Ana canavar hərəkətsiz durmuşdu. Ağ Diş yazıq-yazıq zingildədi.

Oynaya-oynaya kolların arasında qaçmağa başladı. Sonra qayıdıb anasının dodaqlarını yaladı, yenə qaçdı. Amma ana canavar yerindən tərpənmədi. Ağ Diş yenə ana canavara göz qoydu. Birdən elə bil ana canavarın səbri tükəndi və o, başını döndərüb düşərgəyə san baxdı. Şimal cəngəllikləri Ağ Dişi çağırırdı. Ana isə bu harayı gizlicə eşidir, amma tonqalı, tonqalın istisini, insanın harayını daha aydın duyurdu. Bütün vəhşilərdən fərqli olaraq bu haraya yalnız ana canavar hay verirdi. Çünki canavarla

vəhşi itlər qardaş idilər.

Kiçci dönüb yavaş-yavaş geriyyə qaçdı. Düşərgənin zənginləri möhkəm, hökmü zəhmli idi və o, möhkəm tellərlə bu hökmə bağlanmışdı. Allahlar görünməz, sirli, sehrli yollarla ana canavarı ovsunlamışdılar, onu heç yana buraxmırdılar. Ağ Diş tozağacının kölgəsində oturub yavaşca zingildəyirdi. Havanı zərif, ətirli bir qoxu bürümüşdü. Bu qoxu şam meşəsindən gəlir, Ağ Dişə əvvəlki azad və sakit həyatını xatırladırdı.

İndi bu həyat köləliklə əvəz olunmuşdu. Amma Ağ Diş hələ körpə idi. Ana harayı şimal cəngəlliklərinin, yaxud insanın əmrindən daha güclü idi. Anası onun üçün hər şey deməkdi. Müstəqil həyat hələ qabaqda idi. Buna görə də Ağ Diş qəmgin-qəmgin düşərgəyə tərəf yüyürdü. Amma yolda bir neçə dəfə dayanıb zingildədi, sakit şam meşəsinin içindən gələn haraya qulaq verdi.

Şimal cəngəlliklərində ana ilə bala adətən bir yerdə çox yaşanırlar, adamlar ana və bala heyvanlar arasında olan telləri tez qırırlar. Onlar Ağ Dişlə də belə etdilər.

Qrey Biverin Fri İqlzə borcu vardı. Bir gün Fri Makkenzi çayı boyunca Böyük Sleya gölünə səyahətə getməyə hazırlaşdı. Qrey Biver ona bir az qırmızı parça, ayı dərisi, iyirmi patron və Kiçcini verməklə öz borcunu ödədi. Ağ Diş Frinin ana canavan götürüb qayığa

mindiyini gördü, onun dalınca cummaq istədi. Bu vaxt hindu Ağ Dişə möhkəm bir yumruq ilişdirdi. Canavar balası geri çəkildi. Qayıq sahildən aralandı. Ağ Diş Qrey Biverə məhəl qoymayaraq suya tullanıb qayığın dalınca üzdü. O, insanın harayına hay vermədi. Anadan ayrılmaq çətin olur.

Lakin allahlar tabe olmayanları diz çökdürürlər. Qəzəblənmiş Qrey Biver qayığı suya salıb Ağ Dişin dalınca üzdü, onun peysərindən yapışib sudan çıxartdı. O, Ağ Dişi sol əlində tutub möhkəmcə kötək- lədi. Hindunun əli ağır idi. Zərbələr bir-birinin ardınca güllə kimi yağdı.

Bu zərbə yağışları altında Ağ Diş saat kəfgiri kimi o yan-bu yana yellənirdi. Qorxu, təəccüb hissi onu çulğamışdı. O, vəngildəməyə başladı. Sonra acıqlandı. Onun təbiəti azadlıq sevirdi. Buna görə də dişlərini şaqıldadıb cəsarətlə Allahın qəzəblənmiş üzünə mırıldandı. Bunu görən Allah daha da vəhşiləşdi. Zərbələr çoxaldı və ağırlaşdı. Qrey Biver Ağ Dişi döyür, canavar balası isə nərə çəkirdi. Lakin bu çox davam edə bilməzdi. Kimsə güzəştə getməli, tabe olmalıydı. Ağ Diş qorxuya düşüb boyun əydi. İnsan ilk dəfə idi ki, onu döyürdü. İndiki zərbələr təsadüfən ona vurulan daşlardan, dəyənəklərdən tərqlə- nirdi. Beləliklə, Ağ Diş təslim olub ulamağa başladı. Zərbələr dəydikcə Ağ Diş zingildəyirdi. Tezliklə

içindəki təşviş hissi dəhşətə döndü. O, yanıqlı-yanıqlı ulamağa başladı. Qrey Biver əl saxladı. Canavar balasını əski kimi havada yellədir qayığın içinə tulladı, sonra qayığı sahilə sürdü. Qrey Biver avar çəkə-çəkə əl-ayağına doluşan canavar balasını hirslə təpikləyir, geri itələyirdi. Ağ Diş azğınlaşmışdı. Birdən o, dişlərini hindunun mokasin ayaqqabılarına batırdı. Qrey Biverin qəzəbi coşub-daşdı. Ağ Diş əvvəlkindən daha çox kötək yedi. Canavar balasının canına vəlvələ düşmüşdü. Bu dəfə Qrey onu avarla döyürdü. Ağ Dişin xırda bədəni şil-küt olmuşdu. Sahibi onu o ki var kötəklədi. Canavar balasının taqəti qalmamışdı. Ona yaman dərs oldu; sahibi, hökmdarı - Allahı dişləmək olmaz! Heç vaxt, heç zaman! Tanrı müqəddəsdir, toxunulmazdır. Canavar balası onun quludur, qul Allahı didib-parçalaya bilməz! Görünür, Ağ Diş böyük günah işlətmişdi və bu günaha görə onu bağışlamırdılar.

Qayıq sahilə yan aldı. Ağ Diş hərəkətsiz uzanıb zingildəyir, Allahın hökmünü gözləyirdi. Qrey Biver canavar balasını götürüb sahilə tulladı. Ağ Diş böyrü üstə yerə dəydi. Onun bütün bədəni əsim-əsim əsirdi. Sonra durub dişlərini qıcırtı. Bu mənzərəni kənardan seyr edən Lip-lip onun üstünə şığıdı, Ağ Dişin ayağından dartıb dişlədi. Canavar balasının heyi qalmamışdı, özünü

müdafinə edə bilmirdi. Qrey Biver Lip-lipi təpiklə vurub yerə sərməsəydi, yəqin ki, Ağ Diş o dünyalıq olacaqdı. Bəli, insan ədalətli də olur. Ağ Diş şiddətli ağrıdan qovrulsa da, insana olan minnətdarlıq hissini gizlədə bilmədi. O, itaətlə Qrey Biverin dalınca düşüb komaya tərəf getdi.

Həmin gündən etibarən Ağ Dişə məlum oldu ki, allahların cəza vermək səlahiyyəti vardır. Onların köləsi olan heyvanlar isə bu səlahiyyətdən məhrumdurlar.

Həmin gecə qəsəbə uyuyandan sonra Ağ Diş kədərli anasını xatırladı. Özündən ixtiyarsız uladığından Qrey Biveri də yuxudan oyatdı və Allah yenə onu döydü.

Bu hadisədən sonra Ağ Diş öz kədərli ulartısını allahlardan gizlətdi. O, tənha bir küçəyə çəkilib, meşə kənarına çıxaraq qüssəli- qüssəli, ucadan ulayırdı. Belə vaxtlarda Ağ Diş onu mağaraya, çayların kənarına haylayan ötən keçmişin səsini dinləyirdi. Onu çıxıb getməyə yalnız anasının xatirəsi qoymurdu. Bəlkə Kiççi ova gedən adamlarla birlikdə qəsəbəyə qayıdacaqdı? Kiççinin intizarını çəkən Ağ Diş əsarətdə qalmağa məcbur olmuşdu.

Bununla belə köləlik həyatı Ağ Dişi o qədər də bezikdirməmişdi. Bu həyatın çox şeyi onun üçün maraqlı idi. Düşərgədə bir-birinin ardınca yeni-yeni hadisələr baş

verirdi. Allahlar günü-gündən qəribə işlər görür, onların əməllərinin sayı getdikcə çoxalırdı. Ağ Diş üçün bütün bunlar maraqlı idi. Axı, o, Qrey Biverlə ümumi dil tapmışdı. Canavar balasından sözsüz itaətkarlıq tələb olunurdu. Ağ Diş də bu hökmə tabe olub, canını adamların qəzəbindən və kötəklərindən qurtarmışdı.

Qrey Biver canavar balasına bəzən ət atırdı və o, yeyib qurtarma- yınca o biri itləri yaxın buraxmırdı. Belə ət heç misli yox idi. Onun üçün bu bir tikə ət qadınların tulladığı yüz kilo ətdən qiymətli idi.

Qrey Biver heç vaxt Ağ Dişi oxşamır, ona sığal çəkmirdi. Bəlkə də Ağ Dişi mütəəssir edən bu idi. Bəlkə elə ona təsir edən insanın möhkəm yumruqları, onun ədalət və əzəməti idi? Bununla belə, canavar balasının içində onu tərs və sərt sahibinə bağlayan bir tel yaranmışdı. Azğın qüvvələr isə qırsaqqız olub ondan yapışmış, Ağ Dişi xəlvətcə əsarət ipi ilə sarımışdılar. Bu qüvvələr çox dəqiq işləyirdi, dəyənək və yumruq qədər qorxulu və amansız idilər. Hələ qədim zamanlardan canavarları insanın qaladığı tonqala çəkən instinkt onlarda çox tez inkişaf edir. Ağ Dişdə də belə bir instinkt oyanmışdı. Burda həyat onu sıxsaxsa da, əzablı, məşəqqətli görünsə də, qiymətli idi, doğma idi. O, düşərgənin acılı-şirinli həyatına alışmışdı. Təkcə Kiççini unuda bilmirdi. Anasının həsrətini çəkirdi.

Ananın qayıdacağı ümidini itirməyən Ağ Diş əvvəlki azad həyatına da ehtirasla can atırdı.

TƏNHALIQ

Lip-lip Ağ Dişin gününü zəhərə döndərmişdi. Canavar balası bundan daha çox qəzəblənir, daha amansız olur, yırtıcılaşdı. Yırtıcılıq onun iliyinə işləmişdi. Lip-lip isə həddini aşmışdı. Adamlar Ağ Dişin azğınlığından danışırdılar. Hərdən qadınlar oğurlanmış ət üstündə hayküy qoparır, düşərgədə hürüşmə qopur, itlər ağız-ağıza verirdilər. Hamı bütün günahları Ağ Dişdə görürdü. Düşərgə sakinləri səbəbləri araşdırmağa çalışmırdılar. Yalnız nəticə məlum olurdu. Bu isə dözülməz idi. Ağ Diş oğru kimi tanıyır, ona bütün boğuşmaları törədən it deyirdilər. Qəzəblənmiş hindu qadınları onu söyür, hədələyirdilər. Ağ Diş isə bütün döyüşlərə, söyüşlərə təmkinlə qulaq asır, ehtiyatını əldən vermir, dəyənək və daşlardan qorunmaq üçün hər an hazır dayanırdı. Düşərgə sakinləri Ağ Dişdən tamam üz döndərmişdilər və o özünü tənha hiss edirdi. Bütün cavan itlər Lip-lip kimi ona göz verib işıq vermirdilər. Ağ Diş onlardan seçilirdi. Ola bilsin ki, düşərgə itləri onu özgə cins kimi qəbul etmişdilər. Bu, ev iti ilə vəhşi canavar arasında olan düşmənçiliyi xatırladırdı. İtlər Lip-lipin tərəfini saxlayır, onu müdafiə

edirdilər. Onlar Ağ Dişə əsl müharibə elan etmişdilər. Əsasları da vardı. Buna görə də boğuşmanı kəsmirdilər. İtlərin hamısı Ağ Dişin nəyə qadir olduğunu bilirdi. Əlbəttə, Ağ Dişdə də az yox idi. Fərsət düşən kimi o öz düşmənlərindən yüz qat əvəzini çıxırdı. Təkbətək döyüşdə itlərin çoxuna üstün gələrdi. Amma belə fərsət hələ düşməmişdi. Dava başlayan kimi, bütün başqa cavan itlər tökülüşüb gəlir, hamı Ağ Dişin üstünə cumurdu.

İt xılı ilə ədavət ona iki şeyi öyrətmişdi: bütün dəstəni dərhal dəf etmək, rəqiblə vuruşanda ona mümkün qədər tez və çoxlu yara vurmaq məharətini hər tərəfdən başının üstünü kəsmiş düşmənləri arasında yıxılmamaq, mətanətlə tab gətirmək Ağ Diş üçün həyat demək idi. Bu elmə tam yiyələnmişdi. Pişik kimi sıçramağı bacarırdı. Hətta iri itlər onu sıxma-boğmaya salanda, Ağ Diş geri çəkilir, tullanır, sivişib aradan çıxır, heç vaxt büdrəmirdi.

Davadan qabaq itlər adətən mırıldanır, bir-birinin qabağında gəzişir, tüklərini pırpızlaşdırırlar. Amma Ağ Diş bunlarsız keçinirdi. Ani bir lənglik bütün it sürüsünün yetişməsi təhlükəsini törədə bilirdi. İş tez görüb aradan çıxmaq lazım idi. Buna görə də Ağ Dişin niyyətini heç vaxt qabaqcadan bilmək olmurdu. O, heç bir xəbərdarlıq etmədən döyüşə atılır, rəqibini göz açmağa qoymaz, dərhal didib-yırtmağa başladır. O öz rəqibinə ağır yaralar

vurmağı öyrənmişdi. Ağ Diş qərara gəlmişdi ki, rəqibə qəflətən hücum etmək, onun çiyinini parçalamaq, qulağını tikə-tikə etmək lazımdır. Rəqibi göz açmağa qoymaq lazım deyil. Belədə döyüşün taleyi tez həll olunur. O, itin ən zəif damarını tapa bilmişdi. Bu, qəflətən itin ayağından vurarkən, onun müdafiəsiz qalan boynu idi. Ağ Diş boynun vacibliyini gözəl bilirdi. Bu bilik ona əcdadlarından miras qalmışdı. Hücum ərəfəsində onun taktikası belə idi: birincisi, it tək olanda onu yoldan çıxarmaq, qızıqdırmaq lazımdır. İkincisi, onun üstünə şığıyıb dərhal ayağından tutub yıxmaq, üçüncüsü, boğazını yırtmaq.

Ağ Diş hələ cavan idi. Hələ bərkiməmiş çənəsi şiddətli zərbə endirə bilmirdi. Buna baxmayaraq, düşərgədəki bütün küçüklərin boyun-boğazında onun diş yerləri qalmışdı. Günlərin birində meşə kənarına çıxarkən, necə oldusa, Ağ Diş öz düşmənlərindən birini tək- lədi. O, fənd işlədib itin boğazından yapışdı, onu şil -küt elədi. Həmin gecə bütün düşərgəyə hay düşmüşdü. Hamı Ağ Dişin əməlindən xəbər tutmuşdu. Boğulmuş itin sahibinə xəbər verdilər. Qadınlar Ağ Dişin bu vaxtadək etdiyi bütün oğurluqlarının üstünü açdılar. Qrey Biverin daxmasının qarşısına çoxlu adam yığılmışdı. Amma Qrey Biver canavar balasını verməkdən boyun qaçırdı. Onu daxmanın içinə salıb qətiyyətlə qapını bağladı.

Düşərgədə hamı - adamlar da, itlər də Ağ Dişə nifrət edirdi, onun əlindən bezmişdilər. Canavar balası bir dəqiqə belə rahat dura bilmir, şuluq salırdı. İtlərin hamısı dişlərini qıcıdır, hürürdülər, allahlar Ağ Dişi söyür, onu daşa basırdılar. Bununla belə, Ağ Diş öz sayıqlığını itirmirdi. Hər an hücumu dəf etməyə, yaxud müdafiə olunmağa hazır idi. O, çox sürətlə və soyuqqanlıqla hərəkət edirdi. Cəhəngini möhkəm sıxıb, rəqibinin üstünə şığıyır, ya da qəzəblə nərə çəkib geriyə sıçrayırdı.

Ağ Diş qoca və cavan itlərdən də dəhşətlə nərildəyirdi. Bu nəriltinin məqsədi müdafiə, ya da düşməni qorxutmaq idi. O, harada və hansı şəraitdə nərildəməyi yaxşı bacarırdı. O öz nərəsi ilə bütün hiddət və qəzəbini bildirir, düşmənin canına vəlvələ salırdı. Burun pərələrinin qalxıb-enməsi, tüklərinin dimdik qalxması, dişləri arasından qırmızı ilan kimi girib-çıxan dili, şəklənmiş qulaqları, şəhvətli gözləri, titrəyən dodaqları, şaqqıldayan köpək dişləri itlərin canını lərzəyə gətirmişdi. Bəzən Ağ Diş qəflətən yaxalanırdı. Amma həmin dəqiqə də sivişib aradan çıxırdı. Beləliklə, onun bu cəldliyi rəqibim doyuşu dayandıрмаğa məcbur edirdi. Ağ Dişi dəstədən qovub onu müharibə elan edən cavan itlər onun qəzəbindən, çevikliyindən çəkinirdilər. İş elə gətirmişdi ki, Ağ Dişin heç bir düşməni tək gəzmirdi. Onlar sürü ilə gəzirdilər.

Çünkü cavan itlər hər dəqiqə Ağ Dişin cənginə keçə bilərdilər. Buna görə də Lip-lipdən savayı itlərin heç biri tək qalmağa cürət etmirdi. Ağ Dişə qalib gəlmək üçün it xılının ümumi birliyi lazım gəlirdi. Çay kənarına tənha gedən kiçik öz ölümünə, ya şikəstliyinə qol çəkmiş olurdu. Onda bütün düşərgəni qulaqbatırıcı zingilti bürüyərdi. Belə vaxtlarda canavar balası pusquda durmağı, qəflətən rəqibin üstünə şığımağı üstün tutardı.

Ağ Diş itlərdən intiqam almağı unutmamışdı. İtlər də həmişəlik yadda saxlamışdılar ki, tək gəzmək olmaz. Bununla belə. Ağ Diş onları yenə tək-tək ələ keçirirdi. Bütün xıl ilə hücum edən itlər bəzən onu o qədər təqib edirdilər ki, özləri yorulub əldən düşürdülər. Ağ Dişin sürətli qaçışı dadına çatırdı. İtlər yalnız paxıllıq edirdilər. Vay o itin halına ki, başı qaçmağa qarışıb xılı arxada qoyaydı. Həmin it öz ölümünə qol çəkmiş olurdu. Ağ Diş qəfildən dönüb onun üstünə şığıyırdı. Belə hallar tez-tez baş verirdi. Çünki təqibdən həyəcanlanmış və coşmuş itlər dünyada hər şeyi unudardı. Ağ Diş isə həmişə soyuqqanlı idi. O, sürətlə geri dönür, xıldan aralanmış cəsəətli təqibçisinin üstünə cumurdu.

Cavan itlərdə oynaşmağa anlaşılmaz bir ehtiyac hissi olur. Məhz belə bir ehtiyac hissi Ağ Dişin bütün düşmənlərini çulğamışdı. Onlar canavar balası ilə

müharibəni əyləncəli oyuna çevirmişdilər. Ağ Diş təqib etmək onlar üçün sevimli məşğuliyyət idi. Amma bu əyləncə zarafat ola bilməzdi. Bu əyləncənin sonu təhlükəli ölümdən xəbər verirdi.

Anasının qayıdacağı ümidi ilə yaşayan Ağ Diş də həmin günlər riskə getmir, tez-tez it xılını öz dalınca çəkir, yaxındakı meşəyə aparırdı. İtlər onu meşədə tuta bilmirdilər. Çünki Ağ Diş səssiz-səmirsiz qaçır, ağacların arasından sivişib keçirdi. O, itlərin hürüşmə səsindən onların hansı məsafədə olduqlarını bilirdi. Vaxtilə onun ata-anası da belə etmişdi. Axı, başqa itlərdən fərqli olaraq o, şimal cəngəlliyi məktəbini qurtarmışdı: şimalın bütün sirlərinə, xəlvət yerlərinə yaxşı bələd idi. Bəzən Ağ Diş fənd işlədirdi, çayı üzüb keçir, izlərini suda itirirdi. Sonra sakitcə meşə yamaclarının birində uzanıb dincini alır, onun izini itirmiş düşmənlərinin hürüşməsinə qulaq asırdı. Ağ Diş adamların və itlərin nifrət və qəzəbini qazana-qazana birtərəfli inkişaf edirdi. Belə məşəqqətli həyat onun içindəki bütün xeyirxah hissləri, mərhəmətli duyğuları öldürmüşdü. Nəvaziş və mərhəmət ona yad idi. Onu idarə edən, ona hökm verən qanun bundan ibarət idi: güclüyə tabe ol, zəifi məhv et! Qrey Biver allahdır. Demək o, güclüdür. Buna görə də Ağ Diş ona itaət edir. Lakin canavar balasından cavan və boyca balaca olan itlər

zəiflərdir. Onları məhv etmək lazımdır.

Ağ Dişdə başqa keyfiyyətlər də əmələ gəlmişdi. Bu keyfiyyətlər onun həyatını tez-tez təhlükədən xilas edirdi. Canavar balasının arıq, elastik bədənindəki polad əzələləri sanki rezin kim dartılıb-gərilirdi. Oğurluq etməkdə, fənd işlətməkdə ona çatan olmazdı. O, ildırım sürəti ilə qaçırdı. Davada amansız idi, mətanətli idi. Qəsəbə itlərindən qat-qat ağıllı idi! Qəzəbinin sonu yox idi. Belə də olmalıydı. Əks təqdirdə, bu üzücü, məşəqqətli, kinli-küdurətli həyatda sağ qala bilm 'di.

ALLAHLARIN DALINCA

Payız gəlmiş, günlər qısalmış, havalar soyumuşdu. Belə günlərin birində təsadüfən azadlığa çıxmaq girəvəsi yarandı.

Bir neçə gün idi ki, düşərgədə qarmaqarışıqlıq yaranmışdı. Hindular yay komalarını sökür, payız ovuna tədarük görürdülər. Ağ Diş onları diqqətlə izləyirdi. Komalar sökülüb qurtardı. Yüklər qayıqlara yığılanda o, hər şeyi başa düşdü. Qayıqlar bir-birinin ardınca yavaş-yavaş sahilə aralandılar. Onlardan bəzisi uzaqlaşıb gözdən itdi.

Ağ Diş burada qalmağı qərara aldı. Fərsət düşən kimi düşərgədən çıxıb meşəyə götürüldü. O, buz kimi çayı üzüb

keçərək izlərini itirdi. Meşənin lap qalın yerinə soxulub gözləməyə başladı. Vaxt ötürdü. Bu müddət ərzində bir neçə dəfə yatıb durdu. Bir dəfə də yatdı. Və yuxu- daykən onu Qrey Biverin səsi oyatdı. Sonra başqa səslər də eşitməyə başladı. Deyəsən, Qrey Biverin arvadının və oğlu Mitsahın səsləri idi.

Ağ Diş qorxudan əsməyə başladı. Öz adını eşidən kimi titrədi. Amma yerindən tərpənmədi. Buna baxmayaraq, öz allahının harayına hay vermək üçün içində nəsə oyandı. Amma tezliklə səslər uzaqlaşdı. Ağ Diş kolluğun arasından çıxdı. Azad olduğu üçün özünü rahat hiss etdi.

Qaranlıq düşmüşdü. Ağ Diş arxayın-arxayın ağacların arasında hərlənirdi. Birdən tənhalıq hissi onu bürüdü. Oturub həyəcanla meşənin sakitliyinə qulaq asdı. Səssəmiz gəlmirdi. Hər yerdə hərəkətsizlik vardı. Bu, onu şübhələndirdi. Naməlum təhlükə elə bil indicə onun başının üstünü alacaqdı. O, hündür ağacların məşum kölgəsinə baxdı. Bu sıx və qalın meşədə məşum kölgələr arxasında düşmən gizlənə bilərdi.

Onu üşütmə tutdu. Həmişə qızındığı daxma divarları yanındakı od bu meşəlikdə yox idi. O, pəncələrini bir-bir qaldırıb qoyurdu. Sonra ayaqlarını öz tüklü quyruğu ilə örtüdü. Bu vaxt gözlərinə nəsə göründü. Qərribə də olsa, onun gözləri qarşısında tanış şəkillər canlanırdı. O, bütün

düşərgəni, daxmaları, tonqalların alovunu yenidən görürdü. Qadınların cingiltili səsi, kişilərin qışqırığı, itlərin hürüşməsi qulaqlarında cingildədi. Ağ Diş acmışdı. Adamların ona tulladığı ət parçalarını, balıqları xatırladı. Amma indi onun ətrafını ölü sükut bürümüşdü. Bu sakitlik yemək vəd etmirdi. Bu sakitlikdən təhlükə yağırdı.

Köləlik Ağ Dişi ərköyün etmişdi. Adamlardan asılı olması onu sanki yarımcan hala salmışdı. O, bütün gücünü sərf edə bilmirdi. Özünə yemək arayıb tapmağın yolunu unutmuşdu. Onun gözünə, canına zülmət çökmüşdü. Ağ Dişin gömüə və hissetmə duyğusu düşərgənin səs-küyünə, fəaliyyətinə, səslərin və rəngli şəkillərin fasiləsiz dəyişməsinə alışmış, amma əsl yırtıcıya xas olan fəaliyyətini dayandırmışdı. Bu səssiz-səmirsiz meşədə görüb duymağa bir şey yox idi. Heç olmasa, balaca bir xışıltı, yaxud hərəkət baş verəydi! Təbiətin bu ölü sükutunda və durğunluğunda sanki dəhşətli bir təhlükə gizlənmişdi.

Birdən o səksəndi. Gözləri qarşısında əzəmətli, yöndəmsiz bir şey canlandı. Səmadan boylanayan ayın işığında yerə hündür ağac kölgəsi uzandı. Ağ Diş yavaşdan dişlərini şaqqudadıb toxtadı. Lakin kölgənin hardasa gizlənmiş xəta gətirəcəyini xatırlayıb sərvaxt dayandı. Gecənin şaxtasına bürünmüş hündür ağac onun başının üstündə bərkdən xırçıldadı. Ağ Diş dəhşətlə vəngildədi və

düşərgəyə san götürüldü. O, içində insana dəfədilməz bir ehtiyac duymuşdu. İnsan onu bütün təhlükələrdən, dəhşətlərdən qoruyurdu. Onun bumunda da tonqalların tüstüsündən gələn iy qalmışdı. Qulaqlarında insan səsləri, qadın çığırılan cingildəyirdi. O, meşədən çıxıb ayın işıqlandırdığı talaya, kölgələrin düşə bilmədiyi yerə gəldi. Burada tanış düşərgəni görə bilmədi. Adamlar düşərgədən çıxıb getmişdilər. O bunu unutmuşdu.

Ağ Diş quruyub qalmışdı. Hara qaçaydı? O, kədərli-kədərli boşalmış düşərgəni hərləndi. Allahların atıb getdikləri zibillikləri, cır-cın- dırları iylədi. Bax, indi onu, hətta əsəbiləşən hindu qadının tulladığı daş belə sevindirərdi. İndi Qrey Biverin ağır əli də, kötəklər də ona şirin gələrdi. Lip-lipi, qorxaq it sürüsünü də Ağ Diş indi vəcdlə qarşılayardı.

O, Qrey Biverin komasının olduğu əvvəlki yerə gəldi. Tən ortada oturub ağzını göyə tutdu, cəhəngini açdı. Boğazı tutulmuşdu. Tənhalıq, qorxu hissi, anası Kitçinin həsrəti və bir də ötən günlərin əziyyətləri, qarşıdan gələn müsibətlər və iztirablar - bütün bunlar onun uzun, kədərli ulartısından duyulurdu. Bu, Ağ Dişin sinəsindən acı-acı qopan ilk canavar ulartısı idi.

Səhərin təmiz havası onun bütün qorxu-hürküsünü yuyub apardı. Amma tənhalıq hissi daha da artmışdı. Bir

az əvvəl həyatın coşub- daşdığı bu didərgin düşərgənin görkəmi onun gözlərindəki həsrəti artırmışdı. Ağ Diş çox götür-qoy etmədi. Meşəyə tərəf dönüb çay sahili boyu qaçdı. O, bütün günü qaçdı. Bir dəqiqə belə dincini almadı. Elə bil qaçmaq əbədi olaraq onun boyuna biçilmişdi. Möhkəm bədəni yorğunluq bilmirdi. Yorğunluq gəlsə də, əcdadlarından ona miras qalmış dözümlü və mətanət onu daha irəli qaçmağa məcbur edirdi.

Ağ Diş əyri-üyrü sahillərin arası ilə axan çayın töküldüyü yerdə tərələrə çıxıb hərləndi. Makkenziyə tökülən kiçik və böyük çayları üzüb keçdi. Bu vaxt tez-tez, sahilə yaxın yerdə, ensiz buz laylarının üstü ilə qaçmaq lazım gəlirdi. Bəzən nazik buz parçaları sınırdı. Ağ Diş buzlu suya düşür, dəfələrlə ölümlə təkbətək qalırdı. Ona elə gəlirdi ki, indicə allahların izinə düşəcək, sahilə çıxacaqdır.

Ağ Dişdə müdriklik əlaməti vardı. Buna görə o, bir çox həmcinslərini ötüb keçmişdi. Amma Makkenzi çayının o biri sahili haqqında düşünmək ağına belə gəlmirdi. Bəlkə də allahlar o biri sahilə idi? Bunu düşünə bilmirdi. Bəlkə də sonralar belə səyahətlər onu təcrübəli edəcəkdi? İz axtarıb tapmaqda ona kömək edəcəkdi? Yetkinlik onu gələcəkdə gözləyirdi. Hələlik isə o, Makkenzi çayının yalnız bir sahili boyu kor-koranə qaçırdı.

Ağ Diş bütün gecəni qaçdı. Qaranlıqda kələ-kötür yerlərə, daşlara ilişəndə sürətini azaldırdı. Bütün bu maneələr onun irəli getmək əzmini qıra bilmirdi. İkinci günün yarısında onun dəmir əzələləri gücdən düşdü. İki gün idi ki, dilinə heç nə dəymirdi. Aclıq onu taqətdən salmışdı. Addımbaşı buzlu suya düşməsi də özünü göstərmişdi. Tərtəmiz dərisi tamamilə palçığa batmış, pəncələri qanamışdı. O, əvvəl yüngülcə, sonra isə daha çox axsamağa başladı. Hava tutuldu. Sulu qar yağmağa başladı. Qar dənəcikləri onun pəncələrinə yapışır, ətrafı örtərək yerin kələ-kötürlüyünü gizlədirdi. Qar onsuz da üzücü olan yolu bir az da çətinləşdirmişdi.

Bu gecə Qrey Biver Makkenzi çayının uzaq sahilində düşərgə salmağı qərara aldı. Burdan ov məskəninə yol vardı. Lakin qaranlıq düşməmişdən bir az əvvəl Qrey Biverin arvadı Klu-kuç yaxın sahilə su içməyə gələn bir sığın gördü. Əgər Mitsah çovğuna düşüb yolu azmasaydı, yaxud sığın sahilə gəlməsəydi, Klu-kuç da onu görə bilməyəcəkdi. Qrey Biver bir güllə ilə sığın vürub yerə sərđi. Və bundan sonrakı hadisələr tamamilə başqa cür oldu. Yaxşı ki, Qrey Biver Makkenzi çayının yaxın sahilində düşərgə salmışdı. Yoxsa Ağ Diş yandan ötüb keçəcək, ya da məhv olacaqdı. Ola bilsin ki, öz cinsindən olan vəhşi canavarlara qoşulacaqdı. Bəlkə də ömrünün

axınna kimi elə canavar olacaqdı...

Gecə idi. Güclü qar yağdı. Ağ Diş səndirləyə-səndirləyə. yavaşdan zingildəyərək təzə izə düşdü. Ağ Diş izin təzə olduğunu dərhal bildi. O, səbirsizliklə dişlərini şaqqılatdı, sonra dönüb meşəyə sarı cumdu. Qulaqlarına tanış səslər dəydi. Birdən tonqalın alovunu, biş- düşlə məşğul olan Klu-kuçu və kötüyün üstündə oturub qurudulmuş donuz piyi yeyən Qrey Biveri gördü. Adamlar təzə ət yeyirdilər!

Ağ Diş ona divan tutulacağını gözləyirdi. Bu barədə düşünəndə tükləri dimdik qalxdı. Sonra oğrun-oğrun, xəlvətcə irəli yeridi. O, nifrət etdiyi kötəklərdən qorxurdu. Bilirdi ki, Qrey Biver onu mütləq kötəkləyəcək. Nə olsun? Tonqalın oduna ki qızınacaq, allahların ki mərhəmətindən pay umacaq?! Üstəlik it xılı ilə də görüşəcəkdi. Düzdür, bu itlər ona düşmən idilər. Amma Ağ Dişdə onlarla ünsiyyətdə olmaq ehtiyacı alışıb yanırıdı.

Ağ Diş sürünə-sürünə tonqala yaxınlaşdı. Qrey Biver onu gördü, yeməyini saxladı. Canavar balası daha yavaşdan süründü. Təhqir olunmaq və itaətkarlıq göstərmək onun üçün ağır idi. Bu, onu insanın qarşısında baş əyməyə məcbur etmişdi. O. düz Qrey Biverin yanına süründü. Nəhayət, öz allahının ayaqları altına uzandı. Bu gündən, bax elə bu andan bütün qəlbi ilə, canı ilə könüllü

olaraq öz sahibinə təslim oldu. Ağ Diş öz arzusuyla insanın qaladığı tonqala sarı sürünmüşdü. O, başı üstündə qüdrətli insanın hökmünə bir daha əl verdi. Ağ Diş titrəyirdi, sanki bu saat onu cəzalandıracaqdılar. Başı üstündən əl qalxdı. Ağ Diş tamamilə büzüşmüşdü. Yumruq zərbəsini qəbul etməyə hazırlaşdı. Amma bu dəfə zərbə olmadı.

Canavar balası oğrun-oğrun yuxarı boylandı. Qrey Biver qurudulmuş donuz piyini iki yerə böldü. Ağ Dişə piy uzatdı. Canavar balası şübhə içində, ehtiyatla ona uzadılmış piy tikəsini iylədi, sonra özünə sarı çəkdi. Qrey Biver əmr etdi ki, Ağ Dişə ət versinlər və Ağ Diş öz əl payını yeyib qurtarana kimi sahibi başqa itləri onun həndəvərinə buraxmadı. Ağ Diş razılıqla, məmnun-məmnun Qrey Biverin ayaqları altına uzandı. Sonra yuxulu gözlərini oyaraq tonqalın isti alovuna baxdı. O, hüznü, zülmət meşəyə əlvida demişdi. Bir daha o meşəni görməyəcəyinə əmin idi. O, həmişə düşərgədə, allahların yanında olacaqdı. O, canını, bütün varlığını allahlara tapşırırmışdı və indi onların hökmüylə yaşayırdı...

SAZIŞ

Dekabrın ortalarında Qrey Biver arvadı və oğlu ilə birlikdə Makkenzi çayının yuxarisına yola düşdü. Biverin kirşəsini qonşulardan borc aldığı, yaxud dəyiş-düyüşlə əldə etdiyi itlər dartırdı. O biri kir-şəyə cavan itlər

qoşulmuşdu. Onu Mit-sah sürürdü. Kirşələr və qoşqu daha çox oyuncağı xatırladırdı.

Mit-sah əsl kişi işi gördüyünə sevinirdi. O, itləri idarə etməyi, qoşquya bağlamağı öyrənmişdi. İtlər də qoşquya alışmışdılar. Mit-sahın kirşəsi təxminən iki yüz funt ağırlığında ərzaq və ev əşyaları ilə yüklənmişdi.

Ağ Diş qoşqu itlərini əvvəllər də görmüşdü. Buna görə də onu ilk dəfə kirşəyə qoşanda müqavimət göstərmədi. Canavar balasının boynuna mamırla sarınmış xalta geydirdilər. Xaltadan qayışa iki kəndir bağlanmışdı. Boyun qayışları itlərin sinəsi altından və beli üstündən aşırılmışdır. Bu qayışlara uzun kəndir bağlayıb onları kirşə ilə birləşdirmişdilər.

Qoşquda cəmi yeddi it vardı. İtlər doqquz-on aylıq idilər. Təkcə Ağ Diş səkkiz ayın içində idi. İtlərin hərəsi bir kəndirə bağlanmışdı. Kəndirlər eyni ölçüdə deyildi. Onların uzunluğu və qısalığı itlərin yekəliyi, gövdəsinin uzunluğu ilə ölçülürdü. Buna baxmayaraq, itlər kirşənin qozlasmdakı dairədə birləşmişdilər. Qozla yuxarı qalxmışdı.

dərisi tamamilə palçığa batmış, pəncələri qanamışdı. O, əvvəl yüngülcə, sonra isə daha çox axsamağa başladı. Hava tutuldu. Sulu qar yağmağa başladı. Qar dənəcikləri onun pəncələrinə yapışır, ətrafı örtərək yerin kələ-

kötürlüyünü gizlədirdi. Qar onsuz da üzücü olan yolu bir az da çətinləşdirmişdi.

Bu gecə Qrey Biver Makkenzi çayının uzaq sahilində düşərgə salmağı qərara aldı. Burdan ov məskəninə yol vardı. Lakin qaranlıq düşməmişdən bir az əvvəl Qrey Biverin arvadı Klu-kuç yaxın sahilə su içməyə gələn bir sığın gördü. Əgər Mitsah çovğuna düşüb yolu azmasaydı, yaxud sığın sahilə gəlməsəydi, Klu-kuç da onu görə bilməyəcəkdi. Qrey Biver bir güllə ilə sığını vurub yerə sərdi. Və bundan sonrakı hadisələr tamamilə başqa cür oldu. Yaxşı ki, Qrey Biver Makkenzi çayının yaxın sahilində düşərgə salmışdı. Yoxsa Ağ Diş yandan ötüb keçəcək, ya da məhv olacaqdı. Ola bilsin ki, öz cinsindən olan vəhşi canavarlara qoşulacaqdı. Bəlkə də ömrünün axırına kimi elə canavar olacaqdı...

Gecə idi. Güclü qar yağırdı. Ağ Diş səndirləyə-səndirləyə, yavaşdan zingildəyərək təzə izə düşdü. Ağ Diş izin təzə olduğunu dərhal bildi. O, səbirsizliklə dişlərini şaqqılatdı, sonra dönüb meşəyə sarı cumdu. Qulaqlarına tanış səslər dəydi. Birdən tonqalın alovunu, biş- düşlə məşğul olan Klu-kuçu və kötüyün üstündə oturub qurudulmuş donuz piyi yeyən Qrey Biveri gördü. Adamlar təzə ət yeyirdilər!

Ağ Diş ona divan tutulacağını gözləyirdi. Bu barədə

düşünəndə tükləri dimdik qalxdı. Sonra oğrun-oğrun, xəlvətcə irəli yeridi. O, nifrət etdiyi kötəklərdən qorxurdu. Bilirdi ki, Qrey Biver onu mütləq kötəkləyəcək. Nə olsun? Tonqalın oduna ki qızınacaq, allahların ki mərhəmətindən pay umacaq?! Üstəlik it xılı ilə də görüşəcəkdi. Düzdür, bu itlər ona düşmən idilər. Amma Ağ Dişdə onlarla ünsiyyətdə olmaq ehtiyacı alışıb yanırdı.

Ağ Diş sürünə-sürünə tonqala yaxınlaşdı. Qrey Biver onu gördü, yeməyini saxladı. Canavar balası daha yavaşdan süründü. Təhqir olunmaq və itaətkarlıq göstərmək onun üçün ağır idi. Bu, onu insanın qarşısında baş əyməyə məcbur etmişdi. O, düz Qrey Biverin yanına süründü. Nəhayət, öz allahının ayaqları altına uzandı. Bu gündən, bax elə bu andan bütün qəlbi ilə, canı ilə könüllü olaraq öz sahibinə təslim oldu. Ağ Diş öz arzusuyla insanın qaladığı tonqala sarı sürünmüşdü. O, başı üstündə qüdrətli insanın hökmünə bir daha əl verdi. Ağ Diş titrəyirdi, sanki bu saat onu cəzalandıracaqdılar. Başı üstündən əl qalxdı. Ağ Diş tamamilə büzüşmüşdü. Yumruq zərbəsini qəbul etməyə hazırlaşdı. Amma bu dəfə zərbə olmadı.

Canavar balası oğrun-oğrun yuxarı boylandı. Qrey Biver qurudulmuş donuz piyini iki yerə böldü. Ağ Dişə piy uzatdı. Canavar balası şübhə içində, ehtiyatla ona uzadılmış piy tikəsini iylədi, sonra özünə sarı çəkdi. Qrey

Biver əmr etdi ki. Ağ Dişə ət versinlər və Ağ Diş öz ət payını yeyib qurtarana kimi sahibi başqa itləri onun həndəvərinə buraxmadı. Ağ Diş razılıqla, məmnun-məmnun Qrey Biverin ayaqları altına uzandı. Sonra yuxulu gözlərini oyaraq tonqalın isti alovuna baxdı. O, hüznü, zülmət meşəyə əlvida demişdi. Bir daha o meşəni görməyəcəyinə əmin idi. O, həmişə düşərgədə, allahların yanında olacaqdı. O, canını, bütün varlığını allahlara tapşırırmışdı və indi onların hökmüylə yaşayırdı...

SAZİŞ

Dekabrın ortalarında Qrey Biver arvadı və oğlu ilə birlikdə Makkenzi çayının yuxarisına yola düşdü. Biverin kirşəsini qonşulardan borc aldığı, yaxud dəyiş-düyüşlə əldə etdiyi itlər dartırdı. O biri kir-şəyə cavan itlər qoşulmuşdu. Onu Mit-sah sürürdü. Kirşələr və qoşqu daha çox oyuncağı xatırladırdı.

Mit-sah əsl kişi işi gördüyünə sevinirdi. O, itləri idarə etməyi, qoşquya bağlamağı öyrənmişdi. İtlər də qoşquya alışmışdılar. Mit-sahın kirşəsi təxminən iki yüz funt ağırlığında ərzaq və ev əşyaları ilə yüklənmişdi.

Ağ Diş qoşqu itlərini əvvəllər də görmüşdü. Buna görə də onu ilk dəfə kirşəyə qoşanda müqavimət göstərmədi. Canavar balasının boynuna mamırla sarınmış xalta geydirdilər. Xaltadan qayısa iki kəndir bağlanmışdı.

Boyun qayışları itlərin sinəsi altından və beli üstündən aşırılmışdır. Bu qayışlara uzun kəndir bağlayıb onları kirşə ilə birləşdirmişdilər.

Qoşquda cəmi yeddi it vardı. İtlər doqquz-on aylıq idilər. Təkçə Ağ Diş səkkiz ayın içində idi. İtlərin hərəsi bir kəndirə bağlanmışdı. Kəndirlər eyni ölçüdə deyildi. Onların uzunluğu və qısalığı itlərin yekəliyi, gövdəsinin uzunluğu ilə ölçülürdü. Buna baxmayaraq, itlər kirşənin qozlasındakı dairədə birləşmişdilər. Qozla yuxarı qalxmışdı.

Yumşaq qarın içinə çox oturmasın deyə, tozağacı qabığından qayrılmış kirşə yarım dairə şəkiindəydi. Elə buna görə kirşəyə yığılmış yüklərin ağırlığı o qədər də hiss olunmurdu. Tarazlığı saxlamaq üçün itləri kirşənin qozlaşma yelpikvan bağlamışdılar. Beləliklə, qaçarkən itlərdən heç biri bir-birinə mane olmurdu.

Yelpikvan qoşqunun bir üstün cəhəti də vardı. Kəndirlərin müxtəlif uzunluqda olması arxada qaçan itlərin qabaqdakılarla boğuşmasına mane olurdu. Boğuşma yalnız gödək kəndiri olan itlə baş verirdi. Hücum edən it rəqibi ilə burun-buruna dəyirdi. Bu vaxt sahibkar qamçı zərbələrini işə salırdı. Qoşqunun ən böyük üstünlüyü bir də bunda idi ki, qabaqdakı itlərə hücum etmək istəyən arxadakıların boynuna çubuq bağlanmışdı və bu çubuqlar

hücumun qarşısını alırdı. Belə kirşənin və itlərin sürəti birə-on artırdı.

Daldakı itlər heç vaxt qabaqdakıları ötüb keçə bilmirdi. Qoşquda hamı bərk qaçırdı. Biri o birindən asılı idi. Beləcə, insan öz əməlləri ilə heyvanlar üzərində öz hakimiyyətini möhkəmlətmişdi.

Ağıllı və fəndgir olmasında Qrey Biverə çəkmişdi. O, Lip-lipin Ağ Dişə göz verib işıq vermədiyini çoxdan duymuşdu. Hələ o vaxt Lip- lipin sahibi başqasıydı. Bir dəfə Mit-sah ona xəlvətcə daş atmağa cürət etmişdi. İndi Lip-lip Mit-saha məxsus idi. Ötən günlərin əvəzini çıxmaq üçün Mit-sah onu ən uzun kəndirlə bağladı. Bu o demək idi ki, Lip-lip qoşqunun başçısıdır. Sanki ona böyük etimad göstərmişdilər. Əsl həqiqətdə isə burada bir hiylə gizlənmişdi. Davakar itlər Lip-lipi sürüdə incitməyə başlamışdılar. İndi bütün sürünün Lip-lipdən zəhləsi gedirdi.

Kəndiri uzun olan Lip-lip lap qabaqda qaçırdı və itlərə elə gəlirdi ki, Lip-lip sürüdən qorxub qaçır. İtlər onun dal ayaqlarını və quyruğunu görürdülər. Bu, o qədər də təhlükəli deyildi. Bundan başqa, qabaqda qaçan itə arxadan baxan heyvanlarda belə bir təsəvvür yaranmışdır ki, o, yalnız xıldan qaçır. Buna görə də xıl qabaqda qaçan iti nəyin bahasına olursa-olsun qovub tutmağa çalışırdı.

Kirşə tərپənən kimi bütün qoşqu Lip-lipin dalınca yüyürüdü. Beləcə itlər bütün günü qaçırđılar. Bəzən təhqir olunan lip-lip öz təqibçilərinə hucum etmək üçün dayanırđı. Amma hər dəfə Mit-sahm otuz funtluq qamçıs, onun başına dəyirdi. Quru maral bağırsaqlarından düzəldilmiş burməli qamçı Lip-lipi irəli qaçmağa məcbur edirdi. Lip-lip qoşqu ilə boğuşmaqdan qorxmazdı. Amma Mit-sahın qamçısının ağnsı dəhşətli idi. Buna görə də Lip-lipin kəndiri dartmaqdan başqa çarəsi yox idi.

Hindu ağılı bitib-tükənməz fəndlərlə doludur. Qoşqunun Lip-lipə qarşı ədavətini qızışdırmaq üçün Mit-sah ayrı-seçkilik yaratmağa başladı, bununla da, bütün xılda Lip-lipə qarşı nifrət oyatdı. Mit-sah xılın qarşısında təkçə Lip-lipə ət verirdi. O biri itlər ağızlarını açıb baxırđılar. Hiddətlənmiş itlər Lip-lipin başına hərlənir, amma yaxın gəlməyə cürət etmirdilər. Mit-sah əlində qamçı yemək yeyən Lip-lipin yanında durmuşdu. Bəzən ət olmurdu. Mit-sah hiyləyə əl atırđı. O, bütün qoşqunu özündən uzaqlaşdırıb qovurdu ki, guya Lip-lipi yedizdirir.

İlk gündən Ağ Diş qoşquya həvəslə girişdi. Allahlara itaət edən Ağ Diş vaxtilə daha uzun yol qət etmişdi. O, böyük bir həyat yolu keçmişdi. Allahların hökmü əleyhinə çıxmağın mənasız olduğunu da bilirdi. İtlərin ona qarşı nifrəti öz əhəmiyyətini itirmişdi. Onun üçün ən

əhəmiyyətli varlıq insan idi. Onun öz həmcinslərinin cəmiyyətinə olan ehtiyac hissi sönmüşdü. Kiçici tamam yaddan çıxmışdı. Allahların hökmünü qəbul edən Ağ Diş onlara sədaqət göstərməyə çalışır və bu öz hisslərinin ifadəsində ona kömək edirdi. O, bütün əmrlərə qulaq asır, intizama tabe olur, səylə işləyirdi. Vicdanlı əmək əhliləşmiş bütün canavarlara xasdır. Ağ diş bu keyfiyyətləri tamamilə mənimsəmişdi.

Az vaxta Ağ Diş itlərlə qaynayıb-qarışdı. Amma bu ünsiyyət hər şeydən əvvəl düşmənçilik və ədavətlə ifadə olunurdu. O, heç vaxt itlərlə oynamırdı. Canavar balası dalaşmağı bacarırdı, dalaşırdı da. Lip-lipin dəstə başçısı olduğu günlərdə aldığı yaraların əvəzini onqat çıxırdı. Lip-lip indi də öz həmcinslərindən qabaqda qaçırdı. O, bütün qoşqunun başçısı idi. Düşərgələrdə Lip-lip Qrey Biverdən, onun oğlu və arvadından ayrılmırdı. O, allahlardan ayrı dura bilməzdi. Çünki bütün itlər onu parçalamağa fürsət gözləyirdi; ədavətin bütün ağrılarını, əzablarını dadmağa məcbur olurdu. Əvvəllər isə bu əzablar Ağ Dişin payına düşərdi.

Lip-lip hörmətdən düşmüşdü. Ağ Diş dəstə başçısı ola bilərdi. Amma o, həddindən artıq qaraqabaq idi. Qoşqu itlərini dişləyir, onlara olmazın yaralar vururdu. Başqa vaxtlar heç onlara əhəmiyyət də verməzdi. Canavar

balasına rast gələndə itlər dönüb qaçır. Hətta ən güclü qoşqu iti belə Ağ Dişin ət payını almağa cürət etmirdi. Əksinə, itlər öz ət paylarını mümkün qədər tez yeməyə çalışırdılar. Yoxsa Ağ Diş onların da payını ala bilərdi. Ağ Diş üçün bir qanun bəlli idi; zəifləri sıxışdır, güclüyə tabe ol! O, Qrey Biverin ona tulladığı ət tikəsini tələm-tələsik üyüdüdü. İtlərdən biri yeməyini vaxtında qurtarmayanda qiyamət başlayırdı. Ağ Diş onun da payının axırına çıxardı. Ət payı yeyilən it isə hiddətlə mırıldanır, dişlərini şaqıldadır, öz narazılığını yalnız göydə sayrışan ulduzlara bildirirdi.

Günlər ötdükcə qoşqu itləri bir-bir Ağ Dişə qarşı çıxmağa başlayırdılar. Buna baxmayaraq, Ağ Diş onları asanlıqla ram edirdi. O, xıl- dakı xüsusi rolunu inadla mühafizə edib qoruyurdu. İtlərlə boğuşmalar çox da davam etmirdi. Qoşqu itlərinin ona gücü çatmırdı. Ağ Diş rəqibinə qəfil, gözlənilməz zərbələr endirir, onu yaralayır. İtlərin bədəni qanayırdı. Bu zaman it özünü itirir və boğuşmağa macal tapmırdı.

Ağ Diş öz həmcinsləri arasında möhkəm intizama riayət edir, allahlar kimi o, itlərə azca da olsa, güzəştə getmirdi. Onlardan özünə qarşı sonsuz hörmət və itaət tələb edirdi. Əlbəttə, itlər öz aralarında hər şey edə bilərdilər. Bunun canavar balasına dəxli yox idi. Amma

ləyaqətinin tapdanmasına yol verməzdi. Çalışır ki, xılda itlər həmişə ona yol versinlər. Onu özlərinin Allahı kimi tanısınlar. Hünəri var, bir it döyüş mövqeyində dursun, tüklərini pırpızlaşdırın, yaxud da dişlərini şaqıldatsın! Bu vaxt Ağ Diş onun üstünə cumar, amansızlıqla, rəhm etmədən ona əməllərinin yanlışı olduğunu sübut edərdi.

O, yırtıcıya dönmüşdü. Qoşqunu dəmir dəyanəti gücünə idarə edirdi. Zəiflərə aman verməzdi. Yaşamaq naminə, həyatda mövcud olmaq naminə hələ uşaqlıqda anası ilə birlikdə heç bir köməksiz-fi-lansız şimal cəngəlliklərinin sərtliyinə qalib gələrək mübarizə aparmışdılar və bu çəkişmələr onu bərkitmişdi. Güclü rəqibə rast gələndə, Ağ Diş farağat dururdu. Sakit-sakit baxırdı. Zəifləri əzirdi, istismar edirdi, amma güclülərə itaət göstərirdi. Qrey Biver uzun səyahəti zamanı yolüstü başqa adamların düşərgələrinə düşürdü. Bu vaxt Ağ Diş qərib və zırpı itlər arasında ehtiyatla, sakit-sakit gəzməyi üstün tutardı.

Bir neçə ay keçdi. Qrey Biverin səyahəti hələ də davam edirdi. Uzun yol və qoşqudakı əzablı zəhmət Ağ Dişi möhkəmlətməmişdi. Görünür, onun əqli inkişafı da son həddinə çatmışdı. Ətraf aləm başdan-başa qavranılıb süfrə kimi onun qarşısında açılmışdı. Bu aləm amansız və sərt idi. Onun istiliyi, nəvazişi, mərhəməti yox idi.

Ağ Diş həтта Qrey Biverin özünə belə bağlılıq duymurdu. Qrey Biver Allah idi, amma zalım Allah idi. Ağ Diş bu zalım Allahın hakimiyyətini könüllü olaraq qəbul etmişdi. Çünki Ağ Dişin təbiəti hökmranlığa qarşı çıxmırdı, çıxsa da bilməzdi. Əks təqdirdə, o, şimal cəngəlliklərindən qayıtmamalı, allahlara öz sədaqətini sübut etməməliydi. Onun içində hələ heç kəsin duya bilmədiyi dərin bir hiss gizlənmişdi; xoş rəftar, nəvaziş göstərməklə Qrey Biver bəlkə də bu dərinliyə baş vura bilərdi. Lakin o, Ağ Dişlə həmişə sərt olmuşdu. Ona bir kəlmə də olsun xoş söz deməmişdi. Bu, Biverin təbiətinə xas deyildi. Onun hökmranlığı qəddarlıqla, zorakılıqla ölçülürdü. Bu zorakılıqla o, hökm edirdi. Qamçı və dəyənək gücünə ədaləti qoruyur, cinayətkarı isə cismani zərbələrlə cəzalandırırdı. Qrey Biver ona göstərilən xidməti mükafatlandırmaz, sadəcə olaraq dəyənək zərbələrini kəsərdi.

Ağ Diş insan əlinin mükafatı olan səadət haqqında heç nə bilmirdi. O, insanın vuran əlini sevmirdi. Bu əl şübhəli idi. Düzdür, bəzən bu əl ona əl atardı. Amma ətdən çox ona ağrı-əzab gətirmişdi. Bu əllərdən uzaq olmaq yaxşıdır. Bu əllər onu daşa basır, odun, dəyənək yellədir, qamçılayırdı. Bu əllər onu şil-küt edir, tüklərini dartıb çıxarır, didikləyirdi. Özgə düşərgələrinə girəndə ona məlum oldu ki,

uşaq əlləri də xatalıdır. Bir dəfə az qala uşaq lar onun g z n   ıxaracaqdı. Elə bundan sonra Ađ Diş uşaq larla ehtiyatla dolanmađa bařladı. O, uşaq ların řiltaqlıđına d z  bilmirdi. Uşaq lar ona yanaşıb xətər gətirən əllərini uzadanda canavar balası dərhal qaçıb gedirdi.

Böyük Sleya g l n n sahilindəki d ş rg l rin birində Ađ Diş Qrey Biverin daha bir qanununu öyrəndi: Allahlara hücum etmək olmaz! Bu günahı bađıřlamırlar. Düşərgədə yařayan bařqa itlər kimi ad t  görə, o da yemək dalınca getmiřdi. O, donmuř sıđın ətini balta ilə dođrayan bir ođlan gördü.  t tikələri v  sümükləri ətrafa s p l nirdi. Ađ Diş ayaq saxlayıb  t tik l rini ötürməyə bařladı. Ođlan baltanı atıb əlinə dəyənək götürəndə Ađ Diş dala  akildi, zərbədən g cl  yayındı. Düşərgə ilə tanıř olmayan Ađ Diş daxmalar arasındakı dalana cumdu, birdən qarřısına hündür torpaq səddi çıxdı. Buradan geri dönmək olmazdı.  r liy  də yol yox idi. Hara qa acaqdı? Ođlan dalanın yeganə  ıxıř yolunu tutmuřdu. O, irəli gəldi, dəyənəyi qaldırıb iti vurmaq istədi. Ađ Diş qəzəbləndi, acıqlı-acıqlı insana baxdı. Tüklərini dimdik qabardıb, ođlanın  st n  qorxunc bir nərə  ekdi. Axı, o, belə bir qanunu yaxřı bilirdi: bütün artıqlar, məsələn, donmuř sıđın ətinin artıq tikələri onları tapan it  məxsusdur. Axı, o, heç bir pis hərəkət etm miř, qanunu pozmamıřdı. Niyə bu ođlan onu k t kl m y 

hazırlaşır? Bunun necə baş verdiyini Ağ Diş özü də bilmədi. O, quduza dönüb hər şeyi ildırım sürətilə etdi. Rəqibini - oğlanı göz açmağa qoymadı, sıçrayıb oğlanın dəyənək tutan əlini dişlədi və oğlan qarın üstünə yıxıldı.

Bununla belə, Ağ Diş allahların təsbit etdiyi qanunu pozduğunu bildi. Onu şiddətli cəza gözləyirdi. O, allahların müqəddəs bədənini dişləmişdi. Ağ Diş qaçıb Qrey Biverin ayaqları altında uzandı, yerə qısıldı. Əli dişlənmiş oğlan və onun ailəsi hay-küy qaldırmışdılar. Onlar Ağ Dişə cəza vermək üçün gəlmişdilər. Amma əllərindən heç nə gəlmirdi. Qrey Biver öz itini müdafiə etdi. Mit-sah və Klu-kuç da onun tərəfini saxladılar. Ağ Diş diqqətlə qulaq asırdı. O, adamların qəzəblə əllərini yellətdiyini görürdü. Buna baxmayaraq, öz haqlı hərəkətini də başa düşürdü. Ona bir şey də aydın oldu: allahlar müxtəlif olur: onun allahları, özgə allahları. Bu allahlar bir-birindən fərqlənir. Öz allahından hər şey gözləyə bilər, öz allahı ədalətli də, haqsız da ola bilər. Amma özgə allahların ədalətsiz hərəkətinə dözə bilməz. Onda mütləq intiqam almalıdır. Bu da bir qanun!

Elə həmin gün Ağ Diş başqa bir təzə qanunla da tanış oldu. Meşədə çör-çöp yığan Mit-sah yad oğlanlarla sözləşdi. Bu oğlanlar arasında Ağ Dişin yaraladığı oğlan da vardı. Bu vaxt dava başladı. Oğlanlar Mit-sahın üstünə

töküldülər. Mit-sah təklənmişdi. Hər tərəfdən ona zərbə dəyirdi. Əvvəlcə canavar balası bu mənzərəni kənardan seyr etdi. Bu allahların öz işidir, özləri bilər, ona dəxli yoxdur. Birdən anladı ki, axı döyülən Mit-sahdır. Onun allahlarından birini döyürdülər və o, bundan sonrakı hərəkətlərini ölçüb-biçmədi, qəzəblənmiş it özünü dalaşanların içinə atdı. Az keçmədi ki, oğlanlar əkilib qaçdılar. Amma qarın üstü qan idi və oğlanların çoxu diş yarası almışdı. Mit-sah hadisəni düşərgədə danışdı. Qrey Biver Ağ Dişə ət verməyi əmr etdi. Canavar balasına daha çox ət verdilər. O, doyunca yedi, tonqalın yanında uzanıb yatdı. Ağ Diş möhkəm inanmışdı ki, bu qanunu düz başa düşmüşdür.

Bundan sonra o, daha bir qanunu da öyrəndi, sahibin mülkiyyətini də qorumaq lazımdır. Sahibin özünü, həm də mülkiyyətini qorumaq itin vəzifəsi olmalıdır. Ağ Diş bu vəzifəni də öyrəndi. İtaət etdiyi Allaha məxsus nə varsa, hamısını özgə allahlardan qorumaq lazımdır. Lakin bu, itin müqəddəs vəzifəsi olsa da, təhlükəli və qorxulu idi. Qadir allahlar ilahi qüvvədir. Onlarla çəkişmək, höcətləşmək çətindir. Amma, hər halda, Ağ Diş onlara cəsarətlə müqavimət göstərməyi də öyrəndi. Vəzifə borcu onun içindəki qorxunu əzib məhv etmişdi. Buna görə də əliyəri özgə allahları Qrey Biverin mülkünə yaxın düşməməyi

qərara aldılar.

Ağ Diş tezliklə dərk etdi ki, əliyəri allahlar qorxaq olur, bir az bərkə düşən kimi dabanlarına tüpürüb qaçirlar. Ona görə də Ağ Diş onian görən kimi hay salırdı. Heç iki dəqiqə keçməmiş Qrey Biver onun başının üstünü kəsdirirdi. Sonra o, başa düşdü ki, oğru təkçə ondan çəkındiyinə görə qaçmır, oğru onun Allahı Qrey Biverdən qorxduğuna görə qaçır. Əwəla, oğrunu görən Ağ Diş hürmürdü. Axı, o, hürməyi bacarmırdı. Canavar balası çağırılmamış qonağın üstünə cumur, dişlərini işə salırdı. O, sərt və qəzəbli sahibinin etibarlı gözətçisi idi. Yalnız buna görə Qrey Biver onu həmişə mükafatlandırırđı. Ağ Diş azğınlaşıb quduza dönmüşdü.

Aylar bir-birini əvəz etdikcə insanla canavar balası arasındakı ittifaq daha da möhkəmlənmişdi. Bu müqavilə hələ uzaq-uzaq illərdə şimal cəngəlliklərindən üz döndərib insanın ayağına gəlmiş ilk canavarla bağlanmışdı. Bütün sələfləri kimi Ağ Diş də bu müqavilənin şərtlərini imzalamışdı. Şərtlər isə çox sadə idi. Tanrıya itaət etməklə o, azadlığını qurban vermişdi. Bunun əvəzində Allah ona yemək və istilik, itaətkarlıq və soyuq münasibət bəxş etmişdi. O isə Allahın mülkünü, təsərrüfatını və canını qoruyurdu. Ona qulluq göstərir, tabe olurdu.

Allahın varsa, ona itaət et! Ağ Diş də öz Allahına beləcə

itaət edir, vəzifə borcuna və bir də canından çıxmayan qorxu hissinə tabe ola- ola, ona qulluq göstərirdi. O, Allahı sevmirdi. Sevginin nə olduğunu da bilmirdi. Bu hissi heç vaxt duymamışdı. İndi onun anası Kiççi uzaq bir xatirəyə dönmüşdü. Beləcə, Ağ Diş insana tabe olmuş, nəinki şimal cəngəlliklərindən, öz cinsindən olan vəhşilərdən də üz döndərmişdi. Həm də müqavilənin belə bir şərtinə də əməl edirdi ki, Allahdan heç yana qaçmaq olmaz. Allah onu anasının dalınca getməyə qoymurdu. İnsana olan sədaqət Ağ Diş üçün qanuna çevrilmişdi. Bu qanun azadlıq ehtirasından da, qan qohumluğundan da güclü idi.

6

ACLIQ

Qrey Biverin uzun səyahəti qurtarmışdı. Yaz gəlmişdi. Aprel günlərinin birində Ağ Dişin bir yaşı tamam oldu. O, köhnə düşərgəyə qayıtdı. Burada Mit-sah Ağ Dişin boynundan xaltanı açdı. Ağ Diş hələ tam dərk etməsə də, Lip-lipdən sonra birillik küçüklər arasında, hər halda, ən yekəsiydi. O, ata canavardan və Kiççidən boy almışdı. İndi Ağ Diş az qala böyük itlərlə müqayisə olunurdu. Əlbəttə, bədən quruluşuna görə onlardan geri qalırdı. Bədəni arıq olsa da, tənəsüblü, qamətli idi. O, boğuşmalarda gücündən çox, cəldliyi və çevikliyi ilə seçilirdi. Dərisi canavar dərisi kimi boz idi.

Əsl canavara oxşayırdı. Kiççidən- gəlmə it qanı onun xarici görünüşündə heç bir əlamət saxlamamışdı. Amma bu qan onun xasiyyətinə təsir göstərmişdi.

Ağ Diş düşərgədəki allahları tanıyır və burada arxayın-arxayın hərlənirdi. Onlarla səyahətə çıxmamışdan qabaq tanış olmuşdu. Hərdən küçüklərə də rast gəlirdi. Bu müddət ərzində onlar da yekəlmişdilər. Amma rast gəldiyi böyük itlər onun üçün daha çox qorxulu idi. İtlər nəhəng görünsələr də, Ağ Diş onlardan çəkinmir, xılın içində sərbəstliklə gəzirdi və bu sərbəstlikdən də ilk vaxtlar çox böyük həzz alırdı.

Burada qoca bir it vardı. Ona Ağ Beysik deyirdilər. Əvvəllər Ağ Beysik Ağ Dişi qovmaq üçün yalnız dişlərini şaqquldadırdı. Ağ Diş neçə dəfə Beysiklə tutaşmış və onun cəngindən qaçmağa çalışmışdı. Amma indi Beysik qocalmış, əldən düşmüşdü. Ağ Diş isə cavan idi. Ona hər gün yeni güc gəlirdi.

Düşərgəyə qayıdıandan sonra itlərin Ağ Dişə olan münasibətindəki dəyişiklik tezliklə hiss olunurdu. Adamlar bir az əvvəl ovladıqları sığınətini paylayırdılar. Ağ Dişə baldır sümükləri ilə birlikdə sığınatın dırnaqları da düşmüşdü. Dırnaqların üstündə çoxlu ət vardı. Boğuşan itlərdən qaçıb meşəyə gedən Ağ Diş öz payını yeməyə girişmişdi ki, birdən qoca Beysik onun üstünə cumdu.

Ancaq qoca it özünə gəlməmiş iki dəfə dişləndi. Ağ Diş isə salamatca kənara sıçradı. Bu cəsərtli və sürətli hücumdan mat qalmış Beysik gözlərini Ağ Dişə zillədi. Yeyilməmiş ətli sümük itlərin arasında qalmışdı.

Beysik qoca idi. Əvvəllər onun asanlıqla qorxuda bildiyi cavan it isə güclüydü, dalaşqandı. Bu, acı da olsa, həqiqət idi və bu acı həqiqəti udmaq lazım gəldi. Beysik bütün təcrübəsini və müdrikliyini köməyə çağırırdı. O, cavan itlərin qarşısında əyilmək istəmirdi. Əvvəlki coşqunluğu olsaydı, hiddətlə cavan itin üstünə şığıyardı. Ancaq indi zəifləyib əldən düşmüşdü, canavar balasına cavab verməyə gücü çatmırdı. Buna baxmayaraq o, tüklərini qabardıb Ağ Dişə baxırdı. Ağ Dişi qorxu hissi bürüdü. O, büzüşmüş halda yerə sıxılmışdı, balaca küçüyə dönüb geriye çəkilmək barədə fikirləşirdi. Bax, Beysik burdaca böyük səhv etdi. Əgər o, vahiməli və yırtıcı görkəmini axıra qədər saxlasaydı, yəqin ki, hər şey yaxşı qurtaracaqdı. Qaçmağa hazırlaşan Ağ Diş sür- sümüyü ona qoyub əkiləcəkdə. Lakin Beysik gözləyə bilmədi. Ona elə gəldi ki, qələbə elə onunkudur. İrəli yeridi, sümüyü iylədi. Ağ Diş tüklərini yüngülcə pırpızlaşdırdı. Hətta bu zaman da vəziyyətdən çıxmaq olardı. Amma Beysik başını yuxarı qaldırıb, Ağ Dişə əvvəlki hiddətlə baxdı. Çünki qoca itin bumuna təzə ət qoxusu dəymişdi. O, dözə bilməzdi.

Beləliklə, sümüyü götürdü. Ağ Diş özündən çıxdı. Qonşu itlər arasındakı hökmranlığının dadı hələ onun damağından getməmişdi. Buna görə də özünü toplaya bildi. Axı, gözü görə-görə başqa bir it onun ət payını içəri ötürürdü. Canavar balası qoca Beysiki göz açmağa qoymadı. Adəti üzrə itin üstünə tullandı. Elə birinci dişləkdən qoca itin sağ qulağı parça-parça olub sallandı. Qəfil hücum qoca iti sarsıtmışdı. Bu hücumun ardınca dərhal ildırım sürəti ilə daha bir kədərli mənzərə baş verdi: Beysik ayaqlarından vuruldu və boğazında dəhşətli yara əmələ gəldi. Qocaya qalxmağa aman verməyən canavar balası iki dəfə onun çiyinini yaraladı. İldırım sürətli hücum dəhşətli idi. Beysik də Ağ Dişin üstünə atıldı. Amma, ağız boşla çıxdı. Dişləri yalnız havada hiddətlə şaqqıldadı. Növbəti anda Beysikin bumu parçalandı. Və o, ləhləyə-ləhləyə geri çəkildi. Vəziyyət tamamilə dəyişmişdi. Sümüyün üstündə hiddətdən tüklərini qabartmış Ağ Diş dururdu. Beysik hər dəqiqə qaçmağa hazır vəziyyətdə idi. Kənarda durub baxırdı. O, cavan, çevik rəqibi ilə boğuşmağa cürət etmədi. Bir daha kədərlə hiss etdi ki, qocalmışdır. Amma öz ləyaqətini itirməməyə çalışırdı. Buna görə də Beysik arxasını cavan itə və yerə düşmüş sümüyə döndərərək sakitcə, şahanə addımlarla çıxıb getdi. Guya onu heç nə maraqlandırmırdı. Gözdən itəndən sonra Beysik Ağ Dişin

görə bilmədiyi bir yerdə uzanıb yaralarını yalamağa başladı.

Bu hadisədən sonra Ağ Diş özünə daha çox inanmışdı. O özü ilə fəxr edirdi. İndi Ağ Diş qoca itlər arasında da arxayın-arxayın gəzirdi. Heç kəsə aman vermirdi. Əlbəttə, şuluq salmağa bəhanə axtarmırdı. Amma itlərdən özünə nəhayətsiz dərəcədə diqqət tələb edirdi. O öz hüququ qoruyurdu. İtlərin qabağında əyilmirdi. İtlər onunla hesablaşmalı idilər, vəssalam, heç kəs ona xor baxa bilməzdi. Ağ Diş küçüklərin qənimi idi. Küçüklər yaşlı itlərdən çəkinirdilər, onlara yol verir, hətta bəzən öz ət paylarını da qocalara qoyub əkilməyə məcbur olurdular. Yırtıcıya dönmüş, hamıdan sərt və güclü qaçan Ağ Diş də özünü yaşlı itlər kimi aparırdı. Bu hüququ özü qazanmışdı. Qoşqu itləri tezliklə başa düşdülər ki, Ağ Dişə elə-belə baxmaq olmaz. Yaxşısı budur, onunla işləri olmasın. Ona heç ilıq münasibət göstərməyə də cəhd etmirdilər. İtlərlə bir neçə dəfə boğuşduqdan sonra Ağ Dişin hökmü bütün xila sirayət etdi.

Yayın ortalarında canavar balasının başına gözlənilməz bir hadisə gəldi. O, düşərgənin ətrafında sakit-sakit gəzirdi. Burada təzə bir daxmanı ələk-vələk etdi. Ağ Diş hindularla birlikdə sığın ovuna getmək istəyirdi, lakin birdən o, Kiççi ilə rastlaşdı. Ayaq saxladı və Kiççiyə baxdı. O, anasını

dumanlı şəkildə xatırlayırdı. Axır ki, yadına saldı. Amma Kiççi öz oğlunu unutmuşdu. O, hiddətlə oğlunun üstünə mırıl- dadı. Dişlərini şaqqılatdı. Ağ Diş isə hər şeyi - anası ilə bağlı ötən günləri xatırladı. Ötən günlər və ananın bu nəritisinin tanış mənası onun gözləri önündə canlandı. Allahlarla görüşməzdən qabaq onun anası Kiççi - Ağ Diş üçün əvəzolunmaz bir varlıq idi. Köhnə, doğma hisslər qayıdıb onu bürüdü. Ağ Diş anasına sarı yüyürdü, amma Kiççi dişlərini şaqqılatmaqla onu qarşılıdı. Kiççinin dişləri sümüyə kimi oğlunun çiyinə sancıldı. Ağ Diş heç nə anlamadı. Bu görüşə məttəl qaldı. Özünü itirib, karıxmış vəziyyətdə geri çəkildi.

Kiççidə günah yox idi. Ana canavarlar öz balalarını - birdən çox yaşı olan balalarını tez unudurlar. Kiççi də beləcə öz balasını yaddan çıxarmışdı. Ağ Diş onun üçün yad olmuşdu və bu müddət ərzində doğduğu yeni nəsil anaya azgınlıq etmək hüququ verirdi. O, naməlum olan bütün itlərə qarşı quduzluq edirdi.

Ana canavarın balalarından biri Ağ Dişə tərəf süründü. Özləri də bilmədən heyvanlar qeyri-ixtiyari bir-birinə yanaşdılar. Ağ Diş küçüyü maraqla iylədi, Kiççi yenə onun üstünə şığıyıb böyük oğlunun çənəsini yaraladı. Ağ Diş yenə də geri çəkildi. Onun içində yenicə oyanmış bütün köhnə, şirin xatirələri ölüb məhv oldu. O öz təzə balasını

yalayan Kiççiyə baxdı, ana canavar hərdənbir başını qaldırıb mınldayırdı. İndi Kiççi Ağ Dişə lazım deyildi. O, anasız keçinməyi öyrənmişdi. Ananın necə əziz və qiymətli varlıq olduğunu da unutmuşdu. Onun yırtıcı dünyasında daha Kiççiyə yer yox idi. Kiççinin dünyası da Ağ Dişsiz qalmışdı.

Elə bil xatirələr heç olmamışdı. Bütün bu hadisələr Ağ Dişi heyrləndirmiş, sarsıtmışdı. Bu vaxt Kiççi üçüncü dəfə Ağ Dişin üstünə cumdu və onu qovdu. Ağ Dişin itaət etməkdən savayı yolu yox idi. Kiççi diş canavar idi və onun cinsinin qanununa görə, erkək canavarla diş canavar dalaşmamalı idi. Əlbəttə, bu qanun haqqında o heç nə bilmirdi. Bu qanunu həyat təcrübəsindən götürmüşdü. Bu qanunu ona instinkt pıçıldayırdı. Elə bil instinkt ki, vaxtilə aylı-ulduzlu gecələrdə onu ağzını göyə tutub ulamağa məcbur etmişdi. Bu instinkt onu ölümün caynaqlı pəncəsindən və naməlum qorxu hissindən çəkinməyə məcbur etmişdi.

Aylar bir-birini əvəz edirdi. Ağ Dişin gücü artmışdı. O, yekəlmiş, çiyinləri genişlənmiş, xasiyyəti inkişaf etmişdi. Elə bil canavar balası palçıq kimi yumşaq bir materialdan hazırlanmışdı. Onun içində çoxlu keyfiyyətlər gizlənmişdi. Ətraf mühit bu palçıqdan istədiyi şeyi düzəldirdi. Ona müxtəlif forma verirdi. Əgər insanın qaladığı tonqal Ağ

Dişi özünə çəkməsəydi, yəqin ki, şimal cəngəlliyi onu əsl canavar edəcəkdə. Allahlar ona tamamilə başqa bir dünya bəxş etdilər. Canavar cinsindən olan Ağ Diş it olmuşdu. Hər halda, o, canavar deyildi, it idi. Beləcə ətraf mühitin təsiri ilə Ağ Dişin yarandığı elastiki material müəyyən bir şəkildə almışdı. Bu, mütləq belə olmalı idi. Ağ Diş get-gedə daha sərt, zalım olur, öz həmcinslərindən gen qaçırdı. İtlər bu qərara gəlmişdilər ki, Ağ Dişlə düşmənçilik etməsinlər, Qrey Biver isə Ağ Dişi gündən-günə daha çox qiymətləndirirdi. Lakin yetkinlik çağında Ağ Dişin zəif bir cəhətini hələ də ört-basdır etməmişdi: ona məsxərə ilə güləndə dözə bilmirdi. İnsanın kinayəli gülüşü Ağ Dişi hiddətləndirirdi. Əlbəttə, adamlar öz aralarında gülüşə bilirdilər. O, buna heç əhəmiyyət də verməzdi. Amma ona lağ edib gülən adama nifrətlə, həqarətlə baxırdı. İtin ləyaqəti, təkini coşub həddini aşmışdı. Həqarətli gülüş onu bərk acıqlandırdı. Bu vaxt Ağ Diş xalis şeytana dönürdü. Belə anlarda onun cənginə keçən küçüyün işi bitməliydi. O, Qrey Biverin də acıqlı olmasına bələd idi. Qrey Biverin cəzalan şiddətli olurdu. Onun cəza qanunları Ağ Dişə bəlliydi. Qrey Biverə dəyənəklə ağı kömək edirdi. Amma itlərin boş çöllüyə cumub can qurtarmaqdan savayı əlacı yox idi. Onlar hiddətlənmiş Ağ Dişi görəndə tez aradan çıxırdılar...

Ağ Dişin üç yaşı tamam olmuşdu. Bu vaxt Makkenzi çayının sahilində yaşayan hindu düşərgəsinə aclıq düşdü. Onlar yayda balıq tuta bilməmişdilər. Qışda isə marallar öz həmişəki məskənlərindən qaçıb getmişdilər. Sığın dəstələri nadir hallarda görünürdü. Dovşanlar isə, demək olar ki, qeybə çəkilməmişdilər. Meşənin vəhşi heyvanları məhv olmuşdu. Vəhşilər aclıqdan zəifləyib əldən düşmüş, bir-birlərini yeməyə başlamışdılar. Bu dəhşətli fəlakətdən yalnız güclülər salamat çıxırdı.

Ağ Dişin allahları ovçuluqla məşğul olurdular. Aclıq düşəndən sonra qocalar və zəiflər bir-bir ölməyə başladılar. Düşərgədə vay-şivən qopmuşdu. Qadınlar və uşaqlar öz paylarını, son tikələrini arıq- layıb çöpə dönmüş ovçulara verirdilər. Çünki ovçular bütün günü meşədə qurd-quş axtarırdılar.

Aclıq allahları pis günə salmışdı. Onlar maral dərisindən düzəlttikləri mokasin ayaqqabılarını, əlcəklərini yeyirdilər. İtlər qoşqu qayıplarına, qamçılara daraşib aclıq ehtiraslarını söndürürdülər. Bu, hələ harası idi? İtlər bir-birinin ətini yeyir, allahlar da itləri yeyirdilər. Sağ qalan itlər bütün bunları görür, təşvişə düşürdülər. Onları da belə bir acınacaqlı aqibət gözləyirdi. Ağıllı və cəsarətli itlər insanın qaladığı tonqalı birdəfəlik tərk edib qaçır, meşəyə pənah aparırdılar; burada isə onları ya ölüm,

ya da yırtıcı canavar cəhəngi gözləyirdi.

Belə acınacaqlı günlərin birində Ağ Diş də meşəyə tərəf qaçdı. O, başqa itlərə nisbətən həyatdan daha çox baş çıxarırdı. Keçmiş həyat məktəbi ona yaxşı dərslər vermişdi. Xüsusilə xırda vəhşilərin izinə ustalılıqla düşə bilirdi. Ağ Diş ehtiyatla sincabların hər bir hərəkətini saatlarla izləyir, onların ağacdən yerə düşəcəyi fürsəti əldən vermirdi. Belə hallarda o, müstəsna dözümlü nümayiş etdirirdi. Əlbəttə, bu dözümlü onu üzən, aclıqla heç cür uyuşmurdu. Ağ Diş isə tələsmirdi. Bütün imkanlarını ölçüb-biçəndən sonra dəqiq və düzgün hərəkət etməyə çalışırdı. Yoxsa sincab yenə ağaca dırmaşıb əldən çıxma bilirdi. Sincab sürətlə qaçsa da, pusquda duran Ağ Diş güllə kimi onun üstünə sıçrayıb qamarlayırdı.

Adətən sincab ovu uğurla başa çatırdı. Amma Ağ Diş doyunca yeyə bilmirdi. Çünki sincablar nadir hallarda görünürdü. Buna görə də canavar daha xırda quşları tutmağa məcbur olurdu. Aclıq onu üzürdü. O, siçovulları yuvalarından qazıb çıxarır, özü kimi ac olan gələnciklə də döyüşə girməkdən çəkinmirdi.

Şiddətli aclıq Ağ Dişi amansız caynaqları ilə sıxmaq istəyəndə o, yenidən, xəlvət-xəlvət allahların qaladığı tonqala yaxınlaşdı. Ancaq lap yaxına getmədi. O, allahlarla bir daha görüşməkdən qaçırdı. Meşədə hərəkət, cələyə

düşmüş tək-tük quşları oğurlayırdı. Bir dəfə isə Qrey Biverin qurduğu tələyə düşmüş dovşanı qamarladı. Sonra ovunu götürüb ləhləyə-ləhləyə qaçdı. Bu vaxt Qrey Biver meşədə gəzirdi. Zəiflikdən güclə özünü saxlamış hindu dincini almaq üçün oturmuşdu. Birdən Ağ Diş yorulub əldən düşmüş, ayaq üstə güclə tab gətirən cavan canavara rast gəldi. Ağ diş ac olmasaydı, əlbəttə, ondan yan keçərdi. Bəlkə də ona qoşulub qaçardı. Amma bu dəfə o, canavarı qovub

öldürdü, sonra da onu yedi. Görünür, tale Ağ Dişin tərəfində idi. Çünki hər dəfə aclıq şiddətlənəndə, o, təzə ov qamarlayırdı. Hətta gücdən taqətdən düşdüyü günlərdə belə, xoşbəxtlik ondan üz döndərmirdi. Bir dəfə Ağ Diş vaşaq ətindən iki gün doyunca yedi. Sonra canavar sürüsünə rast gəldi. Sonra uzun, amansız təqib başlandı. Ağ Diş canavarlardan daha möhkəm və güclü idi.

Buna görə də onlardan canını qurtara bildi. O, nəinki qaçırdı, böyük dövrə vururdu və geri qayıdanda yorulub taqətdən düşmüş canavarlardan birinin üstünə şığıyırdı.

Tezliklə Ağ Diş bu yerlərlə vidalaşib öz keçmiş yurduna tərəf yola düşdü. O, doğma mağaranı axtarıb tapdı. Kiçini burada gördü. Kiçici də allahların qonaq sevməyən tonqallarını tərک edib gəlmişdi. Balalamaq vaxtı o, mağaraya dönmüşdü. Ağ Diş mağaraya gələndə

Kiççinin təzə doğulmuş küçüklərindən yalnız biri sağ qalmışdı və bu balaca küçük də son günlərini yaşayırdı. Körpələr aclığa çətin tab gətirirdi.

Kiççi böyük oğlunu - Ağ Dişi yaxşı qarşılamaı. Canavar balası buna əhəmiyyət vermədi, anaya möhtac deyildi. Ağ Diş soyuqqanlıqla ondan üz döndərüb çayyuxarı qaçdı. Çayın sol qolunda haçansa, anası ilə birlikdə dalaşdığı vaşaq yuvasını tapdı, sakinləri didərgin düşmüş bu yuvada uzanıb bütün günü dincini aldı.

Yayın əvvəllərində - aclıq qurtaran vaxtı Ağ Diş qəfildən Lip- liplə rastlaşdı. Lip-lip də onun kimi meşəyə qaçmış, acınacaqlı həyat sürmüşdü. Ağ Diş onu qəfildən gördü. Əyri sahilin çıxıntısından əks istiqamətə tərəf dönürdü. Onlar, demək olar ki, eyni vaxtda hündür təpənin dalından çıxıb üz bəüz dayandılar. Hər ikisi quruyub qaldı. Bu görüşdən hər ikisi qorxuya düşdü. Hər iki it gözlərini bir-birinə zillədi. Ağ Dişin əhvalı yaxşı idi. O, həftə ərzində yaxşı ov etmiş, çoxlu ət yemişdi. Tox idi. Lip-lipi görəni kimi tükləri dimdik qalxdı. Qeyri- ixtiyari olaraq tüklərini qabardan Ağ Diş əvvəllər Lip-liplə dalaşanda belə vəziyyət alardı. Öz düşmənini görəni Ağ Diş mırıldandı. Firsəti əldən vermədi. Hər şey sürətlə baş verdi. Lip-lip dala çəkildi. Ağ Diş çiyin-çiyinə sürünüb birdən onun ayaqlarından vurdu. Sonra belinə tullanıb Lip-

lipin daman çıxmış boynunu cənginə keçirtdi. Lip-lipi ölümqabağı titrəmə tutdu. Ağ Diş gözünü ondan çəkmirdi. Bir müddət onun başına fırlandı, sonra yenidən yola düşüb sahilin əyri döngəsində gözdən itdi.

Ağ Diş tezliklə meşə kənarına gəldi. Sonra ensiz cığırqlarla Makkenzi çayına endi. O, əvvəllər də buraya gəlirdi. O vaxt bu sahildə heç nə yox idi. İndi isə burada düşərgə görünürdü. Ağ Diş dayandı. Ağacların arxasına çəkilib oğrun-oğrun pusmağa başladı. Düşərgədən gələn səslər və qorxular ona tanış idi. Lakin düşərgənin səs və qorxusunda nəsə bir təzəlik duyulurdu. Hürüşmə və ağlaşma səsi gəlirdi. Bu səslər sanki bolluqdan, naz-nemətdən xəbər verirdi. Bu vaxt Ağ Diş əsəbi qadın səsi eşitdi. Ona elə gəldi ki, bu cür əsəbiləşmək yalnız tox qarına mümkün olar. Havadan balıq iyi gəlirdi. Deməli, düşərgədə yemək vardı. Həyat qaynayırdı.

Aclıq qurtarmışdı. O, meşədən çıxıb sürətlə düz daxmaya - məişət qayğıları ilə coşub-daşan daxmaya tərəf götürüldü. Evin kişisi yox idi. Amma Klu-kuç Ağ Dişi görən kimi sevincdən qışqırdı. Ona bütöv bir təzə balıq verdi. Balığı ləzzətlə yeyəndən sonra Ağ Diş uzanıb Qrey Biverin yolunu gözlədi.

Dördüncü hissə
QADİR ALLAHLAR 1
DÜŞMƏN

Ağ Dişin təbiətində öz cinsindən olan heyvanlarla yaxınlıq etmək istəyi yaranmışdı. O, qoşqunun başçısı olan kimi bu istək biryolluq məhv oldu.

İtlərin ondan zəhləsi gedirdi. Çünki Mit-sah ona əlavə ət atırdı.

Ağ Diş həmişə qoşqunun başında qaçırdı, bununla da yumşaq, tüklü quyruğunun görünməsi, iti qaçan, gözəgörünməz ayaqları ilə itləri özündən çıxarırdı.

Ağ Diş də itlərə nifrət edirdi. Başçı vəzifəsini yerinə yetirmək ona qətiyyənlə ləzzət vermirdi. Yalnız gücünə arxalanıb üç il onun hakimiyyəti altında qalan itlərin hürüşməsindən qaçmaq lazım gəlirdi. Bununla başşmalıydı, əks təqdirdə, onu ölüm gözləyirdi. Onun içində coşub-daşan həyat isə sönmək istəmirdi. Mit-Sah yerindən tərənən kimi bütün qoşqu hiddətlə hürə-hürə Ağ Dişin dalınca yüyürürdü.

O özünü müdafiə edə bilmirdi. Başını itlərə tərəf döndərən kimi Mit-sah onun ağız-bumunu qamçılıyırdı. Ağ Dişin irəli, yalnız irəli qaçmaqdan başqa əlacı qalmırdı. Hürüşən it xılının hücumunu quyruğu və dal ayaqları ilə dəf edə bilmirdi. Belə silahla amansız dişlər çoxluğundan

qorunmaq mümkün deyildi. Və Ağ Diş dördüyaq çaparaq, hər sıçrayışı ilə öz təbiətini zorlayır, vüqarım sındırırdı. Beləcə bütün günü qaçmalı olurdu.

Zor işlətmək cəzasız qalmır. Əgər bədəndəki tük dərinin lap dibinə yeriirsə, o da mütləq ağrı verəcək. Belə bir hadisə eynilə Ağ Dişin başına gəldi. O, bütün varlığıyla onu dabanbadaban izləyən itlərdən qaçmağa can atırdı. Amma allahların hökmünə qarşı çıxmaq olmazdı. Onların hökmü maral bağırsaqlarından düzəldilmiş otuz funtluq qam- çıyla daha da möhkəmlənirdi. Ağ Diş bütün bunlara dözüdü, vəhşi, təkrarolunmaz əxlaqına mənsub nifrət və qəzəbini gizlədərək dözüdü.

Ağ Diş itlərin qatı düşməni idi. O, heç vaxt aman istəməz, özü də heç kəsə rəhm etməzdi. Bədəmindən yaralar və çapıqlar əksik olmazdı, öz növbəsində itlərdə də onun dişlərinin yeri qalırdı. Digər başçıların əksinə olaraq (allahlara arxayın olan başçıların əksərinin əksinə olaraq, Ağ Diş belə müdafiəyə məhəl qoyan deyildi), o, cəsərlə düşərgədə hərlənir, onu gündüzlər incitmiş itlərlə gecələr haqq-hesab çəkirdi. Ağ Diş hələ başçı olmadığı vaxtlarda indiki qoşqu yoldaşları adətən ondan gen gəzirdilər. İndi vəziyyət dəyişmişdi. Səhərdən axşamədək çəkən təqib və Ağ Dişin bütün günü onların qabağına qaçmasına dözməyə nə vardı ki! Ağ Diş xılın arasında görünən kimi dava

başlayırdı. Düşərgədə hərlənib gəzəndə ulayır, dişlərini şaqqudadır, zingildəyirdi. Onun nəfəs aldığı hava da sanki nifrət və qəzəblə doluydu və bu, yalnız onun içindəki hiddət və qəzəbi gücləndirirdi.

Mit-sah qoşquya “dayan!” əmri verəndə Ağ Diş ona qulaq asırdı. İlk vaxtlarda bu dayanma itlərin qarmaqarışılıqlığına səbəb olur, onlar nifrət etdikləri başçının üstünə hücum çəkirdilər. Amma elə buradaca mənzərə dəyişirdi: Mit-sah qırmancını yelləyərkən Ağ Dişin dadma çatırdı. Və nəhayət, itlər anladılar ki, əgər kirşələr Mit-sahın əmrinə görə dayanıbsa, demək, xılın başçısına toxunmaq olmaz. Ağ Diş özbaşına dayanırsa, demək, onun dərslərini vermək olardı.

Tezliklə Ağ Diş daha əmrsiz dayanmadı. Belə dərslər tez mənimsənilir. Ağ Diş onları mənimsəməyə bilməzdi. Əks təqdirdə o, həyatın onunçün hazırladığı belə məşəqqətli mühitdən sağ çıxmazdı.

Amma bu dərslər itlərin vecinə deyildi. Onlar düşərgələrdə Ağ Dişə gün verib, işıq vermirdilər. Bütün qoşqunun xıl başçısına olan nifrəti gündüz təqiblərində, qəzəbli hürüşmələrdə özünü göstərir və qoşqunu ötən gecənin hadisələrini unutturmağa məcbur edirdi: o biri gecə dərs təkrar olurdu və səhərə yaxın ondan əsər-əlamət qalmırdı. Bundan başqa, dəstənin Ağ Dişə olan

düşmənçilik hissi bir vacib şəraitlə də bağlıydı: itlər Ağ Dişi yad cins kimi qəbul edirdilər, bu isə onların bir-birinə əks durmalarına tamamilə kifayət idi.

Onlar Ağ Diş kimi əhliləşdirilmiş canavarlar idi. Amma onların kökü bir neçə əhliləşdirilmiş nəsillə bağlıydı. Şimal cəngəlliyinin canavara bəxş etdiyi çox vərdiş artıq itirilmişdi və itlər üçün şimal cəngəlliyində yalnız naməlum bir şey gizlənmişdi; əbədi təhlükə və əbədi düşmənçilik. Lakin Ağ Dişin xarici görkəmi, vərdiş və xüsusiyyəti, instinktləri onun şimal cəngəllikləri ilə möhkəm əlaqəsindən xəbər verirdi: o, şimalın rəmzi və təcəssümü idi. Buna görə də itlər onun üstünə dişlərini qıcırdanda belə, öz ölümlərindən, meşənin alatoranlıqında və insan tonqalları ilə hər tərəfdən əhatə olunmuş qaranlıqda gizlənən ölümlərindən özlərini qoruyurdular.

Beləliklə, itlər bir dərsi möhkəm öyrənmişdilər: birlikdə olmaq! Ağ Diş ən təhlükəli rəqib idi və heç bir it onunla təkbətək qarşılaşmağa cürət etmirdi. İtlər ona xılınan hücum edirdilər, əks təqdirdə, o, bir gecədə təkbətək onların işini bitirərdi. Ağ Diş hələ öz düşmənlərindən heç birinin işini bitirməmişdi. O, rəqibin ayağından vururdu. Dava ki başlandı, bütün qoşqu öz başçısının üstünə qalxırdı. İtlər həmişə bir-biriylə mırıldanırdılar, vay o gündən ki, onlardan biri Ağ Dişlə tutaşaydı, onda itlərin

əvvəlki çəkişmələri, biri-biriylə tutaşmaları yaddan çıxardı.

Buna baxmayaraq, itlər var gücləriylə çalışsalar da, Ağ Dişi parçalaya bilmirdilər. O, çox çevik idi, təhlükəli və ağıllıydı: araya düşməkdən qaçır və həmişə onu dövrəyə alan itlərin arasından məharətlə çıxırdı. Ağ Dişin ayağını sındırmaq heç bir itin ağına gəlmirdi. Özü həyata bağlanan kimi onun ayaqları da torpağa möhkəm bağlanmışdı. Buna görə də bütün xılınan apardığı mübarizədə yaşamaq, həyatını qorumaq onunçün birmənəliydi. Bu mənəni heç kəs onun kimi yaxşı başa düşə bilməzdi.

Beləliklə, Ağ Diş öz həmcinslərinin — insanın qaladığı tonqalın ətrafında qızınan canavarların, insan qüdrətinin müdafiəsinə sığınmış bu canavarların ən qatı düşməninə çevrilmişdi. Onu həyat belə etmişdi. O, bütün itlərə qan davası elan etmişdi və elə amansızcasına intiqam alırdı' ki, hətta Qrey Biver də Ağ Dişin qəzəbinin qarşısını ala bilmirdi. O deyirdi: “Dünyada Ağ Diş kimi it yoxdur!” Və özgə düşərgələrindən gələn hindular da bunu təsdiq edir, Ağ Dişin onların itləri ilə necə haqq-hesab çəkdiyini xatırlayırdılar.

Ağ Dişin artıq beş yaşı vardı. Qrey Biver onu yenə özüylə uzun bir səyahətə apardı və qayalı dağların ətəyində

Makkenzi çayının sahilləri boyunca yerləşən düşərgələrdə Ağ Dişin itlərlə boğuşmasını uzun müddət xatırladılar. O, intiqamdan ləzzət alırdı. Özgə düşərgələrdən olan itlər hirslə Ağ Dişə yaxınlaşanda, o, vaxtı itirmədən güllə kimi onların üstünə şığıyır, boğazından tutub rəqibini öldürür, ona göz açmağa aman vermirdi.

Ağ Diş təcrübəli döyüşçü olmuşdu. O, məharətlə dalaşdı, heç vaxt döyüşü uzatmazdı. O şığıyırdı və dişi boşa çıxanda, o dəqiqə geri sıçrayırdı.

Bütün canavarlar kimi Ağ Diş də rəqibiylə münasibətdə olmaqdan qaçdı. O, buna dözə bilmirdi. Belə münasibətin içində təhlükə gizlənirdi və bu, onu öz yolundan çıxarırdı. O, azadlıq istəyirdi. Şimal cəngəlliyi öz zəncirli qucağından Ağ Dişi buraxmırdı. Ona xas olan cəmiyyətdən, mühitdən ayrılması, uzaq düşməsi onun azadlığa çıxmaq cəhdlərini gücləndirmişdi. Rəqiblə səmimi yaxınlıqda nəsə bir təhlükə gizlənməmişdi. Ağ Diş belədə tələdən şübhələnirdi və bu tələnin qorxusu onu tərk etmirdi.

Özgə itlər onunla bacara bilmirdilər. Ağ Diş onların cənginə keçməkdən qorunurdu. O, itlərlə haqq-hesab çəkib, döyüşdən qalib çıxırdı. Düzdür, müstəsnasız qayda yoxdur. Elə gün olurdu ki, Ağ Dişin üstünə birdən bir neçə rəqib hücum çəkirdi və o, qaçıb qurtara bilmir, boğuşurdu.

Ancaq bu, nadir hallarda baş verirdi.

O, daha bir üstünlük qazanmışdı: vaxtı və məsafəni düzgün qiymətləndirə bilirdi. Əlbəttə, bütün bunları tamamilə şüursuz edirdi. Sadəcə, müşahidəsi heç vaxt onu aldatmırdı və Ağ Dişin başqa itlərə nisbətən daha yaxşı inkişaf etmiş bədəni dəqiq və cəld işləyirdi. O biri itlərdən fərqli olaraq, zehni və fiziki gücünün vəhdəti daha gözəl nəticə verirdi. Onun görmə siniri hərəkət edən hər hansı bir təsviri beyninə ötürəndə Ağ Dişin şüuru dərhal məsafəni və vaxtı müəyyənləşdirirdi. Beləliklə, o, itlərin sıçrayışından, yaxud onların köpək dişlərindən qoruna bilirdi. Eyni zamanda öz rəqibinin üstünə sıçramaq üçün hər bir saniyədən istifadə edə bilirdi. Lakin buna görə onu mədh eləmək də lazım deyil: təbiət başqalarına nisbətən ona daha çox səxavət göstərmişdi. Vəssalam.

Ağ Diş Yukon fortuna gələndə yay idi. Qışın axırında Qrey Biver Makkenzi və Yukon çayları arasındakı suayrıcını ötüb keçdi və bütün yazı qayalı dağların qərb yamaclarında ov etməyə başladı. Porkyupay çayının donu açılanda isə Qrey Biver qayıq düzəltdi və çayla üzəsağdı, onun Yukonla kəsişdiyi səmtə üzdü, burdan qütb dairəsi görünürdü. Burada Hudzon gölü şirkətinin fortu yerləşirdi. Fortda çoxlu hindu, azuqə və digər şeylər vardı. Hər yerdə canlanma gözə dəyirdi. 1898- ci ilin yayı idi. Minlərlə

qızılaxtaran Klondayka, Dousona tərəf Yukon çayının yuxarı boyunca hərəkət edirdi. Səyyahların mənzil başına çatması üçün hələ yüz millərlə yol qət etməliydi, onların çoxu düz bir il idi ki, yollarda idi: beş min mildən az yol qət edən yox idi, bəziləri isə dünyanın lap o biri başından gəlmişdi.

Yukon fortunda Qrey Biver dayandı. “Qızıl yürüşü” haqqındakı şayiələr onun da qulağına çatdı. Özüylə bir neçə dolu kisə gətirmişdi və bu taylardan biri əlcək və mokasinlərlə doluydu. Əgər onu bura çoxlu var-dövlət əldə etmək sövdası, ümidi gətirməsəydi, Qrey Biver ömründə belə uzaq yola çıxmağı özünə rəva görməzdi, cürət etməzdi. Ancaq burda gözlədiklərindən də çox şey gördü. O, hesablamışdı ki, dəriləri satdıqdan sonra yüz faiz gəlir götürəcək. Amma burada əmin oldu ki, lap çox qazanmaq mümkündür. Qrey Biver əsl hindu kimi təmkinlə hərəkət edərək qərara aldı ki, burada payıza kimi qalsın. Təki malı ucuz getməsin.

Yukon fortunda Ağ Diş ilk dəfə olaraq ağ dərilili adamlar gördü. Hinduların yanında bu ağ adamlar başqa cinsdən olan varlıqlar kimi görünürdü.

Onlar Allah idilər və bu allahların hakimiyyəti daha böyük qüdrətə söykənmişdi. Bu inam Ağ Dişdə özbaşına yaranmışdı. Ona ağ dərilili allahların qüdrətinə inanmaq

üçün öz düşüncə və qabiliyyətini işə salmağa heç kəs ixtiyar verməmişdi. Bunu yalnız hiss edirdi, amma qeyri-adi bir güclə hiss edirdi. Hinduların qurduğu komacıqlar haçansa ona insanın nəhəngliyinin sübutu kimi görünmüşdü. İndi isə onu möhtəşəm fort və yoğun şalbanlardan düzəldilmiş evlər heyrətləndirirdi. Bütün bunlar əzəmətdən, qüdrətdən xəbər verirdi. Ağ dərili allahlar qüdrət sahibiydilər. Onların hakimiyyəti Ağ Dışın əvvəlki allahlarının hakimiyyətindən daha güclüydü - hətta onlar arasında ən güclü məxluq sayılan Qrey Biverin hakimiyyətindən də üstün idi. Elə Qrey Biverin özü də ağ dərili allahların yanında məzlum görünürdü.

Ola bilsin ki, bütün bunları Ağ Dış yalnız hiss edirdi və öz hisslərinə duyğularına görə özünə aydın hesabat vermirdi. Amma heyvanlar hər şeydən əvvəl bu duyğuların əsasında hərəkət edirlər: indi Ağ Dışın hər bir hərəkəti də ağ allahların qüdrətinə inamı kimi başa düşülürdü. Ağ Dış ağ dərili allahlara çox böyük ehtiyatla yanaşırdı. Kim bilir, bəlkə onlardan yeni bədbəxtlik, gözəgörünməz dəhşət gələ bilərdi. Ağ dış maraqla ağ allahları izləyirdi. O, ağ dərili adamlarla qarşılaşmağa qorxurdu. İlk saatlarda ağ allahları uzaqdan, xəlvətcə izləməklə kifayətlənirdi. Sonra görəndə ki, ağ allahlar öz itlərinə qarşı mülayimdirlər, onları incitmirlər, yaxın gəldi.

Fortda Ağ Diş hamının diqqətini cəlb etdi: onun canavara daha çox oxşaması dərhal bilinirdi və adamlar onu bir-birlərinə barmaqla göstərirdilər. Bu Ağ Dişi ehtiyatlı olmağa məcbur edirdi. Ona yaxınlaşmaq istəyən adamlara dişlərini qıcırdır, yan qaçırdı. Ona əl vurmaq olmurdu. Yaxşı ki, əl vura bilmirdilər.

Tezlikcə Ağ Diş bildi ki, bu allahlardan bir neçəsi həmişə fortda yaşayır. Hər iki-üç gündən bir gəmi sahilə yan alırdı (ağ adamların qüdrətini göstərən daha bir nəhəng sübut) və bir neçə saat körpünün yanında dururdu.

Allahlar gəmiylə gəlir, yenə də gəmiylə gedirdilər. Bu adamların sayı-hesabı yox idi. Birinci iki gün ərzində Ağ Diş bütün ömrü boyu gördüyü hindulardan daha çox adam gördü. Onlar hər gün gəlib Fortda hərlənir, sonra yenə çayın yuxarı hissəsinə qayıdırdılar.

Ağ allahlar qüdrətli varlıqlar olsalar da, onların itləri bir şey deyildi. Ağ Diş öz sahibləri ilə sahildə hərlənən həmin itlərlə qarşılaşanda buna tam əmin oldu. Bu itlər bir-birlərinə oxşamırdılar. Və bu itlərin heç biri boğuşmağı bacarmırdı.

Öz cinslərindən olan bütün heyvanlara nifrət bəsləyən Ağ Diş bu itlərlə də boğuşurdu. Bir neçə sıçrayışdan sonra o, dərin nifrət hissilə onların arasına girirdi: itlər o qədər yazıq, aciz görünürdülər ki! Onlar da Ağ Dişə birlikdə güc

gəlmək istəyirdilər. Amma Ağ Diş bütün məharətini və fəndlərini işə salırdı. İtlər ona hücum edərək hürür. Ağ Diş isə kənara sıçrayırdı.

İtlər onu gözdən qoyan kimi Ağ Diş yandan onlara şığıyır, ayaqlarından vurub boğazlarından yapışırdı.

Belə dişləklər tez-tez ölümlə nəticələnirdi. Onun rəqibi palçıqın üstünə sərilib hindu itlərinin ayaqları altına düşürdü. Hindu itləri də buna bənd idi. O saat bütün xıl ilə yad itə daraşılıb onu tikə-tikə edirdilər. Ağ Dişin ağına söz ola bilməzdi. O çoxdan dərk etmişdi ki, itlərini öldürəndə allahlar qəzəblənirlər. Ağ allahlar da beləydi. Buna görə də, rəqibinin ayağından vurub boğazından bir diş götürdükdən sonra aradan çıxır, həmin itin işini bitirməyə xila imkan yaradırdı. Bu vaxt ağ adamlar qaçıb gəlirdilər və öz hirsələrini xılın üstünə tökürdülər. Ağ Diş isə sudan quru çıxırdı. Adətən o, kənardan durub seyr edirdi. Onun həmcinslərini daşla, dəyənəklə, baltayla vurardılar. Əllərinə nə keçsəydi, itlərə atardılar. Ağ Diş beləcə ağıllıydı.

Amma onun qoşqu dostları da nə isə öyrənmişdilər: başa düşmüşdülər ki, gəmi sahilə yan alanda əsl kef başlayır. Budur, itlər gəmidən çıxıb qaçdılar və onlardan ikisi-üçü dərhal parça-parça edildi. Onda adamlar qalan itləri geri qovur və amansız haqq-hesab çəkirdilər. Bir dəfə

tula cinsli köpəyin gözü qabağında parçalandığını görən sahibi tapançasını çıxartdı.

O, xıldan altı it güllələdi. Ağ Diş bu hadisəni uzun müddət unutmadı. Bu, adamların qüdrətinin daha bir nümunəsi idi.

İlk günlər ağ adamların itləriylə döyüşmək sadəcə onu əyləndirirdi. Sonra o, bundan əməlli-başlı yapışdı. Onun ayrı işi olmazdı. Qrey Biver alverlə məşğul idi, varlanmışdı. Ağ Diş körpünü gözdən qoymurdu. O, hindu itlərinin azğın xılıyla birlikdə gəmilərin gəlməsini gözləyirdi. Gəmi sahilə yan alan kimi qiyamət başlanırdı. Belə gözlənilməz görüşdən başlarını itirmiş ağ adamlar özlərinə gəlincə itlər hərəsi bir tərəfə qaçıb gedir və növbəti gəmini gözləyirdilər.

Lakin Ağ Dişi xılın üzvü saymaq olmazdı. O, xila qarışmırdı, kənarında durur və heç vaxt öz müstəqilliyini itirmirdi.

Şuluqluq salmaq üçün heç də böyük əmək tələb olunmurdu. Ağ Dişin körpünün yanında olması bəs idi. Yad itlər sahilə çıxan kimi boğuşma başlayır, onlar Ağ Dişin üstünə cumurdular. İnstinkt ona beləcə hökm edirdi. İtlər Ağ Dişdə şimal cəngəlliyini hiss edir, ona naməlum qorxu, əbədi təhlükə kimi baxırdılar: onlar Ağ Dişi qaranlıqda oğrun- oğrun gəzən bir heyvan kimi

duyurdular. Bu xəlvəti cins insan tonqallarını əhatə etmişdi və itlər tonqala yaxın gələndə öz əvvəlki vərdişlərindən imtina edərəkən şimal cəngəlliyindən — tərک edilmiş və atılmış şimaldan qorxurdular. Bu qorxu hissi, şimal cəngəlliyinin qorxusu itlərə nəsilbənəsil keçmişdi. Şimal çölləri ölümlə hədələyirdi. Amma itlərin sahibləri, allahları onlara şimaldan gələn bütün canlıları öldürmək hüququ vermişdilər. Bu hüquqdan istifadə edərək onlar özlərini və allahlarını - onları öz aralarına buraxan allahlarını müdafiə edirdilər.

Buna görə də cənubdan gələn, Yukon çayının sahilinə düşən itlər Ağ Dişi görcək qızgın bir ehtirasla üstünə atılmaq və onu parçalamaq istəyirdilər. Gəlmə itlərin arasında şəhər itləri də vardı. Amma şimal çöllüyündən instinktiv qorxu hissi onlarda da vardı.

Günün günorta çağı onların rastına çıxan canavara oxşar vəhşiyə əcdadlarının gözüylə baxır və onlardan miras qalmış xatirə itlərə deyirdi ki, bu, canavardır. Və bu canavara onların cinsi əbədi düşmən kəsilibdir.

Bütün bunlardan isə Ağ Diş həzz alırdı. Əgər onun görkəmi itləri ona hücum etməyə məcbur edirdisə, çox yaxşıydı. Onlar Ağ Dişdə özlərinin layiqli ovunu görürdülər. Ağ Diş də onlara eynilə belə baxırdı.

Ağ Diş tənha mağarada ilk dəfə dünya işığıı əbəs yerə

görməmişdi. İlk döyüşlərində ağ kəklik, gəlincik və vaşaq kimi rəqiblərlə vuruşmuşdu. Onun uşaqılıq illəri Lip-lipin, bütün xılın kin-küdurətiylə nahaq yerə zəhərlənməmişdi. Əgər həyat onu başqa cür böyütsəydi, bəlkə də tamam ayrı cür olacaqdı. Düşərgədə Lip-lip olmasaydı, Ağ Diş başqa küçüklərlə dostlaşardı, itə daha çox oxşayardı və öz həmcinslərinə qarşı mehriban olardı. Gərək Qrey Biver yumşaq və mərhəmətli adam olaydı. Bəlkə o, Ağ Dişdə məhəbbət və mərhəmət hissi oyada bilərdi. Amma belə olmamışdı. Əksinə, həyat Ağ Dişlə sərt rəftar etmişdi. Və o, yırtıcı oldu, azğın bir vəhşiyə dönüb öz həmcinslərinin düşməninə çevrildi.

2

DƏLİ ALLAH

Yukon fortunda ağ dərili adamlar çox deyildi. Onlar burada çoxdan məskən salmışdılar və özlərini “qıvcırmış xəmir” adlandırırdı, bununla fəxr edirdilər. Başqa yerlərdən bura gələnləri köhnə sakinlər sevmirdilər. Gəmiylə gələn adamlar təzə adamlar sayılırdı və onlara “çeça-ko” (yəni “təzə”) deyirdilər. Təzə gələnlər bu sözü heç xoşlamırdılar. Onlar xəmiri quru maya ilə yoğururdular, bu da onlarla yerli sakinlər arasında fərq yaradırdı. İş burasında idi ki, yerli sakinlər çörəyi acxəmrə ilə bişirirdilər, çünki maya yox idi.

Nə isə, bütün bunlar bir yana, fortun sakinləri gəlmə adamlara pis baxırdılar və hər dəfə onların başına pis bir iş gələndə, buna sevinirdilər. Xüsusilə onlar Ağ Dişin və bütün azğın xıın, qərib itlərin başına min oyun açdıqlarından xoşhallanırdılar. Gəmi sahilə yan alan kimi yerli sakinlər sahilə tələsirdilər ki, qiyamətə tamaşa etsinlər. Onlar da hindu itləri kimi bundan həzz alır və Ağ Dişin döyüşlərdəki rolunu qiymətləndirirdilər.

Ancaq yerli sakinlər arasında lap çox ləzzət alan bir adam da vardı. O, sahilə yan alan gəminin fitini eşidən kimi, sahilə götürüldü. Döyüş qurtarandan sonra it xılı dağılardı. Bu adam da təəssüflənə-təəssüflənə körpüdən uzaqlaşdı. Bu adam didilmiş cənub itin ölümqabağı zingiltisini eşidəndə, xıl onu tikə-tikə edəndə sevincdən qışqırır, tullanırdı. Və hər dəfə o, Ağ Dişə həsədlə baxırdı.

Yerli sakinlər bu adama “Biyuti” (yəni “Göyçək”) deyirdilər. Və indiyə kimi heç kim onun əsl adını bilmirdi. Bu yerlərdə o, Göyçək Smit kimi tanınırdı. Düzü, onda gözəllikdən əsər-əlamət yox idi. Elə buna görə də, istehzayla “Göyçək Smit” çağırırdılar. O, həddindən anıq kifir idi. Təbiət onu yaradanda xəsislik etmişdi. Gödəkboylu bu adamın ölüvay bədənindən uzunsov başı sallanırdı. Uşaqlıqda yaşıdları onu “İynəbaş” çağırırdılar.

Smitin peysəri tamamilə yastıydı, ensiz alını

yöndəmsizdi. Sonradan təbiət, yəqin, səxavətli olmuş və Göyçək Smitə bərəlməş gözlər bəxş etmişdi. Və onun gözləri elə aralı qoyulmuşdu ki, onların arasına əlavə bir cüt göz də yerləşə bilərdi. Qalan boş sahəni doldurmaq üçün isə təbiət ona ağır alt çənəsi bəxş etmişdi. Alt çənəsi az qala sinəsinə sallanmışdı. Ola bilsin ki, bu, belə görünürdü. Ya da belə ağır yükü üstündə daşımaq üçün Göyçək Smitin boynu həddindən artıq nazik idi. O, hər cəhətdən mənfur və yazıq bir qorxaq təsiri bağışlayırdı. Təsvir daha tam və canlı olsun deyə, onu da əlavə etmək lazımdır ki, onun uzun, san dişləri vardı və nazik dodaqları arasından dişləri çölə çıxmışdı. Tüklər onun başında topa-topa yellənirdi, yanaqlarına sallananda isə dağılmış külək topasını xatırladırdı.

Sözün qıçası, Göyçək Smit kifir idi, amma bunda onun özünü günahlandırmaq olmazdı. Dünyaya belə gəlmişdi. O, fortun camaatı

üçün xörək bişirir, qab-qacaq yuyurdu və hər cür işin qulpundan yapışırdı. Fortda ona pis üz göstərmirdilər. Hətta ona, həyatda bəxti gətirməyən adam kimi yazıqları da gəlirdi. Bundan başqa, Göyçək Smitdən qorxurdular. Bu amansız qorxağın əlindən nə desən gələrdi, arxadan atılan güllə, zəhər qatılmış qəhvə də gözləmək olardı. Axı kiməsə biş- düşlə məşğul olan adam lazım idi və Göyçək

Smit də, bütün bu kəm- kəsirlərinə baxmayaraq, öz işinin öhdəsindən asanlıqla gəlirdi.

Ağ Dişin qoçaqlığına məftun olan bu adam belə idi. O, Ağ Dişə sahib olmağı arzulayırdı. Göyçək Smit Ağ Dişlə oynamağa başladı. İtona məhəl qoymadı. Smit daha inadla itə girişmək istəyəndə Ağ Diş dişlərini ona qııcırdı, tüklərini pırpızlaşdırıb qaçdı. Bu adam onun xoşuna gəlmirdi. Ağ Diş bu adamda nəsə bir qəddarlıq duyur və onu görmək belə istəmirdi. İt Smitin uzalı əlindən və qılıqlı səsinə qorxurdu.

Adi bir varlıq xeyirxahlığı və qəddarlığı sadə bir yolla qəbul edir. Xeyirxahlıq odur ki, izzət vermir, özünü azadlıq və həzz gətirir.

Xeyirxahlıq yaxşı şeydir. Pislik müsibətdir o, narahatlıq gətirir, izzət verir, təhlükə törədir. Şüursuz, altıncı hiss üzvünün köməyi ilə Ağ Diş hiss etmişdi ki, bu adamın içində nəsə bir yamanlıq gizləniş, adamı ölümlə hədələyir və ona nifrət etmək lazımdır.

Göyçək Smit Qrey Biverin komasına gələndə Ağ Diş evdəydi. Addım səslərindən Ağ Diş başa düşmüşdü ki, kimsə gəlir və tüklərini qabartmışdı. Ona uzanmaq ləzzət versə də, Smit yaxına gələn kimi dərhal durdu: canavar kimi səssizcə kənara çəkildi. Ağ Diş bu adamın Qrey Biverlə nə barədə söhbət etdiyini bilmirdi. Yalnız

sahibinin həmin adamla danışdığını görürdü. Söhbət zamanı Göyçək Smit barma- ğıyla Ağ Dişi göstərdi və Ağ Diş bu əlin lap yaxınında olduğunu bilib mırıldandı. Göyçək Smit şaqqanaq çəkdi, Ağ Diş isə tez-tez çevrilib dala baxa-baxa qaçaraq meşədə gözdən itdi.

Qrey Biver iti satmağa razı olmadı. O varlanmışdı, hər şeyi vardı. Bundan başqa, axı, belə gözəl qoşqu itini və başcını haradan tapa bilərdi!? Ağ Dişdən nə Makenzidə, nə də Yukonda var idi. Ağ Diş boğuşmanın ustasıydı. İt parçalamaq onunçun nə idi ki!.. İnsan milçəyi necə basıb öldürürsə, Ağ Diş də iti eləcə əzə bilirdi (Bu sözləri eşidəndə Göyçək Smitin gözləri parıldadı və o, acgözlüklə nazik dodaqlarım yaladı). Yox, Qrey Biverə nə qədər pul versələr də. Ağ Dişi satan deyil.

Lakin Göyçək Smit hinduları yaxşı tanıyırdı. O, tez-tez Qrey Biverə baş çəkməyə başladı və hər dəfə də gələndə qoltuğunda bir şüşə gətirirdi. Viskinin çox böyük xüsusiyyəti var — o, ehtirası oyadır. Məhz Qrey Biverdə belə bir ehtiras oyandı. Onun könlü bu acı, lakin təsirli mayeni gündən-günə daha çox istəyirdi. Və viskini içəndən sonra özünü idarə edə bilməyən Qrey Biver həmin mayeni əldə etmək üçün hər şeyə hazır idi. Əlcək və mokasinlərdən qazandığı pullar yavaş-yavaş xərclənib qurtarırdı. Pul kisəsi nə qədər boşalırdısa, Qrey Biver də

bir o qədər narahat olurdu.

Nəhayət, hər şey - pullar da, mallar da, rahatlıq da getdi. Qrey Bi- verin yalnız dəqiqəbədəqiqə artan ehtirası qalmışdı. Bu vaxt Göyçək Smit yenə Ağ Dişi satmaq söhbətini saldı. Amma bu dəfə qiymət dollarla yox, viski şüşələri ilə müəyyən edildi. Qrey Biver təklifə diqqətlə qulaq asdı. Onun axırncı sözü bu oldu:

- Tuta bilsən it sənindi...

Viski şüşələri gəldi. Lakin iki gündən sonra Göyçək Smit Qrey Biverə dedi:

- İti özün tut.

Axşam evə qayıdan Ağ Diş rahat nəfəs alıb daxmanın yanında uzandı. Qorxulu ağ allah yox idi. Son günlər o, Ağ Dişə daha çox sataşırdı və it də evdən çıxıb getməyi üstün tuturdu. Ağ Diş bu adamda necə təhlükə gizləndiyini bilmirdi, o, yalnız nəsə bir pislik hiss etmiş və bu əllərdən gen dolanmağı qərara almışdı.

Ağ Diş uzanan kimi Qrey Biver valay vura-vura ona yaxınlaşıb boynuna qayış bağladı. Sonra o, Ağ Dişin yanında oturub bir əliylə qayışın ucundan tutdu. O biri əlində Qrey Biver şüşə tutmuşdu və viski şüşəsini ağzına tutub qurtaqurtla içirdi.

Bir saat keçdi və birdən kiminsə ayaq səsləri Ağ Dişin qulağına dəydi.

Qrey Biver oturub mürgü vururdu. Ağ Diş ehtiyatla sahibinin əlindəki qayıışı dartdı, ancaq barmaqlar möhkəm sıxıldığından Qrey Biver oyandı. Smit daxmaya yaxınlaşıb Ağ Dişin yanında dayandı. Ağ Diş bu vahiməli varlığa yüngülcə mırıldadı, gözlərini onun əllərindən çəkmədi. Əllərdən biri uzanıb onun başına tərəf sallandı. Ağ Diş daha bərkdən mırıldadı. Əl yavaş-yavaş enirdi, Ağ Diş isə hirslə baxır, hiddətindən az qala boğula-boğula daha da yerə qısılırdı. Birdən onun da dişləri ağardı və kəskin metal səsi çıxararaq havada şaqquldadı. Əl vaxtında geri çəkildi. Göyçək Smit qorxdı və qəzəbləndi. Qrey Biver Ağ Dişin başına bir yumruq ilişdirdi və it yenə itaətlə torpağa qısıldı.

Ağ Diş hər iki adamın hərəkətlərinə göz qoyurdu. Smit getdi və çox keçmədi ki, əlində ağır bir dəyənəklə qayıtdı. Qrey Biver qayıışı Smitə verdi. Smit irəli yeridi, qayıış dartıldı. Ağ Diş hələ də uzanmışdı. Qrey Biver iti durğuzmaq üçün kötəklədi. Ağ Diş cəsarət edərək düz yad adamın üstünə tullandı, ancaq Smit elə bil bu hücumu gözləyirdi, dəyənək zərbəsi ilə Ağ Dişi yerə sərdi. Qrey Biver güldü və başını tərpedib bəyəndiyini bildirdi. Göyçək Smit qayıışı yenə dartdı və bu dəfə zərbədən birtəhər olmuş Ağ Diş güclə ayağa qalxdı.

İt daha tullanmadı. Ona bircə belə zərbə bəs idi ki, anlasın: ağ Allah dəyənəyi əlində boş yerə tutmayıb. Ağ

Diş ağıllıydı və tale ilə mübarizənin mənasız olduğunu görürdü. Quyruğunu qaldırıb, zingildəyə-zingildəyə Göyçək Smitin dalınca getdi. Smit ondan gözünü çəkmirdi və dəyənəyi əlində hazır saxlamışdı.

Forta gələndən sonra Smit iti bərk bağlayaraq yığılıb yatdı. Ağ Diş bir saat gözlədi, sonra qayıışı gəmirməyə başladı və heç on saniyə çəkmədi ki, o, azadlığa çıxdı. O, vaxtı boş yerə itirməmişdi: qayıış elə bil bıçaqla kəsilmişdi. Ətrafa boylana-boylana Ağ Diş tüklərini qabartdı və uladı. Sonra dönüb Qrey Biverin daxmasına tərəf qaçdı. Bu yad və qorxulu Allaha itaət etmək istəmirdi. O, Qrey Biverə bağlanmışdı və heç kəs Ağ Dişə onun kimi sahib ola bilməzdi.

Bütün sonrakı hadisələr də eynilə təkrar olundu, amma bəzi dəyişikliklərlə. Qrey Biver yenə iti bağladı və səhər Göyçək Smitə apardı. Elə buradaca Ağ Diş fərq hiss etdi. Göyçək Smit onu yaxşıca kötəklədi. Bu dəfə daha möhkəm bağlanmış Ağ Diş qəzəbdən atılıb-düşür, kötəklənirdi. Göyçək Smit dəyənək və qamçını işə salmışdı. Ağ Diş ömründə belə kötəklər yeməmişdi. Hətta Qrey Biver də onu bu qədər dəhşətli döyməmişdi.

Göyçək Smit həzz alırdı. O öz qurbanına acgözlüklə baxır, Ağ Diş ağırlardan ulayanda onun gözlərindən od çıxırdı. Smit zalım adam idi. Yalnız qorxaqlar belə

amansız olurlar. Bütün bu zərbələri və kötəkləri adamlardan itaətlə alan Ağ Diş öz hiddət və qəzəbini özündən zəif varlıqların başına töküdü. Bütün canlılar hakimiyyəti sevir, əlbəttə, içi Göyçək Smit qarışıq.

Ağ Diş nə üçün döyüldüyünü bilirdi. Qrey Biver boynuna qayış keçirib onu Göyçək Smitə təhvil verəndə, Ağ Diş başa düşmüşdü ki.

allahı ona bu adamla getməyi əmr edir. Smit forta gəlib onu bağlayanda da o bildi ki, Smit ona burada qalmağı əmr edir. Bununla belə o, hər iki Allahın hökmünə qarşı çıxmışdı və cəzaya layiq görülürdü. O, əvvəllər də yeni sahibinin yanından qaçan itlərin cəzalandırıldığını görmüşdü. Sahiblər itləri o ki var döyürdülər. Ağ Diş ağıllıydı, lakin onun içində elə qüvvələr oyanmışdı ki, bu qüvvələrin qarşısında müdriklik aciz idi. Bu qüvvələrdən biri sədaqət idi. Ağ Diş Qrey Biveri sevmirdi - bununla belə, bütün qəzəblərinə, hökmünə baxmayaraq, ona sədaqətliydi. O özüylə heç nə edə bilmirdi. O, belə doğulmuşdu. Sədaqət Ağ Dişin bütün əcdadlarının ləyaqəti, şərəfiydi və onu bütün başqa heyvanlardan fərqləndirən cəhət də bu ləyaqət idi. Canavar və iti insanın yanına gətirən, onunla dostlaşdıran da sədaqətdir. Ağ Diş kötəkləndikdən sonra forta qayıtdı. Bu dəfə Göyçək Smit onu hindusayağı - dəyənəklə birgə bağladı. Bəli, öz

Allahına qarşı çıxmaq asan deyildi. Ağ Diş buna əmin olmuşdu. Qrey Biver onun üçün Allah idi və o, Qrey Biverdən əl çəkmir, onun hökmünə qarşı çıxırdı. Qrey Biver Ağ Dişi satdısa da, amma bunun əhəmiyyəti yox idi. Ağ Diş bütün varlığıyla Qrey Biverə bağlanmışdı. Onu sahibiyə bağlayan telləri qırmaq asan deyildi.

Bir gecə bütün fort yatandan sonra Ağ Diş bağlandığı dəyəniyə gəmirməyə başladı. Dəyənek quru və bərk idi. Və itin boynuna o qədər yaxın bağlanmışdı ki, dişləri çətinliklə ona çatırdı. Dəyəniyə gəmirmək saatlarla vaxt tələb edirdi. Ağ Dişə qədər heç bir it belə iş görməmişdi, amma Ağ Diş bunu etdi və səbh tezdən boynundan sallanan dəyəneklə birlikdə fortdan qaçdı.

Ağ Diş müdrik it idi. Amma təkcə müdrik olsaydı, onu iki dəfə satan sahibi Qrey Biverin yanına təzədən qayıtmazdı. Lakin ondakı müdriklik sədaqətlə tamamlanırdı; Qrey onu üçüncü dəfə satdı. Ağ Dişin boynuna yenə qayış salındı və yenə Göyçək Smit onun dalınca gəldi. Bu dəfə də Ağ Diş xeyli kötək yedi. Qrey Biver isə ağ adamın qalxıb-enən qamçılarında sakit-sakit, laqeyd-laqeyd baxırdı. O, iti müdafiə etməyə cəhd göstərmirdi. Artıq it onunku deyildi. Bu kötəklərdən sonra Ağ Dişin salamat qalması lap möcüzəydi. Zərif cənub iti bu kötəklərə dözə bilməzdi, amma Ağ Diş dözüdü. Onu

sərt həyat məktəbi bərkitmişdi. O, həddindən artıq yaşamağa qabil olan heyvan idi və onun həyatdan bərk-bərk yapışması başqa itlərə nisbətən qat-qat güclüydü. Amma indi Ağ Diş zorla nəfəs alırdı. Heç tərənə bilmirdi və Göyçək Smit onu evə aparmaq üçün yarım saat gözləməli oldu. Sonra Ağ Diş durdu, səndirləyə-səndirləyə Göyçək Smitin dalınca forta getdi.

Bu dəfə onu zəncirlə bağladılar. Zənciri gəmirmək olmazdı. O, şalbana pərçimlənmiş dəmiri sındırmağa çalışsa da, bütün cəhdləri boşa çıxırdı. Bir neçə gündən sonra müflisləşmiş Qrey Biver özünə gəldi və Porkyupayn çayı boyunca Makkenziyə yola düşdü. Ağ Diş, insanlıq sifətini tamam itirmiş dəli bir adamın iti kimi Yukon fortunda qaldı. Bəs it dəlilik haqqında haradan bilir? Ağ Diş üçün Göyçək Smit tanrı olmuşdu - dəhşətli, qorxunc idi, amma hər halda, Allah idi. Bu, dəli bir Allah idi və Ağ Diş belə dəlilik haqqında heç nə bilmirdi. O, bircə bunu bilirdi: bu adamın əmrinə tabe olmalıdır, onun bütün şiltaqlıqları və nazıyla oynamalıdır.

3

NİFRƏT

Ağ Diş dəli Allahının əlində şeytana dönmüşdü. Allah fortun uzaq küncündə çəpər düzəldib Ağ Dişi zəncirlədi. O, iti hirsləndirir, əzabverici hücumlarla onu özündən

çıxarırdı. Allah tezliklə müəyyən etdi ki, Ağ Diş məsxərəyə dözə bilmir. Buna görə də Smit adətən öz cəza tədbirlərini qulaqbatırıcı gülüşlə bitirirdi. O, Ağ Dişi təhqir edir, məsxərəyə qoyurdu, onu barmağıyla hədələyirdi. Belə hallarda it özünü tamamilə unudurdu və onu özündən çıxaran Göyçək Smitdən də artıq dəlilik edirdi.

İndiyə kimi Ağ Diş öz cinsindən olan varlıqlara nifrət edirdi, özü də yırtıcı nifrəti bəsləyirdi. İndi o, ətrafda gördüyü hər şeyə düşmən kəsilməmişdi. Smitin təhqirləri həddini aşmış, Ağ Dişi elə qəzəbləndirmişdi ki, o, hər şeyə, hamıya dəlicəsinə nifrət edirdi. Ağ Diş öz zəncirinə, adamlara - çəpərin arasından boylanıb ona baxanlara, onlarla gələn itlərə nifrət edirdi. O, mırıldayan itlərə cavab verə bilmirdi. Ağ Diş çəpərin taxtalarına belə həqarətlə baxırdı. Lakin hər şeydən və hamıdan çox Göyçək Smitə nifrət edirdi.

Göyçək Smitin Ağ Dişlə belə rəftarında məqsədi vardı. Bir dəfə çəpərin yanına xeyli adam yığılmışdı. Göyçək Smit hasarın içinə girib Ağ Dişin yanına gəldi. Əlində dəyənək tutmuşdu. O, itin zəncirini açdı. Sahibi çıxan kimi Ağ Diş hasarın o küncündən bu küncünə vurnuxdu, ona çöldən göz qoyan adamlara mırıldamağa başladı. Ağ Diş hirsələnəndə daha gözəl olurdu. Onun uzununu beş fut, hündürlüyü isə iki fıttan çox

idi. Hər hansı yaşlı canavardan daha yekəydi: çəkisi doxsan funt olardı. İri it gövdəsi anasından gəlirəydi. Bədənində piydən əsər- əlamət yox idi. Əzələləri, sümükləri, vətərləri artıq çəkiddə deyildi, gözəl formada olan döyüşçüyə yaraşan kimi ona yaraşırdı.

Hasarın qapısı yenə açıldı. Ağ Diş dayandı. Nəse məlum olmayan əhvalat baş verirdi. Qapı geniş açılmışdı. Birdən içəri zırpı bir it saldı. Qapı o saat örtüldü. Ağ Diş belə heyvan görməmişdi. Bu, cins it idi. Amma itin əndazəsi, yırtıcı və quduz görkəmi az qala Ağ Dişi təşvişə salmışdı. O qarşısında ağac yox. dəmir yox, canlı varlıq görürdü. Acığını naməlum itin üstünə tökə bilərdi. İt başını tərpedib xırıltılı hürüşlə Ağ Dişin üstünə cumdu. Ağ Diş o yan-bu yana tullanaraq özünü qorumağa çalışdı, qəflətən onu köpək dişləri ilə didməyə imkan tapdı və yenidən yana sıçradı.

Kənardan tamaşa edənlər qışqırır, alqışlayırdılar. Göyçək Smit isə fərəhindən əsərək acgözlüklə Ağ Dişi izləyir və onun rəqibiylə haqq- hesab çəkdiyini görürdü. Yoğun, ağır tərpanişli cins it elə lap əvvəldən yaralandı və döyüş ona görə qırtardı ki. Göyçək Smit içəri girib dəyə-nəklə Ağ Dişi qovdu. Yarımcan olmuş iti isə xərkədə apardılar. Sonra mərəcdə uduzanlar pullarını verdilər. Göyçək Smit pul qazanmışdı, pullar cingildəyirdi.

O gündən Ağ Diş hasarın ətrafına adamların yığılmasını səbirsizliklə gözləyirdi. Adamların yığılması davadan xəbər verirdi, dava isə indi onun üçün öz varlığının nəyə qadir olduğunu göstərməyə yeganə vasitə idi. Qıfıl altında oturan Ağ Diş zəhər tuluğuna dönmüşdü, acığından dəlilik edir və sahibi hasardan içəri it salanda hiddətini soyudurdu. Görünür, Göyçək Smit də Ağ Dişin gücünə bələd idi. Çünki Ağ Diş belə döyüشلərdən həmişə qalib çıxırdı. Bir dəfə onun yanına bir- birinin dalınca üç it buraxdılar. Bir neçə gündən sonra isə təzəcə tutulmuş yaşlı bir canavar saldı. Üçüncü dəfə isə o, iki itlə birdən boğuşmalı oldu. Bu bütün döyüşlərdən ən amansızı idi. O, hər iki rəqibini öldürsə də, özü döyüşün sonunda zorla nəfəs alırdı.

Payızda ilk qar düşdü. Çayın üstündə buz layları göründü. Göyçək Smit özü və Ağ Diş üçün gəmiyə bilet aldı və Yukon çayı ilə Dousona üzdü. Ağ Dişin şöhrəti hər yanı dolaşırdı. O, “döyüşkən canavar” adıyla məşhurlaşmışdı, buna görə də göyertədə onun qəfəsi yanında həmişə çoxlu adam yığılırdı. O, mırıldayır, tamaşa edənlərin üstünə cumur, yaxud da sakitcə oturub soyuq bir ədavətlə, kinlə adamlara baxırdı. Bu adamlar görsən onun nifrətini qazanmışdılarım? Görən bu adamlar onun nifrətli baxışlarına layiq idilərmi? Ağ Diş özünə heç vaxt belə sual

verməzdi. O, nifrətdən başqa hiss tanımırdı və bütün varlığıyla bu mənfur hissə bağlanmışdı. Həyat cəhənnəm əzabıydı. İnsanın əlinə düşmüş hər hansı bir yırtıcı vəhşi kimi o da bağlı qala bilmirdi. Ancaq nə etmək olardı? Əsarətə dözməliydi.

Avaralar Ağ Dişdən göz çəkmir, qəfəsə çubuq dürtürdülər: o mırıldayır, onlar isə gülürdülər. İtə əsl işgəncə verirdilər. O yerdə ki heyvan ya öləcəkdi, ya da barışmalıydı. Ağ Diş şəraitə görə hərəkət edir, yaşayırdı, öz qürurunu sındırmadan yaşayırdı. Ola bilsin ki, Göyçək Smit kimi şeytanlar, axır ki. Ağ Dişin qürurunu sındırsın, amma hələ ki, onun bütün cəhdləri nəticə vermirdi.

Əgər Göyçək Smit allahın bəlasıydısa, Ağ Diş ondan da betər idi və hər iki şeytan bir-biriylə müharibə edirdi. Əvvəllər Ağ Diş insana, əlində dəyənək tutan adama itaətkarlıq göstərirdi. İndi o, daha bu ağılın yiyəsi deyildi. O. Göyçək Smiti görəni kimi azğınlaşıb özündən çıxırdı. Onlar tutaşanda Göyçək Smit dəyənəyə əl atır, iti qəfəsin küncünə tullayırdı. Yenə də Ağ Diş mırıldanır, dişlərini şaqquldadırdı. Onu qorxutmaq, toxtatmaq mümkün deyildi. Göyçək Smit istədiyi qədər Ağ Dişi döyə bilərdi, onsuz da Ağ Diş boyun əyən deyildi. Sahibi onu döyüb yorulandan sonra qəfəsdən çıxan kimi, onun dalınca ulartı eşidilir, ya da Ağ Diş qəfəsin məhəccərlərinə cumur və

kinli bir əsəblə ulayırdı.

Gəmi Dousona gəlib çatdı. Ağ Dişi qəfəslə birlikdə sahilə qoydular. Amma Dousonda da o, qəfəsdən çıxmadı, bütün günü ətrafına avara adamlar yığışdı. Elə bil Göyçək Smit öz döyüşkən canavarını sərgiyə qoymuşdu. Adamlar Ağ Dişə baxmaq üçün ona əlli sent verirdilər. Ağ Dişin rahatlığı yox idi. Yatanda durğuzurdular, adamlar da vəhşiydilər.

Ağ Diş mübarizəsinə davam edirdi. Onun rəqibləri isə o dünyalıq olurdu. O, heç vaxt məğlub olmurdu. Döyüşdə bərkimişdi. Uşaqlıqdan döyüşə-döyüşə böyümüşdü. Onun Lip-liplə və it xılıyla olan boğuşmaları hədəf getməmişdi. O, möhkəm idi, buna görə də yaşayırdı, nəfəs alırdı. Heç bir rəqib onu parçalaya bilmirdi. Öz əcdadlarının - canavarların qanını hələ də gəzdirən bəzi itlər döyüşə başlayanda sevimli fəndlərindən istifadə edirdilər. Onlar qəflətən sıçrayıb rəqibə ya qabaqdan, ya da böyükdən hücum edir, bununla da çiyinlərinə zərbə vuraraq onu arxası üstə yıxmaq istəyirdilər. Laykalar, qoşqu və qaban itləri bu fəndləri neçə dəfə işlətmişdilər. Amma Ağ Dişə bata bilmirdilər. Ağ Diş müvazinətini heç vaxt itirmirdi. Adamlar bu barədə bir- biriylə danışır, hər dəfə onun məğlub olacağına ümid edir, amma Ağ diş onların ümidlərini puça çıxarırdı.

Ağ Dişə onun misilsiz cəldliyi kömək edirdi. Rəqibinə üstün gəlməkdə məhz cəldlik kara gəlirdi. Ən təcrübəli rəqibi belə Ağ Diş kimisinə rast düşməmişdi. Ağ Dişin gözlənilməz hücumları daha təhlükəliydi. Bütün itlər boğuşmaq ərəfəsində eyni mərasimi keçirlər: dişlərini qıcırdır, pırpızlaşır və mınldayırlar. Ağ Dişin dalaşdığı bütün itlər isə ayağından vurulur, özlərinə gəlməmiş parçalanıb ölürdülər. Bu, elə sürətlə baş verirdi ki, bəzən Ağ Dişi tutub saxlayır, döyüşə birinci başlamaq üçün o biri itə şərait yaradırdılar.

Amma Ağ Dişin ən üstün cəhəti təcrübəsiydi. Ağ Dişin döyüşdən yaxşı başı çıxırdı. O, rəqiblərindən daha çox dava görmüş, boğuşmuşdu. O, hər hansı bir hücumu dəf edə bilirdi. Onun şəxsi mübarizə üsulları müxtəlif və zəngin idi, heç bir əlavəyə ehtiyacı olmurdu.

Vaxt ötürdü. Boğuşmalar yavaş-yavaş azalırdı. İt boğuşduranlar artıq Ağ Dişə layiq rəqib tapmaqda çətinlik çəkir, ümidlərini itirirdilər. Göyçək Smit isə Ağ Dişi canavarlarla döyüşdürməyə girişmişdi. Yalnız bu məqsədlə hindular tələ qurub canavar tuturdular. Ağ Dişin canavarla döyüşü isə xeyli tamaşaçı yığırdı. Günlərin birində yaşlı vaşaq gətirdilər. Bu dəfə də Ağ Diş mübarizədən salamat çıxdı. Sürət və çeviklikdə vaşaq ondan geridə qalmırdı. O, dəhşətli miyoltusu ilə birgə

dişlərini və dırnaqlarını da işə salmışdı.

Beləliklə, vəşaqla döyüşdən sonra boğuşmalar qurtardı. Ağ Diş rəqibsiz qaldı, Heç kəs onun yanına buraxmaq üçün layiqli rəqib tapa bilmirdi. O, baharacan qəfəsdə qaldı. Baharda Dousona Tim Kinnən adlı birisi gəldi. Qumarbazın biriydi. Tim özüylə buldoq iti gətirmişdi. Bu itlə Ağ Dişin döyüşü, şübhəsiz ki, olacaqdı. Şəhər sakinlərinin bəziləri üçün qarşıdakı boğuşma bütün həftə ərzində söhbətin əsl mövzusunə çevrilmişdi...

4

CAYNAQLI ÖLÜM

Göyçək Smit itin zəncirini açıb, geri çəkildi. Ağ Diş ömründə ilk dəfə olaraq döyüşə dərhal başlamadı. O, qulaqlarını şəkləyərək quruyub qalmışdı və qarşısında duran bu qəribə məxluqa maraqla baxırdı. Belə it görməmişdi. Tim Kinnən itini qabağa itələyib dedi:

- Hə tut onu!

Buldoq çox zırpıydı, ləngər vururdu. O, dairənin ortasında səmtir- ləyərək gözlərini qırpdı, sonra Ağ Dişin qabağında dayandı. Tamaşa edənlər qışqırırdılar:

— Tut onu, Çerok! Necə lazımdı, dərslərini ver onun, Çerok! Hə, di başla!

Görünür, Çerokun boğuşmağa heç həvəsi yox idi. O, başını döndərüb qışqıran adamlara baxdı və yumşaq-

yumşaq quyruğunun ucunu buladı. Çerok Ağ Dişdən qorxmurdu. Sadəcə boğuşmağa tənbəllik edirdi. Bundan başqa o, qarşısında durmuş itlə döyüşə girmək lazım olduğunu bilmirdi. Çerok rəqiblərlə görüşməyə adət etmişdi, yanına əsl döyüşkən, davakar it gətirəcəklərini gözləyirdi.

Tim Kinnən meydana girdi və buldoqun üstünə əyilib tüklərini əks tərəfə sığallamağa başladı, sonra onu yüngülcə qabağa itələdi. Bu hərəkətlər Çeroku qızışdırmalıydı. Çerok nəinki qızışdı, hətta cin atma mindi. Alçaqdan boğuş mırıltı eşidildi. Timin əl hərəkətləri itin mırıltısına səbəb olurdu. O, Çeroku qabağa itələyəndə it mırıldandı, sonra susdu. Ə! onu yenə dəydi və dəyən kimi it yenə mırıldanmağa başladı. Timin itin tüklərinə sığal çəkən hər hərəkəti yüngül təkanla qurtarırdı. Elə bil itin boğazından çıxan mırıltıya da zorla təkan verirdilər.

Ağ Diş bütün bunlara etinasız qala bilməzdi. Onun belindəki və başındakı tüklər dimdik qalxmışdı. Tim Kinnən axırıncı dəfə Çeroku qabağa itələyib geri çəkildi. Bir neçə addım ixtiyarsız irəli qaçan buldoq dayandı və əyri pəncələrini cəld ata-ata meydançanın ortasına cumdu. Elə bu an Ağ Diş onun üstünə şığıdı. Tamaşaçılar həyəcanla qışqırdılar. Ağ Diş pişik cəldliyi ilə bir sıçrayışa özü ilə rəqibi arasındakı məsafəni qət etdi və bir göz

qırpımında pişik kimi rəqibini dişlə-riylə cırıb kənara tulladı.

Buldoqun yoğun boynunda, lap qulağının dibində qan göründü. Çerok bunu hiss etmədi, heç zingildəmədi də. Dönüb Ağ Dişin dalınca qaçdı. Ağ Dişin cəldliyi və Çerokun inadı tamaşa edənlərin ehtiraslarını qızıışdırdı. Adamlar mərc gəldilər, məzənnəni qaldırdılar. Ağ Diş buldoqun üstünə bir dəfə, iki dəfə tullandı, rəqibini yenə dişləriylə didib geri sıçradı. Amma bu rəqib arxayın-arxayın onu qovurdu. Çerokun hərəkətlərində nəsə bir məqsəd vardı və bu məqsəddən onu heç nə döndərə bilməzdi. Onun bütün hərəkətləri, bütün yerləşləri də bu məqsədlə bağlıydı. O, Ağ Dişi çaşdırmışdı. Ağ Diş hələ beləsinə rast gəlməmişdi. Çerokun tükləri tamam qısaydı. Xırda bir cırmaqdan onun bədənindən qan çıxırdı. Bəs hanı onun davaya mane olan yumşaq tükləri? Canavarın dişləri onun zərif bədənində asanca batıb-çıxırdı və buldoq heç cür müdafiə oluna bilmirdi. Bəs niyə zingildəmir buldoq? Niyə bütün başqa itlər kimi hürmür? Boğuq mırıltıları saymasaq buldoq bütün dişləklərə sakitcə dözürdü və elə hey rəqibini qovurdu.

Çerok zəif deyildi. O, dönüb qaça bilirdi, meydanı fırlana bilirdi. Amma Ağ Dişə çata bilmirdi, tuta bilmirdi. Çerok da karıxıb qalmışdı. O da belə it görməmişdi. Ağ

Diş onu yaxına buraxmırdı. Amma hər iki it bir-biriylə tutaşmaq niyyətindəydi. Ağ Diş hələlik məsafə saxlayırdı, dala-qabağa tullanaraq özünü qoruyurdu. Hətta Çeroku dişləyəndən sonra dərhal geri sıçrayır, çənələrini sıxırdı.

Ağ Diş heç cür rəqibinin boğazından yapışa bilmirdi. Buldoq həddindən artıq cantıraq idi. Bundan başqa, irəli çıxmış dişləri onu yaxşı qoruyurdu. Ağ Diş onun üstünə atılır, sonra geri çəkilirdi. Bu hərəkətləri elə dəqiq və cəld edirdi ki, özünə xətər dəymirdi. Amma Çerokun bədənindəki yaralar getdikcə çoxalırdı. Onun sinəsi və başı artıq hər iki tərəfdən cırıq-cırıq olmuşdu. Qanı axırdı, buna baxmayaraq, Çerokun heç vecinə deyildi. O, inadla Ağ Dişi qovurdu və bütün bu müddət ərzində yalnız bircə dəfə dayanmışdı. Onda da anlaşılmaz nəzərlərlə adamlara baxmış, sonra isə kəsik quyruğunu bulaya-bulaya bildirmək istəmişdi ki, baxın, mən döyüşü davam etdirməyə həmişə hazırım.

Arada Ağ Diş Çerokun üstünə sıçrayıb onsuz da tikə-tikə olmuş qulağını təzədən yırtdı, sonra cəld kənara sıçradı. Çerok hirsələnib yeni təqibə başladı. Meydançanın içində qaçan Ağ Diş isə buldoqun boğazından karlı bir dişdəm götürmək istəyirdi. Buldoq az qala Ağ Dişi cənginə keçirəcəkdi, Ağ Diş vaxtında əks tərəfə tullanmasaydı, yəqin ki, xətərsiz olmayacaqdı. Bu, tamaşa edənlərin

alqışına səbəb oldu.

Vaxt ötürdü. Amma Ağ Diş Çeroku birtəhər etmişdi, tullanıb diş götürür və cəld geri çəkilmirdi. Buldoq dumanlı bir inadla təqibdən əl çəkmirdi. Gec-tez o. Ağ Dişin boğazım sənginə keçirəcək və döyüşün sonu çatacaqdı. Hələlik Çerok öz rəqibinin bütün hücumlarına təmkinlə dözürdü. Onun qısa qulaqları sallanmışdı, sinəsində və çiyində yaralar vardı. Hətta dodaqları da qanamışdı. Bütün bunları Ağ Diş etmişdi. Bu hücumların qarşısını almaq mümkün deyildi.

Ağ Diş Çeroku ayağından vurub yıxmağa çalışdı. Amma mümkün olmadı. Onların gövdələri arasında fərq böyük idi. Buldoq zırpydı, əndazəliydi. Bu dəfə Ağ Dişin bəxti gətirmədi. Çerokun ətrafına fırfıra kimi fırlanıb tullanan Ağ Diş bircə an gecikdi: rəqibi dönə bilmədi və başını kənara çəkərək çiyinini müdafiəsiz buraxdı. Ağ Diş irəli şığıdı, amma onun öz çiyini rəqibinin çiyinlərindən çox yüksəkdəydi. Ağzı boşa çıxdı, özünü saxlaya bilməyərək buldoqun belindən yel kimi sıçrayıb keçdi. İlk dəfə olaraq döyüşkən canavar müvazinətini saxlaya bilməyib yıxıldı. O, pişik kimi göydə fırlandı və yalnız bu, onu arxası üstə yerə düşməkdən saxladı. O, böyrü üstə yerə çırpıldı və dərhal ayağa qalxdı, amma gec idi. Çerok artıq dişlərini onun boğazına batırmışdı.

Tutaşma uğurlu deyildi. Çünki sinədən aşağı yerləri didmək lazım gəlirdi. Ağ Diş o yan-bu yana vurnuxur, buldoqdan yaxasını qurtarmağa çalışırdı. Onun dalınca sürünən bu ağırlıq onu özündən çıxartmışdı. Buldoq onun əl-qolunu bağlamışdı, azadlığını əlindən almışdı, elə bil o, tələyə düşmüşdü. Ağ Dişi həyat eşqi bürümüşdü. Onun bədənini qətiyyətlə azadlıq tələb edirdi. Beyni və ağı bu döyüşdə iştirak etmirdi, hər şey güc-qüvvətin ümidinə qalmışdı. İndi güc-qüvvətin özündə həyat vardı.

Ağ Diş bir saniyə belə dayanmırdı. Dala-qabağa tullanır, çapala- yırdı. Əlli funtluq bu yükü özündən rədd etməyə çalışırdı; bu yük isə daş kimi onun sinəsindən asılmışdı. Amma buldoq üçün bircə şey əhəmiyyətli, vacib idi: çənələrini aralamamalıdır. Hərdən pəncələrini yerə toxunduranda Ağ Dişə müqavimət göstərmək istəyirdi və o dəqiqə də havada fırlanır, dəlilik edən rəqibinin hər hərəkətinə tabe olurdu. İnstinkt nə deyirdisə, Çerok da o cür hərəkət edirdi. O bilirdi ki, düz hərəkət edir. Çənəni aralamaq olmazdı və yeri gəldikcə şövqdən tüklərini ürpədirdi. Belə anlarda o, hətta gözlərini yumur, ağrını vecinə almayaraq Ağ Dişi gah sağa, gah sola fırlanmağa məcbur edirdi. Bütün bunların mənası yox idi. Çerok üçün bir şey vacib idi, çənəsinin kilidini açmasın və açmırdı da...

Ağ Diş vurnuxmağı saxladı, o, tamam əldən düşmüşdü.

O, daha heç nə edə bilmirdi və heç nə başa düşmürdü. Ömrü boyu belə şeyə rast gəlməmişdi. Əvvəllər boğuşduğu itlər özlərini tamam başqa cür aparırdılar. Onlarla mübarizəyə girəndə gərək belə edəydin: yapışmaq, dişləriylə yırtmaq, geriyyə sıçramaq, yenə yapışmaq, yırtmaq və geriyyə. Ağ Diş zorla nəfəs alır, güclə ayaq üstə dururdu. Çerok dişlərini tam sıxmasa da ağırlığı onun üstünə salmışdı və Ağ Dişi arxası üstə çevirməyə çalışırdı. Ağ Diş müqavimət göstərir və hiss edirdi ki, buldoqun çənəsi onun dərisini çeynəyə-çeynəyə daha dərinə irəliləyir. Getdikcə onun çənəsi Ağ Dişin boğazına sarı gəlirdi. Buldoq nə etdiyini yaxşı bilirdi, o tutduğunu buraxmamağa çalışır, imkan düşən kimi daha çox yapışmağa cəhd edirdi. Ağ Diş sakitcə uzandı və Çero- kun əlinə fürsət düşdü, amma Ağ Diş yırtmağa başlayanda, buldoq dərhal çənələrini sıxdı.

Ağ Diş Çerokun yalnız peysərinə toxuna bilirdi. O, dişlərini onun çiyinin üstünə keçirmişdi, ancaq dərinə çeynəyə bilmirdi - bu üsul ona yad idi. Heç çənəsi də bu işin öhdəsindən gələ bilməzdi. O, Çero- ku əsəbi halda didirdi və birdən ona elə gəldi ki, vəziyyət dəyişdi. Çerok onu dalı üstə çevirdi və çənəsini sıxmamış üstünə çıxdı. Ağ Diş dal ayaqlarını əyib düşməninə iti dımaqlarıyla cırmağa başladı. Çerokun qamı yırtılmışdı, əgər bir az da gec

kənara tullansaydı, xilas ola bilməyəcəkdi. Çerok düz Ağ Dişin böyrünə düşdü.

Bu döyüş ağlagəlməz döyüş idi və ondan can qurtarmaq çətin idi. Bu döyüş taleyin amansızlığıyla zəncirlənmişdi. Çerokun dişləri yavaş-yavaş yuxarı, damarlara sarı gəlirdi. Ağ Dişi ölümdən qoruyan yalnız onun qalın dərisi və boynundakı tükləriydi. Çerok Ağ Dişin dərisini yırtmışdı, amma bu az idi, o bununla kifayətlənmir, daha dərindən tutmaq istəyirdi. O, Ağ Dişi boğurdu və döyüşkən canavarın nəfəsi get-gedə kəsilirdi.

Mübarizə demək olar ki, başa çatmaq üzrəydi. Çerokun tərəfində olanlar sevincdən nə edəcəklərini bilmirdilər və külli miqdarda pula mərc gəlirdilər. Ağ Dişin azarkeşləri isə məyus olmuşdular və təkliflərlə razılaşırdılar. Ancaq elə bir adam tapıldı ki, risk etdi; o birə qarşı əlli mərc gəldi. Bu, Göyçək Smit idi. O, meydançaya girib barmağını Ağ Dişə göstərdi və sonra kinayə ilə gülməyə başladı. Bu, öz təsirini göstərdi. Ağ Diş qəzəbindən dəli oldu. O, son gücünü toplayıb ayağa qalxdı. Ağ Diş əlli funtluq yüklə dairədə vurnuxdu, buldoq ondan əl çəkmirdi ki, çəkmirdi. Birdən Ağ Dişin qəzəbi dəhşətə döndü. Yenə onu həyat eşqi, yaşamaq ehtirası çulğadı. Ağı, bədəninə istiqamət verən ağıl özünə gəldi. O, dairə boyu qaçırdı, ləhləyir, yıxılır və yenidən duraraq tüklərini qabardır, düşməninə

itələyirdi. Amma yenə də, caynaqlı, zəncirli ölümü özündən uzaqlaşdırmaq cəhdləri boşa çıxırdı.

Nəhayət, Ağ Diş dalı üstə çevrildi buldoq cəhəngi ilə onun dərisindən tutaraq boğazına çatmağa çalışdı. Ağ Diş nəfəsini dərməyə belə macal vermədi. Gurultulu alqış səsləri qalibi salımlayır, adamlar qışqırırdılar: “Çerok! Çerok!” Çerok həvəslə kəsik quyruğunu bulayırdı. Alqışlar ona mane olmurdu. Quyruğu və çənəsi tamamilə bir-birindən asılı olmayaraq hərəkət edirdilər. Quyruğu o yan-bu yana yellənir, çənəsi isə getdikcə daha çox Ağ Dişin boğazına işləyirdi. Bu vaxt azarkeşlərin diqqəti bu əyləncədən yayındı. Uzaqdan it qovanların hay- küyü, zıncırovçuların zəng səsləri eşidildi. Göyçək Smitdən başqa hamı polisın gəlməsini bilib ehtiyatlandı. Amma çox keçmədi ki, yolda qoşquyla bir sırada qaçan iki adam görüldü. Onlar şəhərə gedirdilər, yəqin ki, hansısa kəşfiyyat ekspedisiyasından qayıdırdılar. Yad adamlar camaatı görüb itləri saxladılar. Yaxınlaşdılar.

Onlardan biri hündürboylu cavan oğlan idi. Şaxtalı havada bərk qaçdığından, təmiz qırxılmış hamar üzü qızarmışdı. O biri isə alçaq- boy, bıçlı bir kişiydi.

Ağ Diş mübarizəni dayandırmışdı. Hərdən bir əsə-əsə vurnuxurdu, lakin indi onun müqavimətlərinin xeyri yox idi. Buldoqun rəhmsiz çənəsi daha qüvvətlə onun boğazını

sıxırdı. Hava çatışmırdı. Nəfəsi getdikcə daralırdı. Əgər lap əvvəldən Çerokun dişləri onun sinəsinə bu qədər yaxın olsaydı. Ağ Dişin damarı çoxdan kəsilmişdi. Çerok ondan daha möhkəm yapışaraq boğazına yaxınlaşdı. Ancaq buna çox vaxt getdi. Çünki onun ağızı Ağ Dişin çeynənmiş dərisiylə doluydu.

Bu vaxt Göyçək Smitin vəhşi hərəkətləri olan-qalan ağılını da sıxışdırıb çıxartdı. O, Ağ Dişin açılıb-yumulan gözlərini görüb başa düşdü ki, döyüşü uduzmuşdur. Smit elə bil zəncirini qırmış it kimi Ağ Dişin üstünə şığıdı. Onu təpikləməyə başladı. Tamaşa edənlər qışqıraraq fit çaldılar. Göyçək Smit bu etirazlara məhəl qoymur. Ağ Dişi döyürdü. Bu vaxt cavan oğlan camaatı yara-yara qabağa çıxdı, hamını sağa- sola itələyə-itələyə irəli yeridi. O, meydana girəndə Göyçək Smit sağ ayağıyla növbəti zərbə endirdi. Bütün ağırlığını sol ayağı üstünə salan Smit müvazinətini itirmişdi. Elə bu an cavan oğlan onun sifətinə güclü bir yumruq ilişdirdi. Göyçək Smit özünü saxlaya bilməyib, yellənərək qarın üstünə sərələndi. Cavan oğlan adamlara üzünü tutub çımxırdı:

- Qorxaqlar! Əclaflar!

O, qəzəbindən özünü unutmuşdu. Bu qəzəb yalnız sağlam düşünsə sahibinə məxsus ola bilərdi. Onun boz gözləri gümüşü parıltıyla yanırdı. Göyçək Smit durub

qorxa-qorxa ona tərəf gəldi. Naməlum adam onun niyyətini anlamırdı. O, qarşısında duran adamın qorxaq olduğuna şübhə etmədi. Amma Smitin onunla dalaşmaq istədiyini bilib təzədən onu yerə sərđi. “Əclaf!” deyə təkrar etdi. Göyçək Smit başa düşdü ki, qarın üstündə uzanmaq daha təhlükəsizdir, buna görə də ayağa durmağa cəhd göstərmədi.

Yad adam onunla meydana girən kayura üzünü tutub dedi:

- Mətt, yaxın gəl, mənə kömək et.

Hər ikisi itlərin üstünə əyildi. Mətt Ağ Dişi Çerokun altından çəkib çıxartmağa hazırlaşdı. Cavan oğlan buldoqun dişlərini aralamağa başladı. Amma gücü çatmadı. Onun çənələrini ayırmağa çalışan adam elə hey təkrar edirdi. “Əclaf!”.

Tamaşa edənlər narahat olmuşdular. Kimsə çağırılmamış qonaqların bu hərəkətinə qəti etirazını bildirməyə başladı. Lakin yad adam başını qaldıraraq izdihama baxan kimi etiraz səsləri kəsildi.

- Əclafsınız hamınız! deyə qışqıraraq yenə işinə davam etdi.

Nəhayət, Mətt dilləndi:

- Əlləşməyə dəyməz, mister Skott... Onları beləcə heç vaxt ayıra bilmərik.

Onlar dikəlib bir-birinə sarınmış itlərə diqqətlə baxdılar. Mətt dedi:

- Qan az çıxıb. Boğazına hələ çatmayıb.

- Ona bir bax, çatacaq. Gördünüz? Lap yuxandan tutub.

Cavan adamın Ağ Dişin taleyi üçün qorxması və narahat olması getdikcə çoxalırdı. O, Çerokun başına bir-iki zərbə vurdu. Bu da kömək etmədi. Çerok kəsik quyruğunu bulaya-bulaya anlatmaq istəyirdi ki, bu zərbələrin mənasını yaxşı dərk edir. Amma o öz borcunu axıra kimi yerinə yetirəcək, Ağ Dişin boğazından qopmayacaq.

Skott əsəbi halda camaata üzünü tutub qışqırdı:

- Nə durmusuz? Kömək edin görək!

Amma heç kim yerindən tərpənmədi. Tamaşa edənlər ona zəhərli sözlər yağdırmağa başladılar.

198

Mətt dedi:

- Bəlkə onun cəhənginə bir şey soxaq?..

Skott əlini kəməmindən asılmış tapança qoburuna atdı. Tapançasını çıxarıb lüləsini buldoqun dişləri arasına soxmağa çalışdı. Çox əlləşdi, lıttta polad lülənin Çerokun dişlərinə dəyən taqqıltısı da eşidilirdi. O, kayurla birlikdə dizi üstə oturaraq itlərin üstünə əyilmişdi.

Tim Kinnən meydançaya girdi. O, Skotta yanaşıb onun çiyinə toxundu və hədələyici səslə dedi:

Hey, itin dişini sındırma!

Skott tapançasının lüləsini Çerokun cəhənginə dürtərək cavab verdi:

- Lap boynunu sındıracağam onun!

Dedim ki, dişini sındırma! - Tim Kinnən yenə təkid etdi. Bu dəfəki səşində daha çox hədə-qorxu vardı.

Lakin o, Skottu qorxuda bilmədi. Skott tapançasıyla itin cəhəngini qurdalaya-qurdalaya başım qaldırıb soyuqqanlıqla soruşdu:

- Sizin itinizdi?

Tim Kinnən bumunun altında nəşə donquldandı.

- Onda itin dişlərini aralayın.

- Bura bax, mərhəmətli dost, - deyə Tim acıqla dilləndi. - Bu, bir elə asan iş deyil. Bilmirəm nə edim.

- Onda rədd olun! Mane olmayın! Görmürsünüz məşğulam?!

Tim getmədi, amma Skott da daha ona məhəl qoymadı. Skott

birtəhər lüləni buldoqun dişləri arasına dürtüdü. Nəhayət, Skott ehtiyatla, yavaş-yavaş buldoqun çənəsini aralamağa başladı. Mətt isə Ağ Dişin qırışmış dərisini buldoqun cəhəngindən çıxartdı.

Skot Timə əmr etdi:

- İtinizi tutun!

Çerokun sahibi əmrə tabe olaraq əyilib ikiəlli itini tutdu.

- Hə, burax görüm! - deyə Skot son dəfə güc verdi. İtlər bir-birin- dən ayrıldılar. Buldoq acıqlı-acıqlı müqavimət göstərirdi.

- Aparm onu buradan! - deyə Skott əmr etdi və Tim Kinnən Çeroku camaat toplaşan yerə apardı.

Ağ Diş qalxmaq istədi. Ancaq gücdən düşmüş ayaqları sözünə baxmadı, büküldü. O qarın üstünə sərildi. Onun yarıyumulu gözləri dumanlandı, alt çənəsi sallanmışdı, dili çölə çıxmışdı... Boğulmuş it kimiydi. Mətt ona diqqətlə baxdı:

- Yarımcan olub, amma nəfəsi gəlir.

Göyçək Smit qalxıb Ağ Dişə yaxınlaşdı.

Skott soruşdu:

- Yaxşı qoşqu it neçəyə olur, Mətt?

Diz üstə çökmüş kayur bir an fikirləşib cavab verdi:

- Üç yüz dollara!

- Bəs beləsi, yarımcan olanı? - deyə ayağını Ağ Dişə toxundurub soruşdu. Çarvadar dedi:

- Yüz əlliyə!

Skott Göyçək Smitə Tərəf çönüb dedi:

- Eşitdiniz, vəhşi? Mən sizin itinizi yüz əlli dollara alıram.

Skott pul kisəsini açıb pulları saydı. Göyçək Smit qollarını çarpaz- layıb pulları götürməkdən imtina etdi.

- Satmıram, - dedi.

Skott təkid etdi:

- Satacaqsınız, dedim. Çünki onu mən alıram. Alın pulu. İt mənimdi. Göyçək Smit əlləri qoynunda geri çəkildi. Skott onun üstünə yeridi və yumruğunu yellətdi.

Göyçək Smit başını çiyinə salladı və mızıldandı:

- İt mənimdi.

Skott onun sözünü kəsdi:

- Siz itin sahibi olmaq hüququnuzu itirmisiniz. Götürün pulunuzu, yoxsa bir yumruq da yeyərsiniz.

- Yaxşı, yaxşı, - Smit kəkələdi. - Ancaq siz məni məcbur edirsiniz. Bu itin qiyməti yoxdu.

- Düzdü, - deyə Skott pulları ona ötürə-ötürə cavab verdi. - Hər bir insanın öz hüququ var. Amma sizin yoxunuzdur. Siz insan deyilsiz, vəhşisiz, vəhşi.

- Göyçək Smit onu hədələdi:

- Dousona qayıda bilsəm, sizinlə orada haqq-hesab çəkərəm.

- Kəs səsini! Bir də ağzını açsan, Dousona meyitin

gedəcək. Bildin?!

Smit dodaqaltı nəsə donquldandı.

Skott daha da qəzəbləndi. Qışqırdı:

- Anlamadın?..

- Hə, hə, başa düşdüm, - deyə Smit ondan aralanıb səndirlədi.

- Necə?

- Bəli, ser, - deyə Smit bağırdı.

Adamlar arasından kimsə qışqırdı:

- Ehtiyatlı ol! Özünü gözlə ha! O dişləyir! Qapır!

Camaatdan şaqqanaq qopdu.

Skott Göyçək Smitdən aralanıb hələ də Ağ Dişlə əlləşən kayura yaxınlaşdı.

Adamların bəzisi çıxıb getdi, bəziləri isə dəstə-dəstə yığışib Skot- ta göz qoyur və öz aralarında nəsə söhbət edirdilər.

Tim Kinnən dəstələrdən birini yaxınlaşıb soruşdu:

- Bu hərif kimdi belə?

Kimsə dilləndi:

- Uidon Skottdur...

Nə yuvanın quşudu?

- Mühəndisdi. Qızıl mədənlərinin mühəndisi. O, yerli əhalidən özünə tanış tapıb. İstəyirsənsə başm ağrıməsın, ona baş qoşma. Mədənin rəisi onun dostudu.

Tim kinnən dilləndi:

- O saat bildim ki, karlı adamdır. Yox, yaxşısı budur beləsindən

gen gəzəsən...

5

İNADKAR

Uidon Skott ümitsiz halda dedi:

Yox, belə alınmayacaq!

O, yanını yerə basıb oturdu və özü kimi ümitsiz halda çiyinlərini çəkən kayura baxdı. İkisi də nəzərlərini Ağ Dişə yönəltdi. Ağ Diş tüklərini qabardıb mırıldanaraq zəncirdən dartınır, qoşqudan açılmış itlərə çatmaq istəyirdi. İtlər Məttədən necə lazımdı dərs almışdılar - dəyənək dərsi və buna görə də Ağ Dişə baş qoşmamağı üstün tutdular. Onlar tamam kənarda uzanmışdılar və adama elə gəlirdi ki. Ağ Dişi saya salmışdılar.

Skott dilləndi:

- Hə... Xalis canavardı. Canavarı öyrətmək olar?

- Bilmək olmaz hələ... - deyə Məti etiraz etdi. - Bəlkə canavardan çox itin tökdüklərini yığışdırıb? Nə isə... Amma mən bir şeyə qəti əminəm...

201_L

Kayur susdu və başım sirli-sirli Muzhayd dağlarına torof yırğaladı.

Skott onun sözünü kosib hirslə dedi:

Məni hövsolodon çıxarına. No var. de golsin...

Kayur çiyininin üstündən baş barmağı ilo arxadakı Ağ Dişi göstörüb dedi:

- Onun canavar, ya it olması vacib deyil. Yalnız onu əhliləşdirmək istuy iblor.

Ola bilməz!

Deyirəm sizə ki, onu ohliloşdimiok istəyiblər, hətta qoşquda da olub. Gəlin, yaxından baxıı. Sinəsində xalta yerləri var, sürtülüb.

Düzdii, Göyçək Smitdəı əvvəl o, qoşqu iti olub...

Gəlsənə, biz də qoşaq?

- Qoşaq deyirsən, qoşaq da...

Amma az keçmədi ki. bu istək söndü və Skott başını yelləyib dedi:

İki hoftədi bizimlodi, deyəsən lap qəddarlaşıb, azğınlaşıb.

Mətt təklif verdi:

- Gəlsənə onu zəncirdən açaq. Görək no olur, hə?

Skott inamsızlıqla ona baxdı.

Mətt davam etdi:

Düz deyirəm, vallah. Onsuz da si/, onu bir dəfə buraxmaq istəmişiniz. Gəlin bir də yoxlayaq. Amma dəyəənəyi də götürün ha...

Yaxşı, indi sun gör bir şey edə bilirsənmi?

Kayur dəyənək götiirdii, bağlanmış Ağ Dişin yanına gəldi. Canavar balası dəyənəyə göz qoyurdu. Elə bil şir onu qovan adamın qırmancına baxırdı.

- Görün, gözlərini dəyənəyə necə zilləyib, Mətt dedi. Bu, yaxşı əlamətdir. Demək, o qədər axmaq it deyil. Nə qədər ki əlimdə dəyənək var, üstümə tullanmaz. Səfeh-zad deyil ki...

Məttin əli Ağ Dişin boynuna yaxınlaşan kiini o, tüklərini qabardıb mınıldadı, sonra yerə qısıldı. Gözlərini Məttədən çəkmədən onun əlindəki dəyənəyə də diqqətlə baxdı. Mətt cəld zənciri açdı və geri çəkildi. Ağ Diş azadlığa çıxdığına inanmırdı. Neçə ay idi ki, zəncirdəydi. Göyçək Smit onu alan gündən yalnız illərlə döyüşdürəndən-döyüşdürənə zəncirdən açırdı. Qalan günləri zəncirli qalırdı.

Bos indi o, neyləsin? Bəlkə allahlar onun başına yenə növbəti bir oyun açmaq istəyirlər? Ağ Diş ehtiyatla bir-iki addım atdı və hər dəqiqə hücum gözlədi. O no etməyi, özünü necə aparmağı bilmirdi. Azad lığı yadırgamışdı. Hor halda yaxşısı budur, onu izləyən allahlardan bir az aralı dursun, komanın o biri küncünə çəkilsin. Bclo do eldi vo hor şey yaxşı qurtardı.

Qaçmaz ki? - deyo Skotl soruşdu.

Motl çiyinlərini çəkdi.

Risk yaxşı şeydi!

Yazıq! Hor şeydən çox, o, insan nəvazişinə möhtaedir, - Skottun itə yazığı gəldi, o, komaya girdi, ət gətirib Ağ Dişə atdı. Ağ Diş kənara sıçradı və inamsızlıqla uzaqdan əl tikəsinə baxdı.

Birdən Mətt qışqırdı:

Dayan, Meyeə!

(iee idi. Meyeə ətin üstünə cımdı, qamarlayıb götürəndə Ağ Diş sürətlə şığıdı, onun ayaqlarından vurub yıxdı. Motl irəli cumdu. Ağ Diş artıq öz işini görmüşdü. Meyeə zorla qalxdı. Boğazından axan qan qarın üstünü qızartdı.

Skott tələsik söylədi:

1 leyif Meyeədən, amma əəb oldu onunçün!

Mətt təpiklə Ağ Dişi vurmaq istədi. Lakin canavar balası bir-neçə sıçrayış etdi, dişlərini şaqqıldatdı, çığırtı qopdu. Ağ Diş hiddətlə ulayıb geri çəkildi, Mətt isə əyilib dişlənmiş ayağına baxdı.

Dişlədi axır ki... dedi və cırılmış şalvarını və alt paltarını göstərdi. Orada qan dairəsi vardı.

Skott səsini yavaşladıb dedi:

Sənə dedim axı, bunun xeyri yoxdu. Bu itdən ötri'ı çox yanırıdın. İt mənim do başımdan çıxmır. Nə olar, başqa yol

yoxdur.

Bu sözlərdən sonra o, tapançasını çıxartdı, güllə dolu barabanı hərlədi.

Qulaq asın, mister Skotl, Mətt yalvardı. Bu itin başına Allah bilir nələr gəlib. Axı birdən-birə onu ram elmək olmaz. Ona vaxt verin...

Meyəə bir bax, Skott dedi.

Kayur çolaq olmuş ilə baxdı. İt qan içində qarını üstünə sərilmişdi və görünür son nəfəsi gəcib-gəlirdi.

Əcəb oldu onunçün. Mister Skotl, siz özünüz belə dediniz. Özgə tikəsinə göz dikənin axırı faciəli olar. Belə də gözləmək olardı. Bircə qəpiyim də olsa, yeməyini döyüşsüz özgəsinə verən itə qıymaram.

Özünüə bir baxın, Mətt. İtlərlə məsələ aydıncı, qurtarmaq lazımdı.

- Mənə də əcəb oldu, - deyə Mətt köksünü ötürdü. - Axı onu niyə vurdu? Siz özünüz dediniz ki, o, düzgün hərəkət edir. Demək, onu vurmaq lazım deyildi.

- Gəlsənə, bu iti güllələyək, savab iş görərik, - deyə Skott təkid etdi. - Onsuz da onu əhliləşdirən deyilik!

- Mister Skott, gəl bu yazığa vaxt verək. Qoy görək özünü necə aparır. Bizim olunca it nələr çəkib, nələr gəlib başına, bir Allah bilir. Gəlin sınaqdan keçirək. Əgər etimadı doğrultmasa, mən özüm onu güllələyəcəyəm.

- Elə mən də onu öldürmək istəmirəm, - deyə, Skott tapançasını yerə qoydu. - Qoy gəzsin, baxaq görək, xoşluqla onu ram edə biləcə- yikmi? Bu saat bir də yoxlayım.

O, Ağ Dişə yaxınlaşdı və onunla mülayim-mülayim, astadan danışmağa başladı.

Mətt dedi:

- Dəyənek götürün, hər ehtimala qarşı!

Skott dəyənek götürmədi və Ağ Dişin etibarını qazanmaq məqsədilə onu dilə tutmağa başladı. Ağ Diş təklənmişdi. O, bu Allahın itini yırtmışdı, dostunu da dişləmişdi. Onu ən ağır cəzadan başqa nə gözləyə bilərdi? Hər halda o, barışığa girmədi. Tükləri dimdik qalxdı, bədəni gərildi, hər şeyə hazır dayandı. Sonra dişlərini qıcadıb diqqətlə ona tərəf gələn Skotta baxdı. Skottun əlində heç nə yox idi və Ağ Diş onu özünə lap yaxın buraxdı. Allahın əli onun başı üstünə endi. Ağ Diş büzüşüb torpağa qısıldı. Bax, təhlükə də, satqınlıq da elə burada gizlənmişdi. Allah əllərinin məğlubedilməz hökmranlığı ona yaxşı bəlli idi. Buna baxmayaraq tükünə toxunmağa dözə bilmirdi. O, daha qəzəblə mınıldadı, lap yerə qısıldı. Əl isə aşağı enirdi. Canavar balası bu əli dişləmək istəmirdi, təhlükəyə mətanətlə dözürdü. O, hələ ki, instinktlə mübarizə apara bilirdi - həyatın ac ehtirasıyla

mübarizə apara bilirdi.

Skott əmin idi ki, bir şey olsa, əlini tez çəkə biləcək. Amma bu gün ona bir şey məlum oldu: Ağ Diş qıvrılan ilan kimi sürətlə və dəqiq sıçrayıb sanca bilir.

Skott bu qəfil hücumdan çığırdı və sol əli ilə dişlənmiş sağ əlini tutdu. Mətt ucadan söydü və onun yanma qaçdı. Ağ Diş geri süründü və tüklərini pırpızlaşdırıb dişlərini şaqqılatdı, hədələyici baxışlarla adamları süzdü. Yəqin ki, onu indi daha dəhşətli kötəklər gözləyirdi. Göyçək Smitin kötəklərindən də dəhşətli kötəklər.

Skott birdən qışqırdı:

- Dayan, nə edirsən?

Mətt artıq komaya cumub tufəngini götürmüş və astanada durmuşdu. O, yavaş-yavaş, arxayınca dilləndi:

- Söz vermişdim, yerinə yetirməliyəm. Dedim iti güllələyəcəyəm, demək güllələyəcəyəm...

- Yox, əl saxla.

- Dedim ki, güllələyəcəyəm, vəssalam! Baxarsız!

İndi Skott Ağ Dişi müdafiə edirdi.

- Özün dedin ki, qoy yoxlayaq, vaxt verək. Axı biz təzəcə başlamışıq. Birdəfəlik olmaz axı. Gör bir, bax ona!

Onlara baxan Ağ Diş elə qəzəblə mırıldayırdı ki, damarda qan donurdu. O, Skotta yox, kayura hiddətlənmişdi.

Mətt ucadan dilləndi:

- Hə, nə deyirsiniz?

Skott tələsik cavab verdi:

- Bir gör, necə başa düşür! Bicin biridi, tüfəngi də bizdən yaxşı tanıyır. Belə ağıllı iti saxlamağa dəyər. Silahı qoy yerinə.

- Yaxşı. Gözləyək də... - Deyə Mətt silahı kötöklərə dayadı. - Siz Allah, bir ona baxın.

Ağ Diş sakitləşib mırıltısını kəsdi.

- Bir də götür tüfəngi, baxaq görək nə edir.

Mətt silahı götürdü. Ağ Diş yenə mınıldadı. Mətt tüfəngdən aralanan kimi Ağ Diş dişlərini gizlətdi.

- Hə, bir dəfə də elə. Çox maraqlıdı, vallah.

Məti silahı götürüb yavaş-yavaş çiyinə qaldırdı. Ağ Diş dərhal mırıldadı, Tüfəng yuxarı qalxdıqca onun mırıltısı da güclənirdi. Mətt lüləni ona tərəf döndərməmiş Ağ Diş kənara sıçrayıb komanın dalında gizləndi. Mətt ağ qarını nişan almışdı - itin durduğu yer boş idi.

Kayur yavaş-yavaş silahı endirdi, dönüb öz sahibinə baxdı.

- Düz deyirsiniz, mister Skott! İt çox ağıllıdı. Onu öldürmək olmaz, heyifdi...

MƏHƏBBƏT DƏRSİ

Uidon Skottun yaxınlaşdığını görən Ağ Diş tüklərini qabardıb mırıldadı. Bununla demək istəyirdi ki, cəzaya dözməyəcək. Skottun dişlənmiş əli bintlə bağlanmışdı və o hadisədən bir neçə gün keçmişdi. Ağ Diş yanında saxlamışdı ki, allahlar bəzən cəzanı təxirə salırlar, indi o öz əməlinə görə cəzalanacağını gözləyirdi. Başqa cür ola da bilməzdi. O, naşükürlük edərək müqəddəs sayılan Allahın üzünə qayıtmışdı, toxunulmaz Allahı, özü də ağ dərili Allahı dişləmişdi. Allahlarla uzun müddət münasibəti, oturub-durmasından qazandığı təcrübəyə əsasən bilirdi ki, onu ən ağır cəza tədbiri gözləyir.

Allah onun lap qabağında oturdu. Bu o qədər də təhlükəli deyildi. Adətən cəza verəndə allahlar ayaq üstə olurlar. Bundan başqa, bu Allahın əlində nə dəyənək, nə qamçı, nə də silah vardı. Ağ Diş özü azadlığa buraxılmışdı. Ona nə zəncir, nə dəyənəkli qayış bağlanmışdı. Allah ayağa durana qədər Ağ Diş götürülüb qaça bilərdi. İndi isə gözləmək lazım idi. Görək axırı nə olacaq...

Allah tamamilə sakit-sakit oturmuşdu. Heç ayağa durmağa cəhd də göstərmirdi. Ağ Dişin qəzəbli mırıltısı yavaş-yavaş zingiltiyə əvəz olundu və sonra zingilti də kəsildi. Elə bu vaxt Allah danışmağa başladı. Ağ Dişin peysərindəki tüklər dimdik qalxdı, mırıldandı. Lakin Allah

yenə sakit-sakit danışmağa başladı. Heç bir qəfil hərəkət etmədən canavar balasını dilə tutmağa başladı.

Ağ Diş də onun səsinin ahənginə uyğun olaraq mırıldanmağa başladı, sözlərlə mırıltı arasında qəribə bir ritm yarandı. Lakin insanın səsi kəsilmək bilmirdi. Hələ heç kəs Ağ Dişlə bu adam kimi danışmamışdı. Yumşaq, sakitləşdirici səsdə bir zəriflik vardı və bu zəriflik Ağ Dişin içində nəsə ilıq bir şey oyadırdı. O, instinktinin əleyhinə çıxaraq qeyri- ixtiyari öz yeni Allahına inam duymağa başlamışdı. Ağ Dişin içində öz təhlükəsiz həyatına inam hissi baş qaldırmışdı - insanlarla qarşılıqlı münasibətdə olduğu müddətdə bu inamı heç vaxt hiss etməmişdi.

Allah çox danışdı, sonra durub getdi. O, komanın qapısı ağzında dayananda Ağ Diş şübhəli nəzərlərlə ona baxdı. Onun əlində nə dəyənək, nə silah, nə də qamçı vardı. Sağlam əlini arxasında gizlətməmişdi. O, gəlib yenə Ağ Dişin bir-iki addımlığında oturdu və ona ət uzatdı. Qulaqlarını şəkləyən Ağ Diş şübhəylə ət tikəsinə baxdı, eyni zamanda gözlərini allahdan da çəkməli - hər dəqiqə təhlükə gözləyən sərvaxtlığını itirmədi. Amma cəza tədbiri hələ də təxirə salınırdı. Allah hələlik yalnız ona ət, yemək verirdi. Ət də ki, qətiyyəən qorxulu deyildi. Ağ Diş isə hələ də şübhə edir, ona uzadılmış ət tikəsini götürmürdü. Skottun əli isə lap onun bumunun yanındaıdı. Allahlar

müdrük olurlar. Kim bilir, ilk baxışdan xətərsiz görünən bu bir tikə ət parçasında hansı məkr gizlənmişdir? Öz təcrübəsindən Ağ Diş yaxşı bilirdi ki, (bu, əsasən qadınlarla bağlıydı) ət və cəza tamamilə ayrı-ayrı şeylərdir və onlar hardasa bir-biiylə gizlinco əlaqədirlər. Bu əlaqə yaxşı şey vəd etmirdi.

Nəhayət, Allah ət düz Ağ Dişin ayaqlarının altına, qarın üstünə tulladı. Canavar balası gözlərini Allahdan çəkmədən ət iylədi. Heç bir hadisə baş vermədi. Ağ Diş ət götürüb yedi. Allah daha bir ət parçası uzatdı. Bu dəfə də canavar balası onun əlindən ətı almadı, Allah yenə qarın üstünə tulladı. Beləcə bu əməliyyat bir neçə dəfə təkrar olundu. Axır ki, bir dəfə Allah ətı qarın üstünə atmaqdan imtina etdi və əlində saxlayıb inadla Ağ Dişə təklif etdi.

Ət dadıydı. Ağ Diş isə acından ölürdü. O, yavaş-yavaş, ehtiyatla insanın lap yanına gəldi və ətı onun əlindən aldı. Ağ Diş Skottan gözünü çəkmirdi, boynunu uzadıb sinəsini qısdı, peysərindəki tüklər qabardı, boğazından mırıltı səsləri çıxdı, elə bil insandan çəkinirdi və bununla demək istəyirdi ki, zarafat etmək yersizdir. Ağ Diş ətı yedi və ona heç nə olmadı. Beləliklə tədricən o, bütün ət parçasını yedi. Deməli, cəza təxirə salınmışdı.

Ağ Diş üz-gözünü yalayıb duraraq bundan sonra nə baş verəcəyini gözlədi. Allah danışırdı. Onun səsində

mərhmət, nəvaziş vardı. Ağ Diş isə bu hisslərdən uzaq idi. Bu hisslər ona qərribə görünürdü. İnsan nəvazişi onun bütün vücudunu görünməz, bilinməz duyğularla çulğayırdı. O, qərribə bir rahatlıq hiss edirdi. Varlığında, bütün daxilində nəsə bir ehtiyac, tələbat ödənirdi, nəsə, hansı bir boşluqsa dolurdu. Sonra yenə onda instinkt oyandı, ötən günlərin təcrübəsi ona yenə təhlükədən qorunmağı yada saldı. Allahlar kələkbazdı; öz məqsədlərinə çatmaq üçün hansı yolu seçəcəklərini qabaqcadan bilmək, tapmaq çətindir.

Bu belədir! Məkrli əl onun başının üstünə uzanır. Amma Allah yenə danışır. Onun səsində yumşaqlıq var, nəvaziş var. Əldə gizlənən təhlükəyə baxmayaraq səs inam oyadır. Səsin bütün zərifliyinə baxmayaraq, əl qorxu, təhlükə vəd edir. Bir-birinə zidd duyğular, hisslər Ağ Dişin içində oyanmışdı və mübarizə aparırdılar. Elə bil bu saat düşmən qüvvələri onu parça-parça edib öldürməyə hazırdı. Ancaq öldürə bilməyəcəkdilər. Çünki Ağ Diş onların qarşısını almaq üçün ağlasığmaz güc sərf edəcəkdə.

Ağ Diş özüylə barışdı: o mırıldayıb qulaqlarını şəkldi, amma Skottu dişləmədi, ondan qaçmadı. Əl aşağı endi. Əl ilə Ağ Dişin başı arasında məsafə lap qısalmışdı. Budur, axır ki, Allahın əli onun dimdik qalxmış tüklərinə toxundu. Ağ Diş yerə qısıldı. Əl də onun dalınca, daha möhkəm

sıxıldı. Ağ Diş büzüşüb, az qala titrəyirdi, amma özünü ələ aldı. Əlin ona toxunmasından əzab çəkirdi, bu əl onun instinktini zorlayırdı. Bircə günün içində insan əlindən aldığı ağrıları ömrü boyu unuda bilmirdi. Lakin Allahın hökmü beləydi və o, hər şeyi etdi ki, canavar balasını öz hökmünə tabe etsin.

Əl qalxıb-enir, canavar balasını tumarlayır, sığal çəkirdi. Beləcə bir neçə dəfə qalxıb-endi və əl qalxan kimi Ağ Dişin tükləri də dimdik olurdu. Hər dəfə əl enəndə Ağ Dişin qulaqları büzüşür, o, yüngülcə mırıldanırdı. Ağ Diş Allahı xəbərdar etmək məqsədilə mırıldanır, hər an zərbəyə cavab verməyə hazır olduğunu bildirirdi. Kim bilir, Allahın həqiqi niyyətləri nə vaxt məlum olacaqdı?! Onun mülayim, zərif səsi hər an dəyişə, qəzəbli qışqırtı ilə əvəzlənə bilərdi, bu zərif və sığal çəkən barmaqlar isə yumula bilərdi, məngənə kimi sıxılıb Ağ Dişə göz açmağa aman verməzdi.

Lakin Allahın sözləri, danışığı hələlik mülayim idi. Əli də qalxıb- enir, Ağ Dişin tüklərini sığallayırdı. Bu sığalda heç bir pis niyyət yox idi. İnstinkt belə hərəkətin əleyhinəydi, o hər cür rəftarı sıxma-boğmaya salırdı. Hər halda Ağ Diş fiziki ağrılar görmədi. Əksinə, bu sığallar ona ləzzət verməyə başladı. Tədricən Allahın əli onun qulaqlarına tərəf yaxınlaşır, ehtiyatla onların dibini qaşıyırdı.

Xoş duyğular, hisslər daha da artır, çoxalırdı. Bununla belə, qorxu hissi də Ağ Dişdən əl çəkmirdi. O, yenə təşvişə düşür, nəşə bir şey olacağını düşünür, gah iztirab çəkəcəyini, gah da həzz alacağını gözləyirdi. Bu, hisslərin hansının üstün gələcəyindən asılı idi.

- Eh, lənət şeytana!

Mətt birdən dilləndi. O, əlində çirkab su ilə dolu ləyən komadan çıxdı və suyu qar üstünə atmaq istəyəndə Uidon Skottun Ağ Dişi sıgalladığını gördü. Ağ Diş onun səsinə eşidən kimi geriye sıçrayıb qəzəblə mırıldadı.

Mətt öz sahibinə baxdı və etirazla başını buladı:

- Üzr istəyirəm, mister, - dedi. - Siz qurd ürəyi yemisiz, nədir?

Uidon Skott gülümsədi. Qalib gəlmiş adamlar kimi durub Ağ Dişin üstünə əyildi. O, canavar balasını nəvazişlə dilə tutdu, sonra əlini yavaş-yavaş uzadıb onun başım tumarladı. Ağ Diş bu sıgala təmkinlə dözürdü, amma şəhəvtlə baxırdı, özü də onu sıgallayan adama yox, komanın qapısı ağzında duran Məttə baxırdı.

Kayur donquldandı.

— Mister Skott siz birinci dərəcəli mühəndis olsanız da, bəlkə də, həyatınızın yarısını itirmisiniz, gərək uşaq vaxtı evdən qaçıb sirkə gedəydiniz.

Ağ Diş mırıldadı, Məttin səsini eşidib qeyzləndi, amma bu dəfə geri sıçramadı...

Və bu, əvvəlki həyatın, böyük nifrətin sonu, yeni həyatın başlanğıcı idi. Ağ Diş üçün yeni, məğlubedilməz, gözəl həyat başlanmışdı. Bu işdən ötrü Uidon Skott hədsiz dözümlü və əmək sərf etdi. Ağ Diş işə instinktin hökmünə üstün gələrək öz təcrübəsinin ziddinə getmədi, həyatın ona öyrətdiyi hər şeydən imtina etməli oldu.

K.eçmiş bütün yeniliyə təkçə mane olmurdu, onun öyrəndiyi indiki yeni həyatı həm də inkar edirdi. Sözü qıyası. Ağ Dişdən onu əhatə edən mühitdən nəhayətsiz dərəcədə baş çıxarmaq məharəti tələb olunurdu. Bu, Göyçək Smitin hökmünə könüllü tabe olmaqdan, şimal cəngəlliklərindən gəlib ona boyun əyməkdən asan deyildi. O vaxt Ağ Diş olsa-olsa kiçik idi, hələ bərkiməmişdi, həyatı qəbul edə bilmirdi. İndi hər şey başqa cür idi. Ötən günlər Ağ Dişə həddindən artıq sərt dərs vermişdi, əvvəlki həyat onu sərt, amansız etmişdi, onu yırtıcı, döyüşkən canavara çevirmişdi, bu canavar heç kəsi sevmirdi və heç kəsin məhəbbətini qazanmamışdı. Yenidən doğulmaq işə çətin idi - gərək öz daxilində bütöv bir dönüş, dəyişiklik edəydi, bütün köhnə adətlərindən, vərdislərindən əl çəkəydi; indi ondan bu tələb olunurdu. Artıq gənclik illəri arxada qalmışdı. Çeviklik getmişdi, yumşaq dərisi bərki-

yib qartımış, dəmir kimi düyünlənmişdi, dartılmırdı, vərdişlər isə həmişəlik özünü aparmaq qaydalarını və tələbatını müəyyən etmişdilər.

Hər halda, yeni şəraitə düşmüş Ağ Diş yenə ona öz bildiyi kimi uyğunlaşmağa başladı. Şərait ondakı amansızlığı yumşaldıb yatırmış, ona daha bir real forma vermişdi. Lap dəqiq desək, hər şey Uidon Skottdan asılıydı. O, Ağ Dişin lap dərin hissələrini dindirmişdi, canavar balasının mürğüləmiş və oğurlanıb məhv edilmiş ən xırda, zərif hissələrini öz nəvazişi gücünə oyatmışdı. Ağ Diş sevginin nə demək olduğunu anlamışdı. Sevgi onun təəşşüq hissini əlindən almışdı - allahlarla ünsiyyətdə bu hiss onun ən ilıq, ən məhrəm hissi sayılırdı.

Əlbəttə, məhəbbət bu günün işi deyil. Təəşşüq hissindən doğulmuş məhəbbət tədricən inkişaf edirdi. Yeni Allahı Ağ Dişin xoşuna gəlirdi, canavar balası ondan qaçmırdı. O, indi azad gəzib-dolanırdı. Yeni Allahının yanında yaşamaq Göyçək Smitin qəfəsində can çürüt-məkdən qat-qat yaxşıydı. Bundan başqa, Ağ Diş tanrısız keçinə bilmirdi. İnsanın hökmünü başı üstündə hiss etmək onun üçün ehtiyaca çevrilmişdi. İnsandan asılı olmaq möhürü ona lap əvvəldən, şimal cəngəllikləri ilə vidalaşdığı gündən vurulmuşdu. Həmin gün Qrey Biverin ayaqlarına sürünmüş, ona itaətkarlıq göstərmişdi. Bu

pozulmaz möhür ikinci dəfə ona aclıqdan sonra şimal cəngəlliklərindən qayıdanda və Qrey Biverin qəsəbəsindəki balıq iyini duyanda yenidən vurulmuşdu.

Ağ Diş yeni sahibinin yanında qaldı, çünki o, allahsız keçinə bilməzdi. Çünki Skott Göyçək Smitdən yaxşıydı. O öz yeni Allahına sədaqət göstərmək naminə təsərrüfat şeylərini qorumağı boynuna götürdü. O, komanın ətrafında hərlənirdi. Belə hallarda qoşqu itləri yatardı və Uidon Skottun gecikmiş qonağı gələndə Ağ Dişlə qarşılaşar, ev sahibi gəlib çıxana qədər özünü dəyənəklə Ağ Dişdən qoruyardı.

Tezliklə Ağ Diş oğruları təmiz adamlardan ayıraraq seçməyi öyrəndi. Başa düşdü ki, gələn adamın hərəkətlərindən və özünü aparmasından çox şey asılıdır. O adam ki möhkəm addımlarla düz qapıya tərəf gəlirdi, həmin adama toxunmurdu. Bununla belə, ta qapı açılıb gələn qonaq ev sahibi tərəfindən qarşılanmayınca onu gözdən qoymurdu. Amma kim ki, yavaş addımlarla, dolaylı yolla, gözə görünməmək üçün oğrun-oğrun gəlirdi, vəssalam. Ağ Diş ona aman verməzdi və həmin adam işə dabanına tüpürüb gözdən itənəcən qaçardı.

Uidon Skott bütün olub-keçənlərə sonsuz dözümlü və mətanət göstərdiyinə görə Ağ Dişi mükafatlandırmağı qərara almışdı. Daha doğrusu, insanın onun qarşısındakı

günahını yumaq istəyirdi. Bu, Skottun prinsipi idi, onun vicdanının səsiydi. O hiss edirdi ki, insanlar Ağ Dişə borclu qalıblar, bu borcu qaytarmaq lazımdı. Buna görə də o, Ağ Dişə daha çox nəvaziş göstərməyə çalışırdı. O özünə öhdəlik götürərək hər gün Ağ Dişi sığallayır, onu nəvazişli sözlərlə oxşayırdı. İlk günlər bu nəvaziş Ağ Dişi cinləndirir, şübhələndirirdi. Lakin tədricən canavar balası bu nəvazişdən həzz almağa başladı. Amma bir vərdisindən Ağ Diş heç cür əl çəkə bilmirdi; insanın əli ona toxunan kimi mırıldamağa başlayırdı və Skott çıxıb gedənə kimi səsinə kəsmirdi. Lakin bu mırıltılarda təzə ahənglər əmələ gəlmişdi. Əlbəttə, yad adam bunu duya bilməzdi. Onunçün Ağ Dişin mırıltısı ibtidai vəhşinin nəriltiliydi və bu nəriltidən insanın damarlarındakı qan da donurdu. Ağ Dişin anasıyla birgə mağarada yaşadıkları vaxt, hiddət və qəzəbin ilk ehtirasları doğulduğu günlərdən indiyəcən onun boğazından çıxan mırıltı yoğunlaşmışdı və daha o öz hisslərini başqa cür ifadə edə bilmirdi. Buna baxmayaraq, Skottun həssas qulağı bu azğın nərədə yeni ahənglər ayırd etmişdi. Bu ahənglər yalnız Skotta pıçıldayırdı ki, it həzz alır.

Günlər ötürdü. Təəşşüqdən doğulan sevgi gündən-günə güclənir, möhkəmlənirdi. Ağ Diş bu sevgini şüursuz surət olsa da hiss etməyə başladı. Məhəbbət özünü, öz

boşluğunu doldurmaqda ona kömək edirdi. Məhəbbət onun mənəvi tələbatına çevrilmişdi. O, özüylə həyəcan, ağrı gətirmişdi; bu həyəcan və ağrılar yeni Allahın sığılından sonra azalırdı.

Bu anlarda o sevgi sevinc gətirir, tükənməz bir sevinclə Ağ Dışın bütün vücudunu lərzəyə salırdı. Allah durub gedən kimi ağrılar, həyəcanlar başlayır və Ağ Dışın içində yenə boşluq yaranırdı. Bu boşluq sanki aclıq ehtirasından doğurdu və bu ehtirası söndürmək tələb olunurdu.

Ağ Dış yavaş-yavaş özünə gəlirdi. Yaşının ahıl çağma, həyatın verdiyi amansızlıq dərsinə baxmayaraq, Ağ Dışın xasiyyətində günbəgün yeni əlamətlər yaranırdı. Onun içində qeyri-adi hisslər, oyanışlar baş qaldırmışdı. İndi özünü tamam başqa cür aparırdı. Hər şeydən əvvəl. Ağ Dışın narahatlıqdan və ağrıdan zəhləsi gedir, hər vasitəylə onlardan gen durmağa çalışırdı. İndi hər şey başqa cür idi, yeni Allahın xətrinə o, hər narahatlığa və ağrıya dözürdü. Məsələn, səhərlər yemək axtarmaq əvəzinə, yaxud xəlvət bir guşədə uzanmaq əvəzinə o, Skottun gəlişini gözləyərkən saatlarla soyuq artırmada dayanırdı. Gecə yarıdan keçəndə Skott evə qayıdardı, bu vaxt Ağ Dış qar içində eşilmiş ilıq yuvasından çıxar, sahibini qarşılardı. Bütün bunlar yalnız xoş söz. mehriban nəvazişdən ötrüydü. O, hətta yeməyi unudardı. Yemək yadına da

düşməzdi. Onun üçün Allahın yanında olmaq hər şey idi, bütün həyatının mənasıydı. Təki öz allahından xoş söz eşitsin, nəvaziş duysun və onunla birlikdə addımlasın.

İtaət öz yerini sevgiyə vermişdi. Məhəbbət Ağ Dişdə elə dərin hisslər yaratmışdı ki, itaət heç vaxt bunu edə bilməzdi. Ağ Diş sevgiyə sevgiyə cavab verirdi. O, Allaha, təmiz, müqəddəs allaha rast gəlmişdi və bu allahın yanında günəşdən işıq udan bitki kimi çiçək açmışdı. Ağ Diş öz hisslərini izhar edə bilmirdi. O, artıq cavan deyildi və bunun üçün çox ağırlaşmışdı. Uzun müddət tənha gəzməsi onu dözümlü və qaşqabaqlı eləmişdi. Onun qaraqabaq təbiəti çoxillik təcrübəsinin nəticəsiydi. Hürməyi bacarmırdı və öz sahibini, allahını hürməklə salamlamağı öyrənə bilmirdi. Ağ Diş heç vaxt sahibinin gözüne girməz, özünü şirin salmaq, məhəbbətinin izharı üçün atılıb düşməzdi. Heç vaxt sahibinin qabağına yüyürməzdi, bir kənarda durub gözlərdi. Amma həmişə, hər an gözləyirdi. Onun sevgisi lal-kar idi, bu sevgini ürəyində, canında məftunluqla gəzdirirdi. Ağ Dişin səmimi hisslərini yalnız sahibinin hər bir hərəkətini izləyən gözlərindən oxumaq olardı. Skott ona baxıb danışanda Ağ Diş sıxılar, bütün vücudunu çulğamış sevgi hissini ifadə etməyi bacarmazdı.

Ağ Diş yeni həyata alışmağa başlamışdı. O, başa

düşmüşdü ki, sahibinin itlərinə toxunmaq olmaz. Amma onun əsl xasiyyəti özünü göstərirdi. İtlər yeni başçının gücünə bələd olmuşdular. Buna görə, itlər Ağ Dişdən yan qaçırdılar. Ağ Diş xılın içinə girən kimi itlər ona yol verir, itaət edirdilər.

O, Məttədə belə öyrəşdi. Uidon Skott Ağ Dişi nadir hallarda yedirirdi. Bu iş Məttə tapşırılmışdı. Ağ Dişə məlum idi ki, yeyəcəyi xörək öz sahibinin, Məttə itin qayğısını çəkməyi tapşıran sahibinin çörəyidi. Kayur bir dəfə Ağ Dişi başqa itlərlə birgə kirşəyə qoşmaq istədi. Baş tutmadı. Yalnız Uidon Skott işə qarışandan sonra Ağ Diş tabe oldu. Skott xaltanı onun başına keçirib qoşquya bağladı və özü də kirşədə oturdu. Ağ Diş başa düşdü ki, onun sahibi başqa itləri idarə edən kayu- run onu da idarə etməyini istəyir.

Makkenziyə gedən kirşələrdən fərqli olaraq, Klondayk kirşələrinin ayaqları olur. Qoşqunun xüsusiyyəti burada tamam aynadır. İtlər bir- birinə yelpikvan bağlanmırlar. Burada, Klondaykda, başçı həqiqətən başçıdır. Birinci yerdə ən ağıllı, başa düşən, güclü iti — bütün xılın qorxduğu və qulaq asdığı iti bağlayırlar. Ağ Diş də tezliklə bu yerin sahibi oldu. Bu yeri Ağ Diş özü seçmişdi, Məttə söyməkdən çəkinməyib, ilk yoxlamadan sonra Ağ Dişin bu yerə layiq olmasını təsdiq etdi. Bütün günü qoşquda qaçan

Ağ Diş gecələr sahibinin mülkünü qorumağı da

212

yaddan çıxarmırdı. Beləliklə o, Skotta sədaqətlə, itaətlə qulluq edirdi. Buna görə də Ağ Diş qoşqudakı itlərin hamısından qiymətliydi.

Bir dəfə hətta Mətt dilləndi:

- Mister Skott, sizə deyim ki, bu itə yüz əlli dollar verməyiniz lap əla oldu. Göyçək Smiti yaman həriflədiniz. Hələ ağzına da bir yumruq ilişdirdiniz...

Boz gözləri yenə qəzəblə parıldayan Skott hirsle donquldandı: “Əclafdı o!”

Yazda Ağ Dişə böyük kədər üz verdi, onun sahibi xəborsiz-ətər- siz, qəflətən yoxa çıxmışdı. Dəqiq desək, xəbərdarlıq edilmişdi, amma Ağ Dişin bunu xəbərdarlıq kimi başa düşmək təcrübəsi yox idi. O öz şeylərini yığıb çamadana qoyan adamdan nə gözləyə bilərdi axı? Sonralar ona məlum oldu ki, adamın yır-yığış edib şeyləri çamadana qoyması onun səfərə çıxmasını bildirir. Amma o vaxt Ağ Dişdə bir damcı da şübhə yeri qalmamışdı. Həmişəki kimi həmin gecə Ağ Diş sahibinin yolunu gözlədi. Gecə yarı külək qalxdı. Ağ Diş komanın arxasında soyuqdan daldalandı, tanış addım səslərini eşitmək arzusuyla burada uzanıb mürgü vurdu. Amma gecədən xeyli keçmiş onu narahatlıq bürüdü və komanın dalından

çıxıb gözləməyə başladı.

Skott gəlib çıxmadı. Səhər qapı açıldı və Mətt artırmada göründü. Ağ Diş həsrətlə, intizarla kayura baxdı, sanki bununla soruşmaq istəyirdi ki, hanı Skott? Günlər bir-birini əvəz edirdi, Skottdan isə xəbər- ətər yox idi. Ağ Diş, xəstəlik nə olduğunu bilməyən Ağ Diş xəstələndi. O, çox xarab olmuşdu. Axırda Mətt onu komaya gətirdi. Bundan başqa, Mətt öz sahibinə məktub yazıb Ağ Diş haqqında bir neçə kəlmə bildirdi. Yukon çayı sahilindəki Sirkl şəhərində Skott oxudu:

“Lənətə gəlmiş canavar işləməkdən boyun qaçırır. Heç nə yemir, lap üzülüb. İtlər onunla yola getmir. Sizin hara getdiyinizi bilmək istəyir. Mən isə onu dilə tutmağı bacarmıram. Qorxuram ki, ölsün...”

Mətt hər şeyi düz yazmışdı. Ağ Diş darıxırdı, qəribsəmişdi. Heç nə yemirdi. Ona hücum edəndə o, əks həmlə etmirdi. Komadakı peçin yanında uzanmışdı, yeməyə həvəsi ölmüşdü. Məttə və dünyada hər şeyə qarşı marağı ölmüşdü. Mətt onunla nəvazişlə danışmağa çalışırdısa da, ona heç nə təsir etmir, tutqun gözlərini ona tuşlayır, sonra başını yenə qabaq pəncələrinin üstünə uzadırdı.

Lakin bir dəfə gecə vaxtı Mətt oturub dodaqlarını tərpedərək pıçiltıyla, kəkələyə-kəkələyə nəsə dua

oxuyurdu. Birdən Ağ Dişin xəfif zingiltisi diqqəti cəlb etdi. Ağ Diş yerindən durub qulaqlarını şəkklədi, qapıya boylanaraq diqqət kəsildi. Bir az sonra Mətt addım səsləri eşitdi. Qapı açıldı və Uidon Skott içəri girdi. Onlar görüşdülər. Skott ətrafa boylanıb soruşdu:

- Bəs canavar hanı?

Canavar peçin böyründə durmuşdu. O, qabağa qaçmadı, başqa itlər kimi özünü sahibinin əl-ayağına sürtmədi. Eləcə durub vəcdlə öz Allahına baxdı.

Mətt çımxırdı:

- Lənət şeytana! Onun quyruğunu bulamasma bax bir!

Skott otağın ortasına gəlib Ağ Dişi yanına çağırırdı. Ağ Diş onun üstünə yüyürmədi, amma çağırışa dərhal əməl elədi. Hərəkətlərində utancaqlıq vardı, gözlərindən isə nəşə təzə, anlaşılmaz bir ifadə oxunurdu: gözlərində dərin sevgi hissi alovlanırdı.

Mətt dedi:

- Siz gedəndən sonra mənə heç vaxt bu cür baxmayıb...

Lakin Skott heç nə eşitmirdi. O, Ağ Dişin qabağında dizləri üstə oturub onu oxşayırdı, qulağının dibini qaşırır, sinəsini, belini tumarla- yırdı, yüngülcə qıdıqlayırdı. Ağ Diş astadan mırıldayır, əvvəlki günlərə nisbətən indi onun

mırıltılarında daha yumşaq əlamətlər aydınca duyulurdu.

Bu hələ harasıydı! Zahirə çıxmağa can atan dərin məhəbbət hissini bildirməyə sevinc necə kömək edərmiş! Ağ Diş boynunu uzadıb başını öz sahibinin qolu altına saldı. Beləcə özünü gizlədib mırıltısını kəsdi, sahibmə daha çox sığındı.

Hər iki adam bir-birinə baxdı. Skottun gözləri doldu.

Mətt heyrət içində qışqırdı:

- Demədim sizə, hə?..

Az sonra Mətt özünə gəlib əlavə etdi:

- Mən bilirdim ki, bu, canavar deyil. Xalis itdir. Ona bax, ona bax!

Sahibinin sevgisinə öyrəşən Ağ Diş Skottun qayıtmasıyla özünə gəldi. Komada daha iki gecə qalıb artırmaya çıxdı. İtlər onun şan-şöhrətini artıq unutmuşdular. Elə bilirdilər ki, Ağ Diş zəifləyərək vecsiz itə çevrilib. Odur ki, Ağ Diş artırmada görünən kimi hər tərəfdən onun üstünə cumdular.

- Ay səni, zibil! - deyə Mətt özündən razı halda donquldandı və bu mənzərəni qapının ağzından izləməyə başladı.

- Onların nazı ilə oynama. Hə, canavar, göstər görüm zorunu. Tez elə!!!

Ağ Dişin belə təsəlliyə ehtiyacı yox idi. Sevimli sahibinin qayıdıb gəlməsi kifayət etmişdi. Damarlarında yenidən ecazkar, coşqun həyat qaynamağa başlamışdı. O döyüşürdü və öz sevincinin yeganə ifadəsini döyüşdə tapmışdı.

Döyüşün sonu aydın idi: itlər qaçıb pərən-pərən düşdülər. Onlar komaya qayıdanda artıq qaranlıq düşmüşdü və sıxıla-sıxıla Ağ Dişə öz itaətlərini bildirdilər.

Başı ilə sahibinə sığınmağı öyrənən Ağ Diş tez-tez öz hisslərini bu yolla bildirirdi. Bu, hədd idi və bu həddi aşmırdı. O hər şeydən çox öz başını qoruyurdu və başına toxunanda dözə bilmirdi. Bəli, şimal cəngəlliyi onu belə öyrətmişdi: quyuya düşməkdən qorx! Hər şeydən - ağrı və xətər gətirən hər şeydən qorx! İnstinkt ondan sərbəstlik tələb edirdi. İndi isə başını sahibinin qoltuğuna soxan Ağ Diş özü könüllü olaraq tamam köməksiz vəziyyətdə idi. Bununla sahibinə olan sonsuz inamını, hədsiz itaətkarlığını bildirirdi. Sanki bununla demək istəyirdi: “Sənin əlindəyəm. Nə istəyirsən mənimlə edə bilərsən”.

Bir gün evə qayıdan Skott bütün gecəni Məttlə kart oynadı. Mətt sayırdı:

- On beş-iki, on beş-dörd, bu da iki...

Elə bu vaxt bayırdan çıxırtı və boğuşma səsləri gəldi. Onlar ani olaraq bir-birlərinə baxıb cəld qalxdılar. Mətt

dedi:

- Canavardı...Kimisə parçalayır.

Dəhşətli inilti səsləri onları qapıya cummağa məcbur etdi. Artırmaya çıxan Skott qışqırdı:

- Fənəri yandır, bəri tut!

Mətt əlində lampa onun dalına düşdü, lampa işığında onlar arxası üstə qarın içinə sərələnməmiş bir adam gördülər. O, sifətini və sinəsini əlləriylə örtmüşdü. Ağ Dişdən qorunmağa çalışırdı. Bu, ona kömək etmişdi. Ağ Dişin qəzəbi aşib-daşır, yad adamın boğazından yapışmaq istəyirdi. Yad adamın geydiyi gödəkcənin qolları, göy köynəyi ilə birgə alt köynəyi də yırtıq-yırtıq olmuşdu, dişlənmiş əlləri qanlı idi.

Skott və Kayur bütün bunları bircə anda nəzərdən keçirdilər. Skott Ağ Dişin boynundan yapışib onu geri çəkdi. Ağ Diş mırıltıyla irəli cumdu, amma sahibini dişləmədi və onun sərt qışqırtısından sonra sakit oldu.

Mətt yaralanmış adama kömək clodi. O, ayağa qalxdı və elini sifətindən çəkdi. Göyçək Smit idi. Kayur pərt halda geri çəkildi. İşıqdan gözləri qamaşan Göyçək Smit üzünü çevirdi. Ağ Dişi görən kimi üz- gözü dəhşətdən-əyildi.

Bu vaxt kayur qar üstündə nəşə olduğunu gördü. O, lampasını yaxınlaşdırıb çəkməsinin ucuyla yerə düşmüş

polad zənciri və yoğun dəyənəyi tərپətdi.

Uidon Skott başını tərپətdi. Onlar dinib-danışmadılar. Kayur Göyçək Smitin çiyindənən tutub üzünü geri çevirdi. I lər şey aydın idi. Göyçək Smit var gücü ilə qaçmağa başladı.

Skott Ağ Dişi tumarlayıb dedi:

- Səni aparmaq istəyirdi, hə? Sən də razı olmadın? Mə. deməli bu cavan oğlan yanıldı...

- Yazıq elə bildi ki. bu cəhənnəm onun üst-başına təkülüb, deyə Mətt güldü.

Ağ Diş isə mırıldayırdı. Az sonra qabarmış tükləri yatdı... və bu hiddətli mırıltı içində az qala itib-batan səsinin zərif ahəngi daha aydın eşidilməyə başladı.

Beşinci hiss

ƏHLİLƏŞMİŞ CANAVAR I

UZAQ SƏYAHƏT

Nəsə olacağını Ağ Diş qabaqcadan duymuşdu. Yaxınlaşan hadisənin xəbəri hansı gözəgörünməz yollasa gəlib ona çatmışdı. Günah allahların özündə oldu, özləri Ağ Dişi şübhələndirmişdilər. Canavar balası duyuyq düşmüşdü. Əlbəttə, bu. allahların ağına gəlmirdi, amma onların niyyəti artıq itə bəlli idi. Ağ Diş komanın artırmasına çıxmır, içəri girmirdi. Bilirdi ki, adamlar nəsə etmək istəyirlər.

Şam yeməyi vaxtı kayur dedi:

- Eşidirsiniz? Bu nə səsdir?

Skott qulaq verdi. Qapı arxasından astadan ağlamağı xatırladan həyəcanlı zingilti səsi gəldi. Sonra aydın oldu ki, Ağ Diş qapını iyləyir və bununla arxayın olmaq istəyir ki, onun sahibi evdədir, keçən dəfəki kimi heç yerə gizlicə getməyib.

Kayur dilləndi:

- Nəsə hiss edib deyəsən...

Uidon Skott Məttə yalvarıcı nəzərlərlə baxdı, lakin dediyi sözlər gözlərinin ifadəsi ilə uyuşmadı.

- Kaliforniyaya canavar aparacağam?..

- Mən də elə onu deyirdim. Canavar hara. Kaliforniyaya getdi hara?

Amma bu sözlər Skottun ürəyinə yatmadı. Ona elə gəlirdi ki, Məttə onu məzəmmət edir. Dedi:

Ağ dərili adamların itləri onunla yola getməyəcək. O, hamısını parçalayacaq. Pullarımı ancaq cərimə verməyə sərf etsəm də, polis onu məndən alacaq, onunla öz bildiyi kimi haqq-hesab çəkəcək.

Vallah, o yırtıcının biridi... deyə kayur təsdiq etdi.

Skott şübhəli-şübhəli onu süzdü. Sonra qətiyyətlə bildirdi:

Bu, mümkün deyil!

Əlbəttə, mister, mümkün olan iş deyil, Mətt razılaşdı.
— Gərək ona baxmağa da ayrıca adam tapasız...

Skottun bütün tərəddüdləri yox oldu. O, sevinclə başını yellədi. Ətrafı bürümüş sakitlikdə Ağ Dışın zingiltisi eşidilirdi. O, qapını iyləyir, az qala, ağlamsınırdı. Mətt dedi:

- O, sizə yaman öyrəşib, mister!

Skott birdən coşdu:

- Mətt, bəsdə çərənledin! Özüm bilərəm!

- Mən bir söz demirəm ki. Ancaq...

- Nə ancaq, ancaq?!

- Ancaq, - kayur pıçıldadı, sonra birdən hirsə əlavə etdi. - Özünüzdən niyə çıxırsınız? Sizə baxan deyər ki, doğrudan da, başınızı itir— misiniz...

Uidon Skott bir an özüylə vuruşdu, sonra lap yumşaq tərzdə dedi:

- Düz deyirsən, Mətt! Heç özüm də bilmirəm nə edim. Bədbəxtlik də burasındadır... Yox, əşi, iti özümlə götürmək lap səfehlik olar.

- Sizinlə tamamilə razıyam, - deyə Mətt təsdiq etdi, amma onun sözləri bu dəfə də sahibinin ürəyincə olmadı. Sonra elə bil heç nə olmayıbmiş kimi Mətt sözünə davam etdi:

- Axı sizin getməyinizi o, haradan bilir? Bax, bunu

başə düşə bilmirəm.

Skott qəmli-qəmli başını yelləyib:

- Elə mən özüm də başə düşürəm, — dedi.

Səhərisi gün Ağ Diş açıq qapıdan boylanıb sahibinin yola hazırlaşdığını, pal-paltarını həmin lənətə gəlmiş çamadana yığdığını gördü. Sahibiylə kayur komaya girib-çixırdılar və komanın sakit həyatı pozulmuşdu. Ağ Dişdə daha heç bir şübhə yeri qalmadı. O, çoxdan bu kədəri duymuşdu, indi isə məlum olmuşdu ki, ona bədbəxtlik üz verəcək. Allah yenə aradan çıxmağa hazırlaşdı. Birinci dəfə aradan çıxanda onu özüylə aparmamışdı, yəqin bu dəfə də belə edəcəkdi.

Bu gecə Ağ Diş lap canavar kimi ulamağa başladı. O, ağzını göyə, ulduzlara tutub ulayırdı, uşaqlıqda olduğu kimi öz kədərini beləcə onlara bildirirdi. Bir dəfə də belə ulamışdı. O vaxt şimal cəngəlliyindən qaçıb düşərgəyə gələndə Qrey Biverin daxmasının yerində bir yığın zibil görmüşdü. Onda da beləcə ulamışdı.

Komada təzəcə yatmaq istəyirdilər. Mətt dilləndi:

- O, yenə heç nə yemir...

Uidon Skott nəsə donquldandı və adyalı başına çəkdi.

- Keçən dəfə xiffətdən üzülmüşdü, bu dəfə, yəqin ki, öləcək...

O biri çarpayıda uzanan Skott adyalın altından

çıxmırdı:

- Bəsdı çərənlədin! Qoca arvadlar kimi elə hey deyınırsən!

- Tamamilə düzdür, - deyə kayur cavab verdi. Skottun ürəyinə damdı ki, kayur ona altdan-altdan gülür.

Ertəsi gün Ağ Dişin narahatlığı və təşvişi daha da artmışdı. O öz sahibini dabanbasma izləyirdi. Skott komaya girəndə Ağ Diş artırmaya cumdu. O, qapının arasından ortaya tökülmüş şeyləri gördü. Çamadandan başqa, bir yeşik və iki böyük çanta da vardı. Mətt sahibinin adyalını və dəri paltarlarını kətan torbaya yığırdı. Ağ Diş bunu görüb dişlərini qıcırtmağa başladı.

Tezliklə komaya iki hindu gəldi. Ağ Diş onları da diqqətlə izləməyə başladı. Hindular şeyləri çiyinlərinə alıb Məttin dalınca tərədən aşağı düşdülər. Mətt çamadanı və kətan torbanı götürmüşdü. Bir azdan Mətt qayıtdı. Skott artırmaya çıxıb Ağ Dişi komaya çağırdı.

- Ay səni, yazıqcıgəz! - deyə Skott nəvazişlə itə baxdı, sonra onun qulağının dibini qıdıqladı, belini sıgalladı. - Hə, dostum, gedirəm. Səni belə uzaq yola apara bilmərəm. Di sağ ol, salamat qal, gəl vidalaşaq. Hə, mırılta görüm, mırılta...

218

Ağ Dişdən səs çıxmadı. Bunun əvəzində o, sahibinə

kədərli, incik bir baxışla nəzər saldı, başını onun qoltuğunda gizlətdi.

- Vaxtdı, mister! Fit verildi, - deyə Mətt sahibini səslədi. Yukon çayından gəminin fiti eşidilirdi.

- Bəsdi vidalaşdınız! Qabaq qapıları bağlamağı unutmayın. Mən dal qapıdan çıxacağam! Tələsin!

Hər iki qapı eyni vaxtda örtüldü və Mətt komanın o biri böyründən çıxana kimi Skott artırmada gözlədi. Qapı arxasından yavaşdan zingilti eşidildi, bu, ağlamaq səsinə oxşayırdı. Sonra Ağ Diş bumunu qapının astanasına dürtərək havanı dərindən sinəsinə çəkməyə başladı.

- Ondan muğayət ol, Mətt! - deyə Skott dərəni enəndə tapşırırdı. - Mənə onun haqqında yaz.

- Hökmən, - deyə kayur cavab verdi. - Dayanın!.. Eşidirsiniz?..

Skott ayaq saxladı. Ağ Diş ulayırdı. O, sahibinin meyiti üstündə

ulayan itlər kimi ulayırdı. Bu ulartıda dərin kədər vardı. Bu ulartı gah qəlbi göynədən iniltiyə dönür, gah fəryad qoparıb, gah da əvvəlki məhzunluqla təzədən başlayırdı.

“Avrora” gəmisi bu il ilk dəfə Klondaykdan yola düşürdü. Göyərtəsi sənişinlə doluydu. Qızıl axtarmaqdan gələn bu adamlardan bəzilərinin bəxti gətirmişdi. Bəzilərini isə “Qızıl yürüşü” var-yoxdan çıxarıb məyus

etmişdi. Bu adamların hamısı vaxtilə bu yerlərə can atdıqları kimi, eləcə də burdan çıxıb gedirdilər. Taxta körpünün üstündə duran Skott Məttlə vidalaşdı. Kayur sahilə düşmək istəyirdi ki, birdən gözləri Göyertənin içində nəyəsə sataşdı. O, əlini Skotta uzatmamış boylandı. Ağ Diş onlardan bir neçə addım aralı oturmuşdu, həsrətlə öz sahibinə baxırdı. Mətt astadan söydü. Skott heç nə anlamadı, itə tərəf qanrıldı.

- Siz qabaq tərəfdən qapını bağlamışdınız?

Skott başını tərpətdi və:

- Bəs dal qapını necə? - deyə soruşdu.

- Əlbəttə, bağlamışdım, - Mətt hirsələndi.

Ağ Diş büzüşüb qulaqlarını şəkələdi, amma yaxın gəlməyib kənarda oturdu.

- Çarəm nədi? Gərək özümlə aparım...

Mətt Ağ Dişə tərəf addımladı. İt kənara sıçradı. Kayur onun dalınca yüyürdü, amma Ağ Diş sərnişinlərin ayaqları arasından sivişib keçdi. Canavar balası o yan-bu yana qaçır, göyertəni dolaşır, kayur

,<=5^, 219

onu tuta bilmirdi. Skott çağırən kimi Ağ Diş itaətlə ona sarı gəldi. Kayur gileyləndi:

- Onu nə qədər yedirtmişəm! Gör heç mənə yaxın gəlir?! Siz onu yedirtmisiniz ki?! Pah atonnan, hardan bildi

ki, sahib sizsiniz?!

Ağ Dişə sığal çəkən Skott birdən əyilib onun ağzındakı təzə kəsikləri və gözləri arasındakı dərin yaraları göstərdi. Mətt əli ilə itin qarnını yoxladı.

- Ay səni, pəncərəni yaddan çıxarmışsıq. Baxın, qamı da kəsik- kəsik olub. Yəqin ki, pəncərəni sındırıb qaçıb.

Uidon Skott eşitmirdi. Nəsə fikirləşdi. “Avrora” gəmisi axırncı tltini fışıldatdı. Sərnişinləri ötürənlər tələm-tələsik sahilə endilər. Mətt dəsmalını çıxarıb Ağ Dişin yaralarını sarımaq istədi. Skott onun əlindən tutub dedi:

- Salamət qal, Mətt! Əlvida. Görünür sənə canavar haqqında məktub yazmaq lazım gəlməyəcək. Mən...

- Necə? - kayur qışqırdı. - Yəni götürürsünüz onu?..

- Elədir ki, var... Dəsmalını qoy cibinə. Özüm onun haqqında sənə yazaram...

Mətt taxta körpünün üstündə dayandı.

- Oranın havasına dözə bilməyəcək! İstidə itin tüklərini qırxın haa!..

Taxta trapı göyərtəyə çəkдилər. “Avrora” sahildən aralandı. Uidon

Skott əlini yelləyib Məttlə sağollaşdı, sonra üzünü yanında duran Ağ Dişə çevirdi.

- Hə, indi nə qədər xətrindi mınlda! Mırıl da dedim sənə, əclaf!

Bu sözləri deyə-deyə Skott Ağ Dişi nəzərdən keçirə-keçirə qulaqlarının dibini qaşıyırdı. Canavar balası sahibinin ayaqları arasına sığınmışdı...

2

CƏNUB TORPAĞINDA

Ağ Diş San-Fransiskoda gəmidən düşdü. O, heyrətə gəlmişdi. Onun təsəvvüründə Allahın surəti və qüdrəti birləşmişdi. Hələ heç vaxt ağ dərili adamlar ona bu qədər ecazkar görünməmişdilər. Bunu San-Fransiskonun sürüşkən səkiləri ilə addımlayanda hiss etdi. Ətrafda dəri, kətan komalar əvəzinə nəhəng binalar ucalmışdı. Küçələr müxtəlif növ təhlükəylə doluydu: uşaq arabaları, karetlər, maşınlar, faytonlara qoşulmuş böyük atlar... Enli yollarda qorxunc tramvaylar hərəkət edirdilər. Onlar elə bil, bərkdən uğuldayır, cingiltili səslər çıxarırdılar. Bu səslər vaxtilə Ağ Dişin şimal meşələrində rast gəldiyi vəhşi vaşaqların finxırtısını xatırladırdı.

Ətrafdakı hər şey nəhənglərdən xəbər verirdi. Bütün bunların arxasında hökmlü insanın varlığı hiss olunur, şeylər dünyasına hakimlik edən insanın qüdrəti duyulurdu. Bu mənzərə Ağ Dişi heyrətə gətirmiş, mütəəssir etmişdi. O, vahimə içindəydi. Öz məzlumluğunu dərk edən Ağ Diş elə bil təzədən küçüyə dönmüş, şimal cəngəlliyindən Qrey Bi- verin düşərgəsinə təzəcə düşmüşdü. Burda nə qədər

allah vardı, ilahi! Onları gören Ağ Dişin gözləri alacalandı. Küçənin səs-küyü onun qulaqlarında guruldayırdı.

Özünü itirmişdi. İlk dəfə hiss etdi ki, indi sahibindən daha çox asılıdır və Skottun dalınca düşüb onu addımbaaddım izlədi, allahını gözdən qoymadı.

Şəhərin xatirəsi uzun müddət Ağ Dişin yuxularında dolaşdı. Elə həmin gün Skott iti zəncirlədi və onu yük vaqonunun küncündəki çamadanların, yeşiklərin arasında bağladı. Burada enlikürək, güclü bir allah da vardı. O, cırıltıyla sandıqları və çamadanları itələyir, vaqona daşıyır, yükləri bir-birinin üstünə yığır, yaxud da qapının arxasında duran o biri allahlara tullayırdı. Və burada, bu cəhənnəm xarabasında Skott Ağ Dişi tərək etdi. Daha doğrusu, Ağ Diş sahibinin yüklərini görüb izləyəne qədər özünü yalnız hiss etdi. Yalnız bundan sonra o, Skottun yüklərinin keşiyini çəkərək arxayınlaşdı.

Bir saatdan sonra Uidon Skott vaqonun yanında göründü. Enlikürək Allah donquldandı:

- Lap vaxtında gəlmisiniz.. Bu it məni sizin çamadanlara yaxın buraxmayıb...

Ağ Diş vaqondan düşdü. Onları araba gözləyirdi. Skotta bir kişiylə qadın yaxınlaşdı. Qadın əl-qolunu açıb sahibi qucaqladı... Bu, deyəsən düşməndi!.. Uidon Skott dərhal ondan aralanıb hiddətdən dəlilik edən, mırıldayan

Ağ Dişi tutdu.

- Qorxma, ana! - Skott dedi və Ağ Dişi sakitləşdirməyə çalışaraq əlavə etdi. - Elə bilir siz mənə, nəşə xətər yetirmək istəyirsiniz. Bunu etməyə isə icazə verilmir! Qorxma, anacan, qorxma! O, tezliklə hər şeyi başa düşəcək.

Qorxudan rəngi-rufu ağaran missis Skott güldü.

- Demək, belə çıxır ki, mən öz oğlumla itin yanında görüşüb söhbət edə bilməyəcəyəm, hə?..

Qadın Ağ Dişə baxdı. İt mırıldanır, tüklərini qabardır, qadından gözünü çəkmirdi.

Skott dedi:

- Tezliklə başa düşəcək! Özünüz görəcəksiniz, mütləq...

Sonra sahib Ağ Dişlə mülayim-mülayim danışmağa başladı, onu sakitləşdirəndən sonra ciddi tərzdə dilləndi:

- Sənə dedim ki, otur! Uzan!

Bu sözlər Ağ Dişə tanış idi. Buna görə də əmrə könülsüz tabe oldu.

- Hə, anacan!

Skott gözlərini Ağ Dişdən çəkməyərək əlini uzatdı. Sonra yenə itə əmr etdi:

- Uzan!

Ağ Diş tüklərini pırpızlaşdırdı, qalxdı, dərhal yerinə

oturdu. O, naməlum allahların düşmənçilik hərəkətlərindən gözlərini çəkmədi. Buna baxmayaraq, nə sahibini qucaqlayan qadın, nə də kişi ona heç bir xətər gətirmədilər. Naməlum adamlar və Skott şeyləri arabaya qoydular, özləri də orada oturdular. Ağ Diş də onların dalınca yüyürməyə başladı.

Ağ Diş hərdənbir atlara yanaşıb sanki xəbərdarlıq etmək istəyirdi ki, o, atların sürətlə apardığı Allaha xətər toxunmasına yol verməyəcək.

Bir azdan fayton daş darvazadan içəri girdi və sıx qoz ağaclarıyla əhatə olunmuş xiyabanla irəlilədi. Xiyabanın hər tərəfi çəmənlik idi və adda-budda palıd ağacları görünürdü. Qayçılanmış yaşıl otlağın üstünə günəşdən yanmış qızılı-çəhrayı zolaq düşmüşdü. Bir az irəlində isə yamyaşıl təpələr vardı, xiyabanın qurtaracağında alçaq təpəliyin üstündə uzun aynabəndi və çoxlu pəncərəsi olan ev görünürdü.

Bütün bunlara yaxşıca tamaşa etməyə ağ Diş macal tapmadı. Araba xiyabana daxil olan kimi onun üstünə hiddətlənmiş, qəzəbdən gözləri qızmış bir çoban iti cumdu. Bütün tüklərini qabartmış Ağ Diş təmkinlə, sakit-sakit sarsıdıcı zərbə endirməyə hazırlaşdı. Lakin tutaşma baş vermədi. Ağ Diş yarı yolda dayandı. Elə bil qurumuşdu, sonra çömbəldi. O, bircə dəqiqə bundan əvvəl

ayaqlarından vurub yıxmaq istədiyi itdən necə olur-olsun uzaqda qalmağa çalışdı. Bu, diş it idi və Ağ Dişin cinsinə mənsub olanların qaydasına görə dişlərə hücum etmirdilər. Dişi itə hücum etmək Ağ Diş üçün öz instinktinin hökmü əleyhinə getmək idi. Amma diş itə instinkt tamam başqa şey deyirdi. Çoban iti şimal çöllərindən qeyri-ixtiyari qorxurdu. Xüsusilə Ağ Diş kimi şimal itlərini görəndə vahimələnirdi. Ağ Diş çoban iti üçün canavar idi, ona düşmən idi. Və bu düşmən canavar hələ uzaq-uzaq zamanlarda onun əcdadlarının xılını məhv etmişdi. Buna görə də çoban iti Ağ Dişin üstünə şığıdı. Canavar balası könülsüz mırıldadı. Çiyində kəskin diş yarası hiss edib zingildədi. Amma çoban itini dişləmədi. Təşvişlə geri sıçrayıb itin böyrünə keçməyə çalışdı. Ancaq bütün cəhdləri əbəs idi - çoban iti ona yol vermirdi.

Arabada oturmuş yad adamlardan biri çıxırdı:

- Hey, Kolli, gəl bura!

Uidon Skott güldü, dedi:

- Eybi yoxdu, ata. Qoy Ağ Dişə dərs olsun. O, hələ burada çox şey öyrənəcək. Qoy elə, bəri başdan öyrənsin. İşin olmasın, birtəhər keçinər.

Araba aralandı. Kolli isə hələ də Ağ Dişin qabağını kəsmişdi. Canavar balası onu ötüb qaçmağa çalışdı. O, yoldan dönüb otluğa cumdu, çoban iti isə bu biri tərəfdən

qaçdı. Ağ Diş yenə onun cənginə keçdi.

Canavar balası geri dönüb o biri otluğun içinə girdi, amma bu da mümkün olmadı. Ev iti onun qabağını kəsmişdi. Araba isə canavar balasının sahibini, Allahını aparırdı. Ağ Diş arabanın ağaclıqlar arasında yavaş-yavaş gözdən itdiyini gördü. O, çıxılmaz vəziyyətdə idi. Çoban iti əl çəkmirdi. Bu vaxt Ağ Diş ona tərəf döndü. Köhnə fəndlərini işlədib, əvvəlcə itin çiyindən, sonra ayaqlarından vurub yıxdı. Çoban iti o qədər bərk qaçırdı ki, Ağ Dişin zərbəsi onu kəllə-mayallaq aşırıb bir neçə dəfə yerdə fırlatdı. İt dırnaqları ilə yerdən yapışıb dayanmağa çalışır, ucadan zingildəyirdi. O, təhqir olunmuş qürurundan hiddətlənmişdi.

Ağ Diş daha gözləmədi. Yol açıq idi və ona da elə bu lazım idi. Çoban iti isə vəngildəyə-vəngildəyə onun dalınca yüyürdü. Ağ Diş sürətlə qaçırdı. Çoban iti ona çata bilməzdi. O, hürə-hürə, haray-həşir sala-sala qaçır, bütün gücünü yığıb sıçramağa hazırlaşdı. Ağ Diş isə sakitcə, arxayınçılıqla qaçırdı.

Evə gəlib çatanda Ağ Diş sahibinin faytondan düşdüyünü gördü. Canavar balası evin girəcəyində dayandı. Bu vaxt ona hücum ediləcəyini başa düşdü. Onun üstünə şotland köpəyi şığıdı. Ağ Diş ona yaxşıca dərslər vermək üçün hazırlaşmağa çalışdı. Lakin gec idi.

Şotland köpəyi yetişmişdi. Köpək yandan Ağ Dişin üstünə cumdu. Bu gözlənilməz zərbədən Ağ Diş şar kimi yerdə diyirləndi. Amma ayağa duranda onun görkəmindən cin yağdı, qulaqlarını başına sıxmışdı, dodaqlarım və bumunu qəzəblə əsdirirdi o, az qala dişlərini şotland köpəyinin boğazına batıracaqdı.

Sahib köməyə yeridi. Amma o çatana kimi Kolli özünü yetirmişdi. Çoban iti şotland köpəyinin ölümcül yaralanmasına imkan vermədi. Kolli qasırga kimi canavar balasının üstünə cumdu. Şimal cəngəlliyindən gəlmiş bu qonağa çoban itində nifrət oyanmışdı. Onun təhqir olunmuş ləyaqəti və ədavətli kini bu nifrəti yalnız alışdırmışdı. Cəngəllikdən gəlmiş qonaq bic idi, çevik fəndlərlə onu ötüb keçmiş, hələ bir Kollini yerə də sərmişdi. Buna görə də, Ağ Diş şotland köpəyinin işini bitirmək istəyəndə Kolli onun üstünə şığıdı və ikinci dəfə onun ayağından dişdəm götürdü.

Bu vaxt hadisə yerinə çatan Skott Ağ Dişi tutdu, atası isə itləri geri çağırdı.

Skott Ağ Dişi sakitləşdirə-sakitləşdirə donquldandı:

- Arktikadan gəlmiş bu bədbəxt canavara yaxşı qəbul düzəldiblər burda. Ömründə cəmi bir dəfə onun ayaqlarından vurublar. Burda isə bu bir dəqiqənin içində iki dəfə yazığı kələ-mayallaq aşırıblar. Daha sözüüm

yoxdur.

Araba çıxıb getdi. Evdən naməlum allahlar çıxdılar. Onlardan bəzisi sahibdən bir az aralı durmuşdu. Amma iki qadın yaxın gəlib Skottu qucaqladı. Ağ Diş bu düşmənçilik hərəkətinə yavaş-yavaş, tədricən öyrəşməyə başladı. Çünki bu hərəkətlər sahibinə heç bir xəta gətirmirdi, allahların ifadə etdikləri sözlərdə isə təhlükə hiss olunmurdu. Naməlum adamlar Ağ Dişə də yanaşmaq istədilər. Ancaq canavar balası mırıldadı, Skott isə adamları xəbərdar etdi. Ağ Diş öz sahibinin ayaqlarına qısıldı, Skott onun başını nəvazişlə tumarlayaraq sakitləşdirdi.

Şotland köpəyi əmr eşitdi:

- Dik! Gəl yerinə görüm!

Köpək pilləkənləri qalxıb aynabənddə uzandı, amma hürməyindən qalmayıb gözünü qonaqdan çəkmədi. Qadın allahlardan biri Kol- İinin boynunu qucaqlayıb onu oxşamağa başladı. Amma Kolli heç cür sakit olmurdu, canavarın gəlişinə həyəcanlanmışdı. O mırıldayır, dişlərini qıcırdırdı. Kolliyə elə gəlirdi ki, canavar balasını it cinsinin içinə buraxan allahlar böyük səhv etmişlər.

Allahların hamısı aynabəndə qalxdılar. Canavar balası sahibini bir addım belə gözdən qoymurdu. Dik yenə mırıldandı. Ağ Diş də tüklərini qabardıb cavab səsi çıxartdı.

- Kollini evə aparın, - deyə Skottun atası dilləndi. - Bu ikisi isə qoy boğuşsun. Boğuşandan sonra barışıb dost olurlar.

Skott güldü, dedi:

- Onda, dostluğunu Dikə sübut etmək üçün Ağ Diş onun yasında mərsiyəçi rolunu oynamalı olacaq...

Ata tərəddüdlə əvvəlcə Ağ Dişə, sonra Dikə, daha sonra isə oğluna baxdı.

- Deyirsən yəni...

Skott başını tərpətdi.

- Düz deyirəm. Sizin it bir-iki dəqiqəyə məhv olacaq...

Skott Ağ Dişə döndü:

- Gedək, gəl gedək, zavallı canavar! Görünür, evə Kollinin yerinə səni aparmalı olacağıq...

Canavar balası ehtiyatla pilləkənləri qalxdı və aynabəndə daxil oldu. O, quyruğunu qaldırmışdı, gözlərini isə Dikdən çəkmirdi, eyni zamanda evdə qarşılaşa biləcəyi gözlənilməz təhlükəyə də hazır durmuşdu. Amma evə girəndə heç bir hadisə baş vermədi.

Otağın küncələrini diqqətlə yoxladı, təhlükə olub-olmadığına göz yetirdi. Sonra razılıqla mırıldanıb sahibinin ayaqları yanında uzandı. O, hər şeyə diqqət yetirir, ətrafdakı hadisələri izləyirdi. Ona elə gəlirdi ki, bu tələnin içində, hardasa böyük bir dəhşət gizlənib və o,

həmin dəhşətlə hər an döyüşə girişməyə hazır idi.

3

ALLAHIN MÜLKÜ

Bir yerdən başqa yerə köçmək Ağ Dışdə ətraf mühitə uyğunlaşmaq bacarığını inkişaf etdirmişdi. Bu bacarığı ona təbiət bəxş etmişdi. Bütün bunlar onda belə uyğunlaşmanın labüdlüyünü möhkəmlətmişdi. O, Siyera-Vistadakı həyata (hakim Skottun malikanəsi belə adlanırdı) tezliklə uyğunlaşdı. Həmin gündən sonra itlərlə bir daha elə ciddi boğuşma olmadı. Burada, cənub şəhərində itlər, allahların adət-ənənəsinə ondan daha yaxşı bələd idilər. İtlərin başa düşdüyünə görə. Ağ Dışin labüdlüyü lazımdı və bu fakt onunla özünü doğrultmuşdu ki, allahlar canavar balasına evə girməyə icazə vermişdilər. Kollu və Dik indiyə kimi canavar göməmişdilər, canavarla döyüşməmişdilər. Bir halda ki, allahlar canavarı qəbul etmişdi, deməli, onlar da şəksiz tabe olmalıydılar, vəssalam.

İlk günlər Ağ Dışlə Dik arasında münasibətlər gərgin idi. Amma tezliklə Dik başdı və o, canavar balasına Siyera-Vista malikanəsinin ayrılmaz tərkibi kimi baxdı. Əgər bütün bunlar təkcə Dikdən asılı olsaydı, yəqin ki, onlar dost olardılar. Ancaq Ağ Dışin dostluq etməyə ehtiyacı yox idi. Canavar balası itlərdən onu sakit

buraxmağı tələb edirdi. Bütün həyatı boyu o öz həmcinslərindən ayrı gəzib dolanmışdı və bu qaydanı pozmaq üçün heç bir həvəs göstərmirdi. Dikin sataşmaları onu zinhara gətirmişdi. Ağ Diş bircə mırıltısıyla onu qovardı. Ancaq hələ şimalda olarkən Ağ Diş yəqin etmişdi ki, sahibinin itlərinə toxunmaq olmaz. Bu dərsi burada, cənubda da unutmurdu. Amma canavar balası öz inadkarlığından, xudbinlik və qapalı olmasından əl çəkmirdi. Diki o dərəcədə inkar edirdi ki, axırda bu xeyirxah it canavarla dostluq etməkdən əl çəkdi və ona məhəl qoymadı.

Kolli isə başqa cür hərəkət etdi. O, allahların canavarla münasibətini görüb tərəddüd edirdi. Kolli Allahın canavarı evə buraxmasında heç bir əsas görə bilmirdi və buna görə də Ağ Dişi gözümçixdıya salmışdı. Onun yaddaşında saysız-hesabsız cinayətlər həkk olunmuşdu. Bu cinayətləri vaxtilə canavar və onun əcdadları törətmişdilər. Kollinin nəsli vaxtilə bu cinayətlərin qurbanı olmuşdu. Çoban itinə qəfildən basqın etməyi bir gündə unutmaq olmazdı. Nəinki bir gündə, heç uzun müddət yaddan çıxarmaq olmazdı. Kolli kin saxlamışdı və bu kin onu hər an intiqam almağa səsləyirdi. Kolli allahların hökmünə qarşı çıxıb bilməzdi. Allahlar Ağ Dişi qəbul etsələr də, Kolli canavar balasının gününü zəhərə döndərmişdi. Onların arasında əsrlik ədavət

mövcud idi və Kolli bunu həmişə Ağ Dişə xatırladırdı.

Öz cinsi üstünlüklərindən istifadə edən Kolli Ağ Dişi təqib edirdi. İnstinkt Ağ Dişi ona hücum etməyə qoymurdu. Amma Kollinin zəhlətökənliyinə laqeyd olmaq da mümkün deyildi. Çoban iti canavarın üstünə atılanda Ağ Diş qalın tüklü belini onun ağızına tərəf verir və məharətlə kənara sıçrayırdı. Bu da kömək etməsəydi, o, təmkinlə və darıxdırıcı tərzdə onun ətrafında fırlanır, başını itdən qoruyurdu. Amma Kolli fürsət düşən kimi fənd işlədib onun dal ayaqlarından dişləyəndə Ağ Diş öz vüqarı haqqında düşünməzdi, bu vaxt sürətlə geri sıçramalı olurdu. Buna baxmayaraq, bu tutaşmaların əksərində Ağ Dişin ləyaqətli, məğrur və qalib görkəmi olardı. Canavar balası Kol- liyə diqqət vermirdi, çalışırdı ki, onun gözüne görünməsin. Onun səsini, mırıltısını eşidən kimi durub həmin yerdən uzaqlaşırırdı.

Ağ Diş Siyera-Vista malikanəsində çox şey öyrənməliydi. Şimal- dakt həyat buradakıyla müqayisədə sadəydi. Ən əvvəl o, sahibin ailə üzvləri ilə tanış oldu. Amma bu, onun üçün təzə kəşf deyildi. Mit- sahla Klu-kuç da Qrey Biverə məxsus idilər, onlar da ət yeyir, Biverin qaladığı tonqalın istisinə qızınır, onunla birgə yatırdılar. Siyera-Vista malikanəsinin sakinləri də beləcə eynilə Ağ Dişin sahibinə məxsus idilər.

Amma bu malikanədə ciddi fərq hiss olunurdu. Siyera-Vista Qrey Biverin komasından qat-qat böyük idi. Burada çoxlu adam yaşayırdı və Ağ Diş onların hamısıyla qarşılaşırdı. Malikanədə hakim Skott, arvadı, sahibin iki bacısı: Bet və Meri, iki uşağı - Uidon və Moud, xidmətçiləri vardı. Uşaqlardan birinin dörd, o birinin altı yaşı olardı. Əlbəttə, bu adamlar haqqında heç kəs Ağ Diş məlumat verə bilmədi. Onların qohumluq əlaqələrindən, insani münasibətlərindən Ağ Dişin xəbəri yox idi. Hardan biləcəkdə axı? Hər halda, o, tezliklə başa düşdü ki, bütün bu adamlar onun Allahına - Skotta məxsusdur. Sonralar onların hərəkətlərini izləyə-izləyə, söhbətlərinə qulaq asa-asa, səslərin- dəki ahəngi ayırd edə-edə tədricən hər birinin sahibinə nə qədər yaxın olduğunu dərk etdi. Ayırd etdi ki, sahibi onların hər birinə necə münasibət bəsləyir. Bütün bunlara uyğun olaraq Ağ Diş də öz münasibətini bildirir, yeni allahlarla ünsiyyətə girirdi: sahibinin qiymətləndirdiyi şeyi o da qiymətləndirirdi. Sahibi üçün əziz və qiymətli nə vardısa, onunçün də əziz idi. O, bu qiymətli, əziz varlıqları da qoruyurdu.

Evin uşaqlarına da münasibət beləydi. Ümumiyyətlə, Ağ Diş uşaqları xoşlamır, onunla oynamaq istəyən balacaların şıltaq hərəkətlərinə dözə bilmirdi. O, uşaqların amansız olduğunu unutmamışdı. Vaxtilə hindu

düşərgələrində bu şiltaq hərəkətlərin amansız nəticəsini dadmışdı. Buna görə də, Uidon və Maud birinci dəfə ona yaxınlaşanda mırıldadı və qəzəbli gözlərindən od çıxdı. Sahibinin sərt qışqırığı və yumruq zərbəsi onu məcbur etdi ki, uşaq nəvazişinə tabe olsun. Amma balaca uşaq əlləri onu tumarlasa da, mırıldanmağından qalmırdı və bu mırılıtda xoş ahəng duyulmurdu.

Lap sonralar isə Ağ Diş hiss etdi ki, balaca qız və oğlan sahibi üçün çox əzizdir. Bundan sonra əmrsiz və zorsuz uşaqları yaxın buraxdı.

Bütün bunlara baxmayaraq. Ağ Diş öz hisslərini ifadə edə bilmirdi. O, açıq-aşkar sahibinin uşaqlarına tabe olmuşdu, lakin onların şiltaqlıqlarına dözmə bilmirdi. Bu, əzabverici cərrahiyyə əməliyyatına dözmək kimi bir şey idi. Uşaqlar onu zinhara gətirəndə isə o, qətiyyətlə çıxıb gedirdi. Tezliklə Uidon və Maud Ağ Dişi xoşlamağa başladılar. Amma Ağ Diş öz hisslərini bildirmirdi. O, heç vaxt uşaqlara özü yaxınlaşmazdı. Buna baxmayaraq, daha onlardan qaçmır, onları gözləyirdi. Sonralar böyüklər hiss etdilər ki, uşaqları görəndə canavar balası ilıq bir görkəm alır. Bu ilıq gör - kəm isə uşaqlar ondan ayrılıb gedəndə yüngülcə pərişanlıqla əvəz olunardı.

Ağ Diş çoxlu təzə şey öyrənməli oldu. Əlbəttə, bütün bunlar üçün uzun müddət vaxt lazım gəldi. Ağ Dişin

qəlbində uşaqların yerindən başqa bir yer də vardı: Hakim Skottun yeri. Bu, iki səbəblə izah olunurdu: əwəla, görünür, sahib onu çox yaxşı əzizləyirdi. İkincisi, hakim Skott səbirli, təmkinli adam idi. Ağ Diş onun ayaqları yanında uzanmağı xoşlayırdı. Belə vaxtlarda qoca Skott aynabənddə əyləşib qəzet oxuyardı. Ağ Dişə müraciətlə deyilən hər bir söz, yaxud mülayim baxış sanki ona pıçıldayırdı ki, sahib səni sayır, səninlə xoş rəftar etməyi özünə əskiklik bilmir. Hərdən sahib harasa gedirdi. Qayıdan kimi elə bil Ağ Dişin çiçəkləri açılır, ona dünyanı bağışlayırdılar.

Hakim Skottun bütün ailə üzvlərinə öyrəşən Ağ Diş onları yaxın buraxır, daha mırıldanmırdı. Amma öz sahibindən, Allahından başqa heç kəsə bu qədər yaxınlıq etmirdi. Onun mınltısmadakı sevgi və xoş duyğuların ahəngi yalnız sahibinin oxşamaları zamanı duyulardı. Skottun qohumları nə qədər çalışırdılarsa, Ağ Dişin rəğbətini qazana bilmirdilər. Onun Allahına olan sevgisi, rəğbəti əvəzsiz idi, yeganəydi. O, Skottdan başqa başını heç kəsin qoltuğuna soxub xumarlanmazdı. Skott onun sonsuz sədaqəti, Allahı, inam səcdəgahı idi. Daha doğrusu, Skottdan savayı ailə üzvləri onun üçün mülk kimiydi.

Tezliklə Ağ Diş ailə üzvləri ilə onun qulluqçuları arasındakı fərqi də sezdi. Qulluqçular canavar balasından

qorxurdular. O isə öz növbəsində onlara hücum etmirdi. Çünki qulluqçuları da sahibinin mülkü hesab edirdi. Qulluqçularla Ağ Diş arasında yalnız neytral bir əlaqə mövcud idi. Onlar sahib üçün xörək bişirirdilər, qab-qacaq yuyur və Klondaykda Məttin gördüyü bütün başqa ev işlərini görürdülər. Qıssası, qulluqçular Siyera-Vista malikanəsinin ayrılmaz tərkib hissəsiydilər.

Ağ Diş malikanədən çıxanda da çox şey öyrəndi. Sahibin mülkü böyük idi, geniş idi, ancaq onların da sərhədi vardı. Malikanənin çölündə bütün allahların ictimai mülkiyyəti - yollar, küçələr, səkilər, vardı. Axı, şəxsi mülkiyyətlərin hamısı hasarlanmışdı! Bütün bunlar saysız-hesabsız qanunlar məcmuəsi ilə idarə olunurdu. Və Ağ Diş allahların dilini başa düşməsə də, ona özünü necə aparmağı bu qanunlar hökm etmişdi. O, allahların yazdığı qanunları yalnız həyat təcrübə- siylə mənimsəmişdi. Əvvəllər, insanla ilk görüşündən qabaq instinktlə yaşamış, hərəkət etmişdi. O, insanla görüşlərindən sonra qanunu mənimsədi və onu heç vaxt pozmadı.

Lakin Ağ Dişə ən çox təsir göstərən sahibinin səsindəki ciddi ahəngi və onun cəza verən əliydi. Ağ Diş öz Allahını dəli bir məhəbbətlə sevirdi və Allahının ciddiliyi onu elə ağrıdır, ona elə əzab verirdi ki, bu ağrı-əzabı nə Qrey Biver, nə də Göyçək Smit verə bilməzdi. Qrey Biverlə

Göyçək Smitin verdiyi ağrı-əzablar yalnız bədəndə hiss olunurdu. Amma Ağ Dişin bütün canı, onun vüqarlı, əyilməz ruhu coşub-daşırdı. Yeni sahibin zərbələri həddən artıq zəif idi. Bu zərbələr cismani ağrılar vermirdi. Amma bu zərbələr elə dərin hissləri lərzəyə gətirirdi ki, Ağ Dişin bütün ruhu əsirdi. Sahib Ağ Dişə olan narazılığını bununla bildirirdi. Elə bununla da o, Ağ Dişin qəlbini neştərləyirdi.

Əslində sahib Ağ Dişi o qədər də cəzalandırmırdı. Canavar balası üçün Allahın səsi kifayət idi: bu səsə görə Ağ Diş düz, yaxud əyri hərəkət etdiyini mühakimə edirdi. Bu səsə uyğun hərəkət edir, nəfəs alırdı. Bu səs onunçün kompas idi. Bu kompas onun həyat yolunu istiqamətləndirir, təzə şəhərin yeni dünyası ilə tanış edirdi.

Şimalda it yeganə əhliləşmiş heyvan sayılırdı. Qalan bütün heyvanlar öz hökmüylə yaşayır, zəiflər həmin itin qanuni ovu olurdu. Əvvəllər Ağ Diş tez-tez ov edərdi, heç ağına da gəlməzdi ki, cənubda başqa cür olacaq. Buna San-Dieqo şəhərinin yaxınlığındakı Santa- Klara vadisində olduğu ilk günlər əmin oldu. Sübhədən evin həndəvərində gəzərkən o, hindən qaçmış toyuğa rast gəldi. Aydın məsələ idi ki, canavar balası toyuğu yemək istədi. Onun üçün bircə sıçrayış bəs idi, sonra da dişlərini şaqquıldadacaqdı, vəssalam. Hürkmüş toyuq qaqqıldayacaqdı və bununla da iş bitəcəkdə. Toyuq kök idi,

yağlıydı, yeməliydi. Ağ Diş ağzının suyunu yaladı və ovunu qamarlamağa hazırlaşdı. Elə həmin gün o, tövlənin yanında azan daha bir toyuğu qamarladı. Mehtər toyuğu xilas etmək üçün onun üstünə yeridi. Ağ Dişə bələd olmayan mehtər qorxutmaq üçün özüylə nazik bir qamçı da götürdü. Elə ilk zərbədən sonra Ağ Diş toyuğu buraxıb həmin adamın üstünə cumdu. Dəyənək olsaydı yenə canavar balasını saxlamaq mümkündürdü, amma mehtərin əlində qamçı vardı. İkinci zərbəni heyvan sakitcə qarşıladı, heç ağrımadı da. Mehtər çığırdı, sinəsinə atılan canavar onu yerə sərdi, qamçını büküb əlləriylə boğazını örtüdü. Nəticədə qolları dirsəyinəcən parçalandı. Mehtər bərk qorxmışdı. Onu lərzəyə gətirən bu idi ki, Ağ Diş qəzəblənərək hücum edəndə nə hürdü, nə nərildədi, nə də mırıldadı. Mehtər saraya tərəf götürüldü, Kolli gəlməseydi, mehtər canını qurtara bilməyəcəkdi. O, vaxtilə Diki beləcə ölümdən qurtarmışdı. Özündən çıxmış çoban iti Ağ Dişin üstünə şığıdı. Kollinin şübhələri düz çıxmış, o yanılmamışdı. Kolli öz allahlarından ağıllıydı, o, Ağ Dişdə səhv etməmişdi, canavar oğru, soyğunçu, vəhşiydi! O, köhnə adətlərini təzədən işə salmışdı! O, çətin düzələrdi!

Mehtər tövləyə girdi, Ağ Diş isə Kollidən özünü qorumağa çalışdı. O, itin başına fırlanır, gah bir, gah da digər çiyinini onun cənginə verirdi. Amma Kolli onu başa

düşmüşdü, təqibi saxlamırdı. Bu dəfə adi cəzaya kifayətlənməyəcəkdi. Onun təşviş və hiddəti get-gedə artırdı, nəhayət, Ağ Diş bütün ləyaqətini unudub düzənliyə əkildi.

- O, daha toyuq yeməyəcək, - sahib dedi. - Ancaq əvvəl mən gərək onu cinayət üstündə yaxalayım...

İki gün sonra bu hadisə bir də təkrar olundu. Amma sahib bu cinayətin ölçüsünün böyük olacağını heç ağına gətirməzdi. Ağ Diş quş hinini və toyuqları diqqətlə izləyirdi. Axşamçağı toyuqlar hində quşlar üçün qoyulmuş tarın üstünə oturdular. Ağ Diş bu yaxında həyətə gətirilmiş taxtaların üstünə dırmaşıb oradan toyuq hininin damına tullandı. Hinin damından içəri atıldı. Dərhal hində ölüm çaxnaşması başladı.

Səhərisi gün sahibkar artırmaya çıxanda gözlərinə inanmadı: mehtər otun üstünə təxminən əlli dənə yumurtlayan ağ toyuq düzmüşdü. Skott astadan fit çaldı. Əvvəlcə təəccübləndi, sonra onu heyrət bürüdü. Onun gözlərinin qabağında həm də Ağ Diş dayanmışdı və canavar balası öz günahını başa düşmək üçün heç tükünü belə tərpətmirdi. O, vüqarla durmuşdu, elə bil tərifəlayiq şücaət göstərmişdi. Sahib dodaqlarını bir-birinə sıxıb nə edəcəyini müəyyənləşdirdikdən sonra o, cinayətkarla çox kəskin danışdı, Allahın səsində qəzəb

vardı. Bundan əlavə sahib kəsilməmiş toyuqları Ağ Dişə göstərüb ona bir yumruq ilişdirdi.

O gündən Ağ Diş daha hinə girmədi. Toyuqlar qanunla qorunurdular və Ağ Diş bunu birdəfəlik başa düşdü. Tezliklə sahib onu quş damma da apardı. Canlı quş pırr edib Ağ Dişin düz bumunun üstündən uçanda canavar balası sıçrayışa hazırlaşdı. Bu, təbii hərəkət idi, ancaq sahibin səsi onu dayanmağa məcbur etdi. Onlar quş damında yarım saata kimi hərləndilər. Hər dəfə Ağ Diş özünü unudub instinktə təslim olmaq istəyəndə, quşun üstünə atılır, amma sahibin səsi onu dayanmağa məcbur edirdi. Beləliklə, elə buradaca o, daha bir qanunu mə-nimsədi.

Səhər yeməyi vaxtı Skott Ağ Dişə verdiyi dərsi nəql edəndə atası:

- Belə vəhşi toyuq ovçularını əhliləşdirmək çətindi, - deyə başını yelləderək qüssələndi. - Belə vəhşiləri quş damma burax, bir balaca qanın dadını bildilər, vəssalam, - Hakim Skott yenə başını kədərlə buladı.

Amma Uidon Skott atasıyla razılaşmadı:

- Bilirsiniz nə edəcəyəm? - dedi. - Mən Ağ Dişi bütün günü toyuq hininə salıb bağlayacağam.

Atası etiraz etdi. Dedi:

- Bəs toyuqlar? Onlar nə olsun?

Oğlu davam etdi:

- Bundan əlavə, mən hər öldürülmüş toyuğa qızıl dollar verəcəyəm...

Bett söhbətə qoşuldu:

Onda ataya da bir cərimə düşür də...

Bacısı da Bettin tərəfini saxladı və stol arxasında oturanlar xorla bu təklifi bəyəndilər. Hakim etiraz etmədi.

Bir an duruxub fikirləşəndən sonra Uidon Skott dedi:

- Yaxşı! Əgər günün axırınacan Ağ Diş hində bir toyuğa belə toxunmasa, orada keçirdiyi hər on dəqiqəsinə görə siz təntənəli və ciddi şəkildə məhkəmədə hökm oxunan kimi deyəcəksiniz: "Ağ Diş, sən mənim düşündüyümdən də ağıllısanmış!"

Bütün ailə üzvləri oturmağa elə yer seçdilər ki, görünməsinlər. Sonra hadisəni izləməyə, seyr etməyə hazırlaşdılar. Amma çox keçmədi ki, dilxor oldular. Sahib həyətdən çıxan kimi Ağ Diş yıxılıb

yatdı. Sonra yuxudan durub tabaqdan su içməyə gəldi. O, toyuqlara heç gözücü da baxmadı, toyuqlar canavar balası üçün sanki mövcud deyildi. Axşam tərəfi o toyuq hininin damına tullandı. Hinin o biri tərəfindən yerə düşüb yortma vura-vura evə sarı qaçdı. O, yeni bir qanunu mənimsəmişdi. Və hakim Skott aynabəndə yığılmış ailə üzvlərini məmnun etmək üçün təntənəli səslə on altı dəfə

təkrar etdi. Ağ Diş, sən mənim düşündüyümdən də ağıllı imişsən!”

Amma qanunların müxtəlifliyi Ağ Dişi çaşdırır, onu pis vəziyyətə salırdı. Nəhayət, o, qəti başa düşdü ki, özgə allahlara məxsus olan toyuqlara da toxunmaq olmaz. Eləcə də pişiklərə, dovşan və hind toyuqlarına da toxunmaq qadağandır. Düzü, bu qanunla ilk dəfə tanış olandan sonra onda belə təsəvvür oyandı ki, bütün canlı varlıqlar toxunulmazdır. Bildirçinlər düz onun bumunun altında pırr edib çəmənliyə qonur, xətersiz uçub gedirdilər. Ağ Dişin bütün bədənini əsirdi, bununla belə, instinkt istəyinin qarşısını alır-quşları tutmaq arzusunu özündən uzaqlaşdırırdı. O, allahların hökmünə tabe olmuşdu.

Amma bir dəfə o, çəmənlikdə Dikin dovşan üstünə düşdüyünü gördü. Sahib də bunu gördü, amma nəinki mane olmadı, hətta Ağ Dişi də dovşanı təqib etməyə qızıışdırdı. Beləliklə, Ağ Diş bildi ki, təzə qanun dovşanlara aid deyil, bu qanunu dərhal mənimsədi. Ev heyvanları ilə əmin-amanlıq şəraitində dolanmaq lazım idi. Əgər onlarla dostluq etmək mümkün deyilsə, neytral olmaq lazımdır. Lakin başqa heyvanlar - sincablar, bildirçinlər və dovşanlar meşənin vəhşi həyatından ayrılmamışdılar və insana tabe olmurdular. Onlar itlərin qanunu ovu idi.

Allahlar yalnız ev heyvanlarını, əhliləşmiş heyvanları

qoruyurdular, onların bir-biriylə düşmənçilik etməsinə yol vermirdilər. Allahlar öz təbəələrinin həyatına və ölümünə ağalılıq edir və bu hakimiyyəti səylə qoruyurdular.

Santa-Klara vadisində həyat şimal cəngəlliyindəki həyatdan heç də sadə deyildi. Buradakı mədəni həyat Ağ Dişdən dözümlü və özünə rəhbərlik etməyi, sanki hörümçək torunda olan tarazlıq kimi hərəkət etməyi tələb edirdi. Bu hörümçək toru həm də polad kimi bərk idi. Burada həyatın min üzü, min rəngi vardı və Ağ Diş bütün bunların hamısıyla qarşılaşmalı olurdu. Belə ki, o, San-Xose şəhərinin küçələrində sahibinin mindiyi arabanın dalınca qaçanda, yaxud sahibini küçədə gözləyəndə onun ətrafında həyat qaynayıb daşır və bu sonsuz həyat axını öz qanun-qavdalarına dərhal əməl etməyi tələb edirdi.

Demək olar ki, həmişə, hər an ondan öz təbii səs-küyü içində batmağı tələb edirdi.

Şəhərdə ət dükanlarını görəndə. Burada, düz onun ağzının yanında ət tikələri sallanmışdı. Amma ətə toxunmağa icazə verilmirdi. Sahibin getdiyi evlərdə pişiklər vardı. Onlara da toxunmaq olmazdı. İtlərə isə hər yerdə rast gəlirdi. Ağ Dişə hürsələr də, onlarla boğuşmaq olmazdı. Üstəlik, səkilərdən saysız-hesabsız ötüb-keçən adamlar Ağ Dişə baxır, kimi dayanaraq heyrətlə onu dostuna göstərir, kimi onu hər tərəfdən nəzərdən keçirir,

onunla danışmağa çalışır, kimi də əlini Ağ Dişə vururdu. Bu işə daha dözülməz idi. Özgə əllərinə təmkinlə dözməli olurdu. Ağ Diş artıq səbirli, dözümlü olmağı bilirdi. O, hətta öz ağır, ləngərli utancaqlığına son qoymuşdu, naməlum allahların ona yetirdiyi diqqəti vüqarla qarşılayırdı. Allahlar ona iltifat göstərir, o da cavab verirdi. Amma bununla belə. Ağ Dişin içində allahlarla təklifsiz rəftarına mane olan hansı bir qüvvəsə vardı. Ötüb keçənlər onun başına sığal çəkir, sonra öz şücaətlərindən razı halda yollarına davam edirdilər.

Lakin asanlıqla canını qurtarmaq Ağ Dişə heç də həmişə müyəssər olmurdu. Sahibi gətirən araba dalınca qaçarkən yolda oynayan oğlan uşaqları canavarı daşa basırdılar. Ağ Diş bilirdi ki, onları qovub tutmaq, yırtmaq olmaz. Öz instinktini içində boğmaq lazım gəlirdi və boğa-boğa tədricən əhliləşir, mədəni dünyanın itinə çevrilirdi.

Bütün bunlara baxmayaraq, insal və ədalətin nə demək olduğunu bilməsə də, işlərin bu cür gedişi Ağ Dişi qane etmirdi. Amma hər bir canlı varlıqda müəyyən dərəcədə ədalət hissi vardır və Ağ Diş də bununla heç cür barışa bilmirdi ki, axı niyə onu oğlanlara dərs verməyə qoymurlar. O unutmuşdu ki, allahla bağladığı müqaviləyə görə sahib onun qayğısını çəkməli, onu qonmalıydı. Budur, sahibi bir dəfə arabadan düşüb qamçıyla dəcəl

uşaqların dərslərini verdi. Bundan sonra, uşaqlar Ağ Dişi daha daşa basmadılar və canavar balası hər şeyi başa düşüb arxayınçılıq hiss etdi.

Çox keçmədi ki. Ağ Dişin başına buna oxşar bir hadisə gəldi. Onun keçdiyi şəhər yolunun üstündə həmişə üç it durardı. Bu itlər Ağ Dişə hücum etməyə hazırlaşdılar. Bu boğuşmaların nə ilə nəticələncəyini qabaqcadan bilən sahib yorulmadan Ağ Dişə boğuşmanı qadağan edən qanun öyrətmişdi. Ağ Diş bu qanunu yaxşı mənimsəmişdi və hər dəfə şəhər yolunun üstündəki həmin döngəni keçəndə özünü narahət hiss edirdi. Onun qəzəbli mırıltısı dərhal itləri uzaqlaşdırırdı. Amma onlar təqiblərinə davam edir, arxadan hürür, Ağ Dişi təhqir edirdilər. Bir müddət belə oldu. Məhəllə sakinləri itləri Ağ Dişin üstünə həvəsləndirir, açıq-aşkar Ağ Dişi təkləyirdilər. Günlərin birində sahib arabam saxladı və Ağ Dişə əmr etdi:

- Hə, sən də tut onları!

Ağ Diş qulaqlarına inanmadı. O, sahibinə baxır, sonra da itlərə tərəf dönürdü. Sonra yenə sualedici nəzərlərlə sahibinə baxdı. Onun baxışları həyəcədən yanırırdı. Skott isə təkrar etdi:

- Hə, qoca canavar! Tut onları! Özünü göstər görüm!

Ağ Diş daha tərəddüd etmədi. O, dönüb sakit-sakit düşmənlərinin üstünə cumdu. İtlər geri çəkilmirdi. Dava

başladı. İtlər hürür, mırıl- dayır, dişlərini şaqquldadırdılar. Döyüş meydanını toz basmışdı. Və bırı azdan iki it artıq yolun üstündə sərələnib ölümqabağı titrəyişə qərq olmuşdu. Üçüncü it isə əkilib aradan çıxmışdı. Ağ Diş onun dalınca əsl canavar kimi tamam səssiz-səmirsiz qaçırdı. O, canavar sürətiylə qaçıb düzənliyin ortasında ona yetişdi və işini bitirdi.

İtlərin üçünün də ölümü digər itlərin şıltaqlığına da son qoydu. Bu hadisə tezliklə bütün vadiyə yayıldı və adamlar öz itlərini canavarla döyüşdürməkdən, ona sataşmaqdan çəkındirdilər.

4

XEYİRXAHLIQ ÇAĞIRIŞI

Aylar su kimi axırdı. Cənub şəhərində nə qədər desən yemək vardı. Ağ Dişdən heç bir iş tələb etmirdilər. O, əməlli-başlı özünə gəlmiş, firavan və şad-xürrəm yaşayırdı. Cənub canavar üçün təkçə coğrafi qütb deyildi, həyat idi. İnsan nəvazişi günəş kimi onu isitmışdi.

Bununla belə, Ağ Dişlə itlər arasında nəsə bir fərq sezilirdi. O, bütün qanunları hətta həmcins qardaşlarından yaxşı mənimsəmişdi. Başqa itlər onun düşdüyü şəraitdə yaşamışdılar. Ağ Diş buradakı qanunlara daha dəqiq riayət edirdi. Buna baxmayaraq, yırtıcılıq onu tərək etməmişdi. Elə bil şimalda yaşayan canavar müvəqqəti olaraq

mürgüləmişdi.

Ağ Diş itlərlə dostluq etmirdi. O, həmişə tənha gəzirdi, bundan sonra da itlərdən aralı durmağı qərara almışdı. Ömrünün ilk çağlarında Lip-liplə və kiçik xılları ilə düşmənçiliyə görə, Göyçək Smitlə birlikdə keçirdiyi aylarına görə Ağ Diş itlərə nifrət edirdi. Onun həyatı öz təbii axarından çıxmışdı, o, insanla ülfət bağlamış, öz cinsindən olan vəhşilərdən ayrılmışdı.

Bundan başqa, cənub itləri Ağ Dişə şübhəylə baxırdılar. O, itlərdə şimal cəngəlliyindən qorxu instinkti oyatmışdı və bu itlər ona nifrətlə hürür, mırıldayırdılar. O da öz növbəsində başa düşürdü ki, onları dişləmək heç də vacib deyil. Onun şaqqıldaayan cəhəngi və qəzəblə titrəyən dodaqları səhsiz fəaliyyət göstərir və demək olar ki, hər hansı hiddətlənən iti həsləməyə məcbur edirdi.

Amma həyat Ağ Dişə bir bəla sınağı göndərmişdi. Bu bəla Kolli idi. Kolli onu göz açmağa qoymurdu. Kolli üçün qanun Ağ Dişin təsəvvür etdiyi gücdə deyildi. O, sahibinin onları dostluğa çağıran bütün cəhdlərinə qarşı çıxırdı. Kollinin qəzəbli, tükürpədicə mırıltısı Ağ Dişi daban-daban izləyirdi. Kolli onu toyuqların başına gətirdiyi müsibətə görə bağışlaya bilmirdi, möhkəm inanırdı ki, canavar balasının bütün niyyətlərində cinayət vardır. O, hər yerdə Ağ Dişin “pis əməlini” görürdü. Ağ Dişi

addımbaaddım izləyə-izləyə onun gününü göy əskiyə düyünləmişdi. Elə bil Kollı polis idi. Ağ Diş göyərçinə, yaxud da bir toyuğa boylanıb baxan kimi, bir hürüşmə qoparırdı ki, gəl görəsən. Ağ Diş ondan canını qurtarmaq üçün yalnız yerə uzanıb başını qabaq pəncələri üstünə qoyur, özünü yatmış kimi göstərirdi. Belə olanda Kollı o saat gözdən itib səsini kəsirdi.

Kollinin ona verdiyi narahatlıqdan başqa hər şey yağ kimi gedirdi. Ağ Diş özünü səbirli aparmağı öyrənmişdi, qanunları möhkəmcə mənimsəmişdi. Onun xasiyyətində müsbət əlamətlər, sakitlik və müdrik bir mətanət əmələ gəlmişdi. Ətraf mühit daha onunçün ədavətli deyildi. Burda təhlükə, ağrı-əzab qorxusu, ölüm yox idi. Əvvəllər onu izləyən o naməlum hissini dəhşəti də tədricən yox oldu. Həyat sakit və asan idi. Həyat qorxusuz-hiirküsüz, düz, hamar axırdı.

Burda qar görmürdü, amma Ağ Diş bunu başa düşmürdü. Yəqin ki. düşünə bilsəydi Ağ Diş belə düşünərdi: “Yay nə yaman uzun çəkdi'?!” Qara olan ehtiyac şüursuz, dumanlı şəkildə idi. Qızmar yay günlərində günəş şüalan yandıranda Ağ Diş şimal üçün yüngülcə danxırdı. Bu həsrət yalnız onun narahat-narahat gəzməsiylə bilinirdi. Bu həsrətin səbəbini heç özü də anlamırdı.

Ağ Diş öz hisslərini heç vaxt açıq-aşkar bildirməzdi. O, sahibinə sığınıb qalar, yüngülcə mırıldanar və yalnız bu yolla öz məhəbbətini bildirərdi. Amma tezliklə o, üçüncü yolu da tapdı. Allahların gülməyinə dözə bilmirdi. Gülüş onu özündən çıxarır, acıqlandırır, qəzəbini coşdururdu. Amma öz Allahına hirsənə bilmirdi və bir dəfə Skott xeyrixah niyyətlə onunla zarafatlaşıb güləndə, Ağ Diş özünü itirdi. Onun əvvəlki hiddəti qalxdı, amma bu dəfə həmin hiddət məhəbbətə güc gələ bilmədi. O, hirsənə bilmədi. Nə etməliydi? O öz məğrur görkəmini saxlamağa çalışdı, amma Skott daha bərkdən güldü. Ağ Diş daha da məğrurlaşdı, sahib isə elə hey şaqqanaq çəkib gülürdü. Nəhayət, Ağ Diş təslim oldu. Onun üst dodağı tərpendi, dişlərini sıxdı, gözlərində naməlum od parlada. Ağ Diş gülüşə dözməyi də öyrəndi...

Ağ Diş sahibilə oynamağı da mənimsəmişdi. O, yorulub taqətdən düşmədi, arxası üstə çevrilib ayaqlarını oynatmağı, hər cür zarafatı qəbul etməyi öyrəndi. Belə vaxtlarda özünü guya qəzəblənmiş kimi aparır, mırıldanır, dişlərini havada şaqqıldadırdı, guya sahibindən diş- dәм götürmək istəyir. Əslində isə bunu etmirdi. Skottu dişləyə bilməzdi. Və belə əyləncəli oyunun axırında, zərbələr və dişlərin şaqqıltısı güclənəndə birdən itlə Allah bir-birindən aralanıb hərəsi bir tərəfə düşür, bir-birlərinə baxırdılar.

Sonra birdən (elə bil coşan dənizin üstündən qəflətən günəş boylanırdı) hər ikisi gülməyə başlayırdı. Oyun qurtaranda adətən Skott canavar balasının boynunu qucaqlayır. Ağ Diş isə öz zərif, yumşaq mırıltısıyla sanki sevgi nəğməsi oxuyurdu.

Lakin Skottan başqa heç kəs Ağ Dişlə belə oynamağa cürət etmirdi. Canavar balası buna yol verməzdi. Hünəri var, bir kimsə onun ləyaqətini tapdalayaydı, yaxud onunla belə zarafat edəydi. Ağ Dişin vahiməli mırıltısı, tüklərinin dimdik qalxması həmin cəsarətli adamın oynamaq həvəsini də öldürərdi. Ağ Diş sahibinə onunla zarafat etməyə icazə verirdisə, bu o demək deyildi ki, o, adi it kimi öz sevgisini sağa-sola paylayardı. O, yalnız bir nəfəri sevirdi və öz sevgisini xırdalamaqdan imtina etmişdi.

Skott tez-tez at belində gəzintiyə çıxardı və Ağ Diş belə gəzintilərdə sahibini müşayiət etməyi özünün birinci dərəcəli vəzifəsi sayardı. Canavar balası şimalda öz sədaqətini insanlara bildirmək üçün qoşquda gəzirdi, cənubda isə heç kəs kirşədə getmirdi, buradakı itləri yükləməyirdilər. Buna görə də Ağ Diş həmişə belə gəzintilərdə sahibinin yanında olardı. Buna öz sədaqətini bildirməyin yeni forması kimi baxardı. Bütün günü beləcə qaçmaq onunçün su içmək kimi bir şeydi. O, heç bir gərginlik sərf etmədən qaçır, yorğunluq bilməzdi, lap

vaşaq kimi qaçardı və təxminən əlli mil qaçandan sonra gəlib atın qabağına çıxardı.

Bu gəzintilər Ağ Diş öz hisslərinin izharında daha bir yol öyrətdi ki, o, ömründə ikinci dəfə bundan istifadə etdi. Birinci dəfə bu belə oldu. Uidon Skott dəliqanlı atın belində yəhərdən düşmədən darvazanı açıb-bağlamaq istəyirdi. O bir neçə dəfə darvazaya yan aldı, onu bağlamağa çalışdı, lakin hürkmüş at geri çəkildi, kənara tullandı. At get-gedə coşur, şahə qalxırdı. Sahib atı mahmızlayanda və qabaq ayaqlarını yerə salmağa onu məcbur edəndə at şillaq atmağa başladı. Ağ Diş onları həyəcanla izləyirdi. Axırda səbri çatmadı, atın üstünə cumub qəzəblə mırıldadı bu nəritli daha çox hürməyi xatırladırdı.

Bu hadisədən sonra Ağ Diş tez-tez hürməyə cəhd edirdi və Skott onun bu cəhdlərini qiymətləndirirdi. Amma o, cəmi birçə dəfə hürə bilmişdi, o da sahibinin yanında olmamışdı. Növbəti hadisə isə buna əsas oldu: Skot yenə at belində düzənlikdə gəzirdi. Birdən at kənara tullandı. At düz ayaqları altından sivişib qaçan dovşanı görüb hürkmüşdü, ayaqları dolaşib büdrədi. Skott yəhərdən yerə dəydi və ayağı əzildi. Ağ Diş qəzəbləndi və atın boğazından yapışmaq istədi, amma sahib qoymadı. Skott qışqırdı:

- Evə get! Tez, cum evə!

Ağ Diş onu tək qorumaq istəmirdi. Skott bir balaca kağıza nəşə yazmaq istədi, amma nə qələm, nə də kağız tapdı. Sonra o, Ağ Dişə evə getməyi əmr etdi.

Ağ Diş kədərlə ona baxdı, bir-iki addım yeridi, sonra qayıdıb yavaşdan zingildədi. Onun sahibi Ağ Dişlə yumşaq, amma ciddi tərzdə danışdı. Ağ Diş qulaqlarını şəklemişdi, öz sahibinə həyəcanla diqqət kəsilmişdi.

Uidon Skott dedi:

- Özünü itirmə, qoca canavar, get evə! Tez xəbər ver evə, di qaç dedim sənə!

Ağ Dişə “evə” sözü tanış gəlirdi. O, qalan sözləri başa düşmürdü, axır ki, sahibinin nədən danışdığını anladı. O, çevrilib könülsüz-könülsüz düzənliyə götürüldü. Sonra dayanıb tərəddüd edə-edə geri baxdı.

Yenə əmr eşitdi:

- Evə dedim sənə!

Bu dəfə Ağ Diş əmrə riayət etdi.

Canavar balası evə çatanda hamı artırmada oturub axşam havasıyla sərinlənirdi. Ağ Diş tamam toz içindəydi və ağır-ağır nəfəs alırdı. Skottun anası iti görüb dedi:

- Uidon qayıtdı deyəsən!..

Uşaqlar Ağ Dişi qışqıra-qışqıra qarşılayıb sevinclə onun üstünə yüyürdülər. O, uşaqlardan aralanıb artırmanın

uzaq küncünə çəkildi. Balaca Uidon və Maud onu lap artırmanın uzaq küncünə qovdular. Canavar balası mırıldadı, uşaqlardan canını qurtarmağa çalışdı. Skottun arvadı təşvişlə o tərəfə baxıb dedi:

- Uşaqlar Ağ Dişin yanında olanda, vallah mən ürək-göbəyimi yeyirəm. Bir gün o, uşaqları parçalayacaq...

Ağ Diş uşaqları yıxıb nərildəyə-nərildəyə qəzəblə tələdən çıxdı. Ana uşaqlarını yanına çağırıb sakitləşdirdi və Ağ Dişi rahat buraxmalarını tapşırırdı.

- Canavar həmişə canavar olaraq qalacaq. Ona bel bağlamaq olmaz!

Bet söhbətə qarışıb dilləndi:

- Axı o, həqiqi canavar deyil...

Hakim etiraz etdi:

- Sən də Uidonun sözünə inanırsan? O deyir ki, Ağ Dişin qanı it qanıdır. Axı bunu elə-belə, havadan deyir. Əslində isə...

Hakim sözünü tamamlaya bilmədi. Ağ Diş onun qabağında dayanıb qəzəblə mırıldadı. Skott çımxırdı:

- Get yerinə! Tez ol, get yerinə!

Ağ Diş sahibinin - Allahının arvadına döndü. Canavar balası diş- ləriylə onun paltarının ətəyindən yapışıb özünə sarı dartanda qadın qorxusundan qışqırdı. Zərif paltar yırtıldı. Elə həmin andaca Ağ Diş hamının diqqətini özünə

yönəltdi. O durub başını lap yuxarı qaldırmışdı, adamların üzünə baxırdı. Onun boğazı qurumuşdu, titrəyirdi, amma heç bir səs çıxarmırdı. O, nəsə demək istəyirdi, içini nəsə dağıdırdı.

Uidonun anası dilləndi:

- Bəlkə quduzlaşıb?.. Mən elə Uidona deyirdim ki, şimal iti istiyə dözə bilməyəcək...

Birdən Bet heyrətlə qışqırdı:

- Ora bax, nəsə danışır!

Bu an elə bil Ağ Diş dil açdı və ucadan hürməyə başladı. Skottun arvadı inamla dedi:

- Uidona nəsə olub!

Hamı yerindən dik qalxdı. Ağ Diş isə pilləkənləri enib dala baxa- baxa götürüldü. Bununla adamları dalınca çağırırdı. O, ömründə ikinci və axırıncı dəfə hürdü və adamları anlatmağa nail oldu.

Bu hadisədən sonra Siyera-Vista sakinlərinin ürəyində Ağ Diş özünə isti yer elədi. Hətta bir vaxt əlini dişlədiyi mehtər belə etiraf edirdi ki. Ağ Diş canavar olsa da, ağıllı heyvandır. Hakim Skott da bu fikirlə şərik idi və ailənin digər üzvlərinin etirazına cavab vermək üçün, dediklərinin düz olduğunu sübut etmək məqsədilə, ensiklopediyadan və müxtəlif zoologiya kitablarından götürdüyü təsvirləri, cədvəlləri göstərirdi.

Günlər ötürdü. Santa-Klara vadisinin qızmar günəş şüaları daha da yandırırdı. Lakin qışın yaxınlaşmasıyla əlaqədar (bu, Ağ Dişin cənubda ikinci qışıydı) canavar balası qəribə bir kəşf etdi: daha Kolli bərk dişləmirdi. Onun yüngül dişdəkləri isə daha ağır vermirdi. Ağ Diş çoban itinin onu əvvəllər incitdiyini unutmuşdu və çalışırdı ki, Kolli ilə oynasın, onlar elə oynaqlaşdı ki, hətta yöndəmsiz, gülünc vəziyyət alırdılar.

Bir dəfə Kolli çəmənlikdə çox hərləndi, sonra Ağ Diş dalınca çəkib meşəyə apardı. Skott nahara kimi at gəzintisinə çıxmağa hazırlaşdı. Ağ Diş bunu duymuşdu. Yəhərlənmiş at qapının ağzında durmuşdu. Ağ Diş tərəddüd etdi. O özündə elə bir ehtiras duymuşdu ki, bu hiss öyrəndiyi bütün qanunlardan da güclüydü. Bu ehtiras bütün vərdişlərdən, sahibə olan məhəbbətdən də güclüydü. Bu ehtiras yaşamaq eşqindən də güclüydü. Və Kolli onu yüngülcə dişləyib qaçanda Ağ Diş öz qətiyyətini toplayıb çoban itinin dalınca götürüldü. Həmin gün Skott gəzməyə tək çıxdı.

Ağ Diş isə meşəyə Kolli ilə böyürə-böyürə qaçdı. Vaxtilə, neçə il bundan əvvəl sakit şimal cəngəlliklərində onun anası - Kiçici də tək- gözlə beləcə qaçmışdı.

YATMIŞ CANAVAR

Təxminən Həmin günlərin birində qəzetlər San-Kventin həbsxanasından zalım bir məhbusun qaçması xəbərindən yazmışdılar. Bu, elə bir şəxs idi ki, anadan olandan pozulub korlanmışdı. Heç bir kömək yeri olmayan bu şəxs cəmiyyətin amansız əllərinə düşmüşdü. Bu əllərə düşən adam isə nəyə desən dönə bilərdi. Bu, heyvan idi, insan cildində heyvan və onu vəhşidən, yırtıcıdan başqa heç nə adlandırmaq olmazdı.

San-Kventin həbsxanasında onu heç cür tərbiyə edə bilmirdilər. İnadım heç bir cəza sındıra bilmirdi. O, son nəfəsədək vuruşmağa qadir idi, qəzəbliydi, amma döyülmək və əzilmək istəmirdi. Nə qədər qəzəblə coşurdusa, cəmiyyət onunla bir o qədər amansız rəftar edirdi və bu amansızlıq yalnız onun qəddarlığını artırırdı. Aclıq, çəkişmə, vuruşma! Cim Holl həyatda bunlardan başqa bir şey görməmişdi. Çimlə uşaqlıqdan, lap körpəlikdən belə rəftar etmişdilər. O, sütül bir uşaq olanda San-Fransiskonun ucqar hissəsində yaşayırdı və bu vaxt cəmiyyət onu necə istəsəydi formalaşdırmağa bilərdi.

Həbsxanada üçüncü dəfə yatanda Cim Holl özü kimi zalım və yırtıcı bir gözətçiyə rast gəlmişdi. Gözətçi onu hər cür təqib edir, ona nəzarətçilərin qabağında şər atırdı. Beləliklə, güzəştlərindən də məhrum etmişdilər.

Gözətçiyə Cim arasında fərq bunda idi ki, birinci cibində açar və tapança gəzdirirdi, Çimin əlində isə heç nə yox idi. Lakin bir dəfə o, gözətçinin üstünə atılıb cəngəlliklərdə yaşayan vəhşi kimi dişlərini onun boğazına sancdı. Bundan sonra Cim Hollu təka- damlıq kameraya saldı. O, burada üç il qaldı. Kameranın döşəməsi, divarları və damı dəmirdən idi. Bu müddət ərzində bir dəfə də olsun Cim kameradan çölə çıxmadı, bir dəfə də olsun hava, günəş üzü görmədi. Gündüzlər kamera ala-toranlıq olurdu, gecələr isə zülmət və sükunət. Cim Hollu diri-diri dəmir qəbrə qoymuşdular. O, insan üzünə həsrət idi. Heç kəslə kəlmə kəsə bilmirdi. Ona yemək ötürəndə Cim vəhşi kimi bağırırdı. O, bütün dünyaya nifrət edirdi. O, qəzəbdən bütün günü, bütün gecəni hönkürtüylə ağlayırdı, sonra həftələrlə, aylarla susurdu, bu səssizlik zülmətində, onun qəlbinə işləmiş zülmətin dəli sükutunda cıncırını çıxarmırdı.

Sonra necə oldusa, gecələrin birində o qaçdı. Nəzarətçi inad edirdi ki, bu, ağlagəlməz bir hadisədir, ola bilməz. Amma kamera boş idi, onun qapısı ağızında öldürülmüş gözətçinin meyiti qalmışdı. Həbsxanadan çıxana kimi daha iki adam öldürmüşdü və onların hamısını Cim Holl öz silahsız əlləriylə boğub öldürmüşdü.

Cim Holl gözətçinin silahını götürüb dağlarda

gizlənmişdi. Onun başı üçün külli miqdarda qızıl pul ayırmışdılar. Tamahkar fermerlər əllərində silah onun dalınca düşmüşdülər. Onun qanının qiyməti hesabına oğlu-uşağı kollecə göndərmək, ya da girov kağızı almaq olardı. Guya vəzifə borcunu yerinə yetirmək məqsədilə əlisilahlı adamlar Hollu axtarmağa çıxmışdılar. Cinayətkarları axtarıb tapan itli dəstə də onun qanlı izinə düşmüşdü. Adamların şikayətinə görə, axtarış qrupu telefonla zəng çalır, teleqramlar göndərir, xüsusi qatarlar sifariş verir, öz axtarışlarını gecə-gündüz davam etdirirdilər.

Hərdənbir Cim Holl öz təqibçilərinin gözüne görünürdü. Bu zaman adamlar onu tutmaq üçün şücaət göstərir, yaxud da onu axtarmaq üçün hər yerə səpələnirdilər. Bundan sonra bütün şəhər bu barədə qəzetlər vasitəsilə xəbər tuturdu. Adamlarla qarşılaşanda Cim Holl bir neçəsini öldürür, yaralayır. Yaralananları xəstəxanalara aparırdılar, onların yerini isə digər insan ovu həvəskarları tuturdu.

Bundan sonra Cim Holl itdi. İtlər onun izinə düşdülər. Silahlanmış adamlar günahsız fermerləri tutur, onlardan pasport tələb edirdilər. Hollun başı üçün müəyyən edilmiş pulu almaq ehtirası ilə yanan adamlar dağlardan neçə dəfə onun “meyitini” tapıb gətirmişdilər.

Bu müddət ərzində Siyera-Vista malikanəsində də

qəzetlər oxunurdu. Bu xəbərləri maraqdan çox, həyəcanla izləyirdilər. Qadınlar qorxurdular. Hakim Skott xoruzlanıb onlarla məzələnirdi. Cim Holl məhkəmədə onun qarşısında dayanmış, öz ölüm hökmünü ondan dinləmişdi. Bu dəfə Cim günahkar deyildi. Onu ədalətsiz mühakimə edirdilər. Oğrular və polislər arasında buna “məhbəslə diyirlənmək” deyirdilər.

Cim Hollu etmədiyi cinayətə görə həbsxanaya diyirlətdilər. Onun əvvəllər iki dəfə həbsdə olduğunu nəzərə alan hakim Skott əlli il həbs hökmü oxudu.

Hakim Skott işin nə yerdə olduğunu o qədər də bilmirdi və şübhə etmişdi ki, o, istər-istəməz, sübut dəlillərinin qondarma olduğuna görə, polislərlə əlaqəyə girmişdi. Cim Hollun cinayətdə təqsiri yox idi. Cim Holl hakim Skottun bütün işlərdən xəbərdar olduğuna əmin idi və bu ədalətsiz hökmü ona kəsməklə Skott polisin əlindən tutmuşdu. Buna görə də, hakim hökm oxuyanda, Cimə əlli il iş kəsəndə (ölüm ondan yaxşıydı) Cim Holl həyatın onunla bu qədər amansız olduğuna nifrət etmişdi və bu vaxt hiddətlənib yerindən durmuşdu. O qədər hiddətlənmişdi ki, göy mundir geyinmiş düşmənləri axırda onu vurub yerə sərmişdilər. O, hakim Skottu ədalət pərdəsini yırtan təməl daşı hesab etmiş, onu öldürməklə hədələmişdi. Sonra isə Cimi diri-

diri həbsxana kamerasında basdırdılar... O isə burdan qaçdı.

Ağ Diş bütün bunlardan xəbərsiz idi. Amma onunla sahibin arvadı Əlis arasında bir sirr vardı. Hər gecə, bütün Siyera-Vista malikanəsi yatandan sonra Əlis çarpayıdan durub Ağ Dişi salona buraxırdı. Ağ Diş otağa öyrəşməmişdi. O, ev iti deyildi və evdə gecələyə bilmirdi. Sübh tezdən isə heç kəs yuxudan durmamış Əlis yerindən səssizcə qalxıb canavar balasını həyəətə buraxırdı.

Belə gecələrin birində hamı yuxuya gedəndən sonra Ağ Diş ayıldı və yerində səssizcə uzandı. O, evdə naməlum bir Allahın olduğunu duydu. Addım səsləri eşitdi. Ağ Diş hürmədi. Bu, onun adəti deyildi. Naməlum Allah səssizcə addımlayır, canavar isə hənirsiz onu izləyirdi. Çünki onun bədəninə ilişən paltarları yox idi. O, səssiz hərəkət edirdi. Şimal cəngəlliyində ürkək quşları tutmaq müyəssər olmuşdu və o, quşu qəflətən qamarlamağın vacib olduğunu bilirdi.

Naməlum Allah pilləkənin yanında dayanıb qulaq verdi. Ağ Diş tərənəmədi, durmuşdu, hərəkət etmirdi və səbirlə nə olacağını gözləyirdi. Pilləkən dəhlizə çıxırdı. Burda onun sahibinin otağı yerləşirdi və orada sahibin əziz və doğmaları yatırdılar. Ağ Diş tüklərini qabartdı, amma səssiz-səmirsiz gözlədi. Naməlum Allah ayağını pillələrə

qoyub yuxarı qalxmağa başladı.

Elə bu an Ağ Diş cumdu. O, bunu heç bir xəbərdarlıq etmədən gördü, heç mırıldamadı da. Onun bədəni havada ox kimi vıyıldadı və o, düz naməlum Allahın kürəyindən yapışdı. Ağ Diş onun çiyinlərindən sallanıb dişlərini boğazına batırdı. O, bütün ağırlığını naməlum Allahın üstünə salıb, bircə dəqiqədə onu arxası üstə yıxdı. Hər ikisi döşəməyə sərələndi. Ağ Diş kənara sıçradı, naməlum adam təzəcə ayağa qalxmaq istəyirdi ki, canavar balası yenə onun üstünə şığıdı, dişlərini yenə onun boğazına batırdı.

Siyera-Vista mülkünün sakinləri hövlnak yuxudan ayıldılar. Pilləkəndən gələn səs-küydən düşünmək olardı ki, orada böyük bir şeytan sürüsü döyüşür. Güllə açıldı: bir, iki, üç... Kimsə dəhşət və ağrıdan inildədi. Sonra dəhşətli mırıltı eşidildi. Və bütün bu səslər yığılan mebelin tarappılısına və sınaq şüşələrin cingiltisinə qarışdı.

Lakin səs-küy birdən qalxdığı kimi birdən də kəsildi. Bütün bunlar cəmi üç dəqiqə çəkmişdi. Sakinlər təşviş içində pilləkənin yuxarisına yığışdılar.

Aşağıda qaranlıqdan xırıltılı səslər gəlirdi. Elə bil suyun üstündə hava köpüklənirdi. Tədricən xırıltı iisiltıyla əvəz olundu, lap fit səsini xatırlatdı. Amma bu səslər də tezliklə kəsildi, sanki kimsə güclə hava udurdu.

Uidon Skott işığı yandırdı. Pilləkən və dəhliz işıqlandı.

Sonra hakimlə oğlu əllərində tapança ehtiyatla aşağı düşdülər. Artıq gec idi. Ağ Diş öz işini görmüşdü. Yıxılmış, sınımış mebelin arasında bir adam böyrü üstə uzanmışdı, üzü əlləri ilə örtülüydü. Uidon Skott əyilib həmin adamın üzünü açdı. Boğazında qızaran yaralar onun ölümünün labüdlüyünü sübut edirdi. Hakim Skott qışqırdı:

- Cim Holl!

Ata və oğul bir-birinə mənalı-mənalı baxdılar, sonra Ağ Dişə nəzər saldılar. Canavar balası da böyrü üstəydi. Gözləri yumuluydu, amma adamlar onun üstünə əyiləndə kirpiklərini qaldırıb baxmağa çalışdı, quyruğunu zorla tərپətdi. Uidon Skott Ağ Dişi tumarladı və sığallanan heyvan astadan mırıldandı. Amma bu mırıltı elə o dəqiqə kəsildi. Ağ Dişin kirpikləri qırılıb yumuldu, elə bil bütün bədəni boşaldı və döşəmənin üstünə düşdü.

Skott pıçılıyla:

- Zavallı, səninki qurtardı... - dedi.

- Hələ bilmək olmaz - deyə hakim Skott telefona cumdu.

Ağ Dişin böyür-başını təxminən saat yarım nəzərdən keçirən cərrah dedi:

- Düzü, onun yaşamasına ümidim yoxdur, mindən biri sağ qalır.

Pəncərədən düşən ilk günəş şüaları elektrik işığını

avazıtdı. Uşaqlardan savayı bütün ailə üzvləri cərrahın başına yığışmışdı. Görəsən, cərrah Ağ Diş barədə nə deyəcək?

Cərrah deyirdi:

- Dal ayaqları, qabırğalarının üçü sınıb, biri isə, deyəsən, yüngülcə zədələlib, çox qan itirib. Ola bilsin ki, başqa daxili zədələri də var. Görünür, onu təpikləyiblər. Hələ güllələrin üçünün də deşib keçdiyini demirəm. Yox, vəziyyəti çətindir, ümid çox azdır. Bir faiz güman varsa, o da bəlkə çoxdur.

Hakim Skott ucadan dedi:

- O bir faiz ümidi itirmək olmaz! Nə qədər desəniz pul verəcəyəm. Işığa salın, nə lazımdı, edin... Uidon tez San-Fransiskoya teleqram vur, doktor Nikols gəlsin. Siz Allah, inciməyin, doktor. Biz sizə inanırıq. Amma belə it üçün gərək mümkün olan hər şeyi edəsən.

- Əlbəttə, əlbəttə! Başa düşürəm. Bu it ona layıqdır. O, insan kimidi, qayğısına gərək qalasan. Xəstə uşağa qulluq göstərdiyin kimi gərək ona baxasan. İstiliyini həmişə yoxlayın. Saat onda bir də gəlib baxaram.

Ağ dişə insan kimi baxır, qulluq edirdilər. Hakimin qızları xəstəyə baxan qadın çağırmağın əleyhinə oldular, onlar bu işi öz öhdələrinə götürdülər. Ağ Diş isə cərrahın ondan imtina etdiyi o yeganə ümidi həyatdan qopartdı.

Əlbəttə, səhv etdiyinə görə cərrahı qınamaq olmaz. O, nərmənazik insan bədənlərini dəfələrlə sağaltmış, neçə nəslin bədənində cərrahiyyə əməliyyatı aparmışdı. Ağ Dişlə müqayisədə həmin xəstələrin hamısı kövrək və zəif idilər və həyatdan yapışa bilmirdilər. Ağ Dişsə şimal cəngəlliyindən çıxmışdı. Bu cəngəllik heç kəsi kövrək və zərif etmir, bu cəngəllik zəifləri məhv edir. Nə onun atasında, nə də əcdadlarında zəriflik əlaməti olmuşdu. Şimal çöl- lüyü ağ Dişə dəmir orqanizm bəxş etmiş, onu möhkəmlətmişdi. O, bütün ruhu, canı, nəfəsiylə həyatdan bərk-bərk yapışmışdı. Bu inadkarlıq, yaşamağa ehtiras hər hansı canlı varlığa xas idi.

Ağ Dişi gipsə salıb möhkəm sarımışdılar. Tərpənə bilmirdi, həftələrlə ölümlə əlbəyaxa oldu. Çox yatırdı, çoxlu yuxular görürdü və onun beynində bitib-tükənməyən şimalın xəyalı canlanırdı. Ötən günlər təzədən oyanmışdı. Hər tərəfdən Ağ Dişə əl uzadırdılar, o, yenə mağarada, Kiççi ilə yaşayırdı, bütün bədənini əsdirərək Qrey Biverin ayaqları altında sürünür, ona öz itaətkarlığını beləcə ifadə edirdi, o, Lip-lipin təqiblərindən canını qurtarmağa çalışır, qaçıb aradan çıxırdı...

Ağ Diş yenə sakit meşədə qaçırdı. Yenə aclıq içində ov etməyə çıxmışdı, o yenə özünü kirşənin başında görür, Mit-sahm, Qrey Biverin qırmanclarının yelləndiyini,

qışqırıqlarını, “Hoydu”, “hoydu!” demələrini eşidirdi. Kırşələr dərəyə qoşqu bir-birinə dəyirdi. Ağ Dişin qarşısında onun Göyçək Smitlə bağlı günləri, məşəqqətli həyatı, döyüsləri canlanırdı. Belə anlarda o zingildəyirdi, mınldayır, yanında oturan adamlar isə deyirdilər ki, Ağ Diş, yəqin, yenə pis yuxu görür.

Amma hər şeydən əvvəl ən əzabverici şey hər gün təkrar olunan dəhşət idi; Ağ Diş yuxuda tramvay görürdü, onun cingiltili səsini eşidirdi. Bu tramvay dəhşətlə nərildəyə-nərildəyə, cırıldaya-cırıldaya onun üstünə gəlirdi, lap elə bil nəhəng, güclü vaşaq kimi gəlirdi. Budur, Ağ Diş kolluqda gizlənir, uzanıb sincabın ağacdan yerə düşməsinə gözləyir. Bax o öz ovunun üstünə atılıb və... Sincab o saat dönüb olur vahiməli tramvay. Bu nəhəng maşın onun üstündə nərildəyir, elə bil üstünə dağ aşır, sonra uğuldayır, od püskürür. Qartal da onun kimi. O da göydən daş kimi yerə düşürdü və o da tramvaya dönürdü. Ağ Diş özünü yenə Göyçək Smitin qəfəsində hiss edirdi. Onun başına adamlar yığışır və o bilir ki, tezliklə yenə vuruşma-boğuşma başlanacaq. Qapıya baxır, öz rəqibini gözləyir. Bu vaxt qapı açılır və həmin dəhşətli tramvay yenə onun üstünə gəlir. Belə dəhşətli qarabasmalar hər gün təkrar olur, ona hər gecə yuxuda əzab verirdi.

Nəhayət, gözəl günlərin birində onun sarğısını açdılar, gipsini götürdülər. Bu gün necə də təntənəli gün idi! Bütün Siyera-Vista Ağ Dişin yanında idi. Sahib, onun Allahı zavallı canavar balasının qulağının dibini qaşırır, o isə yumşaq nəriltili ilə öz canavar mahnısını oxuyurdu. Skottun arvadı Ağ Dişə "Misilsiz Canavar" adı qoydu. Bu təzə ad heyvətlə, sevinclə qəbul olundu. Bütün qadınlar təkrar etməyə başlamışdılar: "Misilsiz Canavar!".

Misilsiz Canavar ayağa durmağa çalışdı. Lakin səndirləyib yıxıldı. Sağalmağa hələ vardı, əzələləri öz gücünü və çevikliyini itirmişdi. O öz zəifliyindən utanırdı. Elə bil allahların yanında günah işlətməmişdi. Var gücünü toplayaraq, axır ki, pəncələri üstə qalxdı, o tərəf-bu tərəfə silkələndi. Qadınlar bir ağızdan qışqıraraq dedilər:

- Misilsiz Canavar!

Həkim Skott təntənəli baxışlarla qadınları süzüb dilləndi:

- Sizin sözlərdə həqiqət var! Mən həmişə bunu təsdiq edirdim. Heç bir it Ağ Diş kimi edə bilməzdi. O canavardır, əsl canavar!

- Bəli, misilsizdir, — deyərək hakim razılaştı. - Bundan sonra mən onu elə beləcə çağıracağam; Misilsiz Canavar!

Həkim dedi:

- O təzədən yeriməyi öyrənməlidir. Qoy elə indidən

başlasın. Onu həyətə düşürün.

Ağ Diş həyətə düşdü. Siyera-Vista malikanəsinin bütün sakinləri iftixarla onun dalınca düşdülər. Zavallı canavar çox zəifləmişdi, çəmənliyə çatan kimi otun üstündə uzandı, bir az dincini aldı. Sonra əməliyyat davam etdi, hər addımdan sonra Ağ Dişə tədricən güc gəlməyə başladı. Damarlarındakı qan daha coşqun dövrən edirdi. Tövləyə çatanda darvazanın ağzında Kollini gördü. Kollini dörd yanında altı dənə sağlam küçük günəş şüaları altında xumarlanırdı.

Ağ Diş küçüklərə anlaşılmaz heyrətlə baxdı. Kolli hiddətdən mırıldandı və Ağ Diş ona yaxın durmamağı qərara aldı. Skott çəmən liyin üstündə sürünən küçüyü ayağı ilə Ağ Dişə tərəf itələdi. Ağ Diş tüklərini qabartdı, amma Allah onu sakitləşdirdi. Bet Kollini tutmuşdu. İt Ağ Dişdən gözünü çəkmir, mırıltısıyla bildirmək istəyirdi ki, arxayın olmaq hələ tezdir.

Balaca küçük Ağ Dişə sarı süründü. Ağ Diş qulaqlarını şəkəyib maraqla ona baxdı. Sonra onlar burunlarını bir-birinə toxundurdular. Və küçük öz isti diliylə canavarın çənəsini yalamağa başladı. Ağ Diş qeyri-ixtiyari olaraq özü də dilini çıxarıb küçüyün üz-gözünü yaladı.

Allahlar sevincək halda bir-birini təbrik edir, əllərini

sıxırdılar. Ağ Diş təəccüblü, anlaşılmaz baxışlarıyla onlara göz qoyurdu. Bu vaxt özündə yenə zəiflik hiss etdi, yenə səndirləndi, uzanaraq başını yana əydi. O biri balaca küçüklər də onun yanına süründülər. Kolli narahat olsa da, Ağ Diş küçüklərin onun belinə dırmaşıb yumbalanmalarına məğrur-məğrur, ləzzətlə dözüdü.

Allahların əllərinin alqışı onu əvvəllər olduğu kimi sıxırdı. Tezliklə bu hiss ötüb keçdi. Küçüklər oynaqlaşdı. Ağ Diş isə günəşin zərrin şüaları altında uzanıb mürgüləyirdi.